

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

ELENA BACALOGLU

IN LUPTĂ

ROMAN PSICOLOGIC

I.

BUCUREŞTI
Depositul General la LIBRĂRIA SOCECŬ & Comp.
21. — CALEA VICTORIEI. — 21
1906

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

ÎN LUPTĂ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

DE ACELAȘ:

Robia Peleşului, traducere după Carmen Sylva. (Biblioteca pentru toți — editura Alcalay).

Despre Simbolism şi Maeterlinck, câteva observaţiuni ; o broșură de 60 pag.— editura Socec.

In curând:

In luptă. Cartea II-a : Influența mediului. Societatea bucureșteană. Intelectuali și artiști. Izbândă și regenerare.

Primul pas. Nuvele.

Premier rayon. Causeries et critiques litéraires — impressions et nouvelles. 2 volume: articole săptămânale publicate în cursul anilor 1903—1904—1905 în ziarul *La Roumanie*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1901-1932

739703

ELENA BACALOGLU

ÎN LUPTĂ

I.

BCU Cluj-Napoca
RBCFG202000857

BUCUREȘTI
1906

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

183792

TIPOGRAFIA
„GUTENBERG"
JOSEPH GÖBL
STR. DOAMNEI, 20
BUCUREȘTI
1906

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

COPIILOR MEI

LIA şi OVID

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In Luptă

Eră la a zecea țigară și Virgil Andrea se vedeà tot neliotărît, nemișcat în aceeaș stare : capul sprijinit de marginea canapelei, picioarele suite la capătul celălalt pe brațul mobilei — stare pe care Virgil și-o îngăduià în unele ceasuri de neastâmpăr.

Alături de el, pe o măsuță, o scrisoare și o telegramă stăteau aruncate.

Iar fruntea lui, se încreteà de câteori privirea i se opreà pe ele—aruncând în dreptul sobei, rând pe rând, câte un vârf de țigară, cu mișcarea nervoasă a omului necăjit pe el însuș.

Deodată tresări.

Își luă o hotărîre și dintr'o săritură se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ridică. Își drese cravata, își schimbă hainele după ce multă vreme își răsucì mustața înaintea oglinzii.

Se mai plimbă de două-trei ori în lung și'n lat, apoi fără să surâdă se oprì un minut în dreptul tabloului ce înfățișà adunarea din Blaj dela 1848.

Obișnuit, dintre capetele de țărani de pe tabloul acela vechiu, istoric, o figură chipeșă, de voinic, îl furà, îl distrà — în naivitatea picturii îl făceà totdeauna să zâmbească.

Acum se uità la dânsul fără să-l vadă— între vieața din afară și gândurile lui se întinsese o negură.

O telegramă și o scrisoare erau singurele puncte albe, ce-i țintuiau mintea și-l chinuiau.

Ce trebuià să facă?

Le mai luă odată în mână și le citì din nou — pe telegramă stà scris: sosesc diseară;—în scrisoare: te așteptăm cu masa.

Nu erà chip să înlăture întâlnirea amantei de eri, cum nu erà ușor, să nu primească invitația iubitei de azi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și trebuiă să ia o hotărîre, și-o hotărîre neîntârziată, bărbătească, care să-i pue stavilă oricărei șovăeli și trăgăniri.

Dealtmintrelea și un sentiment de cinste îi șopteà aceasta — ca și liniștea iubitei lui.

Iubita lui!

Dar care erà iubita lui?

Erà oare femeia tomnatică care-l înlănțuise ani de zile cu farmecul meșteșugit a unei dragoste oprite, or chipul drăguț, tânăr, răsărit ca o floare albă din visul lui acvea?

Și, întrebarea asta, erà mai mult un punct de conștiință — și aceasta îndoios pentru nebunia unei nopți în zorii unei zile limpezi.

Lumina ce i se revărsase în suflet îl deșteptase la o vieață nouă — și 'n umbră se pierdeà o închipuire.

De o parte, o realitate la îndemâna tuturor, căre-i fixase firea nedarnică de toate zilele; — de alta, putința de aș fi găsit adevărata tovarășe de vieață — poate chiar idealul....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și cine nu-l poartă, nu-l duce cu sine, în curgerea turburată a vieței!

De sigur, dar, îndoiala era la suprafață; totuș, un nu știu ce, îl neliniștea într'adevăr, caracterul lui frământat veșnic parcă-i dă presimțiri rele.

Ii era teamă de dânsul.

Și pe când, fericit, se ducea cu gândul la Dora, *cealaltă*, parcă-l pândea într'însul.

«Vei revenì», îi șopteà sarcastic Anca.

Și cu adevărat, era un contrast în el, aceste două năzuințì dușmane. Două năzuințì, din care una, era o legătură de interes și obiceiu, iar alta șirag de iluzii, dor curat și sinceritate.

Și pe când totul, îl atrăgeà spre bine, o impulsie rea, nenorocită îl făceà iarăș sceptic, neîncrezător în alegerea care singur și-o făcuse.

Căci, nimenea nu-l silise — o simplă întâmplare îl legase de Dora, un timp mai luminat îl depărtase de cealaltă.

Și acestor împrejurări care concordaseră, le datorise hotărîrea lui de a-și reface vieața.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu erà pregătit la aceasta — o unitate lăuntrică îi lipseà şi de aci un murmur nelămurit de idei, ca un roiu rătăcit de albine....

In adâncimea necunoscutului, un vuet surd dădeà alarmă....

.... Dora.... Dora....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E o întreagă psicologie, un abis de observații în țesătura, ca unei pânze de păianjen, ce învălue spiritul fermecat de unele femei, al tinerilor câteodată lesne încrezători, rămași copii.

Și pânza subțire, nevăzută, e țesută cu meșteșugirea insectelor care suge viața — adesea, o adevărată artă de tactică și îndemânare în a atrage la peire.

Astfel, câte vieți curmate din calea lor nu găsim la atâția tineri «încurcați» cu câte o femeie nevrednică — și câte drame nu răsar din complexitatea unor stări în care legăturile sunt greu de rupt — greu de nimicit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1901-1932

Și chiar, dacă închipuirea ar fi o filozofie a vieței, e de netăgăduit că multe închipuiri țin și de sugestionări, de influențe nefaste. Și mai curând sau mai târziu, o idee neîntemeiată, o iluzie falșă, e o pierdere, forțat, o tristă deșteptare.

Sunt însă momente în viaţă, când îţi dai seama mai clar ca totdeauna de aceea ce ar fi *trebuit* să-ţi fie traiul.

Și, Virgil, întrebându-se acum dacă a fost robul unei fatalităţi sau victima propriei sale firi, își perindà în minte o altă viaţă, în locul celei din trecut.

Nepotrivirea erà izbitoare ca și contrastul dintre cele două femei menite să joace un rol în existența lui.

Cu apropierea lor, vremea de odinioară ieșià însă altfel din umbra în care ar fi trebuit să stea....

Apăreà oareșicum străvestită, pe când adevărul erà acesta :

Virgil cunoscuse pe Anca Petrov într'un oraș de provincie, unde se găseà din întâmplare.

Invitat într'o familie de cunoscuţi, se du-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sese să-şi mai treacă din monotonia traiului de provincie.

Pe lângă el, fusese chemaţi mai mulţi, adunaţi la ceaşca de ceaiu pe care gazda, c'o bunăvoinţă afectată, le-o întindeà cu vârful degetelor.

Printre atâtea figuri necunoscute şi banale, Anca, deşi aveà un chip aspru, bărbătesc, fără nici o gingăşie, reeşeà c'o nuanţă mai deosebită.

Apoi, dominà cercul, printr'o vioiciune şi printr'un caracter îndrăsneţ, cărora le datorise în totdeauna un fel de prestigiu, un fel de vază.

In mintea acestei femei se petreceà însă, ceva mai mult decât dorinţa de a străluci în cercul ei de lume.

Servită întâia, pe când sorbeà ceaiul, neastâmpăraţi ochii Anchei fugeau pe fiecare chip — gândindu-se la care să se oprească.

Deodată Virgil apărând, se uită mai lung la dânsul.

Din nume îl ştià prea bine — ceva o atrase.

Şi'n mintea ei se orânduì pe dată, planul chibzuit de ani al unei ambiţii pe care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

o ocazie nemerită—singura, i-ar fi putut-o împlini.

Pentru aceasta, îi trebuiă însă *omul* — acela care să-i fie jucărie și unealtă.

Nu-l întâlnise până azi, decât în bărbatul ei—care singur între mulți, făcuse jertfe pentru dânsa. Dar, acestuia, neavând ce-i mai cere, căci îl ruinase aproape, — nu el ar fi oprit-o azi să-și vândă o tinerețe spre apus — o tinerețe, în care se adunase însă tot focul unei ambiții de care n'avusese parte.

Ambiția de a găsi amantul priincios s'o ridice, pe care dominându-l să-l scoboare, să-l înlănțue pentru totdeauna în mreaja ei.

Femeie cu experiență, își făcuse bilanțul vieței — știa ce-a dat, simțeă cei mai rămâne. Și 'n râvna unui sfârșit, demn de o repetată sârguință care să-i cimenteze ambiția și anii de toamnă, goana după o bună pradă, o stăpâneă acum mai mult ca totdeauna. De aceea, când văzù pe Andrea, cevă studiat, viții os, scăpără din ochiul aprins cu care cercă să atragă privirea tânărului tăcut și palid—a mândrului Virgil

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

al II-lea — cum se numeà el singur în glumă.

A doua zi, se întâlniră în acelaș loc. De rândul acesta, Virgil și Anca, schimbară mai multe vorbe și privirile se împrieteniseră.

Sunt ochiri pe cari bărbatul le prinde'n zbor și știe ce să creadă despre ele.

Pentru Virgil, acea femeie nu mai erà o necunoscută — nici o străină.

O strângere de mână, o invitație la masă și intimitatea se stabilì.

Devenì amantul ei.

In timpul acesta, Anca, mai prevăzătoare ca altădată, căutase să-și studieze «subiectul». Cu instinctul deșteptat, al mai multor decepții, își încordase voința pentru o mai sigură izbândă. Văzuse bine că n'aveà a face c'un om obișnuit și tocmai pe deosebirea aceasta se bazase dânsa să-l înlănțue.

Știà că oamenii simpli — sau mai normali—au de multeori vederea mai sigură, în natura lor firească, mai măsurată, cumpănită, priceperea reală e mai ascuțită, mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ageră—știința de viață mai potrivită acestei vieți. Și sunt mai greu de prins — fie că egoismul lor e mai luminat, fie că în mintea lor, au în iubire concepția unei virginități sau tinereți înmugurate, pe cari dânsa de mult le lăsase în urmă.

Astfel, Anca, cântărind pe Virgil în întreg felul lui de-a fi, își clădise în minte cum ar trebuì să-l «ià» — ca să-l subjuge.

Virgil părea format din contraste. Anca îl vedeà foarte pasionat și rece, idealist și de un realism izbitor, moralist și supus convențiilor cu o adâncă nuanță de scepticism, ironie și independență.

Două lucruri le aveà însă distincte intransigente: năzuința de-a lucrà și vanitatea unei mândrii fără seamăn.

Inainte de orce, Anca trebuià deci, să nu-l împiedece la lucru — să nu-i fie o povară;—al doilea, odată cu admirația ce trebuià să-i arate, să fie și dânsa foarte mândră, să i se impue prin ce vedeà, că este mai slab la dânsul.

Trebuià să-i deà în totdeauna senzația că nu-i înjosit cu dânsa — dimpotrivă. că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

orce sacrificiu îi era cuvenit, căci era așa de cinstită, suferise atâta, nu iubise niciodată....

In acelaș timp, femeie de lume care grație averii bărbatului trăise în lux, din largul de altădată, priponise rămasuri pe care avusese grija să și le fixeze pe seamă.

Și tot pe seama ei, propriei sale naturi, făceà paradă de finețe și de creștere — când totul la ea erà împrumutat unei vieți fericite, fără griji, unui mediu în care trăind, o subțiase.

Astfel din școala unor zeci de ani, în care primise multe lecții, învățate fără merite deosebite și mai ales, fără cinste — voià azi să tragă foloase.

Și Virgil îi înlesneà aceasta. Nu că o iubeà, că o pornire sinceră, puternică, îl întorceà vecinic la dânsa. Dar, îl dominà prin ceva nedefinit, printr'o cerință ascunsă, printr'o chemare din el—prin aerul de poruncealã, mlădiat c'o mângâiere, prin ademeneala unei stări materiale de care veșnic făceà caz.

Ba, că are în București afacerea cutare,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ba e vorba de exproprierea unei case, de plasarea unor bani, de proiectul unei călătorii depărtate, de cine mai știe ce moștenire....

In fond, erà și el om ca toți oamenii;— nu că interesul îl legà de dânsa, dar pe lângă înlănțuirea unui obiceiu și a unui caracter dârj, stăruitor, și banul îl orbeà puțin, — cu toate că sigur nu prea știà ce aveà.

Și, dacă nu se gândeà la însurătoare, dar cel puțin aveà mulțumirea, erà împăcat la gândul, că e o femeie care nu-l costă nimic și e bogată.

Banul îți dă prestigiu, vază și luxul care-l vedeà la dânsa, veleităţile, fumurile de doamnă cu stare și care își înșeală bărbatul numai pentru tine, îl măguleà.

Iar vanitatea lui îndoit satisfăcută se amestecà și aci, luând parte, ajutând, slujind farsei acesteia care-i întăreà o legătură ce deveneà periculoasă.

Și, astfel, cu fiecare întâlnire nodul se strângeà, perfidia unei comedii luà proporţia unui drept câștigat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum nu erau din acelaș oraș, distanța care-i despărțeà — de altfel mică— nu-i dăunà Anchei, dimpotrivă îi aduceà prinos de reușită. Căci pe lângă, că depărtarea îi țeseà un văl de idealism, care o poetizà în spiritul întrucâtva romantic al lui Virgil — dar, îi dà și prilejul de a-și revărsà în scrisori ticluite, focurile ce o ardeau mai mult.

Adică, să-și plângă soarta, să se vaite de «tiranul ei» — bărbatul —, să-i strecoare dorința divorțului la care doreà să ajungă, să-i vorbească de câte 'n lună și 'n soare— de dragoste și de moșiile (trecute la credit) unde *feciorii*, îi furau *bijuteriile*, iar prefectul îi făceà o curte....

Tot ce poate îmboldì, stimulà un bărbat: milă, probe de dragoste, interes și gelozie...

Apoi, întâlnirile chibzuite și pregătite dinainte, serveau numai la plăcere, la veselie, la tot ce erà în stare să-i răscumpere chipul comun de pe care unele zbârcituri îi trădau și vârsta.

Trecuse astfel, doi-trei ani. Și cu toate că tactica datorită anilor și aventurilor de tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

felul reușise acestei femei, căci Virgil își făcuse un obiceiu s'o vadă, totuș, tăcerea lui, la unele înțelesuri iscusite, strecurări dibace de vieață comună începuse s'o îngrijească.

Sosise momentul să-l încerce. Și eră lovitura cea mai primejdioasă pe care se bizuià—atuul cel mai greu pe care pontà—căci trebuià să joace îndoit joc.

Să nu-i deà de bănuit că măritișul i-a fost ținta și în acelaș timp să-l aducă acolo ca să creadă că ea, făceà o favoare luându-l de bărbat. Căci, mândru cum îl știà, n'ar fi vrut să-i treacă prin minte, că o ridică,—ci răsplătește cel mult, ceeace meritâ, ceeace se învredniceà să-i fie de-o seamă—și că dânsa îi dà acest drept.

O întreagă subtilitate de femeie care lucrează rece cu capul—ca să și-l scape.

Iar ca să-i vie și mai ușor, în timpul din urmă divorțase.

Folosise de iubirea bărbatului atât cât putuse să rupă din avere, iar azi, încercând tot pentru tot, se găseà liberă — de capul ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astfel, o ființă născută să facă rău, să prăbușească în juru-i tot ce-i stătea în cale, ruina altora o bucurase — câștigând-o. Și încurajată azi, de norocul unei stări hrăpite ca și de-o închipuită iubire din partea lui Virgil, — Anca nu presimțea încă, primejdia ascunsă ca un vierme în fiece noroc putred, în fiece închipuire deșartă. De oarece după cum nenorocirea unora își are surâsul ei de speranțe, tot astfel și lângă acțiunile rele, cele bune nu numai că răsar mai sus, dar se și zămislesc, se nasc din contactul din apropierea lor.

Natura ar aveà nevoie de extreme, ca din contraste să iasă armonia, din lupta lor acordul?

Și, din lovitura desperată pe care Anca se hotărîse s'o deà, o luptă între bine și rău, între lumină și întunerec, trebuià să se nască.

Anca nu-și dădù seama, trăznită, decât în momentul când din mână îi căzù ziarul.

Se anunță logodna lui Virgil Andrea cu domnișoara Dora Ștefan.

Retrasă la moșia unei rude, crezuse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr_1901-1932

că în despărțirea de-o lună se va face mai dorită, îl va hotărî — în fine !— s'o lege de dânsul.... ca să n'o piardă.

Și în timpul acesta Virgil se regăsise pe sine.

Până și în realistul cel mai aprig, cel mai înverșunat găsești idealistul neștiutor, inconștient....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce trebue să fac?

Și, Virgil, încurcat, își puneà pentru, a nu știu câteaoară, întrebarea aceasta.

Telegrama Anchei, îl țintuià în loc, pe când invitația Dorei, îi dà aripi să sboare.

In așteptarea unei hotărîri care nu soseà, dospind o decizie nelămurită, se așezà la birou să lucreze.

Mai aveà două ceasuri până la timpul mesei și se gândì că Anca nu sosise încă dela moșie.

Se înștiințase, se vestise seara și Virgil știà că n'ar fi putut dà ochii cu dânsa, înainte de nouă ceasuri—chiar de s'ar hotărî s'o aștepte.... Această hotărîre o simțeà însă că nu va fi în stare să se impue do-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1932

rinței de a scăpă de o întrevedere neplăcută.

Mai mult chiar—temută în el însuș, unde atâta schimbare îl înstrăinase de tot ce-l legase de trecut.

Erà un alt om, în care o singură reacție —dar o reacție care face epocă în vieața unui om, îl depărtase deodată de cel care fusese, de Anca, de dragostea ei.

Iubeà pe Dora.

Și niciodată nu mai simțise această stăpânire pe el — acest farmec pătrunzător care-l cucerise, care-i îmbătà gândul ca de o fericire prea mare. Căci din puținele realități ale vieței, dragostea e cea mai puternică și nici o mulțumire sufletească nu se poate măsurà cu aceea izvodită din iubire.

Bucuriile acesteia sunt deosebite din toate.

Și azi, când chipul Dorei, se împlântà ca o alungare de rele, nu-și aduceà aminte ca Anca să-i fi dat veri-când o senzație de acel fel.

Își îndepărtă gândul dela dânsa și căută să nu se mai frământe cu nimic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Își urmă lucrarea.

.... 201.... 202.... 203.... și bucățelele de hârtie, treceau prin mâinile înfrigurate ce tremurau ușor, în răceala lor nervoasă. Din când în când, Virgil reîncepeà însă, numerotarea în frica de a nu fi greșit, simțindu-se nestăpân pe memoria lui uluită.... 201.... 202.... 203....

Deodată, un sunet de clopot îi oprì brusc mișcarea.

Și, pe când, cu urechea trăgeà să audă ce sgomot puteà să vie, în nedumirirea lui temătoare, își încovoià și mai mult gâtul pe hârtiile risipite.

Ar fi vrut, par'că, să se afunde în ele— ca ele să-i deà soluția unei probleme sufletești.

Câțiva pași se auziră, apoi ușa se deschise în fața Anchei care intrà ca o vijelie.

In căutătura ei, în pasul măsurat și greoi, în fâșiitul nervos al rochiei, Virgil înțelese imediat ce aveà să înfrunte.

O clipă se măsurară din ochi. Și'n clipa asta, Anca, se simți învinsă, înainte de-a-și fi rostit vreo vorbă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Il cunoștea prea bine — în ochiul lui era ceva necunoscut, hotărît, puternic — străin de ea.

Se oglindeà un alt suflet. Virgil, își simți singur forța—avù pe dată, pătrunderea că era mai tare decât dânsa și decât cel care fusese.

Iar înfățișarea lui rece, neclintită, impuse și mai mult răscoalei ce bântuià firea năpraznică revoltată a Anchei venită cu speranțe de recucerire.

In fața lui protivnică, mânia ei căzuse însă.

Efectele gradate care și le propusese ca joc al izbândei ei, pierdeà un număr din program.

Și trecù la al doilea.

Plânse.

Un plânset de necaz, de jale măsurată, cu ochiul deschis pe impresia ce puteà să-i facă. Și nici o comediană, nu și-ar fi ținut rolul mai bine — în stăpânirea ei lăuntrică par'că dictà unor forțe de veacuri ascunse în suflete de porunceală — în sufletele de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

paiațe cu care-și hrănesc viața și-și cuceresc niște drepturi stoarse.

Acei ce trăesc, însă, mai mult prin combinații, cărora inima nu le adaugă nimic din sinceritatea pornirilor sufletești, se rătăcesc, nu reușesc tocmai din prea multă socoteală.

Și în fața Anchei, cu toată măestria jocului ei, Virgil nu se înduioșase — dimpotrivă îl uimeà într'un fel respingător această pornire neașteptată de lacrămi. Cu atât mai mult, cu cât o crezuse mai mândră, mai tare.

Anca, simțind însă, că-i pe cale piezișă, își dresc din nou purtarea față de el — nedescurajată.

Vorbì înainte — dar cu glasul domolit al omului reculeș, învins.

Îi aminti dragostea și sacrificiile ei, bărbatul lăsat pentru dânsul, multe căsătorii pierdute....

Și prin înșiruirea atâtor închipuite jertfe, îi aduceà aminte delicatețea obligată a unei legături care nu trebuià să se rupă.

Iar Virgil, pentru prima oară, vedeà în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

ca, un trecut, ani de zile care se țineau strâns ca niște inele împrejurul viitorului încătenat.

In *actele* Anchei, erà însă mai puțină prefacere ca în însuș *natura* ei.

Aveà firea măsurată, cu tact, a celor cari reușesc mai ales prin viclenie.

Simțindu-și influența micșorată, aproape ștearsă, în momentul acesta hotărîtor în care-l vedeà schimbat, depărtat de ea, recurse la o prefacere măiastră.

Își luă înfățișarea cea mai resignată — aerul omului jertfitor de el.

Dacă cinstit ar fi renunțat la Virgil, de sigur, această abnegație de orce sentiment egoist, ar fi ridicat-o în stima ei proprie.

Dar erà din acele femei rele, pentru care reușita altora e o pavăză mai mult, orcărui sentiment mai blând, — pentru care orice jertfă e o umilință.

Da! își ziceà în gând, să mă lase — de îi va fi cu putință....— dar atunci când ași voì eu, atunci când eu îi voiu zice: pleacă!

Și amorul ei propriu, în care nici un avânt nobil, altruist, nu ar fi pătruns, îi ins-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

piră un fel de-a fi ultim, care să-i lase lui Virgil, o bună și neștearsă impresie.

Cunoscându-l bine, presimțeà că e singurul mijloc de a-l mai puteà întoarce vreodată. Și în aparența ei, de victimă, se ascundea gândul pervers de-a nu se lăsà bătută.

Orce mijloc îi erà bun.

Se făcù mîngâioasă, cât mai dulce là vorbă, își deslănțuì toate farmecile de care o femeie ca ea erà capabilă și ca un șearpe care țintuește pasărea din cale, fascinà, fermecà ochii lui Virgil, prins în cursă. De oarece Virgil, cu toate că rămăsese tare, pătruns de-o hotărîre care-i dictà această împietrire de tot ce i aduceà aminte această femeie perversă—inteligența lui, tot se simțeà umilită oareșicum, ca de-o purtare pe care o credeà că nu-i cea cuvenită.

Sugestionat de înfățișarea Anchei, de tactica ei voluptoasă și perfidă,—acea renunțare pe care dânsa o accentuà în cuvinte mărinimoase, îi atingea o coardă de cavalerism, de obligație morală nedefinită.

Nu datorà nimic acestei femei, căci nimic

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

nu-i făgăduise şi totuş anii, blestemaţii ani —atâta repetare de fapte, de vorbe, în lungul, în şirul lor de zile, îi îndoià fără voie, un colţ de conştiinţă ca alunecat într'o greşală.

Greşală? Ce greşală?

De a fi dat, unei femei tomnatice, zile din primăvara sufletului lui?

O! nu, căci acum mai mult ca totdeauna simţeà fără şovăire că n'o iubise niciodată.

Şi, dacă Anca se înşelase, dacă dânsa îşi făcuse iluzii pe cari nici vârsta, nici situaţia lor n'ar fi trebuit să le îndrituiască, de ce dar, ar aveà dânsul răspunderea unor decepţii pe care o despărţire fatală, trebuià odată şi odată, tot s'o nască?

Trebuià s'o rupă—trebuià să isprăvească mai iute.... Şi îşi repetà în gând, cu o violenţă caracterizată de chiar frica de el însuş, de nesiguranţa din el—de el—aceste cuvinte energice.

Se sculă de pe scaunul în care se afundase o clipă şi le rostì cu glas tare:

Destul, Anco — *trebue* să ne despărţim.

Şi, Anca, revenită cu totul în fire, în de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plina ei stăpânire răspunse resignată, cu prietenesc glas, fără tremurare:

Să fie, cum zici. Doresc să fii fericit. Mă îndoiesc însă — și e și gândul tuturor care te cunoaște....

Și picătura de venin se strecură în sufletul acestui om, care nu se cunoșteà încă pe sine.

Fără voie, încruntă din sprâncene și întrebă:

Ce socoteală socială, din lume, mai vii să-mi faci, să mi-o dai mie, care știu ce fac — care știu ce-mi trebue?

La ce bun, ar mai fi avut să întrebe, dacă erà sigur pe alegerea făcută și de ce slăbiciunea aceasta morală de a-și apropià viitorul, de trecutul acesta putred? Căci, Anca, c'o indiferență studiată, răspunse în gol — după o tăcere mai lungă: de sigur, știi și tu că logodnica D-tale a mai fost logodită.... ce avere are.... cât despre frumusețe.... despre bunătate.... Să deà Dumnezeu, să nu fie cum aud. Tu știi, și trebue să știi, că nu eu m'aș bucurà de durerile tale. Chiar te rog, să-ți aduci aminte în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

orce împrejurare, cât de sincer te-am iubit și că în mine vei găsi orcând prietena care va ști să te înțeleagă.... Îți las toată libertatea de a-ți croi viața cum vrei și fii sigur că plec cu inima sdrobită, dar cu gândul ușurat că ești fericit — așa cum te văd că ești....

Dibăcia acestui sacrificiu silit și fals — căci ascundeà o intenție reà — se asemuià, cum zice românul, cu omul care pare cel mai cinstit și nu-i decât hoțul care știe să se ferească mai bine.

Virgil, la ultimele ei cuvinte, tresări.

Fericit? Fericit mai erà oare, în acest minut, unde par'că cuvântul acesta îi deschideà orizonturi și mai mari, îl făceà să înțeleagă că nu trăise încă, în colțul acela magic, înfiorător de dulce și că prima rază de lumină care-l fermecase, erà de-abia un pas în sufletul lui îngrădit de relele deafară și de îndoiala propriei sale firi?

Și par'că și acest pas, inspirat de Dora, de forța ei nepătrunsă, necunoscută, care aproape făcuse o minune, o creație din el

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

—cu el—până și acest pas șovăià, ca mersul unui om sculat de pe o boală.

Și mintea i se turburà, și gândurile se deslănțuiau, se resfirau iarăș, din unitatea aceea neașteptată și nepregătită, în care Dora îi apăruse ca o zee, ca întruparea idealului lui ascuns.

Ah ! cum o urà pe Anca, în acest minut par'că ar fi sdrobit-o — după cum și putreziciunea cuvintelor ei, îi atingeà seninătatea unui vis, ce-i părea ca un copil nounăscut, aducător de speranțe.

O ! îl va ocrotì pe acest copil care creșteà într'însul, schimbându-i firea —în el își va pune dânsul ziua de mâine, puterile lui de vieață.

Și c'un surîs iluminat, misterios, c'a dus de pe lume, întinse indiferent și rece, mâna Anchei, care-i ziceà : «adio».

Apoi femeia, se îndreptă spre ușă, c'un zâmbet fluturat pe buzele roșii făcute cu carmin.

Virgil, la sgomotul ușii, care se închideà încet în urma ei, privì într'acolo.

Și un ciudat regret, spontaneu se înălță

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iarăș în suflet — ca două dorinți care se bat în capete.

Tremură în el, în risipirea acelei gene de lumină, care i se arătase mai 'nainte.

Și se simți aiurit, ca între două lumi, din care eșia de-o parte deformat, prăbușit, fără culoare — ca să pătrundă într'alta nouă, ca într'o religie necunoscută în care sufletul, ființa lui întreagă trebuia să lupte cu el, cu alții — ca să ajungă să creadă în el — să creadă în Dora....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Ai întârziat.... am numărat minutele.... rostì Dora, către Virgil care intrà pe uşe.

Erà galben, stânjenit.

De abia îngână o scuză—apoi se aşezară la masă.

Unul în faţa altuia îşi furişau câte o privire.

Ea blondă, mică, cu ochii negri, când vioi, când melancolici,—dânsul întreg portretul ei. Par'că erau fraţi.

Unul părea întruparea celuilalt.

Fù prima lor seară tristă. Virgil par'că erà dus. Dora neliniştită se uità lung la dânsul şi-i respectà tăcerea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

Nu vorbiră mai nimic şi toată seara o petrecură într'o luptă mută: el să-şi ascundă sufletul — ea, să i-l prindă.

Eră întâia înştiinţare şi prima durere.

Dora vedeà că Virgil suferă, dar ştià că durerea nu-i veneà dela dânsa şi că nu-i stà în putinţă să şi-o explice.

Avù intuiţia directă, că vieaţa ei, va fi un zbucium şi'n faţa ochilor pierduţi o curajoasă impulsie îi dădù brânci înainte.

Işi lipì obrazul de al lui şi'n gestul acesta îşi puse tot sufletul — înlănţuirea unei răbdări gata la toate.

Ca acel ce are să treacă o primejdie şi-şi face cruce.

In Dora, dragostea şi bunătatea se încrucişară—sfânt simbol de credinţă şi speranţă.

Liniştită apoi surâse....

Virgil rostì: e bună moartea....

Apoi dumirit, par'că avù o remuşcare, iar uşurat, ca deşteptat din somn, luă capul Dorei şi lung îi sărută ochii.

Sărutul lui, eră cald, pasionat, — cevà care aduceà fericirea şi durerea împreună.

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

Nimic din banalitatea ocaziilor de felul acesta, nu învălui dragostea lor consacrată.

Logodna ca și nunta, se petrecù în tăcere. —în tăcerea misterioasă din care acțiunile se nasc.

Și când trenul se puse în mișcare, ducându-i departe, fericită Dora plânse.

De ce, tresărirea cea mai dulce, farmecul visului împlinit, se traduce ca și o suferință—în lacrămi? Și lacrima în care trăi este o fericire—poate fiindcă-i atât de rară —e mai duioasă, decât sora ei de suferință — roua durerii mute.

In nenorocire speri—în fericire tremuri. Și veșnic un simbol de nestatornicie....

Și pe când trenul sburà, o nouă vicață se desfăceà pentru dânșii, din umbra tăinuită a soartei.

Virgil erà și nu erà fericit. Dragostea lui pentru Dora, erà adâncă. Se născuse din atâta profunzime, din atâta necunoscut de el însuș, dintr'o lume ascunsă din el, în care nimeni numai intrase, că vraja acestui dor împlinit îl buimăceà.

Și când se regăseà astfel, așa precum fu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sese, îi se părea că numai era el, că altul îi luase locul într'însul.

Și gelozia unuia pentru altul — a lui, pentru el — năprasnic îi turbură firea.

Totuș, «te iubesc ca și pe mine», îi rostise Dorei, în primul fior al cuceririi și sentimentul de egoist care egalizà o altă simțire mai nobilă, respirà o naivă sinceritate.

Și erà așa de copil uneori, că Dorei, i se făceà par'că milă.

Și nu știà, dacă mila asta erà pentru dânsa sau pentru el....

Iar trenul sburà, sburà....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrn1901-1932

Sunt locuri în care lași o vieață întreagă.

In moartea de toate zilele e par'că un popas în care adevărat trăiești. O iei înainte cu forțele împrospătate....

La Lucerna, pe malul celor patru cantoane, se opriră.

Pe drum, în tren, Virgil fusese foarte atent cu Dora.

Bunătatea lui era însă nesigură, sfiicioasă, par'că pentru întâia oară aveà prilejul să și-o arate, să și-o vădească.

O îngrijeà ca pe un copil, se interesà dacă steteà bine, îi potriveà să doarmă, o învăleà cu pardesiul lui, îi mulțumeà cele mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ind=1901-1932

mici capriții pe care i le năștea chiar el în dorința de a-i fi folositor.

Și, cu probele astea de iubire, pe lângă mulțumirea care o ai, când știi că te are cineva în grije, în pază, Dora mai aveà și intuitatea unei sforțări plăcute, ce și-o dădeà lui însuș — să se vadă cum nu se mai văzuse.

Singur, trăit printre străini, egoismul lui nu erà obișnuit cu nici un fel de sacrificiu și cel mai mic imbold, cea mai mică generositate, îi dădeà tot atâta satisfacere de el însuș, ca și cea mai mare mărinimie.

Erà o senzație nouă în afară de obișnuitul curs al vieții lui, în afară de bogata dar zgârcita lui natură.

Și tot ce erà nou pentru dânsul, ce puteà să-i deà o senzație puternică, predominà pentr'un moment, în firea asta complexă, în flexibilitatea acestui caracter acrobatic, veșnic satisfăcut și nemulțumit în acelaș timp.

Brusc treceà dela o stare la alta și nimicurile aveau darul să-i nască salturile astea morale, de-asupra cărorà un pericol sau o izbândă planà.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astfel, în apropierea Lucernei, trenul spintecà noaptea deasă, răsuflând par'că mai domolit sub farmecul de afară.

Pe o banchetă, Virgil întins, închisese ochii, cercând s'adoarmă.

Dora stà lungită alături, cu ochii însă, mari, deschiși, în noaptea trecutului, privind lumina dragostei care se urcà înceată spre dânsa.

Cu un minut mai 'nainte Virgil o sărutase blând. Și un sentiment puternic, amestecat mai mult de recunoștință, o atrase iar spre el.

Se aplecă binișor și nebănuind că doarme, îi atinse ochii, c'o duioasă pornire sufletească.

Virgil, cu un glas neobișnuit, brusc îi spuse : adormisem.... lasă-mă — și-i întoarse capul.

Bucuria ei înnaripată sbură totuș, privind înc'odată chipul copilăresc, Dora trase încetișor perdeaua lămpei și cuminte nu se mai mișcă din loc.

Peste un ceas erau la Lucerna.

In scoborârea pachetelor, Virgil îi dădeà ordine seci.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Posomorâtă figura lui, luase un aspect deosebit. Lipseà acea armonie care se traduce între îndatorire și dorință.

Dora îl urmà ascultătoare, dar obosită. Nu drumul îi îngreuià mersul, dar felul lui Virgil îi dà de gândit. Și ținta unei înțelegeri o vedeà mai depărtată cu cât Virgil nu se explicà niciodată.

De altfel, nici dânsul n'ar fi știut lămurit ce-l turburà atâta.

Îi erà destul însă, s'o vadă un minut sub o impresie mai neplăcută lui, ca să cadă din extremul dragostei în al indiferenței. Și nu doar că Dora aveà vina acestor transformări, dar erà pretextul prin care lupta din sufletul lui, luà o formă.

Și la cea mai mică atingere, o vibrare — la cea mai mică decepție, o îndoială.

Iar dragostea Dorei, asistând supusă la toate schimbările lui, nu luà în seamă că extremele în care cădeà Virgil, îi dà și ei senzații aproape bolnave. Căci, în unitatea ei lăuntrică — din care se naște măreția spiritului — durerea ca și fericirea se înlocuiau ca o strajă, de-a căror schimbări ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

așteptate sufereà ca în preajma unei amenințări.

Suferința îi dădeà însă, puteri necunoscute și pe ruina morală a lui Virgil, vedeà înălțându-se o vieață nouă — în luptă. Iar când, adormiți în odaia marelui hotel de pe marginea lacului din Lucerna, uitară tot în somnul bălsămit de vise — natura par'că își întinse și ea, afară, în noapte, un văl mai liniștit, mai molcom, mult mai pașnic....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mgm:1901-1932

Lacul celor patru cantoane se găsește în Elveția germană și are particularitatea lui locală.

S'ar zice că toate lacurile se aseamănă și totuș toate au cevà deosebit.

Din fiecare iese o lume nouă, alte impresii, alte gânduri....

Lucerna e portul cel mai însemnat pe acest întins albastru, verdele mării. Schimbătoare ca și cerul, culoarea lui se preface, se amestecă. Când moarat, când neted, la bătaia soarelui scânteiază.

Par'că îs sclipiri de glorie — strălucirea înșelătoare a vieței.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe malul lui, se întind ici-colo, mici porturi ca labele întinse a unor lei în pază.

La spatele lor și împrejurul lacului întreg, șirul de munți face horă.

Vaporașele se preling ca niște lebede, apropiindu-se, alăturându-se de mal. Și cu fiecare vas un nou contingent de călători se scoboară la fiecare oprire.

Printre mulțime se află și Virgil cu Dora.

In prima dimineață a sosirii lor, deșteptați în bătaia razelor de soare, se îmbrăcaseră grăbiți, nerăbdători să guste frumusețea locului.

Dela fereastra hotelului priveliștea eră încântătoare.

Lacul văzut pe o întindere mare eră vrednic de admirație în decorul strălucit al munților albiți pe coaste și al orașului în stilul lui deosebit cu obloanele caselor verzi și ferestrele înflorite.

Scoborîți în oraș, se hotărîră ca după o raită printr'însul, să ià vaporul care în două ceasuri făceà înconjurul lacului.

Voiau să facă cunoștință cu întregul chip al apei ce-și bățeà marginea pe două laturi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intr'un cap și altul Lucerna și Brunneu își scăldau fața.

Pe dreapta se întindeà Vegis, Vitznau la poalele munților Righi de unde funicularul te urcà pe culme — apoi Gersau, Brunneu Sisikon, Rütli, Bauen, Flülen, Beckenried.

Aci se dădură jos, să facă o haltă.

In timpul plimbării, urcați pe puntea vaporului în bătaia vântului, valuri de admirație îi ținuseră tăcuți, strânși legați unul de altul.

Dora erà ca fermecată. Lângă dragul ei Virgil, totul i se păreà și mai frumos, vieața ei în armonie cu natura întreagă. Virgil, din când în când se uità și el la Dora și par'că niciodată nu i se păruse atât de tânără,—un copil aproape—și atât de dragă.

In bunătatea lui spontanee o milă protectoare îl făcù să-și îndoaie brațul împrejurul mijlocului iubitei.

Și inima Dorei bătù mai repede, îi coloră obrajii.

Se lipì de el ca de o haină în tremuratul iernei.

Și din atingerea lor înfrigurată dar caldă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la văpaia dragostei, încă un punct ascuns, le împreună încet și misterios cutele bătute de vânt ale vieței.

Dora simțeà aceasta, — Virgil inconștient, retras iarăș în sine, urmăreà un val, ce se pierdeà, pierdeà în larg.

Și verdele lui, îi amintì ochii Anchei.

Fără voie, se gândì la ultima întrevedere....

.... Pe Virgil, nu-l atinsese nimic decât vorbele aspre la adresa Dorei. În fond despreţuià judecata Anchei, dar unele înțelesuri perfide avusese în totdeauna darul să-l influențeze.

Și de astădată erà idealul lui în joc, mândria alegerii făcute. Și cea mai mică atingere i se părea o profanare — teama unui adevăr ascuns, îi răneà vanitatea, de a nu *părea* înșelat — chiar de erà convins că nu-i.

Și la acordul acesta țineà așa de mult, că ar fi fost în stare să-și sacrifice o fericire, dacă prestigiul vădit, aparent, nu i-ar fi dat dreptate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Dragostea naturilor tari, în fond se reduce la cultul perfecțiunii.

Și cum se credeà tare, Virgil ținea și el la concepția aceasta intelectuală, iar nu sentimentală. Și dacă un sacrificiu îi erà posibil — sacrificiul de a nu se însurà, ca cei mai mulți de interes — trebuià ca idolul lui să fie fără pată, o ființă superioară, care să se impue lumii, prin calitățile ei deosebite.

Uità însă, că tabloului celui mai splendid, îi trebue o lumină bună. Și astfel cum îl agățase în vieața lui, nu-i erà dat să-i vadă toată frumusețea. Și de acì în orele lui de îndoială, întrebarea ascunsă: e Dora aceasta? par'că erà alta înainte.... par'că nu-i așa de extraordinară pe cât o credeam....

Și biata Dora—care erà aceeaș—își vedeà farmecul pe cale de a se distruge—distrus printr'o iluzie optică, nepriincioasă, neprielnică ei, printr'un gest greșit care-i schimbase locul.

Ce stricà dânsa, dacă vederea lui nu erà totdeauna dreaptă, dacă acțiunile lui, nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

se susţineau la treapta unei convingeri neclintite ?

Şi dacă adevărul erà că în fond Virgil o iubeà frenetic şi Dora meritâ dragostea asta, inteligenţa lor percepeà lupta pe care nici-o învoire, nici-o transacţiune de caracter nu o puteà doborî deodată.

Erà apriga înverşunare a unui sentiment în recunoaştere faţă de turburarea unei schimbări în vieaţă.

Şi pe când la Dora, dragostea ştià ce vreà—la Virgil totul erà în prefacere, în sădirea unei încrederi desăvârşite.

Dorei, îi cădeà o mare răspundere şi n'ai fi crezut că chipului acela atât de delicat, i-se hărăzise de soartă, o sarcină atât de grea: transformarea unui om sau regăsirea pe el însuş.

Erà, cu toate acestea şi aspiraţia cea mai nobilă a Dorei, ca Virgil să se vadă printr'însa : bun, drept şi fericit.

Şi erà şi singura condiţie de a-l cucerì deplin....

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md=1901-1932

Plecaţi des de dimineaţă, nu erà nici zece ceasuri, când se opriră la Beckenried.

Făcuse înconjurul lacului şi scoborâţi acum în satul acesta paşnic unde vicaţa par'că doarme, legănată de cântecul apei, clopotele bisericii umpleau atmosfera cu sunetele lor argintii.

Erà Duminică.

Fără voie, paşii lor, urmară chemarea sfântă a rugăciunii.

Să intrăm Virgil....—şi Dora făcù primul pas înainte.

Supus, Virgil o urmă—el ateul!

Biserica erà mare, curată, plină de credincioşii cari asistau smeriţi şi cuvioşi la slujbă.

Erau mai toţi locuitorii din sat, îmbrăcaţi ca de sărbătoare.

Bărbaţii cu pantalonii strâmpţi, cu o vestă sub care reeşeà cămaşa albă ca neaua. Portul lor exclude haina obişnuită numai la lucru.

La femei pieptănătura erà caracteristică.

Bătrâne şi tinere îşi răsucesc părul în zeci de codiţe, strânse pe ceafă. Şi dintr'o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

parte și alta, iese câte-o enormă tinichea în formă de peptene, brăzdată cu pietre sau de calitate mai bună la cele mai cu dare de mână.

Cu toată originalitatea, nu se poate ceva, mai distrugător pentru păr.

Și, de cum roti ochii, o observație dreaptă se impuse Dorei.

Nicăeri, ca în frumoasa Elveție nu se găsesc oameni mai fără expresie.

E un contrast pe care Dumnezeu l-a robit splendoarei acestei naturi, în care a concentrat tot ce puteà să-i deà ca frumusețe.

Slujba bisericii crà pe sfârșite și unul câte unul cuvioșii ieșeau cucernic stăpâniți de evlavie.

In simplicitatea feței lor, citeai ceva solemn, patriarhal. Și fiecare se îndreptà către un mormânt scump, înșirat pe lanțul de morminte ce împrejmuià biserica.

O floare și un strop de apă sfințită, cădeà la capul fiecărei cruci — în semn de bunăvenire.

Erà vizita ce'or rămași—ce'or duși.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și era atingătoare liniștea cu care fiecare, respectuos, sărută mormântul.

Dora și Virgil plecară capul.

Când ieșiră pe drumul larg, bătut de soare, se uitară unul la altul.

Și ruga Dorei par'că se împlinise.

Virgil se înseninase, iar luând-o repede la drum, strengărește, o porniră înainte. La întâmplare urcară suișul din față și cu cât înaintau, panorama lacului se desfășură întreagă.

Ca un văl străveziu, vag încrețit, moarat de oparte, unit și limpede de alta, lacul le zâmbeà în splendoarea dimineții.

Righi își aruncà umbra drept în față, dând apei, alocurea, o nuanță închisă — indigo-albastru-verde.

Cerul pătat de fâșii albe, cu dungi de nori subțiri, prin cari lumina soarelui străbăteà dulce, se resfrângeà ca într'o oglindă pe fața limpede a apei, ce tremurà puțin înfrigurată, de o adiere blândă de vânt.

Drumul conduceà spre Schöneck, un platou admirabil pe care este stabilit un sa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

natoriu — unul din cele mai renumite pentru bolnavii de piept.

Virgil și Dora trecură repede, cu toată frumusețea locului.

Câțiva convalescenți stăteau lungiți pe câte un pat de grădină, în admirarea naturii, sorbind aerul cu nesațiu.

Și spectacolul acesta era trist pentru cei cari sufăr și pentru durerea altora.

Suferința e pentru toți—ne face solidari cu fiecare durere.

Inaintând printr'o cărare umbrită de două rânduri de brazi, la o întorsătură a șoselei, o bancă era furișată între verdeață.

Se așezară să respire, și un strigăt de admirație ieși din amândoi deodată.

Era o surpriză pe care cei ce așezase banca acolo, o făcceau excursioniștilor.

Din locul acela ascuns, ți se părea că ești la teatru, în stal, privind col mai artistic decor și cea mai înaltă poezie a naturii.

In cadrul unui ochiu deschis, între înlănțuirea a două brațe de brazi, se zărea împeticată, frumusețea celui mai atrăgător colț din lume.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Ca într'un ochian de panoramă, Gersau cu casele și turla bisericii, se zăreà ca estompat de brumă și depărtare. In partea dreaptă, la poalele munților Mythen cari se ridicau ca doui brazi gigantici cu vârfurile ascuțite și trufașe, Brunnen par'că pluteà în ceață.

Iar lacul niciodată mai legănător — în nici-o parte mai albastru.

Cerul, ca o bucată de vată. Pus ca pe o rană, respirația se faceà mai ușoară, sufletul liberat de multe.

Și 'n existența unui minut de tăcută admirație, numai dragostea puteà să-i egaleze adâncul.

Sărutul lor fù ca o poveste, ca o rouă pe floare, ca o iluzie de veșnicie pe o trecătoare speranță....

Și încet, scoborîră clina par'că acum ieșiți din sfântul locaș al Domnului.

In cucernicul, smeritul lor sentiment, se ascundeà măreția tainicei puteri care creiază și distruge.

Și nimicnicia lor, îi strânse înc'odată în brațe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Imprejur tăcere și singurătate.

In sufletul lor lumină.

Dora radià — niciodată nu fusese mai frumoasă și buzele aprinse îi stăteau de minune.

Virgil, departe de lume, o vedeà sub adevărata față — și erà fericit — fericit cum nu mai fusese....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaransilvania.ro/mar1901-1932

A doua zi — zi tristă.

Dora nu se simțeà bine.

Dragostea concentrată a lui Virgil isbucneà în răstimpuri, cu o atât de mare putere că beția aceasta de vieață, de cuvinte calde, o lăsà apoi ca moartă.

Capul îi erà de plumb, iar din vine par'că îi se scursese tot sângele.

Se uită în oglindă și se văzù albă — de un alb bolnav.

Virgil intră vesel pe ușe.

Știi, Doro — plecăm....

— Unde?

— Lugano, lacul Majore, Como.... dar ce ai?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

Și văzând că se clatină, se repezì s'o sprijine.

Dora, ca să nu-l sperie, îi surâse.

Virgil, neliniștit, o luă ca pe un copil în brațe și-i puse un sărut fierbinte pe buzele uscate — albe tocmai de o înfiorare prea adâncă, mistuitoare.

Când Dora deschise ochii, erà în pat, învelită bine, îngropată în perne.

Frământată de sbuciumări sufletești aveà nevoie numai de odihnă.

Și ziua trecù liniștită.

Noaptea nu le îngăduì însă somnul nici unuia, nici altuia.

Fiecare îngrijat de celalt.

Virgil, când și când, se sculà, jumătate îmbrăcat cum se culcase, să vadă dacă-i bine Dorei, dacă doarme.

Iar Dora, de câteori dà ochii cu dânsul, în întunerecul care-i luminà orbitele și-i făceà să scânteieze privirea, se cutremurà ca de o frică neînțeleasă.

Atâta apropiere de dânsa, de sufletul ei, de ce o doare, nu erà făcută s'o liniștească.

Cu fiecare semn de dragoste, o teamă că-l

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mrr1901-1932

va pierde — el care numai iubise, care nu știà să iubească — iubind prea mult sau prea puțin.

Spre ziuă aţipiră.

Intr'un târziu, Dora deşteptându-se cea d'intâiu, întoarse capul spre Virgil.

Il privì lung.

Par'că el ar fi fost bolnavul. In truda unei nopți nedormite, brazde se lungeau în prelungul obrazului pe lângă gură. Şi un zăbranic de umbre nedeslușite par'că se lăsase pe faţa lui.

Inima Dorei se strânse, presimțind că toată îngrijirea blândă de care Virgil se încumetase să se facă vrednic, îi va răscolì o stare apăsătoare, în contrazicere cu tot ceeace făcuse.

Şi aşa erà.

Nemulțumit acum, în el, de rolul plicticos al unui infirmier de ocazie — turburat în seninătatea unui vis de fericire care-l trăise o clipă — de ce nu l-ar fi posomorât, această piedecă, această slăbiciune neașteptată a Dorei ?

Îi stricase din înjghebarea planului de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

călătorie — din șirul de plăceri pe care Dora i le datorà.

De ce veneà cu o neplăcere — cu un adaos trist pe-o îndoială din el.

....Pe o îndoială din el ?.... Care ? Și deschizând ochii, se uità la Dora care se dase jos din pat.

O văzù cum văd ochii câteodată — totul în rău.

Și prin prisma îndoielii, sale Virgil se îndoì de-abinelea de frumusețea ei — de puterea ei de viață.

Cum ar fi priceput-o ?

Și-și zise :

Ce urâtă e Dora azi — și i se părù că un alt glas în el, repetà acelaș lucru.

In acelaș timp îș aduse aminte că visase în crâmpeiul lui de somn pe Anca și-o revedeà cum i se arătase — ca în vise, prin prisma depărtării — atrăgătoare.

Și par'că se odihnì mai mult pe amintirea acestui vis, decât îl odihnise somnul. Căci liniștea prin care trecuse nu i-ar fi lâncezit îndeajuns avântul încordat al nervilor, dacă o excitație nouă, o emoție reprodusă sub o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

formă contrarie, un contrast emotiv—acel vis, Anca — nu l-ar fi făcut să uite o stare trecută—dragostea Dorei.

Și în inerția lui ascunsă, fugeà de orce ipoteză, de orce presupunere morală, ca de un lucru obositor, străin de tine.

Mulțumit de-o contrazicere care-i dase o împrospătare de senzații, sensibilitatea delicată a Dorei, numai erà contrastul care-l atrăgeà.

Și Dora, reeșind în vieața comună cu părțile slabe al orcărui om care nu-i o perfecțiune—și care om este?—își înmormântà calitățile în defectele alteia care le luà masca în sufletul lui Virgil, neștiutor de el însuș.

Astfel, din depărtări ascunse, o imagine veche, reînoità, apăreà din nou!.... Virgil o revedeà elegantă, femeie plină, cu șoldurile rotunde, cu surâsul pe buze.

Sufletul și el, îi se părù o împodobire de daruri străine, căci imaginea trecutului, înfrumusețată, aurită vremelnic, îi deslușeà într'un gând fugarnic ceeace ar fi putut fi și nu erà Anca: un suflet cu adevărat puternic—o bunătate activă, conștientă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdm1901-1932

Și un fulger de idealism se contopì cu o imagine reală.

Fù ca în extaz în fața Anchei — ca în fața unei descoperiri.

O revăzù ca pentru prima oară. Realizându-și apoi o remușcare printr'un regret de falsă bunătate, Virgil îngâimă în el: «am fost rău cu dânsa».

De aci la o obsesie, nu mai erà decât un pas. Și o voluptate nouă se strecură în suflet, ca o suferință perversă, înșelătoare.

Nu se gândì că nu trăise de fel cu Anca și în afară de ce arătà ver-când în bine, această femeie puteà să fie, ceeace ar fi fost cu adevărat, în strânsa legătură de fiecare zi, de fiecare minut care nu-ți dă ghes, să-ți ascunzi nici un defect și nici o slăbiciune.

Căci, dacă în sfera subiectivă a sentimentelor, iluzia și realitatea se egalează, nu erà însă, omul orbit de prisma acelei iubiri binevoitoare și exclusive, care te face să vezi numai calități, unde sunt multe defecte.

Dar, un amestec, un strat de senzații inconștiente — orcât de puternic s'ar fi crezut în propria lui sferă intelectuală — îl fă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

ceà subordonat acestui raționament inconștient, care-l apropià din nou de Anca.

Erà tot trecutul lui, cu copilăria lui tristă, cu adolescența lui singuratică, pustie, cu ambițiile lui deslănțuite într'o cumplită înfocare de a domină.

Erà trecutul lui cu stângăcia și nebunia tinereții—cu decepțiile întâmpinate, cu femeile care le dorise, cu femeile care-l înșelase, care-l scârbise.

Erà Anca, care-l atrăsese fără să-l reție —o plăcuse fără s'o iubească — Anca de care idealul și sufletul lui oropsit rămas copil, nu se apropiase, dar care *trăise* mai mult în vieața lui de necazuri și de lupte.

Erà....

Cum însă, răsărise Dora, din ce colț ascuns de suflet, mijise în lumina ei de fecioară — de iubită?

De sigur, o cauză, o inducție trebue să-l fi împins spre dânsa;—și pe baza încă nesigură, cu mersul aventuros al acestei inducții se coborà și acum în el.

Se coborà c'un amestec de ciudă și durere....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

Din nou, i se păreà că-şi pângăriseː îşi profanase singur ce avusese mai scump într'însul, în adâncul lui: un loc păstrat, alcătuit acelei singure femei care i-ar fi împlinit un ideal — o concepţie superioară de vieaţă.

Şi acestei singure femei, acelui ideal, acelei vieţi superioare par'că-i furase tot ce ar fi putut să-i deà,toată comoara unei simţiri, sufletului lui — suflet schinguit însă de-o raţiune falsă, de un intelectualism dominător, despot.

Căci pervertit în firea lui înrăită, i se pecetluiseː pe acel rămas de suflet bun, pe acel ideal — deasupra dragostea ce-l legà de Dora — o stare sufletească care reieşeà acum ca o erupţie bolnavă, ca un virus al unei boli trecute. Iar între cultul femeiei şi neafirmarea, nerecunoaşterea acestui cult, erà aceeaşi prăpastie ca între el şi omenire. Ca între un vis muiat în aurul, în strălucitoarea beţie a dragostei şi depărtarea stearpă, deşertul întins în el, de vieaţa, de duşmanii, de străinii de dânsul.

Poate, cine ştie! ca şi Dante, care văzând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai rele, în tot infernul lui, îi rămăsese numai zămislirea ideală a Beatricei — o icoană.

O iluzie, o desiluzie — un surâs, o lacrimă....

Și dacă, dându-i-se Dorei, i se păruse lui Virgil că-și dase sufletul cum pentru prima oară o fecioară își dă corpul. Dacă virginătatea sufletului lui, care nu mai iubise, se înfiorase la ideia unei stăpâniri străine, în așteptare nu-și îmbrăcase forma acelui vis, acelui ideal neconrupt în așa fel, că putea să facă din Dora cea mai fericită și cea mai nefericită dintre femei?

Două izvoare — realist și idealist — pozitiv și mistic — și bun și rău — nici una nici alta.

Cum ar fi fost doi oameni în el care ar fi locuit la două extremități și nu se întâlniseră încă.

Și astfel, Dora treceă pe rând, când în sfera ideală a acelui punct mai luminos din el, când în întunerecul caracterului altoit de încercări pizmașe — caracter devenit pizmaș el însuș.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Ce urâtă e Dora azi....» și i se părù că un alt glas repetà în el acelaș lucru....»

Iar Dora, în timp ce se îmbrăcà, urmăreà în privirea lui aruncată pe furiș, când și când, decepția întârâtată a artistului suprapus pe fondul nemulțumit al egoismului brut, neîncercat, neînnobilit.

Și, astfel, cum îl vedeà în acest minut, se gândì și ea, la acei oameni cari pun dragostea în categoria unei activități estetice interesate ca și desinteresate, și care și la Virgil se arătase poate, ca un izvor de senzații noui, frumoase, ce-i ascunsese lui însuș, prilejul de a face rău, sub un joc de iluzii.

In jocul acesta nu se prinsese însă singur?

Cine știe !

Și Dora suspină în ea, gândindu-se deocamdată cât e de greu de susținut o iluzie estetică, din moment ce o pornire frumoasă, odată satisfăcută, găsește în voința caracteristică, șubredă, a omului sceptic, teama de a dà mai mult decât primește.

Dorința de a fi bun, de a face bine, de a devenì cât mai perfect, se împiedecà, la Virgil, mai mult prin această teamă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

E îndoiala care te oprește de a «te dà», care-ți seacă tăria, stăruința trebuincioasă de a duce la capăt ceeace vrei să creezi, cu încrederea jertfei de tine.

E o lipsă sufletească care-ți întunecă judecata asupra ta — oprind voința să lucreze, în mod conștient, hotărît.

Și astfel, Virgil, în mulțumirea pe care o simțeà Dora, ne mai găsind el mulțumire, în ajutorul pe care-l poți dà altuia, nici un scop vrednic de osteneală, ce l-ar fi reținut —odată idealul știrbit — să-și revie la instinctul mărginit sălbatec, exclusiv al oarbei dragoste de sine ?

Reveneà, deci, cu furia unei apăsări nedrepte, învinse, par'că furat în acest instinct, care bine, rău, îl călăuzise, fără să-i deà luptele de azi !

Și jicnit în nepăsarea și în credința lui de el Virgil se zbăteà, se apărà, alterând seninătatea unui vis de fericire, întunecând pe Dora—risipind din încântarea, din farmecul iubirii....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Farmecul iubirii !....

Vrajă, nestinsă sete, nălucă încântătoare !

....Ce dor plăsmuit în lumi necunoscute, ridici în sufletul curat, nețărmurit, bogat?

Nu-i dorul de azi — dorința de a-i spune «mi-ești drag» — cât dorul de a-i șopti într'o tăcere uitată, cuvinte cari nu s'au spus — cari spun totul....

Odinioară de mă'nțelegeà — mâine mă va iubì iarăș....

Și sufletul Dorei, încrezător în el, își surâse, c'o lacrimă pe gene.

Singură.

Erà cald, erà bine. Soarele scăpătase în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

margine de cer și par'că se lăsase 'n mii și mii de fărâme într'însa.

In toată ființa ei, Dora simțeà căldura aceasta care învie, care întinerește și reîntinerește viața....

Virgil!....

Și'n așteptarea lui, în amurgul care-și resfiră melancolia cu voluptatea unei femei ce-și despletește părul - o podoabă—Dora se gândeà la trecut, la iubirea care n'are trecut, nici ziuă de azi, nici ziuă de mâine....

Veșnicie.

Și unde de viață se rostogoleau par'că, în afară de ființa ei, peste dânsa, după ce-i străbăteau vadul sufletului, luându-l cu ele.

Astfel, în tot, vedeà o bogăție, o făgăduință, o speranță—curajul omului care-i dat să lupte și să învingă.

Erau la Lugano.

Orașul, în înfățișarea lui italiană, cu arcade în preajma caselor și acoperișurile în olane, cu vârfurile bisericilor înnălțate ici și colo, ca niște suliți sau ca niște minarete, se întindeà, la poalele colinei, în jos de gară.

La aproape aceeaș înălțime cu aceasta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din urmă, hotelul St. Gothard, unde Dora și Virgil se găseau, înfățișà o vedere generală: lacul, un zbor, un cuprins întreg al locului.

Iar, în desprinderea aceea a colinei de oraș—dela fereastra hotelului unde stà Dora privind — se ridicà o impresie orientală, molcomă, amestecată c'un vânt dulceag, fluturat de pe colinele cu vii, cu grădini, cu flori, ce împrejmuià orașul.

Asvârlit de-o parte, muntele St. Salvador, cu forma lui de uriaș îmbătrânit, micșorat, aveà aerul dominător al unui rege decăzut.

Peste tot, un aer îmbătător de miresme, de castani, de foaie de nuc—și adierea mai răcoroasă a serii.

Dora, gândind la Virgil, murmură:

«Indepărtat noian de vise,—suflet închis în care cu greu sălăsluieste, odihnește iubirea....»

Și în dangătul unui clopot bisericesc ce se înălță, un dor de nestrădănuite alintări, par'că-i aduceà rupturi de fraze — prima scrisoare de iubire — primul sărut.

Par'că-i sunà în suflet cu aceeaș liniște

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

sărbătorească, cu liniștea de azi, înțelesul sfânt al unor vorbe ce se înșirase în ea ca mărgăritarul.

Și în albastrul deslușit al gândului ei, în liniștea firei, în molcoma liniște a serii, vorbele de odinioară, reveneau iarăș — curgeau pe buzele Dorei ca o lamură de miere....

.... Nu mai mă recunosc.

Intors acasă, mă simt străin, par'că m'am coborît din altă lume.

Nu mai e senzația tristă a omului cu pustiu în suflet, nelegat de nimic și nimeni — decorul deprimător, apăsător al singurătății.

Ești *tu*, care-mi apari mereu și-mi șoptești din taina care-mi ascunsese pân'acum, cuvântul magic al unei fericiri, în care nu credeam....

Pe cer se aprindeau primele stele.

Un hămăit de câini se auzì din depărtări.

Și, cu întuneceala care soseà, mintea Dorei, își schimbă decorul; — avù într'o bruscă întoarcere a ei, spectacolul ciudat: Andermatt, puntea diavolului, — excursia lor de eri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cine a trecut linia St. Gothard, cunoaşte această parte.

Dela o staţie a trenului, mergi, până la un sătuleţ, de unde cu omnibusul, te scobori apoi spre puntea diavolului — excursia cea mai lăudată a locului.

Şi de această excursie îşi aminteà de odată, Dora.

Trăind din nou, toate emoţiile întâmpinate — din nou i se perindà în minte, groaza unei desfăşurări sinistre.

De-o parte şi alta, creştete sure de munţi ameninţători, fără nici o vegetaţie, formà o galerie în zigzaguri. Omnibusul înaintase cu ei, încet, într'o întuneceală alburie, înfundându-se par'că în pământ şi mărginind un rău ce lătrà fugind, într'o goană turbată. Printre munţii aproape împreunaţi ce lăsau, ici-colo numai, câte un şuvoi de lumină slabă, puntea se treceà din greu, cu o anevoiasă apăsare a atmosferei. Erà ca o senzaţie puternică de înăbuşire ce-ţi lăsà, umbra neagră a zidurilor de piatră, a munţilor sdrenţuiţi. Iar stâncile colţurate aveau o privire înfricoşătoare, pe când un glas ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

de pomenire, par'că se înalță din năsalia, năprasnica uruitură a apei care sub punte curgeà cu un echou și mai puternic resfrâns la infinit, ca o zarvă, o larmă de infern.

Cevà asemuitor întrucîtva căderii Taminei din Ragaz.

Și 'n împrospătarea acestor tablouri negre—în contrastul care-l făcuse cu zarea fermecată, limpede, senină, a primei imagini, cu venirea totală a nopții, Dora simți șiruindu-i pe spatele înfrigurat, sloiuri de ghiață — presimțiri — o tremurare....

De-odată, însă, sgomotos ușa se deschise, și o lumină orbitoare, veselă, se răspândì în toată odaia.

Virgil intrând, întorsese resortul de lângă ușă și 'n lumina electricității, apărea Dorei ca un trimis, ca un Dumnezeu așteptat.

Il sărută lung—Virgil o coprinse în brațe:

Dora mea dragă și bună.... Dora mea scumpă....

. . . . . .

Virgil zăbovise; — și îngrijat de întârzierea, de singurătatea în care lăsase pe Dora, se reîntorceà acum c'un adaus de sen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sibilitate ce-l refăceà copil. Și când se găseà astfel, cu atât mai mult simțeà nevoia de a crede în Dora, cu cât erà de obiceiu mai sceptic — cu cât nu iubise pe nimeni, de a o iubì pe ea. Nevoie, născută dintr'aceeaș sămânță ideală, frumoasă, pe care Virgil, cu natura lui disciplinată în formă, cu spiritul lui controlat, doctrinar, inconștient, urmărise — urmărit azi și mai mult de necesitatea unei contrabalansări mecanice care când și când să-i deà senzația unei echilibrări.

Dar, sufletul lui neorânduit, neîntocmit, care-și înnăbușise, își acumulase în trecut, printr'un regim sentimental, sensibilitatea — prin abținerea prelungită a sentimentelor, dà loc, la o isbucnire mai mult decât puternică — excesivă — a elementelor întregii sale firi.

De aci, însă, și întâia lui senzație de fericire deplină—ca liberarea unei forțe, unui simț copleșitor, hiperfizic. Un sentiment aproape supraomenesc de o impetuositate, de o năprăsnicie care se revărsà asupra Dorei ca o lavă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1901-1932

Din toată expansiunea asta năvalnică—trecătoare — nu rămâneà însă numai cenușe. Căci Dora, o spontanee și o intuitivă a binelui, apărându-i întâiaș dată, în clipa hotărîtoare—în clipa unei conștiinți care-l muncise în intimitatea lui sufletească, născându-i acea expansiune, începuse prin chiar exagerarea ei, să-i simplifice lui Virgil, spiritul în forma lui teoretică—îmbogățindu-l cu o nouă treaptă sufletească.

Și evoluția aceasta de progres, deprinsă din incoherența primului pas făcut, îi lumină ca azi, viața lui lăuntrică, cu răsfrângeri deslușite de raze. Fiecare punct din el, în minutul acesta de deșteptare, de conștiință sufletească, se clarifică, îl făceà într'o fulgerare complectă, distinct și conștient.

Iar, Dora, cu puterea, cu tăria ei de suflet, îl simțeà mai bun în el, îl simțeà, ca azi, al ei, cu o extraordinară forță—cu o încredere oarbă, cu încrederea unui profet.

Și e profet mai mare, decât dragostea adevărată — iubirea care s'a născut în tine a crescut cu tine, se realizează mai departe.....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

E ca și drumețul care-ți arată calea cu satisfacerea care-ți dă, de a nu te fi înșelat de a fi apucat cărarea bună.

Și având și acum această credință, simțeà că și Virgil, alunecà pe aceeaș rază, pe acelaș drum, pe când mulțumiți unul de altul și de ei însăș, un fior de adevărat sentiment ideal, îi cuprindeà în acecaș înfiorare de ei însăș.

Gândurile lor, luau o culoare, unică fără seamăn, strălucitoare — pe când voința creată, nelămurită a lui Virgil—furată, subjugată de aceeaș lumină, fără umbre, fără schimbări, una și aceeaș, — îș pierdeà, îș neutralizà conștiința, într'o cucernicie, într'o fericire duioasă. Erà pornită din dragostea sufletului lui bun, sărman, oropsit, adăpat la un izvor magic care-l întinereà, dà ființei lui întregi, forma unei existenți, unei realități superioare. Și nimic din suprainălțarea asta sufletească, nu se pierdeà în el, — ca o conștiință spontanee, îi înălță gândul generos, iubitor de alții, la o înălțime divină, eterată.

Un curent de forță nouă, care-l izolà, îl

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ținea de-oparte de lumea lui obișnuită, ca să-l reție, să-l concentreze în adâncul lui.

Și aci, dădea ochi, cu el însuș cu sufletul lui, cu sufletul strămutat al Dorei, prin comunicația directă a unei dragoste aproape nebune.

Dar, unde, dacă nu, în exaltația unui sentiment de felul acesta ar fi găsit Dora, puterea, energia gânditoare, susținută, de a se infiltrà, de a cucerì—unde, dacă nu, în infinitul dragostei și al sufletului ei, voința de a-l supune....— lui însuș....

Și vadul larg, ce-i croise în suflet, se umpleà încet dar sigur cu răbdarea celor cari iubesc cu adevărat — conducător plămădit dintr'una, din lumea care a ieșit— în lumea care intră....

. . . . . .

Și Dora, înlesnind lui Virgil, străbaterea atâtor negure din el, atâtor pustiuri necunoscute, unde inteligența ei aprinsă descopercà sub coaja lor, bogății surprinzătoare, câmp prielnic de cultivat — suflet feciorelnic, nearat — tot avântul ei de bine, defrumos și de sublim, se înduioșà și se în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tăreà, într'o pornire nebună, de nestăpânit, extraordinară, capabilă de fapte mari.

Astfel ni se întâmplă, când pentru ce suntem ursiți, ne vedem în fine țelul — vedem mijind pe înstrăinatul câmp al unei vieți vitrege, sterpe, înălțându-se acel far spre care tindem.... Farul pentru care luptăm, prin care străduințele și toată adevărata noastră energie, au un scop, o țintă, vede o scăpare, o răsplată.

Făcută pentru iubire, pentru a voi binele pretutindeni, firea complexă, bogată, dar turbure a lui Virgil, trebuià s'o atragă.

Dora erà făcută să-l iubească. O atrăsese acel necunoscut de el însuș — o împinsese acea cunoștință de ea însăș.

Știuse, șimțise într'însa aceea ce voià și ceeace îi dădeà brânci înainte în lupta asta, erà sentimentul cu care vitejii se duc ca să moară — sau să învingă.

Erà născută cu suflet de crou — sau de martiră.

Și-și ascultà menirea....

Adesea, nu iubești însă, într'un om, o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

idee, o credință — propriul tău ideal, propria ta credință ?

Sufletul lui Virgil, nu era patria sufletului ei ?

In lupta asta, de *realizare* a lui Virgil, nu se realiză și mai mult pe dânsa ?

Dându-se *toată*, nu primeà *tot ?*

A ne cunoaște, e a ști să vrem — împlinindu-ne, îndeplinim — a ne cunoaște e a puteà cunoaște mai bine pe alții. Cum am puteà pătrunde taina altor suflete, când nu ne-am pătruns-o întâiu pe a noastră ? Și, cum am voi să facem fericiți, când n'am simțit ce-i fericirea ?

Și Dora înțelegeà că fericirea omului nu-i cea venită din senin, primită fără drepturi, fără datorii — trecătoare — dar aceea pe care o *creiezi*, în tine, prin tine.

Să-ți dai fericirea, ca s'o poți dà altora — ca s'o știi primì dela cei cari o merită — meritând-o.

Și, stimulată de această ambiție inteligentă, de acest ideal : că desăvârșirea fiecăruia e strâns legată de desăvârșirea tuturor și că luptând, pentru tine, pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unul, lupți pentru toți, — condusă și de o logică sentimentală, care nu-i ca logica rațională, intelectuală, supusă spiritului de contradicție, Dora mai cântăreà și practic, că un ideal desinteresat în lumea noastră e un ideal sterp, sau o bâiguire abstractă și că idealul ei cuminte, trebuià să fie și un ideal util.

Un ideal, care prin răbdarea, prin voința, prin desprinderea de ea, de egoismul ei, apropiidu-se și mai mult de esența reală a lumei, să fie ca o glorificare a unui ideal mai mare revărsat în Virgil, ca un simbol al dragostei de omenire.

Căci, întâiu din el, apoi alăturea de el — cu el — printr'o realizare idividuală, realizându se și mai mult pe dânsa — dând și exemplu de imitat — să lucreze împreună, să realizeze cevà din îmbunătățirea de mâine, în totul — a tuturor.

Astfel se și explică că în urmărirea dorinței de cucerire a naturii lui Virgil, răspicată în el — dela a cărei unitate lăuntrică, depindeà unirea lor, fericirea și-a lui și-a ei— Dora își aveà poate, pe lângă sentimentul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1932

altruist ce-o legà mai mult de dânsul și sentimentul ei personal, egoist: sentimentul satisfăcător al desăvârșirii tale, desăvârșind pe un altul.

Două sentimente diametral opuse poate, în esența lor, dar necontrazicătoare.

Și de ce dar, idealul ei ar fi fost o ficțiune, o *imposibilitate*, din moment ce sufletul ei alăturat de-al lui Virgil, nu ar fi mers, *contra*, *dar in sensul naturii* — cu dor de perfecționare.

O valoare de idealitate, *reală*, de care Dora își aveà conștiința, urmărind cu senzația infinitului cele mai mărunte manifestări în vieața lui Virgil. Și nimic nu-i păreà prea agitat — orce nuanță sufletească cât de pronunțată, erà ca o undă mai puternică, care-i frământà, îi mișcà, îi măreà și ei întinsul propriului ei suflet — oceanul nesfârșit al viselor ei mari.

Erà ca o armonie divină a unor forțe în în luptă — dar pe aceeaș temă.

Iar ca un leit-motiv, dominator, sentimentul dragostei aveà ritmul obsedant al

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramsivarna.ro/mdrr1901-1932

unei singure gândiri—ideia reprezentativă, fără sfârșit a vieței—cu veșnicele transformări în formă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndr1901-1932

Gheretă, cu fel de fel de lucrușoare, de fleculețe, ca: pahare colorate, cu vederi pe dânsele, bucăți de lemn sculptat, donicioare și sticlării, țitere și mingi — o amestecătură de obiecte, strânse la un loc la doi pași de grădina hotelului.

Dora, veneà încet, pe cărarea din grădină, de-a lungul lacului.

In dreptul gheretei, Virgil, în așteptarea ei, se jucà cu o țiteră, care, atârnată de un cui pe un stâlp al magherniței, îl ispitise.

Țitera dădeà sunete plăcute cari vibrau armonios, iar pe fondul ei, erà pictat orașul Lugano, lacul și niște trandafiri culcați.

«Ar stà bine, în sufrageria noastră», zise Virgil, când Dora se apropiase.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— «De sigur», răspunse Dora—și veselă că vorbise de sufrageria «lor», se uită cu drag la el cum asvârleà voios și repede, glonțișoarele aurite, pe coardele întinse ce țirliau nervos.

Mai cumpărară și alte lucruri, toate bune pentru cuibul lor neîntocmit «în așteptare». Gândul de căsuța lor viitoare nu-i veneà așa de des lui Virgil, dar când i se întâmplà, i se părea Dorei, că adaogă o piatră mai mult la temelia de abia începută.... Și prindeà curaj — se simțeà mai liniștită.

Azi, mai ales, erà de o veselie mare. Se sculase dis de dimineață, ascultase pe Virgil, care voise să se coboare dela un cat la altul, mutase toate lucrurile lor de sus, jos, gătise odaia, cu o cochetărie artistică, care nu o părăseà niciodată și se gătise și pe dânsa, cu o băgare de seamă amănunțită — cu un dor de a place iubitului — celui mai iubit pe lume

Da, da, își ziceà dânsa, în ea, nu mai mă recunosc, nici eu — eu, serioasa, indiferenta de altădată, schimbată într'o fetiță sglobie, dornică de a zăpăci, de a dà fiori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index/1901_1932

de iubire! Și-și surâdeà mulțumită — surâdeà chipului ei fin, luminat de fericire, pe care oglinda il aduceà într'o însuflețire de ea însăș.

In rochia ei albă, de pânză, cu pălăria ei mai toată de trandafiri, plecase apoi, ca o căprioară sburdalnică — mulțumită că vine înaintea lui Virgil cu tot farmecul ei de femeie.

Simțeà că se desprinde din ea o vioiciune neobișnuită care pe lângă seriositatea gândurilor ei, erà ca un buchet de flori într'o odae închisă. O îmbătà parfumul tinereței ei, ca esența unei copilării — ca o esență de răsaduri.

Și având și ea, în focul ei de vieață, de trai, de mulțumire, cevà sălbatec, cevà deslănțuit din stările primitive ale tuturor începuturilor — râdeà, se bucurà copilărește mai mult poate decât îi îngăduià noua ei stare de femeie.

Totul însă în dimineața asta frumoasă, o predispuneà la o exaltație a frumuseții ei — la o slăvire a tot ce aveà frumos în ea, părându-i-se că trăiește mii de vieți — o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

multiplicare, o înmulțire înfinită în ea, cu o sensualitate mai pronunțată de vieață. Erà ca un echou al unei poezii ascunse în suflet, cu răsunetul unei înduioșări, a oricărei slăbiciuni omenești.

«Sunt om și nimic din ce-i omenesc nu-mi este străin».

Și Dora, amintindu-și de cuvintele lui Terentius, vedeà pe Virgil în închipuirea ei, cum îl simțeà că o dorește să fie — cum trebuià să fie, cum erà înainte de toate: *femeie*.

Și dacă firei ei serioase, frumuscței ei mai mult delicate, nu i se potriveà atâta pornire, atâta foc, atâta patimă brutală, de ce s'ar fi înstrăinat de o aprindere căre-i ședeà totuș, atât de bine, și care lui Virgil îi plăceà atât de mult?

De ce nu și-ar fi îngăduit ea singură, un contrast firesc, care, nealterându-i fondul, dà formei, aparența ei, încă un mijloc de cucerire?

Nu-i spusese dânsul: ce m'a atras întâiu, la tine, a fost aerul tău de ștrengăroaică?

Având dominația asigurată a sentimen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

telor frumoase, care erà expresia directă a eului ei, a temperamentului ei iubitor de bine și frumos, puteà să aibă libertatea de a lucrà în plină lumină de ea însăș, de ce *vreà*.

Și *vreà* să se facă iubită, să *reușească*, aveà bunăvoința, dragostea acestei reușite, în care iubirea în cel mai larg sens al cuvântului, erà luată ca limită determinată a dorinței ei celei mai mari.

Și, dacă, *emoțiile sentimentale* sunt mai puternice decât *ideile* — dacă acele emoții, însă, cu raționamentul ei imaginativ, Dora le *ghiceà* la Virgil neîndestulătoare, nu trebuià să recurgă la ce simțeà câteodată că îi dă o proptire, o mână de ajutor?

Proptirea senzației care atrage și reține — înfățișarea ta vădită în carne și oase — fizicul, care slăbește uneori chiar cea mai mare influență intelectuală. Căci, de unde, altfel, ar provenì nepăsarea unora, la purtarea rea sau gândurile înjositoare pentru ei ale unor ființe, dacă, — și în lipsă de un ideal generos și indulgent — n'ar iubì în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

tr'însele o senzaţie puternică, care le-o înlesneşte, apropierea sau atingerea lor?

Şi acestui fluid magnetic, sensual — dacă e o forţă — aristocraţia inimii şi gândurilor ei, de ce i-ar fi aruncat dispreţul?

Poetă intelectuală, trebuià să fie şi femeie pasionată — după cum şi aerul ei uşuratec, nevinovat, de pe figura ei copilăroasă, erà armonizat de natură cu privirea adâncă a ochilor gravi, serioşi, aproape trişti.

Trebuià să fie de toate — ca o fire egoistă şi rafinată ca a lui Virgil, care-şi adorà personalitatea, îmbrăcând-o cu toate subtilităţile, să găsescă în ea şi dama mare, ca şi cocheta, nu numai artistul care erà întrucâtva şi el, dar şi filozoful care nu erà el — nu numai femeia de casă, gospodină, dar şi femeia cu iniţiativă şi activitate bărbătească.

Trebuià să fie — şi puteà să fie, căci în firea ei de sensitivă, în afară de vieaţa lăuntrică, în care mai mult trăià, tindeà şi la orce satisfacţie: estetică, practică ca şi sensuală — satisfacţii urmărite exclusiv de cei cari ca şi Virgil, primesc impresiile şi influenţele din afară, în afară de ei — din sen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zațiile externe sau din instinctele primitive ale firii.

Ceeace-i lipseà însă Dorei, în tinereţea ei neexperimentată, erà ceeace aşteptà dela vieaţă, dela Virgil, o totală, o învederată recunoaştere a personalităţii ei, care i-ar fi dat încrederea, îndrăsneala necesară de a se afirmà pe faţă.

Virgil, care nu se realizase în el, cum erà însă s'o realizeze pe Dora, în afară de ea?

Dragostea lui, care fusese mai mult un fenomen psichologic inconştient, simţit dar necunoscut de dànsul, în lipsa lui de unitate şi de cunoaştere personală, pierdeà din vedere unitatea Dorei.

O ascundeà sub lanţul amănuntelor pe cari de altfel, spiritul lui le observà matematiceşte.

Şi se împiedecà singur, din cauza atâtor concluzii particulare — tipicării — să ajungă la concluzia, încheierea generală a unei adevărate, întrege judecăţi.

Dar, cari erau acele amănunte?

Amănuntele, detaliurile micelor evenimente ale vieţei exterioare, a formelor, a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trebuințelor, acelei vieți pe care Dora nu o *trăise*.

Și dacă în inima ei, tot ce erà sublim și mare se explicà, în vicață începeà să-și deà seamă, că i se cereà mlădierea acțiunilor mici și gândurilor modeste.

Și dacă ar fi vrut, dacă ar fi fost mai fericită, să i se *pretindă* avânturi mari, gânduri mari, poate în neobosita nemulțumire a lui Virgil, veșnic preocupat să o neliniștească, făcând-o să se *îndoaie în ea*, o făceà să fie mai băgătoare de seamă la drumul vieței, la cunoștința bătătorită a traiului comun.

Ii atrăgeà atenția asupra acestui adevăr că neexperiența, ținându-te departe de realitatea unor lucruri cât de mici, e și ea dăunătoare. Și cum pentru Virgil, forma socială erà prima condiție de stăpânire a lumei, sufereà că o vedeà pe Dora cam nepricepută în una din legile ei.

«S'ar fi putut să nu râzi așa tare....»

Și Dora, îl vedeà și acum făcându-i mustrări și mai severe când, ieșiți amândoi din restaurantul unde luase masa, se enervase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

de o repetare gălăgioasă, a acelui râs îmbătat de el însuș — de mulțumirea din ea.

Dar, de ce nu ar fi râs?

Erau aproape singuri, în birtul acela pierdut, dintr'o stradă mărginașe — o singură masă de necunoscuți, cari nici nu se uitau la ei — se simțeà frumoasă, se vedeà veselă, îl vedeà pe Virgil amorezat, sorbind-o cu ochii, dorind-o, admirând-o.

Erà fericită.

Și, nu-și culcase apoi pe suflet cuvintele dulci ale lui Virgil, pe cari râsul ei le legănau?

Cuvintele scumpe ale unei nedumeriri ca o bătae fricoasă de aripă a pasării prinse: «cu ce ai putut, ce forță ai putut să ai, să mă robești, să mă legi de tine, Doro?

Și răspunsul ei îndrăsneț, al femeiei care are sentimentul unei cuceriri — unei cuceriri scumpe:

«Cu calitățile mele».

Râsese împreună, răspunsul ei plăcuse și ecoul veseliei ei, se prelungise puțin mai mult decât trebuise, cu cascadele argintii ale unui glas de femeie—de femeie sigură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe ea, care sub impresia momentului fericit, se simțeà biruitoare.

In Virgil însă, siguranța asta de dânsa, îi sgândărise, se vede — după desmeticirea undei de dragoste adevărate — o semeție jignită, ceva din răutatea omului mândru— dominător.

Se agățase natural, fără sforțare de râsul ei, care într'adevăr păcătuià în ochii —nu a omului amorezat, nici măcar ai *omului*— dar a individului social care dominà pe Virgil câteodată.

Inclinațiile lui naturale, supereà jugul unei educații de formă, de traiu, după cum erà și robul intelectualității lui.

In răstimpuri, când nu erau sofismele, erau convențiile, respectul fațadei, a aparenței, care-i apăsau emoțiile adevărate.

Și sentimentele lui întrerupte din curs, de piedici străine, opintind sufletul lor fericit, aduceà pe Dora la realitate — o încredințà că nu aveà voie să se bucure «înainte de vreme» de-o fericire care trebuià să fie alta, și în alt timp.... cândva.... odată....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rmr/1901-1932

Cuvintele lui Virgil, ca o duşe—apoi tăcerea lui de ghiaţă — aducându-i cu ele, senzaţia unui minut de fericire pe care-l *furase*, din destinul ei croit altfel, din fatalitatea, din zilele negre care-o aşteptă, îi mai dădù seamă, că sunt trepte mai multe dela dragostea nelămurită, inconştientă la pasiunea care devine cult.

Şi se întrebà:

Oare căsătoria lor grăbită şi neaşteptată, nu fusese răul primordial de unde poate puteau purcede, alte şi alte rele?

Nu-i destul să iubeşti, trebue să ştii să iubeşti.

Iar o căsătorie a cărei fericire e bazată mai ales pe *nuanţe*, nu-i o fericire prea delicată, ca să nu fi cerut timp, ani de recunoaştere, de pătrundere asigurată, nu prin vorbe, dar prin *probe* de dragoste? Şi totuş, manifestarea dragostei lui Virgil, luând-o de soţie, nu fusese *proba* cea mai vădită — că o preţuise, că o cunoscuse, că o *iubisc?*

Când, tânăr, inteligent, muncitor, om nu bogat, dar cu un nume cinstit, venise să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o ceară — ea orfana, ea încercata, ea *singura,* ea singura care-l înțelesese, care-l iubise, singura vrednică de dânsul — de ce, i-ar fi zis: nu, dute, e prea târziu sau prea de vreme?

I se lipise de suflet dintr'o dată și par'că din împerecherea inimii lor nici unul, n'ar fi avut curagiul să se rupă.

O singură dată, da, își aduceà aminte, că-i făcuse o prevestire — o prevestire rea de soartă.... Dar, i se păruse c'aveà datoria de a nu fi lașă, de a adâncì o taină care poate erà o ciudățenie, o originalitate voită a unui intelectual rafinat, sau a unei inimi rănite.

Și când primì rândurile în care originalitatea lui căutată voise să pue romanescul, cuvintele cu care începeà «adio»,—după o seară senină, petrecută în liniște, admirând stelele — îi se părù o jucărie de copil — o glumă.

Glumă sau adevărul a unor cine știe ce mijlociri sau influențe — ce-i păsà! — căci Virgil se întorsese singur, cum prevăzuse,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista transilvania (anii 1901-1932)

așa cum trebuià, cum s'așteptă să se întoarcă.

Liniștită, băgase apoi de seamă că fantesia, arta lui de-a o face să sufere câteodată, ieșeà din cap, iar nu din inimă—și că inima lui n'o înșelase niciodată. Pe atunci nesupusă creierului, rămânând victorioasă, biruitoare, îi cucerise și Dorei laurii triumfători a unei împărătese din vise.

Și par'că-l vedeà întors, sărutându-i mâna respectuos—c'o nuanță admirativă pentru o isbândă la care Dora nu-și puteà măsură meritul.

Iar cum vieața adevărată nu-i făcută din încercări, din variații — cum iubirea serioasă te leagă fără deslegare — Dora îl iubise de atunci, pe lângă dragostea de femeie, cu dragoste de mamă—mai mult ca pe un copil, ca pe un copil rătăcit și poate bolnav, copilul unor părinți pentru care plăteà cine știe ce păcate — care-l născuse în timp de groază....

Căci, într'adevăr, nu-i spusese dânsul vieața lui trecută, copilăria lui, vieața părinților lui? O singură dată avusese chiar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îndemnul, să-i destăinuiască să-i repete ceeace nu-şi destăinuise poate făţiş, nici lui singur.

....Noaptea de foc şi pulbere.... tatăl lui, patriot, luptător de idei, închis, ferecat, — pe când alături, din patul în care-l ridicase sbirii — femeia îngrozită gemeà în durerea unei faceri premature.

Şi ieşise el, văzuse el lumina zilei pe care tatăl său nu mai aveà s'o vadă.

Şi alături de acest chip sfânt, ce crescuse cu dânsul — în dânsul cu vremea — sentimentul unei izolări pe vecie, unei inime dărăpănate pe care-o ocoleà.

Se afundase în cărţi şi muncă, din care numai câte un chip de femeie—în deosebi Anca — îl mai distrase, îl mai instruise de vieaţă. Dar, de această din urmă parte din vieaţă lui, Dora nu ştià nimica—Virgil nu îi vorbise niciodată.

Atâta mai ştià, doar, din trecutul lui — de o singură prietenie, nea Petre, cum îi ziceà el—Roiu, cu numele pe care-l cunoscuse şi dânsa în ultimul timp al logodnei.

Şi, ce impresie rea, de-abia ascunsă, îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

făcuse acest om, când pentru întâia oară— în hatârul lui Virgil, — sora ei vitregă, îl poftise la masă la dânşii.

Par'că-i vedeà şi acum mutra morăcănoasă, atât de depărtată de a lui Virgil, de care nimic trainic, nu-l puteà să-l lege. Nimic, decât — poate — piaza rea a omului, care se ţine de tine ca o piatră de gâtul unui condamnat — oameni, cari joc rol în vieaţa ta, cari se strecoară şi te suge, fără să te poţi crucì cum şi ce fel.

Căci, presimţise în el, un duşman, şi cu ura ei de mediocritate, de superficialitate a ideilor şi a sentimentelor de paradă, bănuise în el, pe dată, sfetnicul prost, răuvoitorul inconştient sau conştient al lui Virgil.

Şi cu frânturile astea de gânduri, ce i se rostogoleau acum în minte, în timp ce chipul acestui om străin, îi încleştà inima ca de un rău care te aşteaptă, ca o arătare viitoare, ca o spaimă de viitor — fără voie i se topì, într'un gând mai luminat: trăinicia legăturilor dintre ziua de azi şi ceeace va fi — urmarea fatală a fenomenelor în concepţia viitorului — a zilei de mâine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și nu mai erau, acum, temeri de copil, presimțiri neexplicate — erà confirmarea, adeverirea lor, în mica ei experiență de vieață, în cele câteva impresii rele, mai puternice, așternute pe gândul ei, pe raționamentul ei, cu scop determinat, care plecà dela cunoscut la necunoscut....

Iar, dacă nu se vedeà speriată nici de această confirmare, de această adeverire — care *tocmai* prin suferințele ce-i vesteau, le pregătcau o fericire mai vrednică — erà din faptul că micele schimbări în bine, pe cari le prindeà în fuga luptei lor, dacă nu-i dà satisfacția imediată, desăvârșită, dar îi păstrà, îi susțineà, *speranța*.

Ii făceà posibilă, cu experiența vieței, nu îndreptarea, dar *schimbarea* viitorului; — viitor așteptat nu numai prin răbdarea preîntâmpinată celui tare, de cel slab — răbdarea uneori, a celor iubitori sau buni pe care egoiștii sau răii nu o slăvesc—dar mai mult prin gândul răbdător într'o dăinuire, neclintire de bine — printr'o superioritate cu mai puține drepturi, cu mai multe datorii....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
existența și viața românilor 1901-1932

Și, nu știu din ce revoltă, sau din ce urmare a acestui gând, a acestei superiorități, Dora, disprețuind acțiunea și sentimentul care ține numai forma și efectul, cu onestitatea și mândria superioară, care respectă adevărul *in fond*, iar nu în formă, simți nevoia unei manifestări reacționare— o datorie de reprobație, de hulă sgomotoasă.

Manifestare contra prefăcătoriei, fățărniciei formei — o ură, o neaplecare pentru despotismul ei — contra mândriei rău înțeleasă....

Și înduioșindu-și firea pornită pe idealism, într'o altă înflăcărare mai bruscă, mai furtunoasă plânse.

Izbucni în hohote de plâns — ca o putere de viață înăbușită — pe când Virgil, cu o percepție surdă, ca o remușcare, închideà ușa odăii lor, în care intraseră acum.

Și în *măsura* asta de ei, cu singurătatea lor de acum, în care tot ce fusese decorativ, convențional, dispăruse, Virgil se simți contopit, fuzionat, cu tot complexul lui protivnic într'o arzătoare și fecundă transformare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muiat la vorbă — după mânia de abia stăpânită—se apropiă de Dora, prinzând-o mai de aproape, strângând-o mai din adins.

Erà și un spor de voluptate care se ridicase din lac și se lăsase într'înșii, pe când corpul și sufletul lor, îmbibate de o fierbere necheltuită, nerisipită — oprì orce luptă, orce durere.

Și în excitarea lor sufletească, ca și în văpaia unei tinereți aprinse, lacome de a trăì, se iubiră....—dragostea lor, prăfuì numai lumină, numai foc....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md=1901-1932

Tăria nopţii erà în pace — într'o pace lină....

Umbre misterioase, tăinuite, cădeau pe alocurea, ca niște pete negre, mate, șterse, pe un fond catifelat în aceeaș culoare. Umbre ce-și pierdeau pasul nesimțit, strămutându-se în etern....

Cine să steà să le urmărcască? De mult, capul lui Virgil, aplecat pe lucru, într'o meditare adâncă, pioasă, își înfiripà gânduri, stoluri de idei....

In fața lui, scrisul lui neciteț, mărunt, umpluse coala de hârtie.

Fereastra erà deschisă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dora, alături, coseà.

Își isprăvì de lucru și se întinse apoi pe o blană la picioarele lui.

Neclintită, sârguitoare, mâna lui Virgil, îi urmà voința — voința de muncă.

Erà frumos, erà impunător, erà *el*.

Dora stătù mult privindu-l. Figura lui copilăroasă luà, în solemnitatea lucrului, o expresie fără seamăn. Îi ședeà atât de bine umbrele unei cugetări mature, adânci, pe obrazul lui tânăr, unde fiecare trăsătură chibzuise un farmec de gravitate și de copilărie....

Și-i deșteptă Dorei pe lângă un sentiment de mândrie, de adorație, și-o înduioșare, ca o căldură plăcută, dulce.

Ce sfântă, ce bună e dragostea, vrerea de muncă!

Oamenii muncitori sunt mai buni decât arată.

Chiar severi, chiar nedrepți, sunt însă mai hotărîți într'un punct unde știi că-i afli, că-i găsești, că-i poți prinde.

Pe un plan fixat, vor puteà în totdeauna răspunde la o chemare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1932

Au o calitate pozitivă, prin care orce răsunet sufletesc nu sună în gol, și-a gol.

Și cu egalitate de posibilități, pot deveni, pe lângă oameni *tari* și oameni *buni*.

Intorși cu spatele la vieață, ce le trebue decât o mamă bună, sau o mână blândă de femeie?

Și dacă mama, îi lipsise lui Virgil, să fie Dora femeia ceea, să fie dânsa ocrotitoarea acelui foc sacru care dă izvorului de idei, puterea miraculoasă a vieței....

Să fie *ea* vestala unei minți, sacrificata unei religii de unde iese mântuirea, fala, podoaba, voința care se afirmă....

A realizà un ideal de muncă și a-ți implântà în suflet o forță—o singură forță, dar să știi că e o *idee* —o idee eternă....

Să știi că e idea supremului bine, idea binelui desăvârșit, măcar dorința de înălțare, fenomenul lumii pe o altă treaptă de percepere—pe o treaptă mai sus, tot mai sus....

Și dacă Virgil, aveà puterea, pasiunea, stăpânirea, mistuirea aceasta de muncă care-l îndumnezeià ca acum, de ce n'ar aveà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

și dânsul, ca și ea, voința în înțelegerea unei unități de aspirare?

Și o tristețe, o crispare sufletească îi amintì din nou rătăcirea în care-l vedeà pornit....

Inmărmurită, țintuită la picioarele lui ca o sclavă, par'că i-ar fi strigat: oprește! — în timp ce n'aveà puterea să-l oprească, glasul mut în extasul adorării....

Erà așa de frumos, în haina lui de catifea, în haina neagră de lucru, cu silueta lui întreagă profilată în pata nopții, scăldată în lumina odăii....

Erà atât de frumos în focul de a lucrà, de a dà lumină, de a face lumină, că întunerecul sufletului lui — în afară de minte, *de creațiile minții lui*, se acoperì de o lumină slabă — de o părere.

Părerea că, poate, tot prin lumina științei, ca un văl de tăinuire, sufletul lui, se va arătà, ridicând perdeaua altei lumi....

Căci, o calitate — când există — nu exclude, nu oprește o alta, și o transmutare, o prefacere, a uneia, într'o lume mai supe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaransilvania.ro/mdrr1901-1932

rioară, e ca o torță, care aprinde o alta, în fuga timpului, în fuga vremii....

De ce dar, și Virgil, ca și toți acei cari muncesc, cari doresc *a ști*, n'ar există într'o necontenită schimbare de formă, de manifestare?

De ce n'ar pune și în cunoștința de el însuș acelaș foc, aceeaș aprindere, supuse azi, în recunoașterea de alții — în rătăcirea ta de toți?

Critic — apreciat critic al altora, de ce n'ar ajunge criticul propriului său *eu?*

De ce n'ar cunoaște o lume, pe care o prinde în alții — n'o vede în el, stând între două lumi — în nici una?

A trăi în afară de tine, judecând pe alții în ei, e de sigur o halucinație, iluzia unui joc de idei, asociația voită a unei înțepeniri pe loc.

De ce, stagnarea sufletului tău, în adormirea de el însuș?

....Cunoaște-te pe tine însuți....

— Ușile închise nu se sparg. —

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

A doua zi, în așteptarea vaporului care să-i ducă mai departe, Virgil erà dus după bilete — Dora păzeà giamantanul.

O lume amestecată: popor, hamali, oameni simpli, mișunau în graba plecării.

Din când în când, câte un cot, câte o lovitură, o scuturà, o deșteptà pe Dora din amorțeala somnului spintecat, furat în hotărîrea neașteptată a plecării.

Erà aproape șapte ceasuri dimineața și se sculase dela cinci; — se simțeà aiurită ca un copil speriat din lenc....

Căscă inconștient ca și țăranul care stăteà într'o rână alături.

Virgil, de departe, o zări — o zări toc-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromaneasca.ro/ro/1901 1932

mai așa, stând lângă pachete într'o înfățișare neestetică de femeie obosită, somnoroasă, plictisită....

In ceața zilei, eră o arătare ștearsă, decolorată — Dora părând o fotografie nereușită, în care chipul ți-e desfigurat, expresia lipsește, cadrul urât, lumina palidă....

Virgil, întunecat, se apropiase de dânsa.

Dora, umilită, văzù bine că-i displăcuse, și urându-se pe ea singură în acel minut, turburată, plecă ochii.

Se suiră apoi, în vapor, fără multă vorbă.

Tăcuți — în valurile crețe ale apei, își înnecară fiecare din ei, din gânduri.

Dora se vedeà la Pallanza în spre care se duceau, iar Virgil își depănà în gând, ce scrisese peste noapte : un capitol din partea întâiu a ultimei sale lucrări «*Critica celor din urmă ani ai desvoltării noastre culturale*».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Independent, având cu ce să trăiască, își consacrase activitatea lucrărilor de critică. Cu o putere de muncă rânduită, eră cu atât mai mult de admirat, cu cât nu ascultă decât de pornirea lui naturală, fără nici o îndatorire sau obligaţie interesată.

Lucrà, scrià, se împărtăşeà de ideile noi ale timpului, cu spiritul înaintat al celui care n'a trăit decât cu mintea.

Ajungând, cu vremea, să fie *el*, o personalitate răsărită între capetele de seamă ale ţării, își crease o reputaţie care, ca și viaţa lui, eră o creaţie a doua pe fondul lui neatins, dispreţuit.

Și nu eră cunoscut și nu se cunoșteà el singur, decât prin ceeace voise să fie, prin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

ceeace voise să se arate. Judecat după formă, judecându-se chiar el, după ce se vedeà, trăià în alţii şi prin alţii, cu ironia încrederii în el, în sine — cu sentimentul celorlalţi şi al lui, despre el — a unei superiorităţi, a omului *tare*.

Astfel, bogat în senzaţii conştiente dar impersonale, îşi pierduse din vedere propria lui conştiinţă, existând într'o lume, trăind o lume, în afară de el, ca absorbit de cevà puternic.

Ai dreptul, însă, să exişti în afară de conştiinţa ta că eşti — înainte de-a şti că exişti cu adevărat în tine însuţi?

Natură critică, caracter lucrat, unit, consecuent, dar numai *caracter parţial, caracter critic,* Virgil ştià să vadă, în afară de el, şi binele şi răul, urâtul şi frumosul, cu severitatea şi consticitatea unei împărtăşiri spirituale, independente de el, în care intrà însă, conştiinţa unei metode în unitatea ei.

Dar, cu o măsură egală pentru alţii, cu o aceeaş măsură neegală pentru el — în el — găseà de admirat (arare) sau de admis, ceeace *părea* de admirat sau de admis — cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceeaș forță, cu aceeaș putere de vieață, izvorâtă din vieața altora, prin alții.

Rătăcit în tine, poți însă să judeci drept —dintr'o cauză greșită, poți deduce consecințe sănătoase?

Spirit de experimentație, de încercare, înainte de a fi critic, erà și sceptic. Cu o credință de obiectivitate, cu o impersonalitate voită, se îndoià în fond de tot—convins în urmă că aprecierea lui dintâiu, ascunsă, asigurată, nu-l înșelase. Apreciere mai mult de credință în rău, mai mult de negațiune, de crudă analiză—după cum se negà pe el, se torturà pe el, fără ca pentru el personal să și-o recunoască, să și-o admită, să și-o exprime.

Și, dacă, și aceasta, erà o desprindere de tine, de el — nu erà însă o înaripare spre un ideal, dar o desprindere care aduceà totul, tot la el, prin mândria și ambiția de a domină.

Erà un egoism și un orgoliu deghizat, într'o haină de altruism pe care erà cel d'intâiu, să o plătească mai scump decât făceà, decât prețuià.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Cine-i mai înșelat, decât cel care vrea să se înșele?

Și repetat în felul acesta, ajunsese să-și facă o lume nouă, ca un punct de gravitate și de echilibru.

Imprejurul acestei lumi, unei idei preconcepute, precugetate, acțiunile lui deveneau pasive, străine de el.

Ce folos aduceà omenirii, patriei — ce folos își aduceà lui însuș?

Inălțat pe o culme de carton, nu se coborîse în sufletul lui, cum nu cunoșteà bine, nici sufletul nou, curat, al poporului nostru.

Popor bogat, cu seva de vieață clocotind în vinele încordate de nevoi — în puterea lui de vieață, uità să zică, să vadă unde trebuià semănat, întărit, vlăstarul unui rod puternic....

Gândul lui chiar drept, chiar doritor de bine, urmăreà binele, unde-l urmărise pentru el, unde înaintase, rămânând în urmă....

Se gândeà la forma învestită, întărită a unei propășiri care să-i răsară dintr'odată cu aparența ei de progres, de rafinare, de civilizație.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

N'aveà răbdarea — care-i lipsise lui însuș—de a se mulțumì c'un pas înainte, în loc să facă zece înapoi — de a voì să *fim*, înainte de a *pare*....

Și erà înduioșitoare aproape, rătăcirea asta omenească, în care Virgil— într'însul slab, copil, netrăit—se vedeà în afară, tare, în putere, convins că fără dânsul, fără ideile lui, lumea n'ar puteà să meargă.

Până la un punct nefiind înșelat, puterea lui de muncă — ca o dorință falșă — erà o afirmare, o exteriorizare a unei conștiințe pe care puteai îndreptà raze de pătrundere lăuntrică — un leac sufletesc, care să-l activeze, să-l facă cu adevărat *om*.

Supra-om, om superior, câți dintr'aceștia, dintre mulți — sunt măcar *oameni*, *umani* în vieață înainte de toate !

Și Dora, cu darul iubirii, pus în serviciul unor principii bine definite, înțelesese și la Virgil analogia acestei afirmări. Și, dacă ar fi dorit ca prin cunoștințele din care își făurise el o superioritate, să nu fi dat îndărăt, dar să fi înaintat într'însul, nu erà nici azi ca și orcând, contra lor, ci con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

tra acelui necunoscut din el—de el—care făceà din toată ştiinţa lui—o ştiinţă moartă.

Contra unui necunoscut care, folosindu-i, nu l-ar fi păgubit....

Gândind însă, într'un fel, şi făcând altfel, erà că inteligenţa cu caracterul lui nu se împăcau. Erà că în sforţarea, în ambiţia de a fi *el*, în chiar căutarea de a găsi un acord între vieaţa lui şi gândul lui, sufletul lui stagnase ca necontrazicerea unui adevăr neturburat.

Şi astfel neîntrebuinţat, devenit o valoare negativă, acest suflet se păstrà şi azi ca un ideal fără noţiunea vieţei, cu suprafaţa turbure, îndoelnică şi îndoită, a unei singure educaţii dibuite: cea intelectuală.

Erà o rătăcire, erà un neajuns?

De sigur.

Căci, dacă este exact, că o inteligenţă nu trebue să fie supusă unei sensibilităţi artificiale, unei sentimentalităţi de paradă — cum se întâmplă la inconştienţi sau la mulţi intelectuali străvestiţi, deghizaţi, în căutare de senzaţii — sufletul când este mare, când este curat, sau trebue să aspire la aceasta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— trebue să rămână în totdeauna, o prioritate, o întâitate, în cultura emoţiilor, în educaţia orcărei intelectualităţi voite.

Este ştiut că progresul moral e superior celui intelectual şi că un suflet lucrat se apropie mai mult de o conştiinţă centrală superioară, decât inteligenţa *izolată*, în cercul restrâns al cunoştinţelor exacte—decât educaţia unui intelectualism cercuit, mărginit.

Şi, cum în lumea morală ca şi în cea fizică, aceleaşi cauze trebue să producă aceleaşi efecte, învederat şi la Virgil, o educaţie, o izolare orgolioasă, de acel fel, intelectualizându-i emoţiile, trebuiă să-i atragă, să-i anihileze compoziţia efectivă.

Astfel, dându-şi singur, deliciuri cerebrale, bogăţii de emoţii, chiar spasmuri de *reflexie*, neavând sau nemai vrând să aibă nici un amestec, nici o înrâurire cu adevărata şi întâia fire — caracterul sufletesc — îşi crease o natură a doua, suprapusă ca un strat — care face din oameni ce?

Păpuşi, umbre sau actori, — când nu chiar monştrii....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și fie ei chiar monștrii *geniali*, omenirea va propăși mai curând prin oameni întregi, de bine, prin suflete mari, decât prin inteligențe parțiale — chiar excesive.

Căci, făcând bilanțul suprem, punându-le în cumpăna, mai presus de orce, a vieței, aceste inteligențe unilaterale sau pervertite, mai mult distrug în rău decât creiază în bine.

Și aci e o parte curioasă în care unele aparențe înșelătoare ale lumii, neputând extrage rădăcina adevărului ascuns, dă problemei, soluția propriei sale arătări.

Ajungi să *pari* tare — ești tare; *pari* fericit — ești fericit. Și dacă, amăgiți de aceste aparențe, cei în cauză ajung să se creadă chiar dânșii astfel—sau vor să se *vadă* astfel — înșelându-se pe ei și pe alții, își refac mereu sau își continuă, își prelungesc activitatea exterioară a naturii lor, schimbată în curs, sau lăsată în același făgaș.

Devin personalitatea sau impersonalitate voită și greșită — după cum inconștiența acelei prefaceri e înrădăcinată sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai suprapusă — nedespărțită de firea lor sau numai aplicată.

In cazul d'întâiu, lipsa de sensibilitate și de conștiință grăbește o activitate rea, care devine la rându-i o adaptație distrugătoare asupra întregului organism condamnat — sau a situației celor cari pier, prin ei înșuși.

In cazul al doilea, în care sensibilitatea nu-i o lipsă organică, sofiștii, teoreticianii, pretinșii rațional, intelectualii rătăciți, oamenii de știință copleșiți de știința lor, pot evoluționà printr'o afinitate originală, într'o *natură emotivă morală*, care nu e în mare parte și mai ales în cazul lor, decât o formă slăbită a rațiunii teoretice — sau teoretică rațională.

Diluându-se astfel, ca o variație a doua, adaptivă, a cauzelor varietiei prime,— căci poate și rătăcirea lor a fost o trebuință — își pot restabili apoi, printr'o schimbare, printr'o convertire, print'o *cauză ocazională*, un echilibru sănătos, ca o contopire directă, ideală, a tuturor omogeneităților cari trăiau, dormind în ei.

Și printr'această armonie dintre minte și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

suflet, simțire și gândire — dând cunoscutului și necunoscutului partea lor de dreptate și de existență, își pot croi din judecata și voința lor toiag de luptă—în lupta vieței— și mai ales toiag de recunoaștere, de înaintare sufletească.

Pot deveni oameni, cu adevărat superiori — cărora poate, le-ar trebui o altă lume....

O lume însă, pe care s'o creeze *ei*—creați ei înșuși *in* și *din* trecut....

Pentru a pricepe însă și mai bine, această dizoluție a unei personalități, în favoarea alteia evolutivă ascendentă — care era determinația mai amănunțită, în felul mixt, contradictoriu, al lui Virgil?

De-o parte, de-o amoralitate îndoit manifestată, punând în primele rânduri pe scara valorilor: energia sub forma ei brutală, care subjugă și cucerește viața și forța, energia ideilor sau calculul.

De altă parte: o aparentă atrofiare de sensibilitate, o aparentă idioție morală, cărei adusese o nesociabilitate, o cruzime, o nepăsare, un fals stoicism.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aci, contribuise, mijlocise și singurătatea copilăriei lui triste, iar mai târziu, răutatea Anchei, cărei lucrase și dânsa pe inconștiența lui nesăbuită — formându-i sau fortificându-i anumite tendințe, logice sau accidentale, după cum acea inconștiență îi era dat, să dispară sau nu — vericând sau niciodată.

Și ce se întâmplă?

Inteligența lui practică, dobândită prin calcule, chibzueli, socoteli prudente — falșă din punct de vedere moral, având în vedere scopul, fără să-i pese de mijloace, fiind mai mult o adaptație, pe o organizație, care nu-și pierduse memoria, își aduceà aminte, în orbeala sau nebunia ei morală - cu toată lipsa sau pervertirea sentimentelor altruiste, cu tot egoismul și consecințele lui — de o altă lume, de o altă personalitate.

Și lumea asta ascunsă, oropsită în el, de el, era primitiva și curata lui stare sufletească, natura lui emotivă, care dintr'o vicață psichică activă, trăind cu tendințe exterioare, trebuià să-l aducă cu vremea, — nu la o pasivitate, la o apatie, la un ca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

racter amorf—dar la o simțire înobilită, la acel caracter complect, hotărît, în care instinctele, tendințele, impresiile, dorințele și sentimentele nu se contrazic, sunt lămurite și necertate între ele.

Trebuià să-i aducă pe lângă *cultul gândirii—cultul conștiinței* — pe lângă intelectualitatea lui.... pe cine și ce?

Dora.... forță morală, simțire, prinos, revărsare, valuri-valuri de iubire....

Amant cerebral care aveà nevoie de forța unei *idei*, ca să simță—îi trebuia ființa Dorei — sentiment care *gândește*, sentiment care *vreà*.

Ii trebuià o unitate equilibrată a două emotivități diferențiale.

Și erà natural, că având în el, două surse diferite de acțiuni, din care numai dintr'una se adăpase, caracterul lui neconstituit bine, neconstituit *încă*, să nască o contradicție între simțire și gândire, teorie și practică, principii și tendințe,—din moment ce mai mult ca totdeauna, într'o căsătorie, într'o dragoste, într'un ideal de realizat, i se cereà unitatea aplicării lor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Și dacă din calitățile și cunoștințele lui, Virgil, se servise în trecut, ca de o forță, în afară de el și pentru el, cum era să-l găsească Dora, *deodată*, realizat în el, pentru alții ?

Și, ce folos pentru el, dacă sub fața lui de intelectual, de estet, de artist, cu noțiunea abstractă de bine și de rău, cu idea morală cunoscând prescripțiile ei, deficitul în el ca om, provenea, nu din lipsă de inteligență, dar din lipsă de caracter ?

O lipsă în care, Dora, mai deosibise cu forța ei de pătrundere, normalul de morbidul, asimilarea posibilă, respingerea necesară din două naturi în el cari se contraziceau. Iar printr'o moralitate naturală — care e și un dar—i se precizase, și mai mult, în psichologia sentimentelor și pasiunilor lui Virgil, acest adevăr banal, netăgăduit și învederat: că aristocrația inteligenței și a intelectualității, n'are valoare, dacă nu e bazată pe superioritatea morală.

In ce constă, însă, această superioritate ?

Cu religia bunătății și a conștiinței să ai intenția morală, în care stă realitatea unui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lucru bun și *realizarea* acestei itenții — luată ca mobil conducător, ca scop — prin *voință*.

Și, când între voință — care e condiționată mai mult de emoții de sentiment decât de rațiune — și inteligență, e și o identitate de natură — ca la Dora — psichologia sintetică — caracterul — nu poate să-ți fie în contrazicere cu ideile dobândite, cu rațiunea și logica lor.

De aci, o armonie, o unitate lăuntrică, *o forță*, cu deosebire prin *sentiment*, prin intensitatea sufletului în care mai ales stătea totalitatea, integralitatea de putere a Dorei.

De aci, și răbdarea ei, ajutată de iubire — într'o luptă care numai era o luptă între ei, dar mai mult într'însul.

.... Lupta unei simplificări în el, în spiritul lui — unei unități și desăvârșiri lăuntrice, prin adevăr și în adevăr.

Și care-i primul pas decât a fi *noi*, a ști că suntem, cât suntem, *cât* ne cunoaștem!

Virgil se cunoștea el pe sine?

Începea să se cunoască.

Și în desfășurarea în timp, a unei licăriri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

promițătoare de lumină, Dora speră mai mult, în prisma acelui ideal, care, înălțându-te, te fericește.

Iar dânsa, luată numai ca pretext prin care reacția din sufletul lui, luă o formă, crà menită să asiste la toate fazele, suferindu-le calvarul.

Suferind fără să murmure, fără să dispere.... din moment ce sufletul lui Virgil, tresărise cu adevărat — printr'însa--echivalând, incoherența intelectualului rătăcit, teoreticianului de azi, cu o turburare ascunsă, cu o tranziție, cu o criză, cu un abces care se sparge.

Iar în *detaliurile*, în *amănuntele* evoluției, se gradà mersul încet al unei schimbări în bine — schimbare pe care Dora o aștepta ca o mântuire, ca o înviere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

... Tot lucru lasă sămânța sa prin care din nou se naște : din tulpina bătrână și putredă a fagului, încolțește vlăstare tinere și vioaie ; așa, din robie se naște libertatea, din neorânduială iese rânduială.... jugul aduce mântuirea, precum furtuna limpezea ...

Ridică capul, țară bântuită de vijeliile lumii, țară legată de jugul durerii !

În «*Cântarea României*» — ce cântec de speranță !

Dora, apropiindu-se de Italia, ca de o a doua patrie, își legă gândul de pământul cel mai scump, cel mai sfânt «*al nostru*».

Și cuvintele lui Russo, exprimându-i mai bine tot avântul și tot dorul ei sufletesc, le rostise în ea ca o rugăciune.

Cum, însă, nimic din ce simțeă n'ar fi vrut să rămâie străin de Virgil, se apropie încet de el, punându-i o mână pe umăr.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— La ce gândești?

— La cei cari nu gândesc sau numai gândesc — la vii și la morți — la cei pe cari îi numește Dante: «la gente dolorosa ch'anno perduto il ben del intelletto».

Dora tăcù — uitându-se la soarele ce se înălțase sus și se descoperise pe neașteptate.

Trase pe Virgil spre dânsa și i-l arătă. Și la căldura lui, în bătaia unei raze care-i scăldau în aceeaș lumină, priviră împrejur.

In apropiere de Luino, lacul se limpezise iar malurile se zăreau îmbrăcate într'un verde în toate tonurile — strejuite, ici-colo, de câțiva ulmi.

In aer fluturau par'că mirodenii de livezi în floare, iar în tot, părea o sărbătoare neprevăzută.

Ajunși la Chiasso, Virgil și Dora se scoborîră din vapor, mulțumiți, și trecură pe peronul gării Ponte-Tresa.

Aci, o flașnetă îi primi cu marșul lui Garibaldi — pe când statuia albă, a acestuia, pe piața cu acelaș nume, din Luina, se fulguì indistinct, în retezatul iuțit al vagonu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui, care-i îndrumau spre lacul Majore.... Pallanza.

. . . . . .

Pallanza !....

....Intinsul mării — oglindă micșorată a sufletului omenesc — lacul Majore pare o mare.

Mare, care-ți șoptește un cântec mai mult, de-asupra cântecului obișnuit al lacurilor.... Talaz după talaz, coroane de spumă — voce spartă....

Iar cum Virgil și Dora privesc îndepărtat, dorurile lor se îmbie într'o strângere de mână caldă.

Se reculeg apoi încet și depănând încă o zi bună, se luară după firul vieței....

Mărgineau lacul în șoaptă — pe șosea înainte, tot înainte....

In fața bisericii St. Leonardo, un italian beat de soare, cântă Santa-Lucia.

Virgil surâde amețit și el.

E o topire de el însuș, de încredere de el, de orgoliu.

Ce vesel și bine se simte !

Se lasă legănat fără gânduri — și iubirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morri1901-1932

Dorei îl încălzește ca și soarele Italiei — soare pasionat și dulce, binecuvântat soare mai puternic decât el.

Se uită pe el, cel creat de dânsul. Și înduioșat, de ce bunătatea nu-i mai pare o slăbiciune? Și par'că deodată, într'o năvală de sânge, ce-i repezì bătăile inimii, simțirea lui înnobilită, avântată spre idealuri mari, îi dădù imboldul de a o risipì, de a o împrăștià fără contenire — pretutindeni.

Astfel, singuri pe drumul zvântat de soare, în atmosfera parfumată de trandafiri, aplecat pe umărul Dorei — în ritmul ei — Virgil soarbe vieața, adevărata vieață.

Șoptește:

Vieața mea a fost contrarie inimii mele!

E așà de mare, destăinuirea asta!

Dora tresare.

Virgil lasă o lacrimă să cadă, și pe pământul care arde, între grădinile înflorite, unde petalele pestrițe grămădesc belșugul lor—lacrima lui e mai scumpă decât tot—lacrimă plăsmuită nevinovat, din scuticele albe ale conștiinței lui....

Simțindu-l simțind, Dora se uità la el,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901_1932

căută la el cu dragul cu care ar fi vrut să-i fie dragă.

Și eră fericită—de o fericire însă nu pasivă, dar, în ea, prin ea.

Căci, tot dânsa absorbì și acum parfumul acestui suflet tânăr.

Trăim cu visuri.... și Virgil restăpânit, surâdeà mai puțin blând la dânsa.

Intr'o secundă, i se păruse că-l stăpânește *ea*, femeia slabă.... — care femeie?

Dora se uità pe o placă unde stà scris: vila Maria — și-i spuse:

Virgil, privește — aci cred, c'a stat, a suferit regina noastră....

— Regina noastră.... fără voie Virgil se descoperì, pe când o nouă fecundație morală, îi întrezăreà un adevăr.

Iubita noastră regină — femeie — mamă — poetă....

Dora rupse un trandafir alb printre gratiile porții, și-l înfipse în dreptul inimii cu o sărutare.

Apoi, mișcată, ca în fața unui altar într'o răspântie de suflet — ca și când nimic n'o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

distrase, nimic n'o înduioşase, răspunse cuvintelor lui Virgil:

Trăim cu visuri.... cu imaginaţia... dar ce ne încurajează, ce ne împinge la acţiune? Cu ce ne-am adormì necazurile, ce forţă mai mare decât speranţa — care-i un vis?

Visez — trăiesc....

Şi toată bolta cerească par'că se lăsase mai joasă, pe când ultimele cuvinte se pierdeau în larg, culese de ritmul valurilor.

Şi cum poezia naturii e mai mult în noi — în sufletul nostru, totul părù mai frumos, mai solemn, cu umbrelele serii venite, cu poezia sufletelor răsfrânsă peste tot....

Iar cu un zaimf sacru ocrotitor, aruncat pe noapte, cu vălul ei poetic, Dora, răsăreà, din nou, ca o umbră, ca un vis — vis fericit pe care Virgil, însetat, dorì să-l prindă, să-l strângă într'însul, ca nimic să mai rămâie afară — să rămâie tot, în el....

O senzaţie poetică, un fapt sensitiv — o linişte senină.... idealul sufletelor în pacea nopţii....

In pacea minţii lor?

O fulgerare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

Un gând șoptise:
frumusețea se simte — de ce s'o judecăm?

Un gând spusese:
să n'o înțelegem ca o evidență—s'o simțim mai bine, ca un farmec, misterios, adânc...

Și cum în farmecul unei poezii găsise adevărul — și în contemplare găsiră un infinit.

Impreunate sufletele lor pluteau aevea...

Erà noapte.

Insulele Boromee, se aprinsese în mici roiuri de stele.

Erà ca într'altă lume.

In preajma acestei lumi, natura împietrită, oprită par'că, din mersul, din vieața ei organică, încremenise într'un gest sublim — o frumusețe nouă.

Tăcere.

Luna poleise deasupra un albastru vărătec de noapte, iar lacul, nedumerit par'că, se întrebase: de unde ne vine atâta farmec?

Stelele țintuite pe cer, cari deschiseseră și mai mari ochii, aveau în fixitatea lor, aceeaș întrebare, oprită pe buzele naturii.

Tăcere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nici o mișcare.

Singure — dintre sufletele lor două — numai unul singur se desprinse întâiu, din nemișcarea întreagă, făcând primul pas într'o lume alta.

Celălalt, ca un sclav desrobit urmându-l, deșteptă lumea moartă cu strigătul lui de bucurie.

«....te-am voit astfel....

Din lumea în care îmi vorbești, voința ta e luminată.... sunt astfel cum ai visat.... cum am visat să fiu....»

Și totul își reluă mersul. Se auzeà, din depărtări, plescăitul apei, sub lopețile unui barcagiu înnoptat, iar de mal se loveau valurile slabe — alintându-se într'un glas pierdut, într'o șoaptă, care sărută văzduhul....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaliterara.ro.ro/ndr-1901-1932

Milan, 23 Sept....

Iubită soră,

Te interesează locurile pe unde trec și mă întrebi de ele.

Dela Lugano, ți-am trimis cele din urmă vești. Acum ne aflăm la Milan și ce ți-aș puteà descrie mai curând ?

Să-ți scriu de Pallanza, unde am petrecut o seară feerică de una și o mie de nopți — unde am sorbit mirosul trandafirilor cu o duioșie rustică și rafinată a o mie și una de vieți, or să-ți descriu Isola Bella, lacul Como, Milan ?

....Milan.... și Dora, în fața scrisorii începută, rămase o clipă să se gândească.

Îi se perindà așa de bine tot, dar absolut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndr1901-1932

tot, cu o fixitate de marmoră, de bronz, de piatră, în mintea ei de sculptor,—că, par'că trecându-și gândurile în șir, i se păreà o galerie, un muzău — o împletire de gânduri eterne.

Un nimic, o floare, un cuvânt, sau o vedere largă, ce nu prinsese vieață, alean de veșnicie?

....îi răsunà chiar, învățăturile lui Virgil:

«Știi tu, legenda, alegoria celor trei fiare din epopeia lui Dante?

Și par'că-l auzeà — pe când ea, îi absorbeà cuvântul:

....Dante cugetà—ca și Virgil, poetul cel mai italian în simțire — că numai acela înțelege binele, care a trecut prin rău....

Dante! —Lombardia—Virgil poetul singurătății, poetul unor clipe de taină....

Și repetând și azi, cuvintele murmurate de dânsa, își aminteà și mai bine, că îndrumată apoi, de un simbol, se grăbise să urce mai curând, terasa castelului prințului Boromeu.

....Erà ca o țintă fericită a unui dor — o culme luminoasă ca într'un raiu—o feri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/main 1901-1932

cire însă, care se depărtează, cu cât te apropii....

O frumusețe și un adevăr.

O pânză vie a realității.

Un tablou :

în zări se pierdeau munții albiți pe coaste.

Jos flori și primăvară.

— Același contrast ca în felul lui Virgil.

Armonie. —

Lacul albastru închis—spărgeà tăcerea.

Castelul o artă.

Grădina un vis.

Și cum desișurile de magnolii, i se legănase în același freamăt de suflet—cum pomii de camelii aromase boarea zilei ca iubirea crângul vieței,

o sensitivă îi șoptise:

«Dora»

pe când portocalii îi aduceau și-acum parfumul lor exotic, păstrat în taina unui sărutat....

O amintire — și un adevăr

O pânză vie a realității

O realitate într'un tablou.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Clipindu-l, în Dora, în mintea ei de sculptor, se făcù apoi, tăcere....

Religioasă își păstră secretul, în desprinderea de ea.

Nu mai se gândì la dânsa, răsgândindu-se la alții.

Și decisă își urmă scrisoarea astfel:

....E așa de greu, dragă Mario. Memoria scurtează, elimineză.

Cum ți-aș istorisì ceeace mie însumi, mi se pierde?

Dacă ai puteà fi lângă mine, ai vedeà, ai simți poate tot ceeace aș vrea și n'aș puteà să-ți scriu.

Sunt, însă, locuri, cari nu se descriu—se întipăresc fără clișeu, în fiecare din noi—odată.

Dac'ai ști ce vieață mi s'a deschis, ce-am simțit, ce-am trăit....

Sunt alta.

Tu ce mai faci? Nicu cum se găsește? Și pentrucă mă întreabă glumeț dacă, pe aci, mi se pare lungă vremea, îi răspund și eu, cu vorbele lui Creangă: cum îi e omului când merge la drum cu dragostea alăturea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1901-1932

Virgil e de aceeaș părere, și vă transmite sărutări — după cum vă sărut și eu, cu aceeaș dragoste de soră.

Dora.

Scrisoarea închisă, puse condeiul jos, și cu un oftat prelung își aplecă capul pe mână.

.... Să nu-ți poți spune nimic din ce-i mai adânc, din ce-i mai sincer, din ce te doare sau te face fericit!

Suntem totdeauna singuri?

Și odaia străină a hotelului par'că repetă și ea: — singuri!....

O lumină scăzută, răzbătea din partea ferestrei.

Virgil intră cu două scrisori în mână.

Dela «ai tăi», îi spuse, și cu un gest silnic, îi aruncă pe masă un plic galben.

Apoi rupse cu un gest nervos plicul scrisorii lui.

Recunoscuse scrisul.

Petre Roiu îi dădeà vești de tot felul.

Ce nu se întâmplase în lipsa lui!

Prietenul Vintilă, pregăteà o lucrare menită să facă sgomot—să lovească într'însul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se făcuse chiar un început de reclamă prin ziare, cu oarecari strecurări maliţioase, tendenţioase, cu înţelesuri de tot felul, la adresa lui Virgil.

De altă parte, prin cluburi, adunări, diferite cercuri, se făceau grupuri-grupuri, unde, în lipsa lui, se discutau mai cu aprindere decât totdeauna, valoarea lui, ideile lui, patriotismul lui.

Unii «pentru» — alţii «contra» — după cum unii îl simţeau mai tare, sau mai slab.

Cei mai mulţi, însă, se gândeau la prestigiul, la vaza lui, la independenţa lui de traiu, la protecţia celor mai mari — şi-şi puneau în gând că-i mai bine să tacă.

Îl aşteptau să vie — să vadă cum are să lupte, ce lucrări va mai dà — e sănătos, e fericit ?

Căsătoria lui neaşteptată, mirase pe mulţi.

Roiu adăogà :

Dac'ai şti, mă Virgil, ce sgomot ai mai făcut şi tu, cu însurătoarea.

Nu puteai să stai liniştit acasă — dar, în sfârşit, ţi-ai găsit aleasa inimii. Nu-mi scrii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

nimic de noul tău noroc, de fericirea ta — cum îți este?

Știi, că Valeriu Ursan, s'a însurat și el; — a luat pe fata lui Pandele din Olari, dar ce fată!.... crescută la Paris, un milion zestre....

Tot norocos, pârlitul acela de roșcat. Ți-aduci aminte cum ne băteam joc de dânsul. Vezi bine, a ajuns departe....

Eu, cum mă știi. Slujbă și casă, cu somnul fix, cu masa aidoma, cu plimbările tot aceleaș. Mi-am ras numai mustățile, să ies dintr'o uniformitate din care vreai tu să mă scuturi.

Pe cine mai văd?

Săptămâna trecută, am mai fost pe la Anca Petrov. Tot cum o știi: veselă, lume la dânsa — mese bogate....

Din când în când, pe departe, mă descoase să-i spui pe unde mi se mai găsesc prietenii. Am auzit însă, că a plecat de câteva zile din țară — unde? — mister....

E o femeie ciudată — place.

Când te gândești, să vii încoace — înda-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr:1901-1932

rât? Eu, îți port dorul și nevoia. Vă așteptăm cât mai curând.

Sărutări de mâini coniței.

Tibi-Valle *Roiu*

— Dela cine-i scrisoarea ? și Dora, văzându-l încruntat, își închipuì o veste rea.

— Ha — dela Roiu.... și Virgil ridică din umeri — apoi adăogă : îți trimete sărutări de mâini.

Făcù scrisoarea gheomotoc și o asvârlì în sobă.

Se plimbă de două trei ori prin odaie, uitându-se pe furiș la rochea Dorei.

Erà o roche cenușie, simplă, modestă — o roche care nu-i prea plăceà lui Virgil.

Nu spuse nimic, dar în gândul lui, se întrebà singur, cum de-și băgase în cap că Dora se îmbracă totdeauna bine.

De astădată, însă, curios, în loc sá aibă o decepție, se simți mai înviorat, mulțumit de această decepție. Par'că, în el, voința lui rea hotărîse un lucru.

Zâmbì disprețuitor și se duse cu gândul la altele — la ce-l îngrijorà mai înainte de toate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index/1901_1932

O fierbere nepotolită, un neastâmpăr îl cuprinse.

Numai puteà stà locului.

Ce n'ar fi dat să fie mai curând în ţară— la lucrul lui, la postul lui.

Pierduse atâta timp — atâta vreme ! O lună şi mai bine să lâncezească, să nu scrie, să nu *trăiască*, între cărţile lui, cu gândurile lui, cu vieaţa lui de odinioară.... Dar, a fost nebun, nebun de legat — şi se plimbà furios, ca scos din fire.

Dora se făceà că nu-l vede ; — simţeà că dacă s'ar fi încumetat să spue vre-o vorbă, ar fi fost rău venită.

Tăcură.

O ciocăneală discretă se auzì dinspre uşe.

Virgil se repezì s'o deschidă, par'că fericit că-l rumpe cineva din el.

Holbă ochii, plictisit la vederea celui care intrà pe uşă.

Odaia erà cam simplă — nu erà lux, nu erà nimic să uimească, să sperie prin bogăţie sau artă.

O odaie de hotel.

Totuş, cu o dibăcie, cu o îndemânare sce-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nică de om bine crescut, Virgil își stăpânì surprinderea și nemulțumirea.

«Prietenul meu, Domnul Variu» — și-l prezintă Dorei.

Erà un om scund, mic de talie, cu doui ochi șireți și o frunte lată.

Inaintă spre Dora și-i sărută mâna.

Vorbiră ca un ceas.

Smerit, de-abia stând pe vârful scaunului, își explicase întâiu rostul vizitei, cu o înșirare de cuvinte repezi, întovărășite de gesturi largi.

In treacăt prin Milan, scoborât la olaltă cu ei, în acelaș hotel, dase de numele lui Virgil și se grăbise să vie, să-i strângă mâna.

Dora, cercetându-i chipul, vorba și chiverniseala întregului fel de a fi, înțelese cu cine aveà a face.

De altfel n'aveà decât să se uite și la Virgil.

Acesta din urmă, își luase un aer doctoral, aproape impunător, de om care-și respectă greutatea, numele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Par'că spuneà:

e un prieten — dar, un prieten care are trebuință de mine — un inferior.

Dora, mai vedeà, însă, că în răccala raporturilor nu erà indiferență, dar mai mult o politeță excesivă de oameni cari umblă în aceeaș lume.

Egali pe o treaptă, Virgil trebuià să se simță cel mai tare.

Și nu scăpà ocazia să nuanțeze nuanța.

Când se despărțiră, Virgil îi întinse mâna — protector, afabil.

Apoi închizând ușa încă sub o impresie de autoritate, se întoarse spre Dora:

«de ce atâta vorbă.... prea multă expansiune, prea multă expansiune....

Vorbeam de ai mei.... îi cunoșteà, a cunoscut pe tata....

«Ești nevasta mea»; — parc'ar fi spus, *a mea* înțelegi.... a unui om mare, — *a mea*.... și nimeni să nu mai existe pentru ea, după dânsul.

Seara, Virgil, lucră până pe la două noaptea — iar a doua zi, se sculă dis de dimineață. Se îmbrăcă pe fugă, își puse mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

multe cărți într'un ghiozdan, iar pe pragul ușii strigă Dorei :

mă duc la bibliotecă — la douăsprezece ceasuri fix, să fii în dreptul catedralei—ne vom întâlni să mergem la masă.

Și plecă grăbit....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dora rămase buimacă, nedesmeticită, apoi, se îmbărbătă singură, simțind că trebue să fie tare.

Se gândì la sănătatea lui. Se gândì că nu dormise mult, că vorbise mai toată noaptea în somn și enervat se învârtise în pat ca un sfredel.

Când se sculase era palid.

De ce s'a schimbat de aseară?

Și, fel de fel de presupuneri, de prepusuri se întețiau, se îndesau în minte.

Se îmbrăcă alene, cu gândul la el, la înlocuirile astea din el — în care numai cu cunoștința adâncă a calculelor spirituale, puteà să-i stăpânească, să-i înfrâneze inte-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ligența—să și-o lămurească, să și-o deslușească.

Înțelegeà și nu înțelegeà însă ceeace ar fi voit să știe.

«A căutà și a ști adevărul sunt două».

Și căutându-l azi—erà a-l căutà zadarnic; Virgil erà aiurea — îndărăt și înaintea vremii, copil-bătrân, fără prezent, fără unitate, fără șir....

Sufletul lui, ca un instinct nedegenerat, puternic, sigur de el, primise neșiovăitor impresia Dorei, ca pe cea mai vie impresie simțită, făcând din dragostea lor o creație — păstrând-o.

Creație numai *schițată*, însă, dragostea asta nu-i luminà viitorul.

Necunoscutul, necunoștința, îl înspăimântà ca orce egoism care tinde la superficialitate de frica suferințelor. Și în prezent, nepreparat, neînvățat să trăiască, să simță, să iubească, cum nu s'ar fi întors astfel spre trecut — magnet puternic — cum nu și-ar fi întors mintea spre gândurile lui moarte?

Cum ar fi primit un adevăr pe care-l simțeà dureros, când gândurile lui de care a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

buzase, par'că-i secetuise cevà din el, aducându-i cu dânsele şi neîncrederea.

De ce s'ar cheltuì?

De ce n'ar imaginà, nu şi-ar închipuì mai bine realitatea?

Îi fusese mai uşor să se obişnuiască cu această închipuire, decât să vadă adevărul aşa cum erà, aşa cum este — simplu.

Simplicitatea asta e o lume — o lume cucerită, superioară, când ştii să intri, când ai pătruns în ea.

Şi cu caracterul lui din trecut, parţial lucrat, în care nu erà luminat decât în vederea unui scop, fără a mijloacelor curate sau de armonie dintr'însul, cum ar fi putut să tindă, la acea lume mai desăvârşită?

Îi trebuià pentru aceasta, mai ales acum, încă o experienţă imediată — care, ca toate experienţele, trebuià să fie întâiu tristă, dureroasă — ca să aibă o conştiinţă deplină, controlul superior de el şi de alţii.

Experienţa şi activitatea gândului, în direcţia senzaţiilor sale afective — o aplicare şi o atenţie necurmată asupra lui şi a rezultatelor dintr'însul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marm1901-1932

Cum, însă, își mimase vieața, împărțind-o într'o dualitate: de calcul — cum ar trebui alții să fie și să facă — și între *efectul* lui de vieață personală asupra celor care-i măsurà de sus, — în privirea lui intelectuală, în vederea, în închipuirea de el însuș, *independența* unor stări sau hotărîri mai importante din adevărata lui vieață — din vieața lui de azi cu Dora — erà în conflict, trebuià să reziste unei libertăți lăuntrice mărginite. Căci, colaborând prin multiplele conștiinți al orcărui *eu* mai complicat, la o conștiință superioară, Virgil identificând-o cu el însuș, nu-i lăsà nici o independență, nici o libertate.

De aceea, crezându-se independent, liber, — nu se *simțeà* independent, liber.

De aceea, pătrunzând unele adevăruri, își atrăgeà și multe decepții.

In fond, sentimental fără voință și intelectual cu voință, aveà caracterul slab și spiritul disciplinat.

Neisprăvit, necontrolat, de unde dar voința care nu greșește — voința care, ca să fie dreaptă, trebue să fie bună? Stând dea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901-1932

supra motivelor — plecând nu din obârșia minții care nu poate cântări *exact* — dar, din aceea a bunătății, ca o forță echilibrată a unui eu superior, conștient, Virgil și-o creiasc și pe ea, după ideia de el, cu credința că-i cea adevărată, că este în adevăr.

Astfel, obiectiv voit, transpus pe alt ton, mutat din el, schimbat din loc, ce câștigase ?

Stăpânire pe el — voința de-a se afirmà — de-a se afirmà ce ?

Simțind poezia altora și nu pe-a lui, numai erà artist în suflet — și dacă simțul lui critic devenise artist, exigențele lui pentru formă proveneau din complicații superficiale.

Complicații cari, de obiceiu, se asimilează cu conrupția, dar care, la Virgil, purcedeau mai mult dintr'o desrădăcinare a firei sau desdoire de el. Căci, iubind sau urând dintr'un raționament fals, în fond acest raționament erà logic — erà un punct, un semn de slăbiciune sau de forță — căci e în totdeauna în progres, chiar când începe prin a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

fi fals — după cum în voința lui, străină de el, nu se petrecea o luptă de distrugere, dar, o îmboldire, o îndemnare mai mult, care-i dă ghes în favoarea vieței. Și, cum rătăcirile adaugă la cunoștința de tine, în succesiunea contrastelor din el — în raporturile de succesiune descoperindu-se un raport de cauzalitate — calitățile lui sufletești nefixate, nu se deosibeau în fond de-ale Dorei prin *natura lor*, dar numai prin *gradul* lor de desvoltare.

Sunt diferențe însă de grade, cari echivalează aproape cu diferențe de natură.

De aci —pe când Dora se entusiasmă, se înduioșă mai mult la gândul *ritmului în infinit*, a sufletelor armonizate — ritm pe care-l iau pe nesimțite, mai ales două ființe cari trăiesc la olaltă, asemănarea a unui și acelaș suflet în două corpuri — Virgil tindea, vroiă să *vază* înainte de toate, *cadrul*, forma căsătoriei în armonia desăvârșită a unei frumuseți.

Unul reprezentă forma — forma vieței și ținea la ea, la reprezentarea ei, la desăvârșirea ei — pe când celălalt, sufletul acelei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaforumsibiu.ro/mdr/1901-1932

vieți, străbătând vestmântul, realiză prin el, ceeace Virgil *părea* că realizase.

Pe când, Dora, eră aproape de adevărul unei căsnicii ideale și a unui ideal obștesc — Virgil de-abia întrezăreà, posibilitatea acelei căsnicii sau acelui ideal.

Dragostea le dase, însă, la amândoi, o impresie unică și îi atrăsese prin contrast. Un contrast de formă și de fond, în aparența lumii noastre care, unindu-i, îi complectau, îi realizau unul prin altul în vieață, și pe fiecare în el mai mult, în timp ce sentimentul dragostei — ca orce pasiune ținută în eșec, care înaintează și se retrage — flux și reflux — trebuià să dispară sau să-și schimbe caracterul.

Astfel, în primul stagiu de progres, de înaintare — fluxul și refluxul emoțiilor la Virgil, anunță furtuna.

Căci, până la o reîmprospătare, reînsuflețire de el ce eră mai sensibil, în el *amorezatul visual, esteticianul*, începeà să lucreze într'însul.

Iubirea însă, dispărînd cu un val, apă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rând cu un altul, pe marea vieței lor, păreà un punct de aur, apropiindu-se de port.

Și 'n așteptare, val după val — cu fiecare negură.... o lumină....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

Douăsprezece ceasuri.

In fața domului din Milan, pe care Milanezii îl numesc «a opta creație a lumii», Virgil așteptă pe Dora.

Nu sosise încă.

Trecuse vre-o zece minute, până când de departe îi zări rochia albastră.

Mică, subțire — frumusețe dintre acelea cari spun tot în casă și nimic afară — o figurină de Saxa pe un soclu de statue — Dora înaintă pierdută în mulțimea indiferentă și pe piața largă.

Virgil o măsură din ochi, sosind spre dânsul.

Nu impuneà, nimeni nu întorceà capul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

după dânsa, nici un fâșâit de mătase, nici o dâră în aer care să îmbete.... Iar în modestitatea rochei, cu chipul palid, cu înfățișarea îngrijată a omului temător de a fi căzut în greșală, i se părù aproape ridiculă.

Nu se supără în el, atât de întârzierea ei de câteva minute, cât de inferioritatea în care apăreà. Și când Dora ajunse în dreptul lui, erà mai mult decât învrăjbit de un gând — erà ironic. Și ca și când și ironia asta ar fi fost o prea mare atenție pentru dânsa, se retrase în el tăcut.

Își cuprinse firea într'o strângere de el însuș, într'o avariție morală care-l făceà să parà sărac.

Afirmà într'o indiferență voită de cine mai știe ce putere ascunsă, care-l dominà, exteriorizarea unei mândrii falșe care-l pierduse de multe ori.

Dora nu erà pentru *dânsul* — în ochii lumii, nu-l meritâ.... nu pierduse? ce câștigase?

Și cântărind-o cu măsura neegală dintr'însul în care știința și chiar bunăvoința rămân sterpe, când n'au echilibru și con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staatrans.lvenia.ro/mdr/1901-1937

secuență — dreptate - cu autoritatea lucrului judecat își zise:

«De s'ar puteà desface omul de ce face...»

Erau cuvinte din monologul lui Macbeth și fără să vreà, îi trecuse prin minte.

Nu se oprì nici o secundă să le adâncească—își exprimà cu ele un gând ascuns.

Ce gând?

Căința de a se fi însurat. Și cu părerea asta de rău, se îndrumase încet, alături unul de altul, spre galeria Victor-Emanuel.

Intrară într'un restaurant, porunciră un dejun, vin de Chianti și isprăviră masa, în mai iute de-o jumătate de ceas.

Tăcuseră amândoi, tot timpul mesei.

Ce și-ar fi spus?

Erau acum, așa departe unul de altul, ca doi străini — ca două lumi diferite....

Nu erau din oamenii, pe cari o masă sau un pat îi unesc — când acestea nu trec drept pretext de apropiere. Și apropiere nu puteà fi sub nici o formă azi, când ceea ce-l munceà pe Virgil, datà cu o zi înapoi, cu reflexul trecutului, a zilei de eri....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Câte gânduri, câte păreri de rău și zădărnicii nu-i trecuse prin cap la bibliotecă!

Scrisoarea lui Roiu, își făcuse efectul.

In capul lui Virgil, reînviase cu furie, o amestecătură de exactități, de copilării, de fantezii și adevăruri, cum există în sufletul și mintea, hârțuite de neînțelegere.

Nu se rupe cu un obiceiu de-odată

Obiceiul îl stăpânì.

Obiceiul degradă conștiința.

Și înmormântându-și în el orce emoție, se însufleți în recunoașterea, în restaurarea unor stări trecute de conștiință.

Și sub sugestia ideilor, cu ajutorul lor, inteligența care nu creiază, începù iar să-i lucreze natura în rău, modificându-i sentimentele cari sunt relative în raporturi.

Nu aveà bunăvoința *egală*, voia bună a omului blajin, care e cea mai sigură a noastră realitate morală—de unde pleacă multe din faptele noastre cuminți și cu adevărat roditoare în bine.

Căsnicia îl apăsă—în Dora își pierdù încrederea.

Cu îndoiala, se născù învinovățirea—cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o situație nefavorabilă, nepropice, o judecată nepriincioasă, răuvoitoare Dorei. Iar în îndoială nu se mai iubește....—când iubirea nu se ascunde ca la Virgil, după cum a pervertì o conștiință sau o inteligență care ne spune că nu facem bine, e a o convinge, fără să poată să fie convinsă.

Și un intreg proces începù în el, în care inteligența, sensibilitatea și voința erau în desacord, nu lucrau împreună spre aceeaș țintă.

O pervertire, un viţiu de caracter, o denaturare voită a firii....

Un conflict intelectual aţâţat, mai ales, de o *morală ştiinţifică pozitivă*, în care nu intră decât elemente raţionale, intelectuale şi care nu e decât o ştiinţă pervertită a moralei.

O anarhie morală mai complectă în care Virgil se întunecà mai mult.

Iar idealul lui se destrămà pe când prin firele lui lărgite aveà loc să-şi petreacă vechile obiceiuri — trecutul!

Trecutul lui!.... o flacără, o căldură artificială, — o flacără oarbă!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdri1901-1932

Și când singur nu se mai vedeà, cine să-l lumineze ?

Singură Dora, — cu toate că nici dânsa, nu înțelegeà *încă*, *toate* complexitățile, toate contrazicerile naturii lui Virgil — numai Dora erà mai conștientă de ce erà el, și păstrà regretul unei nedesăvârșiri de care ar fi vrut să-l vadă desfăcut.

Și erà o imperfecțiune accentuată, pronunțată, mai ales *mândră*, stăpânirea asta pe sufletul lui înlănțuit, încătenat, care întreceà toate sforțările lui, spre dominare, căci veneà mai des, și în primul plan mai totdeauna.

Cu ochiul ei ager, Dora o surprindeà și azi — prindeà această stăpânire nelegiuită de suflet, ca un râu pe care-l abăteà din matcă — și iubirea ei îndurerată nu se micșorà, căci iubeà simplu — cu toate indulgențele.

Și trebuià să fie dânsa, care prin răbdarea iubirii și prin tactica răbdării, să ajungă să-l cunoască mai bine decât se cunoșteà el însuș — să-l iubească mai mult decât se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iubeà el însuș — *el* care fugeà de el — adevăratul!

Fugeà, se depărtà de el, de Dora, pe când sufletul lui furat, rănit, îi lăsà în prelungul, în adâncul lui, lacrimi de sânge,— o durere înăbușită, ca o gâtuire de copil....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

Sufereà....

Durerea e bună – când e trebuincioasă.

La Virgil erà o dreptate elementară — o probă că sufletul își reluà din drepturi.

O resvrătire lăuntrică, nu din dorința de vrajbă, dar din aceea a liniștei, a seninătății, a măsurei....

Și prigonirea, rezistența care-o întâmpinà în jocul însușirilor omenești, îi însuflețeà, dà vicața unui adevăr care mureà....

Îl aduceà într'o lume de realități în care cunoști mai mult, pentrucă simți mai mult....

In lumea durerii.

Și lumea asta, nu luminà calea lui Virgil,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

înaintea lui, prin ea însăș, cât prin ceeace revărsà în el....

Durerea erà ca o punte înfiptă de malul trecutului — legată de celălalt mal de cum erà, de cum deveneà....

Și cu o râvnă de prefacere, sub pragul conștiinței lui, adevărul se închegà — deveneà matur.

In filiera lui vrăjmașe însă, caracterul se determinà mai mult în *rău*—i se întăreà prin rezistență, prin contrazicere, prin contestare.

Virgil nu-și dădeà seama — simțeà numai că judecata nu-i erà aliata dar dușmana sufletului, și încă sub jugul sclaviei, al intelectualității lui—într'o retrogradare forțată, dà înapoi.

Se pregăteà în tăcere de luptă. Se pregăteà, judecând pe Dora, cu toată rațiunea intelectualului rafinat și pervertit, a cărei logică falșă îi divizà spiritul în două. Și de partea bună a unei simțiri noi, de unde frumoasa, sfânta emoție a dragostei, răsărise ca un element binefăcător, purificator de multe, pasiunea Anchei care-i absorbeà și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr:1901-1932

alte instincte, stăteà înfiptă ca contrazicerea fatală a naturilor care judecă fără a simți.

Și se întâmplà cu el acest ciudat lucru:

Sufletul lui, în instinctul lui primitiv, în necunoștința copilăriei ei — căci mai ales în domeniul sentimental Virgil rămăsese încă, un copil mare — se foloseà de pasiunea Anchei, ca de o jucărie pe care o luà în serios ca să arunce cu ea, ca într'o oglindă, într'însul.

Erà ca o iluzie falșă de scăpare, de apărare a lui — iluzia simțirii lui fragede, plăpânde. Iar pretinsa, falșa lui maturitate intelectuală — distinctă și separată de această simțire formà cu aceasta din urmă două contraste — un gol între el și el — între el și Dora.

Legea firii nu admite sărituri și alcătuirea unui fond sufletesc stă într'o educație înceată, amănunțită.

Sufletului lui Virgil, de-abia deșteptat la vieață, îi trebuià deci, o stabilitate care să-i libereze spiritul de ceea ce-l subjugà, să-l scoată de sub sclavia ideilor de tot felul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Căci, sub apăsarea lor, Anca mai ales, își păstră autoritatea, rămăsese o piedecă mare, un accident important în formațiunea lui lăuntrică — determinată neegal, disproporționat, monstruos.

De aceea i se și păruse că Anca îi devenise cu timpul o valoare necesară, în gradele de evaluație a vieței lui — în care Dora apăruse în urmă, cu o valoare de perfecțiune. Și Anchei îi era dat să culeagă primele roade a unei sublime deșteptări — deșteptarea unui suflet la o simțire mai bogată. Căci, spre dânsa, deocamdată se duceau emoțiile născute de Dora—spre dânsa devia, ca o refracție morală, o nouă putere de viață, de suflet. Iar repetiția unui lucru, făcând obiceiul mai puternic, Virgil își aduceà aminte cu o forță reîmprospătată, de trecut, de Anca — și cu dânsa de toate nevoile lui.

Ce simț, lăuntric, ce conștiință ar fi fost mai tare decât ele ?

Esența reală a lumii, sufletul, nu-i îm piedecase, un instinct, o vibrare, o voință— actul conștient repetat — traiul cu Anca.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

Și această femeie, nu-l împovărase—avusese un tact, o ordine calculată în mișcări, acțiuni și gândiri, că-i trecuse *nebăgată în seamă*—ca o culoare ștearsă, nedefinită, în care fără să le vezi, se strecoară multe pete.

Identică în efectele și cu efectele sale, rămăsese o cauză eficientă care nu-l turbură. Trăia și departe de dânsul.

Îl reținea și azi, pe Virgil, în cursa conservării, de el însuș, a defectelor lui, a nevoilor exterioare—cu autoritatea anilor ei — cu șiretenia ei —cu cinismul ei....

Părea tare.

Era o forță.

Forța rea, atrăgea pe Virgil printr'o conștiință abstractă a unei asemănări greșite, ce devenea o manifestare în împuternicirea propriului său *eu*, cucerit de iluzia unei veșnice precumpăniri. Era o destoinicie specială la el, de a prinde în fiecare, asemănările închipuite de tărie, de forță, corespunzătoare cu ce credea că găsește la el, că există în el. Și astfel, numai cu aceea se asimilă, se credea asimilat, pe care-i vedea tari, dominatori, fericiți.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mrr-1901-1932

Iar până ce sufletul să-i ia o preponderență statornică, care să-i deștepte desăvârșit, emoții mai presus de orce asociații personale, interesate, strâmpte — cum nu erà să stimeze mai mult pe Anca, să se *repete* în rău?

Și caracterul social, al unui raționament mixt, începù și el să lucreze, pe lângă esteticianul învrăjbit.

Se vedeà în țară, întors, cu cine?

Cu o femeie care mai fusese logodită, care n'aveà cine știe ce avere... nu erà vre-o frumusețe.... cât despre bunătate....

Și vrù să-i găsească defecte; — ușurința de exprimare a spiritelor mici, prin clevetiri și vorbe.

Tot, ce-i spusese Anca, ce prinsese la Roiu — ce-ar fi citit pe fața tuturor ca dânsul — mai răi ca dânsul...

Și Dora, rămase singură în judecata lui, cu lumea asta împotriva ei.

Virgil, nu se simțeà capabil s'o judece singur.

Aveà nevoie să fie convins de alții, inca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pabil să se hotărască el singur, în el însuș, dacă făcuse bine sau rău, luând-o.

S'o lase?

Și-și cântăreà resoanele atât de tipicos, de minuțios, atât de exact ca logică individuală, încât șovăià între ele.

Șovăià și se găseà într'o stare de luptă, în care un caracter ca al lui, recurgeà însă la tot, chiar la înșelare de el, ca să reușească, ca să învingă, să se afirme, să se proclame cel mai tare—dominătorul și stăpânul. Dacă ar fi vrut dreptate, dacă ar fi fost, *in adevăr*, tot astfel, de sigur ar fi procedat — tot cu aceeaș tărie ar fi susținut, ceeace egoismul lui lăuntric, înnălțător, îi spuneà încet, că rău face și ceeace amorul lui propriu și vanitatea încurajà, dictà.

Și, egoismul lui — acel bine deslușit, înfrățit cu egoisml tuturor—luminat, dar nebăgat în seamă, cum l'ar fi aprobat, când de partea oropsită a adevărului, stăteà convingerea unei nedreptăți, unei cauze cinstite, căreia, dacă i s'ar fi dat dreptate, i-ar fi stăpânit firea și l-ar fi făcut să facă prin el însuș, ceeace el însuș hotărà în el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și în marea convingere de cel mai întâiu grad, se adună toată puterea raționamentelor emoționante — favorabile Dorei — cari singure ele puteau să-l ducă la hotărîri extraordinare, caracteristice, cari să-l salveze într'adevăr, în proprii săi ochi, de unele acțiuni rele, făcute și adoptate.

Astfel, cum mergeau spre casă, tăcuți, Virgil, întâiu, cu o inconscientă pasivă, de greșelile cari le făceà, cu sentimentul lui de conservare tot ascultând de alții — o expansiune sufletească, îi mări, ca într'un fulger, orizontul vieței, și-l scutură de îndoeli — de rele.

Lângă dânsul trăià un suflet — o durere vie.

Și expansiunea lui avù un scop imediat, un ideal — al bunătății.

— Dorico!

Dar, mai iute decât gândul, răspunsul venì:

— de când mă mângâi?

Dacă Dora ar fi vrut să-și aducă aminte de cevà, atenția conștiinței i-ar fi împedicat ideile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tot astfel, stăruința de a nu greși, de a nu supără, îi slăbise, îi oprise energia — *provocà* chiar răul.

Și Virgil, în disciplina lui critică, se făcù iarăș sever — fericit în caracterul lui parțial critic, c'o vede astfel mai bruscă.

Astfel, la cel mai mic pretext, pierdeà rușinea vinovăției lui — amețit ca de un vis tare. Probà, încă, că mai de grabă, aveà credința unei aprecieri asigurate — în răul unirii lor, decât să trăiască împreună, în amândoi, cu probabilitatea unui lucru, unei stări nesigure. Și preferà în curăția spiritului lui — fără a moralei sufleresti — să se omoare moralicește *negînd*.

Apoi, ca să-și ià toată răspunderea asupră-și, cu încrederea omului conștient voluntar, *îndreptățit*, îi luă Dorei și posibilitatea de a-l iubì:

m'a luat de interes — îi sunt străin.... nu mă iubește....

Înrăit, la gândul acesta din urmă, se întristă însă — se mâhnì adânc....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A fi rău, nu va să zică a fi, sau a fi fost, nenorocit — și a fi nenorocit, nu va să zică a fi, sau a fi fost rău?

Spre seară, Virgil și Dora iscodiră un fel de sfadă — fără pricină vădită.

Virgil tăcuse de ceasuri. Apăsată de tăcerea asta, ca de-o amenințare, Dora se temeà în ea de ce are să vie....

Ce făcuse?

Îi pregătì un ceai, îi așezà hârtiile de scris pe masă și 'n sfârșit rostì: te-am supărat Virgile....

Și par'că i-ar fi cerut iertare.... «iertare de anii duși, când nu te cunoșteam pe tine» *), vinovată că venise târziu, venise

*) Rosemonde Gérard.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

în grabă, intrase în vieața lui.... necunoscându-l — cunoscându-l....

Virgil, răsturnat pe un scaun, fumà.

— «Am spus-o, sunt bun, dar sunt periculos».

Și nici-o deslușire.

Tăcù iarăș.

Un ceasornic bătù zece ceasuri.

In tot hotelul se făcuse liniște.

Din când, în când, un uruit înfundat — o mișcare surdă se auzeà pe stradă.

Dora se apropie de Virgil și-și puse capul pe umărul lui. S'ar fi odihnit acolo....

— Sunt tare — sunt cel mai tare.... —

Privindu-l lung, Dora, îi cercetà, îi adâncì gândul — apoi răspunse:

— e ușor, unei forțe de felul tău, să se afirme, să se păstreze, să se susție....

— De ce?

— Fiindcă n'ai cu cine te luptà. Un suflet ca al meu, nu-i adversarul care să-i reziste. A fi cum sunt, e a te dà învins de bunăvoio — dela început.

— De ce dar, plângi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indri1901-1932

— Dacă lăcrămile mă ard, e că n'am răutatea care biciue.

— Dar ai pe aceea de a mi-o răscoli.

— Spre a te dezarmă. Cu lacrămile nu se luptă.

— Dar se dispreţueşte....

— Când te dispreţueşti pe tine însuţi, de ce a putut să le nască.

— Îţi maschezi slăbiciunea.

— Dinpotrivă — ţi-o demasc pe a ta....

Virgil o îndepărtă.

— E poate şi asta o forţă.... şi surâse.

— E poate o răzbunare — cu ce te-aş puteà vătămà, altfel, decât cu propria mea durere?

Virgil o măsură cu privirea, şi făcându-i-se par'că milă — îi deşteptă un interes mai viu.

O văzù mai palidă — femeie — şi sub orgoliul şi severitatea formei, sufletul lui trist şi plutitor, bunătatea lui neştiută, înviorată, îl făcù să aibă o strângere, ca de-o personală pierdere....

Ca două tabere, se desprinse în el, doi duşmani....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

Stătù un moment la îndoială, apoi ascultând de unul, se așeză să lucreze.

Erà două noaptea, când se întinse apoi pe o canapea să se culce.

Și în patul larg, care-l aștepta, unde s'ar fi odihnit mai bine, Dora, în singurătatea asta neașteptată, i se părù deodată că se pierde, ca un copil în codru — la o margine de drum....

O neliniște o coprinse, o groază, teama, frica de mâine....

Și peste durerea ei mare, speriată — peste tot o milă de amândoi — de el....

Se sculă și-l învelì mai bine. Apoi, iar și iar, toată noaptea. Virgil dormeà adânc — sau se prefăceà că doarme....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaransilvania.ro/index1901-1932

A doua zi, se deșteptară sub o impresie de obidă.

Afară plouà — o ploaie zăbavnică de toamnă, apăsătoare, tristă....

Virgil se îmbrăcà încet, pe gânduri. Dora îi urmăreà din ochi, chipul tras, chinuit, neodihnit bine.

Și 'n toată odaia respirà taina unui necunoscut, care-i împresurau....

Când suferi, tot ce te înconjoară cheamă suferința spre tine — în tine.

Virgil, simțind ochii Dorei, neclintiți pe el, o întrebă mai dulce și totuș înstrăinat, ca un ultim cuvânt de plecare: la ce te uiți, așa, la mine?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

Nu erà poate nimic în ochii ei, dar supus unei idei, cu o remuşcare nedefinitivă, umilitoare în el — ca un om care ascunde o crimă — se simţeà apăsat, persecutat de acea privire. Şi tocmai pentrucă o vedeà blândă, nu erà tihnit în suflet — i-l răscoleà, deşteptà în el o stare de nesuferit.

Nedeterminat sau vag determinat în el, îl exasperà bunătatea asta care chiar prin pasivitatea ei, erà activă. Şi-şi zise cu frică: nu-i poate o enigmă, un pericol?.... poate e alta, decât o cred, poate e cu adevărat o forţă....

Iar, simţul lui critic, care văzuse într'o fulgerare drept — cu toate că misterul fiinţei ei îl atrăgeà — îi deşteptă o teamă, ca păcăneala unei idei fixe.

Dora, ghicindu-i gândul, îl întrebă:

De ce te temi?

— «De suferinţe» — şi Virgil se aşeză încet pe marginea patului.

Venise un moment grav în vieaţa lor.

Dora lăcrămă.

Nu-ţi ajung fericirii tale? — şi tremurà în ea, aşteptà o desminţire—nu adevăratul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răspuns, dar acela pe care-l dorea ea—pe când un adevăr crud îi răspunse:

.... și vreau să fiu fericit....

— Eu vreau, să fiu mai bună....

O curioasă gravitate se lăsase acum pe chipul Dorei — care nu semănà nici cu seninătatea supremei bunătăți, nici cu maximul, absolutul durerii....

Erà ca o seriositate de copil nenorocit, care întinde mâna....

Și afară plouà mereu—și ceeace aşteptà dânsa nu vineà — nu vineà s'o susție, să-i adape sufletul ars, urgisit, pustiit. Mai aveà s'aştepte.... mai aveà să cunoască....

Și în tinereţea ei istovită, un singur glas mai auzeà mai auzeà ca un ecou repetat ecoul unei conștiinți curate....

«de ce, nu sunt iubită — cum iubesc — fără răutate, iertând într'una....»

Plânse.

Și în plânsul ei, erà toată vieaţa — tot traiul ei de odinioară, zilele înșirate ca daniile în preajma sfintei sărbători....

O închinare umilită, în aşteptare către *Acela*, care dă tot — care ià tot....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor/1901-1932

Și simțind că venise iar momentul de încercare, de sacrificiu, o dureà.... o dureà iar, cum i-ar fi luat un braț, cum i-ar fi spus: nu ești bună.

«Ești rea—nu-mi place caracterul tău»; —și Virgil, cu ochii pierduți în zare, fugind de ai ei — curați, senini — mărturisì păcatul....

Păcatul ei, păcatul lui?

Și în suprema, cea mai mare sforțare—menire a unui rol — Dora surâse....

Tăcù.

Virgil urmă pe dată:

— .... și apoi câți bani ne trebue!

Parc'ar fi spus: n'avem pâine, ne va lipsì lumina, nu vom aveà perna pe care vom dormì alături.... fericiți.... iubindu-ne.... înțelegându-ne.

Aveà dreptate.

Aveà dreptate, căci mintea lui, având frică de *neînțelegere*, năștеà neînțelegerea.

Avea dreptate, căci se plânsese cu jale, cu o voce schimbată, înfrigurată, stinsă!....

Ce n'ar fi dat, Dora să-l vadă fericit!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și nu puteà — neavând pentru el, ce-i cereà — ce-i trebuià lui:

pacea dintr'însul....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Plecase.

Erà nouă ceasuri.

Dându-se jos din pat, Dora se simți mai ușurată — mai stăpână pe dânsa.

Apoi, în singurătatea în care se găseà, într'o țară străină, singură cu ea însăș, uitându-se împrejur, i se părù că lucrurile vorbesc. — I se părù că totul o alungă, o răpune dintr'o liniște în care ar fi vrut să intre....

Și în nevolnicia gândului de acum, trezit iar la suferințe, o curiositate ca o rânduială de spirit, care vreà cu orce preț să se deslușească, îi pătrunse zdrumecarea întregii firi.

Aninându-se de trecut, voià, cereà, rostul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neîndrituit, al acestei prigoniri de soartă. Și nu-l găseà — decât în singurătatea ei.

Se văzù singură.

Singură!

Suflet vlăguit, îngrozit — femeie singură!..

Se văzù singură în mocirla celor cari trăiesc în ea, ca într'o împărăție — sfidători și mândri.

In lumea care o despreţuià, pentrucă *păreà* ca ea, și nu erà ca ea. Peste ani, în lupta existenței, poate, unde nu-i menirea ei — unde femeia se scoboară când interesele sunt deosebite, născând idei deosebite...

Intr'o luptă de toate zilele, în care n'ai ce câștigà — ai tot a pierde. In care lumea nu umilește, necinstește viţiul — ca nenorocirea, ca nesuccesul.

In lumea în care ţi-e mai ușor, e foarte ușor, să rămâi, când ai fost, și ești cinstită, decât să te *creadă* lumea cinstită.

In care inima-ţi devine hotel — sau mormântul în care te închizi pe tine însuţi.

Femeie!....

Și se făcù din nou tăcere — o tăcere moartă, în care nu mai pricepeà nimic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Erà ca o lecție de singurătate pe care o primeà iarăș.

Și iarăș un acces de desnădejde—în suflet o larmă, o voce care strigà: ajutor, ajutor....

Și nimeni nu veneà.

Și lăcrămile cădeau zadarnice — șterse de nici o mână scumpă, de nici un gând consolator.

O desperare.

. . . . . .

Trecù un ceas — trecù două. O destindere, o odihnă se lăsase acum în Dora.

Și par'că și vremea de afară și odaia erau acum mai luminoase, mai puțin searbăde.

Prinse și ea a-și zâmbì durerii, și par'că și durerea plecà în săltate, cu întretăituri de suspine.

Căzù pe gânduri.

Atâtea lecții pentru dânsa, deveneau lecții cu înțeles adânc.

Iș deretecă odaia și apoi se așeză să coasă. Și cu fiecare împunsătură, un gând —cu fiecare gând, o întrebare....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se vedeà în țară, întors cu cine? C'un om făcut, prin el însuș, care-și agonisise singur tot, în el, — care-și lăsase sufletul să piară....

Un om civilizat, cioplit în fețele nenumărate ale inteligenței, c'o rațiune fără suflet — și rațiunea fără suflet e oare o rațiune? — prin care căderà ușor în extremul celui mai primitiv caracter omenesc. Căci, idealitatea lui — cel mai înalt concept al unei esențe spirituale desăvârșite — atingeà, prin perfecțiunea la care erà adusă de-o inteligență, nemărginit, veșnic lucrată, la alt extrem, de realism brutal, de sensualitate animală.

Și 'n culmea acestui intelect, ajutat de-o inteligență naturală — idealitatea aceea mistică, erà un produs fictiv, artificial, o fantesie, aproape o creație de artist, în imitația așa de apropiată de adevărul sufletesc.

Un sătul și un îndrăgostit de vieață — un blazat-tandru — un cerebral.

....Dar, la această definiție din urmă, care se avântase în Dora, în firele minții ei —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?dlr=1901-1932

ca un fuior ce nu-i poți oprì mișcarea — un glas tânjit, ca o doină pe care ar fi auzit-o, ca un vaer sufletesc, se desprinse încet din ea.

Ca un aiurit de jale, plângător, un glas șagalnic și copilăros, îi șopteà în misterul sunetelor din altă vreme, cuvinte rupte din trecut. Și-și aminteà pe când în ea se făceà tăcere, blânda, adevărata figură a lui Virgil, prins în infinitul unei clipe, rostind cu o sinceritate fără preț — ceeace-i dà neprețuirea:

«Aș fi recunoscător, acelei care mi-ar vindecà, mi-ar deșteptà sufletul»....

Privirea lui, erà înnecată în lăcrămile care-și au farmecul și lașitatea lor, și în sufletul atavic și lucrat al Dorei, în simțirea ei moștenită, de-o atât de mare sensibilitate, adiase vraja unei puteri din altă lume.

Ca și atunci, și azi, se desprindeà din ea, o forță necunoscută, ca o mână de fier, care ar fi împins-o strigându-i: trebue, trebue....

Și, dacă, în sufletul ei doritor de vieață, în puterea ei de tinerețe și de farmec, gemeà uneori sub o apăsare prea crudă—ca o vic-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

timă pe rugul aprins, al unei fatalităţi organizate, neîndurătoare — eră că aveà clipe, când şi în ea se încingeà lupta crâncenă a unui dor, de cevà mai mult decât dânsa....

Dorul, adus de valurile timpului în viitor, al unui suflet care să i-l cuprindă, să i-l încapă pe al ei, fără să mai deà dela dânsa.

Dorul avutului generos, care la un moment dat, se întreabă — până când? şi uitându-se împrejur, se vede singur....

— Şi în răslăţirea acestor din urmă adieri de idei, cari nu prindeau vlagă de vieaţă decât arare în Dora, cuvintele cari şi le amintise, luminau însă, ca o torţă aprinsă, ceaţa deasă a orcărui gând mai negru.

In realitatea unor adevăruri stinse, unele cuvinte rostite de Virgil, erau licăriri cari scânteiau cu înţelesuri tainice.... Cari trădau subconscienturi îmbogăţite, păstrând Dorei credinţa unor substraturi, unei comori ascunse....

Şi se muncì din nou să străbată sufletul omenesc, nu numai cu experienţa lăuntrică din ea, care este origina adevărată a ideii intelectuale, dar cu o forţă mai presus decât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1901 1932

orce sinteză, decât orce principiu intelectual.

Cu o intuiție sufletească—care întâlnea în omenire ce era mai bun, care desgropà în Virgil alt om, care făceà din ea o forță mare, de care te izbești ca de necunoscut.

Și astfel, cu toată argumentația conștientă prin care îl vedeà pe Virgil, așa cum era pe o latură: un blazat, un cerebral, în atmosfera sufletului ei, trăiau părți inconștiente, mai puternice, cari îi tăiau drum spre fericire.

O făceà să depășească strâmtoarea existenței de fiecare zi, a unei vieți în doi, dându-i avânturi superioare spre alte lumi, unde Virgil îi apăreà simplificat, cu bietul lui suflet chinuit, copilăros.

Și presimțeà o regenerare, în echilibrul unei desvoltări precumpănitoare a influenței ei....

Vindecă-mă....

. . . . . .

Broderia la care Dora lucrà și prin care se liniștise, ca pe o pernă de odihnă, scosese

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md-r1901-1932

inițiala lui Virgil pe un colț de batistă, în relief, cu frumoase desenuri.

Toate gândurile ei, Dora par'că le cosese pe batista aceasta și acum, în realizarea lor, într'o simplă broderie, i se părù ca un simbol.

I se părù, că dacă, încă realitatea nu-i întrupase un vis, dar îi unificase un ideal de dorințe.

Strânse batista frumos, o așeză într'o cutie, și 'n dragul cu care se ocupă de Virgil, parcă-i dase deja, tot sufletul ei.

Parcă-și deschideà sufletul și-l împărțise cu dânsul — cum îți deschizi o vână, să dai din vieața ta, din sângele tău, unui bolnav scump.

Și gânduri și mai serioase, potop de idei, ca o chezășie de belșug, de prosperitate, de progres social spre o eră de perfecțiune în toate direcțiile, cuprinse golul care-l lăsase într'însa darul de ființa ei.

Făcând un tot cu Virgil, rupându-l de trecut, desfăcându-i o vieață nouă, par'că descopereà în el o ființă trăită de veacuri, în depărtarea vremurilor de totdeauna.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Par'că găseà în el, o ființă pierdută în mijlocul unor atomi nevrednici, a celor cari trăiau în el, din vremea depărtată a unei rase bătrâne—ființă dumnezeiască, smulsă ca o lumină din întuneric, din noaptea veacurilor trăite, sfârșite, în agonie.

Această nouă vieață, printre atâtea vieți ce se înșirue în firea noastră, ca moșteniri de neamuri, erà poate scânteia unui alt om, alt suflet, care, arzând trecutul, dă lumină înainte — vremurilor viitoare.

Și 'n mijlocul, în înlănțuirea nesfârșită a celor ce-au trăit în noi și noi în ei, să fie ca o strămutare peste șirul generațiilor stinse — ca o speranță de regenerare, de forță supremă, învingătoare — poate tot geniul rasei lor....

Cine știe....

Speranța aurind, însă, Dorei, cu strălucirea imaginației ei minunate, o intuiție reală, bazată nu pe abstracțiuni, dar pe o urzeală sufletească superioară, puneà un ideal în acțiune. Și acest ideal activ o făceà să întrezărească viitorul tot mai frumos, tot mai în bine, ducând-o cu mintea departe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în dorul ei întins, plecat să desrobească o lume.

In avântul acesta de neadormită visare, iubirea ei de femeie însă, ca o flacără de-o zi, pe întinsul reflex de soare, se pierdeà, rămâneà ştearsă ca o soră mai mică, umilită în neînsemnătatea ei.

Astfel şi odaia, părù Dorei şi mai strâmptă —vieaţa ei bogată în aspiraţii mari, prea măsurută, prea mărginită.

Având fricà însă, de închipuiri — cari sunt totdeauna hiperbolice, exagarate — se oprì în preajma lor.

Făcù ocolul celor ce gândise şi avù curajul de a vedeà mai drept.

Adevărurile vieţei, se înşirue, apar succesive, nu toate odată.

De ce s'ar înşelà?

Atâta dor de cucerire, de desrobire, de răsunet în lumea largă, cere mai mult, decât ziua de «azi», decât o mână de femeie — mai mult decât un suflet singur.

Şi cuminte, Dora se reculese încet, adunându-şi valurile uriaşe ale sufletului ei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndrr1901-1932

între țărmurile neclintite ale unui ideal mai mic, mai aproape de dânsa.

Cu aceeaș duioșie, cu aceeaș dragoste însă, de-o lume care se concentrà cu toate defectele și calitățile ei, în Virgil — personificând chiar o generație degenerată, în luptă cu geniul unei rase: generația de mâine—Dora se gândì la el, tânjind de dragul și binele lui, într'un dor nesecat de izvoare sufletești.

Potolită, dominată însă de un gând fugar, care se întorceà la locu-i, se desprinse de orce năzuinți îndepărtate și luând teancul de rufe, le orânduì pe număr....

In gestul acesta de subjugare, în simplicitatea unei meniri care-și păstrà farmecul de bunătate, Dora își așterneà tot focul care o ardeà, învelindu-l cu cenușa vremei....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

Între Dora și cunoștința de ea, există o deosebire mare.

Mai ales, Virgil nu aveà de ea decât o cunoștință sensibilă, de oarece cunoștința intelectuală se capătă cu timpul prin absoluta analiză și recunoașterea neîndoioasă a personalității cuiva. Și considerând numai *raporturile* ființelor între ele, Virgil, probând în acelaș timp, că între a fi cum erà și a fi cu adevărat intelectual, e o deosebire, nu vedeà, încă, în Dora, o forță prin ea însăș, prin cunoașterea ei și cu tendința unui anumit sfârșit.

Vedeà o femeie, pe care o simțise la un moment dat superioară, și care azi, neafir-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr:1901-1932

mată de lume, nu-i mai părea astfel, n'o mai credea astfel.

De oarece, în forma ei de vieață, cadrul îi lipsea Dorei, nu era bogată și nici nu știa «să ție» un singur bărbat, când altele țin mai mulți odată.

Îi lipseau armele de veacuri ale sclavei, care-și păstrează un rol după placul altora, arme de minciuni și perfidii în natura acelor femei cari reușesc pe căi piezișe. Avea, apoi, onestitatea *fatală*, pe care trebue s'o urmezi, care se impun în firea ta — în natura aceea care ia vieața în serios. Și mai avea spiritul liber, dominător, a celor cari știu lucrurile nu cum *sunt*, dar cum *trebuesc* să fie.

Subordonă ceeace urmează.

Era *ea*....

Era femeia nu răsvrătită, nu factorul anarhic al unui feminism bolnav — curba în linie dreaptă a unui progres — dar femeia bună, care știe la ce e bună și *vrea* să fie bună. Femeia cu *datoria* de a fi femeie bună, mamă bună, dar și cu *dreptul* de a fi femeia fericită, mamă fericită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și, nu în clipa de fericire trecătoare găsea ea, acea seninătate, care o conduceà, cu un pas înainte spre ţelul dorit. Dar, în acea desăvârșire a sentimentului de bine, concretizat într'o privire curată, încrezătoare, în nu știu ce de liniştit, care emană din fiinţa iubită și care iubește astfel.

În liniștea caselor fericite, care presupune un progres, o identitate sufletească necesară unui statornic izvor de mulţumire. In iubirea și căsătoria aceea care n'a fost privită ca un scop, dar ca un mijloc de fericire. Și nu în puterea unei pasiuni, i se opreà avântul de vieaţă, dar în atingerea scopului ei, mijlocul de a găsì în efect, în satisfacţia acestei pasiuni, cauze noui de înaintare sufletească. De aceea, Dora, nu luà o închipuire drept realitate, dar din realitate voià să facă o închipuire mai mult, o vieaţă superioară, realizabilă și realizată, ca o specie nouă mai frumoasă, a unei flori cultivate dintr'un acelaș neam de flori.

Și în nebunia gândurilor acestea, Dora, erà poate înţeleaptă — în curiositatea de a nu fi ca mulți, se ascundeà poate bunul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr:1901-1932

simț, de a fi cum ar fi trebuit să fie toți....

Înțelepciune nu mistică — dar o înțelepciune care desprețuià pe aceea a rațiunii imediate, alcătuind astfel rațiunea antimergătoare a viitorului — a zilei de mâine.

Erà femeia de mâine.

De ce nu, și femeia de azi?

Pentrucă bărbatul de azi, chiar dacă admiră calitățile unei femei, nu vreà să fie dominat de admirația lui. Pentrucă e gelos de calitățile mai mari cari le găsește într'însa — când nu le egalează sau întrece. Și dacă-l atrag — tot ele îl depărtează.

.... Pentrucă tot ce trece de limită, de întindere, asupra dreptului altuia, e un rău.... Și în violația echilibrului între aspirațiile morale ale lui Virgil și formele exterioare ale vieței spirituale, erà o libertate nepregătită la el.

Intocmai ca și orbul vindecat, ce nu poate răbdà deodată lumina bătătoare a zilei, tot astfel sclipise și pleoapele sufletului lui, deschise la vieață. De aci minutul de odihnă pe pajiștea curată a regăsirii lor cu lupta,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md=1901-1932

apoi, a elementelor străine de cari vrei sau trebue să te desfaci, să te lepezi.

Cu lupta mediului şi-a timpului în care trăiau — în care Virgil luà o parte directă, în răspunderea faptelor şi aprobarea lor. Şi sancţionat de o societate pe care o reprezentà, ţineà de dânsa, erà cu ea — nu erà singur.

Pe când, de partea ei, Dora nu se aveà decât pe ea însăş: o bunătate conştientă în mişcare, o dragoste activă şi propria sa masacrare — sacrificarea fatală orcărei fiinţe de progres care exercită o destrucţie în spiritul de conservare al omenirii.

Dar, mai exact, care progres şi în ce scop?

Progresul moral, în unire cu condiţia inferioară a femeii — şi în scopul singurelor ei meniri: educătoarea sufletului omenesc, poetă, femeie şi mamă.

Pe ce bază?

Pe baza sincerităţii — pe stabilitatea principiilor sufleteşti, cu libertatea spiritului în evoluţie.

Pe o bază de lux, care numai celor *tari* li se iartă....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvan a.ro/mdrr1931-1932

Celor cu voință.

Și Dora, cu simțul ei de-a deduce și de-a sintetiză, făcând un buchet din toate ideile mai noui ale zilei, voià ca femeia să înainteze cu ele.

Voià să fie cu adevărat sufletul omenirii, și cum sufletul lucrează în umbră și în liniște, și femeia să primească și să deà viață, ca și astrul care primește și dă lumină.

Să lumineze ca și luna în noaptea ca și în ziua minții, ascunsă după un nor sau întunecată de soare. Să fie poezia nopții, misterul zilei, inspirația poetului, și călăuza rătăcitului....

Și când n'o mai vezi, s'o dorești; când ai văzut-o, să n'o mai uiți....

Să te mângâe și să te oțelească, să te îmbune și să-ți deà curaj....

Voià să fie, femeia visată — zorile unei fericiri care se naște în totdeauna, dintr'o rătăcire și dintr'un sacrificiu....

Să facă omenirii un pas înainte, nu numai reproducând-o — dar inspirând-o să creeze...

Și nu erau vorbe la Dora — erau fapte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Erà vieaţa ei.... o voinţă de afirmare.... primul pas străbătut în negura vremei, pe care şi-l reaminteà.

Şi-l reaminteà — erà ca şi acum: ....erà întunerec—erà noapte. O noapte fără stele, ameninţa de ploaie şi strada erà pustie.

Mergeau alături—ea tăcând, el vorbind pentru amândoi. Ii spuneà şi răspundeà la gândurile ei mute, adevăruri rumegate, în tăcerea anilor pierduţi, când nu le găsise la alţii şi suferise în urma sforţării de-a le prinde.

— Vezi, tu,—îşi zise,—ai în faţă un om, un suflet deosebit de celelalte — o minte care cuprinde şi înţelege sensul vieţei.

E un *om*....

Îl privise lung şi cu atenţie, s'ar fi făcut umbra lui, l-ar fi urmărit pas cu pas.

Incepuse să plouă, picăturile cădeau cât mai dese şi grăbiseră mersul spre casă. Dorei, îi se păruse însă, că se întorceà dintr'o noapte mai deasă decât cea de-afară — în suflet şi'n minte, egalitatea de vederi, făcuse distinctă vieaţa lăuntrică, din care iz-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

voreşte nobleţea inimii şi energia de-a trăi şi de a creà.

Şi, din convincţia, din propăvăduiala unei înţelepciuni întărite, drepte

lumina se întinsese:

se uitase împrejur şi văzuse, că raţiunea care te aduce la cunoştinţa de tine, nu ajunge, şi că înţelepciunea care lucrează şi sporeşte, care înaintează, e de nevoie, în atingerea scopului de-aţi face bine, cum e bine—şi bine altora.

Se observase, şi conştientă, îş făcuse de lucru.

E atâta de făcut în omenire, în vieaţă!

Totul depinde însă, de individ....

Şi într'un cămin unde exemplele bune întăresc, înalţă, unde împlinirea datoriilor, e prima datorie, unde dragostea trebue să fie cu luare aminte şi blândă, e mult de făcut, e destul pentru o femeie să creeze o vieaţă de interior şi interioară, care să lumineze cercul familiei; să deschidă perspective noui şi senine, nu numai ei, dar şi aspiraţiilor celor cari văd într'o pildă bună, oglinda propriei lor determinări şi orânduelì a vieţei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Ştiuse ce vreà şi vroise ce ştie.

Se înşelase?

Relaţia dintre superior şi inferior e în totdeauna o relaţie nenorocită....

Suferise.

I se cereà acum mai mult:

să sufere *cu perfecţiune*.

De aceea sentimentele Dorei se sublimau....

Avù simţul *eternităţii*, sufletul vlăguit, îngrozit al femeii!....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dora nu mai erà sclava sclavului—dar sclava unui ideal.

Cu cât se apropià timpul întoarcerii lor în ţară, fiinţa ei par'că dispăreà, se absorbeà toată în Virgil.

Simţeà că, făcând din acest om cecace trebuià să devie, contribuià oareş cum la deslegarea unei probleme sociale care, ca toate problemele de acest fel, ţin de iniţiativa individuală.

Şi întocmai ca şi o întreagă generaţie, a cărei judecată e cultă în rău, iar sufletul a rămas nedesvoltat, needucat, Virgil trăise şi el, nu în sensul naturii care ne împinge spre bine, spre frăţie — dar contra ei. Ast-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fel vieaţa lui fusese anormală şi munca lui — admirabila lui forţă — o muncă în direcţie falşă.

Şi ca probă, e, că nu trăise, se sforţă să trăiască şi oboseă muncind.

Ca orce spirit încărcat de cunoştinţe cari, nefolosind sufletului, nu e o condiţie de trai a lui. Nenutrit, sufletul îl detracă. Îi slăbeşte organismul, îl pune în vrajbă, în luptă cu el.

Şi, de unde slăbirea unui organism, de cât din luptele dintr'însul? Şi de unde luptă, dacă sufletul ar aveà seninătate — *sănătate*.

Şi sănătatea sufletului ca şi a corpului, stă în mare parte în higienă — în higiena morală, în strictul necesar al omului, în dragoste şi bunătate, care e apa şi pânea lui. În bunătatea conştientă care nu nesocoteşte spiritul, dar îl liberează, îi dă aripi.... Care nu nesocoteşte interesele materiale — dar le împuţinează. Căci, în strânsa legătură dintre suflet şi spirit stă forţa pe care te reazămi. Şi cu cât sufletul e mai mare, cu atât nevoile materiale sunt mai mici. Cu atât se naşte dispreţul de onoruri şi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdm1901-1932

avuții demăsurate în simplicitatea traiului și bogăția bunătății a celor cari ar formă curentul cu adevărat bun în omenire.

A celor sănătoși, cu sufletul împăcat nu numai în ei, dar și în sufletul generațiilor viitoare....

In copiii, zămisliți, din părinți uniți, din sămânța unei minți bogate, din sufletul curat al femeii, care e sufletul omenirii. In generațiile concepute în pace, cu dragoste, cu sfințenie....

In unirea tuturor, prin care ne-am prelungì viața, dându-ne posibilitatea de-a urmărì opera de recunoaștere a lumii.... Prin care ne-am înălță ca un val uriaș și-am sparge poate — chiar digul morții....

Când nu trăești însă, într'un mediu definit, e greu ca sufletul să-ți ià o formă definitivă. De aceea și diferitele epoci ale omenirii oglindesc, calitatea deosebită a îsufletelor, cari le-au reprezentat și le reprezintă. Această calitate sufletească a fost în timpul din urmă o calitate turbure, mediocră—de oameni mediocri. A fost și este încă, produsul acelui spirit care în loc să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

serve drept schelă la o clădire sufletească, a servit drept voința lui de afirmare.

O afirmare de inconștiență, sau de virtuozitate în rău?

In epoca noastră, de transițiune, însă, ne îndrumăm spre o eră nouă.

Sufletele se deșteaptă și-un spirit de reacție bate ca un vânt de primăvară pe ogorul înțelenit de greșelile trecutului.

Acei, ce se simt, deja îmbărbătați de-o adiere de viață, de viață adevărată, de ce, dar, nu s'ar unì — nu să se distrugă, dar să se întărcască?

Răul va pierì prin el însuș — când calitățile noastre sufletești își vor deschide petalele la soarele vieței. Când cei mai mulți, dându-se de partea binelui, vor împlinì prima condițiie a orcărui progres: *unirea.*

Și acei ce s'au unit, ce vor puteà să se înțeleagă, în totul de ce s'ar desbinà?

Imitația e în sociologie, o pârghie a voinței. Exemplele bune fac pe mulți buni.

De aceea și Dora, în gravitatea situației dintre ea și Virgil, nu se gândeà numai la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ei, dar și la exemplul care-l dà. Descoperind, însă, cu încetul, în Virgil, un suflet de copil — sufletul timpului — descopereà și un adevăr.

Acela de a nu-l obligà la o datorie fără înțeles pentru dânsul, înainte de a-l luminà asupra acestei datorii.

Pentru aceasta, se scoborà pe treapta rațiunii și sufletului lui Virgil, deveneà și ea copil, alăturea de el, ca să-l câștige. Se făceà mică, îi vorbeà în limba lui sufletească, râzând și jucându-se cu el, ca să-i intre în voie, să-i câștige mai înainte de toate, încrederea pe care o inspiri copiilor, când le vorbești în limba lor.

Și nu odată, cu pași șovăitori, dar totuș îndreptați spre dânsa, se aruncà, în brațele ei deschise, să-l primească. Nu odată, sub tăișul ascuțit al unei ironii voite, îș dădeà seama ce suflet înduioșat, doritor de a iubì, se ascundeà.

De aceea și Dora îl iubeà, în toate razele sufletului lui promițător a-și dà viață, a împrimăvărì întreaga lui ființă. Și prin dragostea asta, de mamă, de femeie și de soră,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

îi înțelegeà toate nevoile, lipsurile, și punându-le în fața lui ca o oglindă, voià să-i spue odată: privește, iată ce-ai fost, ce ești, care ți-e vieața. Și din ochirea asta dreaptă despre el, să-și deà *singur* seama, că a voi să fi om mare, nu va să zică că ești; trebue să fii om, și apoi să vrei să fii mai mult....

Voința nu-i decât o întărire a ceeace ești și eticheta socială nu-i totdeauna ceeace corespunde cu tine însuți.

Și în omenirea bolnavă, când vrei s'o vindeci, e a o expune de a-i da otravă în locul leacului așteptat, când acest leac, e scris *numai*, pe cutia vieței tale, pe cele șase scânduri în care vrei să te rezumi.

Cunoscându-se și cunoscând aceste adevăruri, având curajul de-a fi drept, Virgil ar fi înțeles multe—ar fi înțeles mai întâiu dreptul de-a aveà datorii față de el și de alții. Iar uimitoarea lui putere de muncă, pusă în serviciul binelui, ar fi devenit, apoi, cu adevărat, o forță extraordinară. Adusă la obârșia sufletească, care-i adevăratul izvor de vieață, Virgil ar fi găsit în adâncul lui, adevărata dragoste și milă, de el și de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toți, și care ar fi făcut dintr'un om atât de bine înzestrat, aproape o perfecțiune. Nu i-ar mai fi lipsit acea trăsură de unire între el și Dora — acea bunătate conștientă, activă, sigură pe ea, care presupune în energie, în voință, mijloacele de-a face bine.

Calitățile lui, n'ar mai fi alunecat printr'o spărtură nevăzută....

Nu l-ar fi înstrăinat de Dora, prin unele mici cauze de neînțelegere între ei, care-și aduceau maximum de efect: pericolul unei despărțiri.

Aceste cauze nu erau însă, combinațiile lui Virgil.

Erau calculele răutăcioase ale trecutului — ale ideilor lui.

Și cu cât îș suprapusese un strat mai complicat de civilizație pe fondul sufletesc uitat, cu atât îș pierduse din vedere particularitatea strămoșească a rasei lui — canavaua pe care mintea lui brodase atâtea flori — atâtea desenuri....

Flori otrăvite, desenuri greșite, pe cari azi, trebuià să le desfacă, ca să le refacă, să le distrugă, ca să le reconstruiască....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

Și Dora, hrănind această speranță în interesul speculativ al unei convertiri, făceà, nu numai, jocul lui Virgil, dar și jocul naturii.

De oarece — după cum ereditatea unui trecut rău, când nu este o dispoziție primită dela natură, atunci nu este o pervertire fatală—tot astfel și răutatea lui Virgil nu erà un instinct, ci, dinpotrivă, o contradicție a unei facultăți contrariate.

Această contrariatate, se repetase însă, de atâta vreme, că devenise o a doua natură. Virgil devenise rău — părea rău. Prin unirea lui cu Dora, însă, germenul lui inform de vieață, primind dela început un fior pe care n'aveà să-l mai uite, se găseà azi, într'o stare de copilărie, de evoluție regeneratoare.

Și Dora, punându-i această evoluție în mișcare, îi spulberà unele obiceiuri întemeiate pe trecut, și mai ales pe intimitatea lui cu Anca — pe asociația ideilor lor comune. Îi suprapuneà obiceiuri noui, alte asociații directe de idei — de cauze active.

Exasperà astfel o luptă, între o lume pe sfârșit și alta la început. Exasperà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

două conștiinți într'un om, două vieți succesive și simultane azi, din cari una îl împingeà la rezistență, iar alta la concesii. Și acca conștiință îl dominà acum, când diferența unei stări, erà mai mare asupra alteia — se făceà mai luminată prin excedent. Cum acest excedent, depindeà însă, fie de natura lui inconștientă în care apăreau senzații cauzate de acțiunea unor influențe străine, fie de o conștiință, care nu se mai mulțumeà numai c'o intenție de bine, dar cereà și aplicarea ei; în hotărîrea lui de a trăi cu Dora și în aceea de a o lăsà, dominà nehotărîrea. Se vedeà o satisfacție și o rezistență în el capriționsă, care-și schimbau rolurile între suflet și minte, lucrând în acelaș fel, în condiții diferite și diferit în condiții analoage.

Pe orce altă femeie această stare de lucruri ar fi descurajat-o.

Având simțul valorilor, Dora prindeà însă, adevărata fire a lui Virgil în *nuanțele*, acestei firi. Căci, nu trebue să ne dăm ideia, să judecăm o existență, pe oameni, după aparența lor, traducând-o în linii mari. Rea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

litatea fiecăruia din noi, de câteori nu se ascunde în razele vieței noastre, mai curând decât în viața noastră însăș: în *nuanțe*.

Frumusețea sufletului omenesc e operă de artist, ca și darul de a o prinde.

Și, cu acest dar, Dora, pricepând că mai multe antecedente cu mai multe consecințe, dând un tot greu de pătruns, firea lui Virgil de eri, slăbită, în firea lui de azi, trebuiă să trăiască, deocamdată, o stare nedefinită.

O stare, din care nu poți alege nici șirul încurcat al unei stări de raporturi repetate — șirul obiceiurilor vechi — nici acel mai deslușit azi, al unei vieți nouă, care-și arătase supremația printr'o căsătorie.

Această căsătorie devenind obiceiul *creat*, inatacabil și atacat, dă naștere la dizolvarea unui *eu* rătăcit — la acel conflict de suflete nepotrivite: în Virgil, între el și el, între el și Dora,— din care numai unul trebuiă să învingă....

Numai unul și cel mai tare....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

Am iubit ca un copil de școală....

Și, cu vorbele acestea, Virgil ieșise din localul bibliotecei unde stătuse toată ziua. Se întorceà obosit de muncă, obosit de lupta din el, de nemulțumirea din el.... De oarece, în formațiunea lui lăuntrică, eterogenă, încâlcită, incoherentă — fără relații deslușite între facultățile lui deosebite — nu găseà judecata, aceea care pricepe tot dela început. Nu găseà acea simțire clară, senină și puternică în el—în el, care fusese până eri, un intelectual atât de suveran, atât de autocrat. Și despotismul acesta care nu admisese altă supremație, se căptușise și de mândria accea orgolioasă care-l făceà dis-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

preţuitor, faţă de orce manifestare sentimentală.

Azi, se dispreţuià şi pe dânsul.

Se simţeà şi pe el atins de acel dispreţ, se simţeà umilit de propria lui slăbiciune, în constatarea unei prefaceri lăuntrice.

Şi erà mai sever cu el, cu cât ura către Dora creşteà, cu cât dispreţul către el îl simţeà mai temeinic împuternicit de-o sensibilitate nouă.

—Aceeaş ură a acelui care dăinuçşte, persistă, într'o stare rea trecută, faţă de ideile şi oamenii noui ai timpului.—

Şi ura ca şi dispreţul acesta, erà bariera, şanţul cel mai grozav între ei, de oarece, sufletele nu pot comunicà desăvârşit decât în unirea aceluiaş bine. Şi înţelegând pe Dora din ce în ce mai puţin, se înţelegeà şi mai puţin pe dânsul, supunându-se şi pe el însuş la torturi nenumărate, la o complectă desconsiderare de el.

Această desconsiderare, în vanitatea lui hrănită de trecut, erà pedeapsa cea mai grozavă pe care şi-o puteà dà singur, şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care-l făceà nenorocit, cum nimeni nu-l puteà să-l facă....

Astfel, în starea asta îndurerată, abătut, se îndrumà spre casă.

Se înserase și luna îi arginteà calea înainte. Mergeà agale, până când dete de lumina stradelor mari, de piața catedralei, de lumea care mișunà în dreapta, în stânga, în toate părțile.

In dreptul unui chioșc de ziare se oprì. Cumpără o foaie locală și-o desfăceà mergând. In litere mari, se anunțà din Paris, moartea lui Zolla, cu toate amănuntele nenorocitului eveniment: asfixia.... întreaga dramă.... consternarea tuturor...

Virgil, rămase aiurit, nu numai de evenimentul în el însuș, dar de moartea neprevăzută care hoțește, se apropie pe la spate și te rupe dintr'ai tăi. De ceeace poate să-ți aducă ziua de azi, să-ți vie pe negândite mâine....

Și-o frică îl cuprinse. O frică de moarte, de necunoscut, de ceeace îl așteaptă acasă, în hotel, unde lăsase pe Dora și poate nu o va mai găsì.... Poate a plecat desperată....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și un gând fioros îi sgâlțâi creierul. Ca nebun, iuți pașii și într'o fugă se găsi la poarta hotelului. Suì scara cât ai clipì din ochi, și în fața ușei lor, oprindu-se, bătù în ea cu disperare.

Dora, îi deschise, și la lumina slabă din odaie, apăreà într'o aoreolă de simplitate și blândețe....

Răspândeà atâta farmec în acest moment—îl înduioșă atât copilărescul ei chip, blândețea ei rănită,— că par'că s'ar fi aruncat la picioarele ei și i-ar fi cerut iertare.

Se apropie de ea, o desmierdă pe chip, c'o atingere de mână sficioasă.

Și numai văzând-o, că există, că nimic nu se întâmplase în lipsa lui, că o găsește cuminte, par'că simțeà sufletul scăldându-i-se într'o lumină de fericire.

Idea morții, unei nenorociri care i s'ar fi putut întâmplà și lui, îi aduceà aminte că erà și el supus la aceleași legi ca toți oamenii — că deosebire nu există în fața morții.

Și, înduioșat, îmblânzit, par'că asistase la propria lui agonie, ca acei bătrâni egoiști

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cari, văzând moartea cu ochii, își întorc mai îmbunată privirea, spre copiii lor.

In el—ca o descompunere — se năruise cevà din rătăciri, iar gândurile lui bogate îmbrăcau sufletul cu toate podoabele pe care i le furase. Sacrificat în trecutul lui îmbătrânit par'că, renășteà înviorat sub impresia morții.

Dora, fericită — după o zi întreagă de chin, de gânduri, de așteptare—se convingeà mai mult, că nu-i erà dat să despere.... Când se arătase mai rău, când îi prevestise un viitor mai negru — în aceeaș zi se întorceà mai blând, mai bun ca totdeauna.

Dar, ce-l adusese atât de schimbat ? —și cu toate că bănuià că cevà trebuise să se petreacă în el, ca această prefacere să fie îndreptățită, nu-l întrebă până ce nu-i spuse el însuș :

— «știi, Doro, — Zolla a murit.... asfixiat....—citește.

Și Virgil îi întinse ziarul. Și pe când Dora citeà — c'o curiositate și o emoțiune nouă, care n'o distrà însă, cu totul dela o preocupare urzită de un suflet trudit o zi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întreagă—îș deslușeà, în acelaș timp, ceeace trebuise să se petreacă în Virgil.

Nenorocirile altora, când își aveau ecou în propriile lui slăbiciuni, i le distrugeau— iar ideia morții îl apropiase de vieața femeii lui. Și-o înțelegeà, atât de bine acum, se simțeà atât de iubit și de înțeles de Dora, că nu mai pricepeà ce-l depărtà de dânsa —ce-l depărtasc o zi întreagă fără să mai deà pe-acasă....

Un glas tăinuit îi desminți purtarea, iar un subconștient îmbogățit, devenì conștient în fapt. Se alătură de Dora, îi luă capul între mâini, blând îi sărută ochii— cari vedeau în el, lumina lor — și întreaga lui ființă par'că se topeà la căldura trupului ei, pe când sufletul lui înfrățit, asemănător cu al Dorei, aminteà fluturele de Indii care ià culoarea floarei pe care se așează....

Aninată de sufletul lui, Dora se pierdeà, în timp ce, tremurător, glasul i se auzeà în șoaptă :

«Mi-ești drag, cât toată dragostea din lume».

— Tu ești toată iubire.... —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?dlr=1901-1932

Confirmau prin cuvinte, principiul orcărei vieți.

Răsbiți de o flacără atotputernică, se luminà în ei, acea lume veșnică din care orce vieață îș ià ființă.

Și nu erà numai o scânteie de iubire — din care toți ne naștem—dar Virgil găseà în el o dumnezeire pe care n'o recunoscuse....

Se simțeà bun, senin și fericit, pe când — ca o convingere de el însuș — buzele îi rosteau supuse: nu sunt așa de rău, nu sunt așa de rău....

Iar Dora, sugestionându-i credința ei, murmurà: ești bun, ești bun, micule dragă.... — ajutându-l să se regăsească astfel....

Văzându-l liniștit, se interesă apoi de ziua lui. In vorbe ocolite, ca să-i lase libertatea de-a se destăinuì singur, îi inspiră o remușcare de a fi lăsat să treacă o zi întreagă, fără ca ea să știe de întrebuințarea ei.

Virgil îi istorisì cât muncise la niște cercetări de date, cât stase la bibliotecă, cum nu lipsise de acolo decât timpul de a dejunà. Îi spuse numele restaurantului — și în toate amăruntele cari i le înșiruià, ca un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

școlar vinovat, îi dà încredințarea că nu făcuse alt rău, decât cel care-l știà.... Și făcând aluzie, la vorbele lui nesocotite din preajma zilei, în care gândul de a o părăsì, se striveà acum sub propria nemernicie a acestui gând, Virgil o întrebă, pe când se desbrăcau să doarmă: aș vreà, să știu, Doro, ai fost supărată rău pe mine?

— Aș vreà, să știi, Virgil, ce simțirea mea gândește, dacă gândul tău o simte....

Și cu sinceritatea care voià să-l convingă și să-l adoarmă liniștit, Dora, îi mai șoptì într'un sărut:

....mâhnită am fost.... supărată niciodată —eu nu știu ce-i împăcarea....;—arătând în felul ei de a fi, nu umilință, dar indulgență.

Și erà indulgență pentrucă erà pricepere....

De aceea și, mână în mână, ca doui copii, adormiră fericiți, visând în somnul lor dulce, nu numai un dor de vieață împlinit, dar și mărirea neamului într'un tablou viitor al țării....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Catedrala din Milan, care e una din cele mai falnice clădiri religioase din Europa, pare ca o dantelă gigantică, prinsă de azurul limpede al cerului de Italia.

In formă de cruce, toată de marmură, lucrată în stil gotic, e ca o horbotă măiastră — sau cu un suflet delicat de femeie, după o expresie apropiată a lui Napoleon I.

Acesta îş are statuia printre cele două mii, presărate pe suprafaţa catedralei şi a contribuit la desăvârşirea ei, punând în execuţie planurile lui Pellegrino.

In interior se găsesc 52 de stâlpi de 16 paşi circumferinţă, şi 40.000 de oameni îş găsesc loc într'însul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe jos, catedrala are un mozaic de marmură, iar vitraiurile dinspre altar, sunt cele mai mari din lume.

.... Și nu odată, Dora, intrase să le admire — nu odată intrase să se roage.... La sunetele orgei care mureau cu sfârșitul slujbei, azi, mai ales, se simțeà înălțată spre lumi neînvăluite. Misterioase i se păreau numai umbrele de morți, iar candelele aprinse, ardeau par'că, în fața seninătății vieței. Recunoscătoare, de câte ori Virgil i se arătà mai bun, par'că se apropià și de ea, o fericire mai mare.... Și cu cât, influențele străine nu hotărau nimic în ea, cu atât se simțeà liberă să-l desrobească.... Și în fața icoanei împuternicită, se găseà mai bună, simțindu-se mai tare....

Plecă capul, și o rugă izbăvì nevoia unei mântuiri depline.

Cu mâinile împreunate șoptise:

Doamne! nu depărtà visul credinței mele, de credința mea în tine.

Dă sufletului meu din puterea ta.

Să nu fiu *comediana* propriului meu ideal, dar să *trăesc*, acest ideal, real, posibil....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndrr1901-1932

Şi nu mă voiu întrebà dacă ziua de mâine, o voiu vedeà eu, sau altă femeie, dacă copii având, va fi o îngemânare de forţe....

Ingenuchiată—în Dora dragostea şi bunătatea se încrucişase — sfânt simbol de credinţă şi speranţă.

Liniştită se ridică — privì alături.... Virgil, lângă ea, salutà un grup. Cuvinte româneşti vineau, până la Dora, şi 'n deplinătatea iubirii ei de neam, o făcù să tresară. De dragul limbii noastre — de o presimţire?

— Inteligenţa ei, orcât de mare ar fi fost, nu puteà biruì dela început, când aveà de luptat cu cea mai mică experienţă, care-i ţineà piept. —

O femeie matură, elegantă, cu şoldurile rotunde, cu surâsul pe buze, trecù pe lângă ei, fixându-i.

Şi pe când grupul întreg se desfăceà, urmând-o, Virgil, înţepenit, priveà spre dânsa.... Prin forţa imaginelor trecute, îi plăcù mai mult....

Soarele într'amurg, scăpătà în zare şi ro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

șiaticul lui chip străbătù murind, ferestrele colorate, aprinzându-le.

Biserica par'că ardeà, şi numai privirea unei Madone, cătà mai blând spre Dora, amintind sufletele acelea cari după spusa unui poet, «rămân curate şi iubitoare, trecând prin toate focurile durerii....».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trenul răsuflă din greu, în mersul șerpuit, al drumului spre țară.

Plecați repede din Milan, spre București, hotărîrea lui Virgil fusese pricinuită de o cauză care serveà drept punct de plecare unei schimbări mai mari. Și nu mai erà, poate, în el, o amăgeală de rău sau de bine, un rău sau un bine părelnic, cum ar zice Konaki, dar o luptă între elementele, cari constitue, alcătuește, un individ.

Procesul lui psichic, îș aveà expresia acum, în sistemul lui nervos, obosit în lupta vieței.

In lupta veacurilor, care ca o reînviere strămoșească, apăreà în organismul lui slăbit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Virgil se resimțeà, și, cuprins ca de friguri, ființa Dorei, imaginea Anchei, lumea întreagă, se amestecà într'aceeaș ură de omenire.

Și cum răutatea e cel mai greșit psiholog, vedeà pe toți și tot în negru, iar pesimismul ca și sceptimismul lui, se accentuase.

Erà ca o nebunie sporadică, trecătoare, pe care mai toți tinerii o trec în condițiile lui și timpul nostru. Nu erà cevà de îngrijat, dar, întorcându-se în țară, Dora se gândeà, că-i va trebui, o vieață liniștită, o vieață de regenarare.

O vieață sănătoasă, de muncă cumpătată și rodnică, în care bogăția mijloacelor de traiu, să steà în marginea trebuințelor omului și în direcția cuvenită lui.

Nu sforțări spre satisfacerea unor ambiții deșarte, cari obosesc, dar, pornirea naturală, avânturile generoase, logice, cari nu ne ruinează sau ruinează pe alții. Și în liniștea sufletească de-ați face datoria și de a nu fi în contrazicere cu tine — cu firea omului adevărat—să duci o vieață în care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să găsești posibilitatea de a te menține sănătos.

Voința îți dă mijloacele de apărare și tinerețea lui Virgil era o garanție.

Și'n tâcâitul nervos al trenului care-i duceau spre casă, chipul lui drag, învăluit în tristețea omului plictisit de toate, se lumină la bătaia lunei, ce-și furișă razele spre ei....

Virgil adormise pe genuchii Dorei și mâna ei se ascundeà sub părul lui bogat.

Cerul, fugeà par'că cu dânșii, în liniștea nopții.

Erà o seară de povești, o noapte albastră, senină, cu stele ce stăteau să cadă.... Legate ca de un fir nevăzut, tremurau ca legănate, scoborându-se în jos.... Și cum stà privind la ele, Dorei, îi se părură atât de aproape, pe cât de aproape îi se păruse și realizarea viselor ei....

....Erà o seară de basme, de foc, de nuntă cerească, care făceà sufletul să ardă, să se stingă, să păleasca de dor tainic....

Mistuită de acest farmec nedescris, in fuga trenului, Dora închise ochii vrăjiți de frumusețe....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și nu va fi durere, nu vor fi surâsuri, s'atingă adâncul acestei amintiri....

Par'că se topeà într'însa o întreagă vieaţă, în care n'ai ce mai cere, sau nu mai ceri nimic....

Și «nimic» parc'ar fi răspuns aceluia, ce-ar fi întrebat-o acumə, ce dorește? — simțind că nu venise încă timpul, pentru nici una din dorinţele ei....

SFÀRȘITUL CĂRȚII I-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bibl. Univ. Cluj
Nr. 2915 1922

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?rdr=1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1901-1932

ÎN LUPTĂ

DOUĂ FORȚE

ROMAN

DE

ELENA BACALOGLU

BUCUREȘTI
Depozitul General la LIBRĂRIA SOCECU & Comp.
21. — Calea Victoriei. — 21
1908

LIBRĂRIA ȘI ANTICĂRIA
JANCU ESKENASY
16, Bul. Elisabeta (Palace Hotel)
BUCUREȘTI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr/1901.2832

DOUĂ FORȚE

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

DE ACELAŞ:

Robia Peleşului, traducere după Carmen Sylva.

(Biblioteca pentru toţi—Editura Alcalay).

Despre Simbolism şi Maeterlink, câteva observaţiuni; o broşură de 60 pag.

Editura Socec.

In luptă. Cartea I-a. Roman.

ÎN CURÂND:

In luptă. Cartea III-a: *Isbânda noastră.*

Premier rayon. Causeries et critiques littéraires — impressions et nouvelles. 2 volume: articole săptămânale *publicate* în cursul anilor 1903—1904—1905 în ziarul *La Roumanie.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

739709

IN LUPTĂ

DOUĂ FORȚE

ROMAN

DE

ELENA BACALOGLU

II

BCU Cluj-Napoca
RBCFG202000856

BUCUREȘTI
NOUA TIPOGRAFIE PROFESIONALĂ, DIM. C. IONESCU
10. — Strada Șelari. — 10
1908

LIBRĂRIA și AN
JANCU ESKE
16, Bul. Elisabeta (P
BUCUREȘT

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

183792

Toate exemplarele vor fi semnate de autore.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

„Tuturor"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

PREFAȚĂ

După lucrarea de față va urmà, a treia și ultima parte a concepției mele.

Intârzierea, acestui al doilea volum — s'a datorit greutăților vieții.

Această întârziere, nu mi-a dăunat însă. Dimpotrivă. Au venit evenimente — și 'n timpul din urmă, lucrări de seamă — care mi-au îndrituit prevederile și mi-au dat prilejul să mă încredințez că am cugetat prin mine însumi, atunci, când sinteza îndreptată de experiență, a fost așà de nimeril condusă de intuiția mea personală.

De aceea și psichologia — care e știința cea mai necunoscută și a cărei analisă e ideală—*fiind și cea mai* reală *dintre științe,*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă atrage așà de mult, cu naturalismul și idealismul ei îmbinat.

Astfel, dela început prin caracterul vag al ideii, am îmbrățișat punctele principale din omenire, împrejurul cărora s'au adunat forțele de care dispuneam.

Și cu toate, că, am bănuit că forma în care am înfățișat primul meu roman nu va fi aceea care va place — totuși, am voit s'o dau astfel.

N'am fost, nici mirată, când părerea unora, — chiar a acelora care m'au judecat în bine — a fost făcută sub impresiuni altele, decât cele pe care adevăratul critic, le va puteà culege și adâncì, când se va găsì în fața celor trei volume.

Nu vreau să zic, prin aceasta, că, idealul meu de artă a fost sau va fi atins cu aceste lucrări mai de seamă, — din activitatea mea literară de pân' acum.

Ar fi o credință falșă și rău voitoare încrederei în mine și care singura mă călăuzește. Știu, că drumul e încă lung... Desăvârșirea în artă, e tot așà de grea ca și transpunerea ritmului artistic în viață,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin sufletul aceluia care-l prinde în el.

Dar, am convingerea că sunt pe calea bună.

Am aceeaș convingere care m'a condus în viață. Aceeaș putere morală, care, dacă, în parte am moștenit-o, dela tatăl meu — pornește și mai mult dela acele idei-forțe, care în forma *vieții mele de până'acum au fost înfrânte, dar, în* fond *s'au întărit mai mult. Prin ele, trăind o manifestare de viață conștientă, puterea mea nu poate fi oarbă și dacă revoluționează, dar și întremează. Tot prin ele, dacă m'am* văzut *uneori învinsă, de cele mai multe ori, nu m'am* simțit *astfel.*

Iar azi — întrebându-mă, ce suferință mi-ar mai putea dà, oamenii, pe care să n'o cunosc — mi se pare că numai mi-e frică de nimic și nimeni.

Această impresie am primit-o mai lămurită decât oricând în vara anului acesta, la mănăstirea Nămăești, unde am scris o mare parte din lucrarea de față.

Și, cu sentimentul libertății, mi-am lăsat sufletul să vorbească.

Tot prin el, grăește azi, și recunoștința

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mea, către acela cari m'au ajutat să mă regăsesc — și care prin contrast sau asemănare mi-au afirmat propria mea personalitate.

In primul rând, însă, mulțumesc Domnișoarei Elena Văcărescu, a cărei prietenie am prețuit-o după roadele care a dat, căci, cu darul sufletului ei nobil a știut — și mă servesc de cuvintele lui Ibsen: «să-mi inspire curajul de-ami realiză propria mea credință».

Iar în dedicația «tuturor» e cuprinsă toată dragostea mea de omenire și toată dorința de a o servi.

E. B.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«*Si le* Laocoon, *se torturant dans le marbre sous les noeuds redoublés du serpent, n'était pas nu, verrait-on ses tortures?*

Quand le coeur se brise, ne fait-il pas éclater la veine?»

Lamartine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

.....Se lasă ca mângâieri de mamă, raze dulci, înviorătoare, peste obicinuita melancolie a zilelor de toamnă.

Se lasă, ca după zile de restriște, crâmpei de zi senină — un cer mai albastru, o speranță nouă...

Octomvre.

Ploaia își contenise răpăitul pustiitor de peste noapte, iar norii descărcându-se întâi davalma se risipise dinspre ziuă, lăsând primei bătăi de lumină, un cer spălat, atrăgător ca o față de copil frumos.

Pământul uscat, aproape vârtos, neted, da străzilor acum, o înfățișare mai plăcută. Și peste tot un ușor vânt, o adiere

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

aproape melodioasă, ca un foşnet surd de frunze pălite desmierdà cuprinsul.

In amăgeala naturii care se îmbrăcase însă, într'o haină mai mult străină — aproape primăvăratecă—se simţeà în aer cevà neobicinuit. Erà ca o beţie din care se nasc iluzii menite să piară cu ziua de mâine.....

Octomvre.

. . . . . .

Oraşul învie, se deşteaptă cu întoarcerea celor duşi din ţară, pe la moşii — aiurea.

Cei rămaşi pe loc, îşi fac şi ei, o impresie de reîntoarcere dintr'o călătorie închipuită. Din amorţeala verei, tot tresare şi cu senzaţia anului început fiecare îşi încordează puteri nouă de luptă, speranţe nouă de izbândă.

«Voiu fi mai prevăzător» spune unul; — «voiu munci mai harnic» zice altul... Iar din femei, multe din ele, se gândesc mai cu drag, mai cu nădejde să-şi întocmească o casă — să şi-o împlinească mai cu spor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E un îmbold de traiu, de viață, sub diferite chipuri și la toți.

— .....In dreptul cofetăriei Capșa, în ziua aceasta de toamnă blajină, mesele stau încă înșirate pe trotuar. Mai toate sunt ocupate. E aproape de amiazi și 'n fața lor lumea trece foind, tălăzuindu-se.

In jos și 'n sus forfotă încrucișindu-se două curente de trecători.

Douăsprezece ceasuri. — Dela o masă un tânăr se ridică grăbit.

«Ia te uită la Tache Razu» și-un maior de cavalerie, clipi din ochiu tovarășului de lângă el.

— Urmărește-o doamnă... Ha, ha, ha!.. dar e biata Doamnă Vanic—ceea cu pricina, să știi că n'o iartă... Asta-i mania lui: când aude că-l vorbește de rău o femee, o urmărește Domnule, de câteori îi ese 'n cale, doar, doar o prinde-o...

— Adică cum?

— Dacă află că-i necinstită, o dă în stambă, dacă nu, îi scoate un ponos. Așà, eri seara ce-mi veni să-i spui că se plânge Doamna Vanic de el: ba că i-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stricat bărbatul, ba că prietenia cu el, l'a împins să se desguste de casă, și câte și mai câte... De-acì furie, înjurături, sarcasme. Să fi auzit pe Tache: auzi, auzi, dar unde-i dobitocul care-ar mai vrea s'o ia? să-i spui, să-i strig eu: fistulă d-le, o fistulă e toată. Și bietul Tache făcea spume la gură. Acum să te ții, din bolnavă n'are s'o mai scoată și numai așà aflându-i vre-o slăbiciune, poate s'o mai cruțe. Pe semne de aceea o și urmărește; vrea, se vede, să-și împace conștiința găsindu-i femeii vre-o vină mai adevărită. E și greu să crezi bolnavă, desgustătoare, o ființă ca asta. Ai văzut-o, mă, Mihai?

— Frumoasă, d-le, frumoasă. Voinică și roșie la chip. Rodie nu altceva. E nebun Tache ăsta. Dar «apropo», ce face el? cu ce trăește?

— Din venitul unei moșii, nu face nimic și știe tot. Așà de pildă vrei să afli cevà din culisele politicii, din misterele dragostelor bucureștene, cu cine va cădeà mâine doamna cutare și ce planuri mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

născocește cutare individ? Toate le știe Tache, D-le, toate le știe!... Și când nu le știe și le închipuie, sau le prevede. E un tip.

— In vremea aceasta *tipul* se întorsese și-și reluase locul la masa pe care i-o păstrase chelnerul.

Părea supărat. Nu trecu două minute și prietenul său Dodo Cristea, se așează lângă dânsul.

Ei, Tache, ce mai nou? și-l bătu pe umăr.

Ce să fie?

Și pe când vorbeau încet în șoaptă, o trăsură se opri în fața cofetăriei. Dintr'însa se dădură jos două femei.

Una din ele — Didia Cristea — era înaltă, impunătoare. Cealaltă, Dora Andrea, scăpă ochiului la prima vedere. Mai ales lângă tovarășa ei, se pierdea, nu răsărea dintr'odată.

Invăluită, în farmecul nedeslușit al firelor alese, arătarea ei, cucerea însă sufletul acelor care nu privesc numai cu ochii; care prind mai ușor adâncurile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tăinuite ale sufletului sub feţele cele mai deosebite.

La o masă unde se găseau trei tineri, ivirea lor făcù impresie şi-aduse vorba despre Andrea.

Doi din ei erau profesori iar al treilea, Petre Roiu, şef de birou la o administraţie financiară. Morăcănos la chip şi cu privirea şireată, Roiu aveà un glas ciudat — un glas ce şuerà după-o apăsare mai gravă a vocei.

«Da, da, vă spui eu, nu le dau nici-un an. O căsătorie c'a asta, nu poate să dăinuiască. Unul din profesori, Antoniade Dan, afirmà încet din cap pe când cel de-al treilea, Eremia Duncă, luă cuvântul.

Eu cred că te'nşeli. Virgil Andrea e copilăros, dar are stofă de om mare. Apoi, tu Roiule, care-i cunoşti atât de-aproape, nu ţi-ai dat niciodată seama de calităţile nevestei lui? De minunatul ei talent, de puterea extraordinară de-a evocà prin muzică, o lume 'ntreagă de simţire, de farmec?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E o adevărată artistă, apoi stăpânește și înțelegerea superioară a vieții prin inteligența și cultura ei. Orice mi-ați spune, femei de-astea sunt rare, — sunt numai pentru oamenii care le știu prețul. Și Virgil, din moment ce-a luat-o, e că și-a dat seama de valoarea ei; fie chiar într'o fulgerare de el însuși, a trebuit să simță, la un moment dat, ceeace înseamnă — tovarășa *adevărată* a vieții. Sunt foarte potriviți. Și-ați văzut, băeți, cum seamăn și la chip? Parc'ar fi frați și le șed atât de bine împreună...

Roiu râse înfundat, tot săltând din umeri. Era ceva batjocoritor în ființa lui sub care se ascundeà veninul de ură pentru tot ce crà mai mult ca dânsul.

Virgil Andrea îi deșteptà un trecut de umilințe și nimic nu l-ar fi împiedicat să-l vadă cum vroià să-l vadă el — în lumina rea a unui viitor care să-l apese, să-l nimicească, să-l spulbere.

Hei, hei, dragii mei, voi nu știți, ce va să zică să visezi, ani, zestre, bani nu glumă, să te umfli de ambiții de tot fe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lul, să te crezi mai abitir decât oricare, mai cu moț cum zice românul, și de-odată să te pomenești ca din senin, prin cine știe ce concurs de împrejurări, însurat c'o femee modestă, care să nu-ți aducă 'n plin, decât sărăcia aurită a unei dragoste de care începi să te desgusti. Virgil nu-i omul care-l credeți, căci sub închipuirea de el, a forții lui, își simte singur nevolnicia unei stări care nu e încă proptită bine. Ii trebuesc bani, domnilor, bani, mă 'nțelegeți? ...și altceva... ce artă, ce fleacuri!...

Aci Roiu tăcù căci Dora Andrea tocmai eșià din cofetărie, alăturând grupul.

In treacăt Roiu o salută, pe când prietenii lui îl imitau urmărind-o cu privirea.

Nu-i rău, glăsuì Dan.

E prea slabă, zise Roiu.

E chiar frumoasă, mântuì Duncă, ridicându-se să plece. Și se depărtară câteși trei grăbiți de foame.

Erà timpul mesei. Trecătorii se răriseră și calea Victoriei pierdeà încet, încet din zgomotul uruitor, amețitor al

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mișcării care-o caracterizase. Părea acum o stradă pacinică în care numai rămâne decât urma unei vijelii.

Obicinuiții dela Capșa dispăruseră și chelnerii așezau mesele, urnite, zăticnite din locul lor.

Trăsurile mai răzlețe treceau când grăbite, când la pas în voia cailor obosiți. Iar, în aer, par'că, se răsfirau acum umbre din sita norilor subțiri, ce acopereà din când în când strălucirea înșelătoare a soarelui de toamnă...

Octomvre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Zi de ploaie...

de ploaie măruntă, care te pătrunde adânc, sub apăsarea cerului cenușiu-negru, pătat și searbăd.

Pic, pic... și'n tocmai ca durerile meschine, care nu lasă în tine, energia oțelită, a suferințelor mari, dar golul unui trai hărțuit de nimicuri, astfel cădeau, azi, pe suflet, în glas șters de cobe, și firile țuruitoare de apă.

Prin case lămpile se aprindeau timpurii și străzile întunecate sub bolta plumburie a cerului primeau clipiri de lumini străine răsfrânse de prin geamuri.

Ici, colo, clădiri nelocuite sau prelar-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gul pustiu al vr'unui loc viran, lăsà pete și mai mari pe întinderea în deajuns de mohorâtă a serei.

Se făcea noapte.

Peste puțin și felinarele începură să fie aprinse 'n șir, oglindind vâlvătaia flacării lor în jocul apelor din băltoace.

Pretutindeni respirația mai încetă a vieții.

— Ca sub greutatea unei înnăbușiri, Dora Andrea deschise fereastra. Sorbì aerul umed de afară, se uità la negreala întinsă de sus care părea înțepenită. Și închizând apoi geamul, făcù câțiva pași în întrul odăii.

Luată în pripa întoarcerii lor din străinătate, locuința în care se găsea nu respirà prietenie. Lipsea din ea acel ceva, atrăgător, care te face uneori să-ți iubești căminul chiar când nu ascunde în el numai zile de sărbătoare. Odăile prea mari cereau mobilă multă și'n așteptarea lucrurilor noui, cele vechi — rămășițe din casa părintească a lui Virgil—strigau a urât în împrăștierea lor fără rost. Cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr:1901-1932

vremea de afară asemuitoare cadrului searbăd dimprejur, Dora numai se simţeà ea. In aşteptarea lui Virgil se vedeà stăpânită de o schimbare. Şi nu erà desnădejde, nu erà ceva nou, o slăbire a puterilor ei, care-i istoveà gândul de biruinţă, de stăpânire de tine. Erà par'că mai mult o desacordare a naturei întregi, o curmare a unui lucru început, — lenevirea sau odihna puterilor ascunse. Cevà căreia i-ar fi voit să-i steà împotrivă, să i se sumeaţă, cum te zbaţi cu somnul când vrei ca ploapele să nu ţi se 'ngâne încă. Şi se ţineà de-a nu fi ca vremea, ca întunericul, ca lucrurile din casă—şi nu puteà, luată de şuvoiul clipelor şterse, fără vlagă ce-o 'necà în vadul lor.

Dar deodată la sunetul clopotului, tresări. Ca electrizată trecù cu iuţeală în biroul de alături, deschise becul gazului şi lumină odaia. Işi potrivì o şuviţă de păr, drese o cută la roche şi primì pe Virgil cu surâsul ei de totdeauna.

— Işi purtà menirea într'însa şi trebuià

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1901-1932

să fie stăpână pe durerea ca și pe fericirea ei.

— De aceea, cu toată apăsarea unor clipe moarte, creându-și din surâs, din energie, o punte de scăpare, viața-i apăreà din nou frumoasă — izvod nou de mântuire.

. . . . . .

Afară ploua mereu. Într'o locuință mai depărtată de-a soților Andrea, Maria Stoian, îi așteptà cu masa. Bărbatul ei, cei patru copii ai lor, și alte trei persoane se găseau strânse în încăperea din mijloc a casei. Deoparte și alta două rânduri de uși, iar în fund se zăreà sufrageria, tacâmurile sclipind, florile rânduite cu grije. Și nu se așteptà decât sosirea lui Virgil și Dora ca să treacă cu toții alături.

Tinerii însă numai veneau și Maria dădeà semne de nerăbdare, se gândeà la felurile de mâncare care scădeau pe foc și-i creà teamă să nu se strice.

Aveà o reputație de bună gospodină la care țineà și astăseară mai ales, se străduise mult să deà un prânz cât mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ales. Cecace-i dase râvnă mai multă, erau gusturile belalii, greu de mulțumit, ale lui Virgil. Om subțire, simțeà c'aveà cerințe mari și de aceea căutà de câteori îl aveau în mijlocul lor, să se întreacă pe dânsa. O supărà însă faptul că Virgil nu dădeà niciodată semne vădite de recunoaștere. Rămâneà acelaș, rece și retras în el, fără o politeță mai deosebită, fără un cuvânt de măgulire la adresa gospodăriei ei.

De aceea și Maria—cu instinctul celor de rasc protivnice — instinct care pune mai totdeauna stavile nebănuite și neînlăturate, cu nimic, nu văzuse 'n el dela început, cumnatul ce-l visasc. Și căsătoria lui cu Dora se înfăptuise cam fără voia ei.

Surori numai dinspre tată—măritată la un an după a doua căsătorie a părintelui său—Maria se îngrijise întrucâtva de soarta copilei rămasă mai târziu orfană. Mama Dorei murise născând-o iar tatăl lor se stinsese și el curând după aceea. Lăsase ca avere două perechi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

case. Venitul lor nu erà mare dar ajunsese la creșterea Dorei, la plata școalelor și mai târziu la întreținerea ei în Viena. Căci după sfatul bărbatului ei și după stăruințele copilei care arătase de mică o aplecare deosebită pentru muzică, Maria se învoise la depărtarea aceasta și la sacrificiile ce le cereà în scopul de a o readuce laureată a Conservatorului de acolo.

Erà și multă ambiție care se amestecase în hotărîrea din urmă, căci amândoi soții sperau într'o înălțare a stării lor, când fata s'ar fi întors în condiții de a se puteà mărità bine.

Virgil aveà cevà, dar erà departe de a trece drept om bogat. Fără părinți și el, îi rămăsese legatul unui unchiu — vre-o patru mii de lei venit — cu înlesnirea căruia stătuse mai mulți ani la Paris, de unde se 'ntoarse doctor în litere și diplomat al școalei de Inalte studii sociale.

Năzuià un loc la facultatea din București, dar pe care nu voià, cu nici un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

preț să-l cerșească dela puternicii zilei.

Erà prea mândru.

Și'n așteptarea de a se impune definitiv prin valoarea lui, scrisese cărți de critică și sociologie, ținuse conferințe, iar acum pregăteà tipărirea lucrării lui din urmă — *Critica celor din urmă ani ai mișcării noastre culturale* — cea dintâiu dela căsătoria lui și începută la Lugano.

Cu vremea se gândeà să scoată și-un ziar sau revistă prin care părerile lui să se înfigă mai adânc, luminând și mai mult cestiunile mari ale zilei.

Aveà însă nevoe de bani, de liniștea și strălucirea zilei de mâine—de-o vieață așà precum o visase.

Această vieață răsărind însă din adâncurile firei unde sclipirea, domnia înșelătoare, a formei, se pierdeà în pulberea zădărniciei — în realizarea ei deacum — prin sufletul dalb și 'nălțător al Dorei — nu-i aduceà cu el comoara bunurilor toate. Și de aceea dacă plăzmuită 'n gând cu drag, în casa uimitoare prin luxul ei, își închipuise odată și-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

stăpânire domnească — azi, când rostul visat îi lipsea și domnița lui îi se părea o poveste.

Nerăbdător și fantastic, buiguitor, cu toane, ca omul turburat în vederi, nimicurile de-acum, stavilele cele mai mici luau proporții grozave, deveneau umbre de uriași pe 'ntinderea albă de mai 'naînte. In casa lui fără priință, neîntocmită, nepotrivită lor, se 'nfricoșà de el ca de un om străin — și Dora îi se părea și mai străină. Și nu știa ce-ar mai fi vrut, atât îl plictiseau toate, lăsându-l gol, fără senzații, toropit și silnic.

Astfel netâlcuit drept, neluminat încă, se 'nturnà de-o vreme acasă; — tot astfel împăturat în zdreanța umedă a acestei seri posomorîte, înaintà cu Dora pe drumul pustiit de ploaie.

Innaintau ca două umbre, ca două lumi...

Umbre ce se 'mbinau totuși în mersul lor — în alăturarea lor prea strânsă.

Cu cât s'apropiau de casa Mariei, cu atât li se păreau, însă, că se retrăgeau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai mult într'înșii — că se depărtau unul de altul.

Dispăreau într'un fel de singurătate și mai neașteptată cu cât, nu te regăsești nici cel ce-ai fost, nici cel care va să fii.

O stare nelămurită — cum nu se lămuresc bine nici hotarele zilei de marginile nopții.

O cotitură din vieață.

O aiureală zgomotoasă a unor gânduri frânte.

Un trecut copleșit de valurile vremii.

Și mai departe?

Nici-o lumină încă.

Necunoscut...

Atât.

Zgomot

Larmă

Și vocea unei femei se domoli la întâmpinarea celor doi intrați pe ușe.

Maria înaintase spre ei cu ochii râzători, pătrunși de-o curiositate cercetătoare—cu vorbe de bună sosire.

Și toți se grăbiră să 'ntindă mâna lui Virgil — să sărute pe Dora.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O manifestare, în care sentimente omenești: dragoste, ură, patimi mărunte — se amestecau ca pe o paletă de artist, să zugrăvească o vieață burgheză.

Se așezară la masă. Nicu Stoian roteà ochii mulțumiți ai gazdei încântate că are lume la dânsul.

Erà om vesel conu Nicu și plăceà. Celor mari că erà deștept și chipeș— celor mici că le vorbeà în struna lor. Maria, nevasta lui, aveà firea mai cumpănită, mai măsurată c'o dozà de copilărie însă, înrădăcinată, din care eșeà fel de fel de răsfrături vătămătoare sau de prisos, care distrug tihna zilnică. Altfel femeie plăcută și dânsa.

Alături de ea, Dora păreà ca o floare rătăcită...

Chipul ei frumos și energic atrăgeà c'o respingere ciudată, ca o lumină care arde.

Depărtà însă fără să desguste, cu privirea nedumiritâ de ce puteà să fie. Din cei, dela masă, unii o admirau, alții o credeau înfumurată, alții voiau s'o trea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că astfel, iar restul se uità la ea, ca la o fată cu noroc, ca la nevasta lui Virgil, a unui om de viitor. Nu se măritase ea bine? Și aci se încheià valoarea ei—ca a mai tuturor fetelor din ziua de astăzi.

In definitiv erà încă o copilă și 'n mintea tuturor nu se deslușeà nici-o părere dreaptă.

Își începea viața.

Deșteptà deocamdată temeri, băgări de seamă, aprindeà sufletele cu licăriri îndrăsnețe de fulger. Apoi pieреà în nedumerirea tuturor.

Rămâneà necunoscută. Și prindeau a-i surâde, a-i vorbì, cum ar fi surâs și-ar fi vorbit, oricărei femei, — cum vorbeau și petreceau între dânșii.

Virgil se uità din când în când la dânsa.

Lângă el, Olga Radulian, cumnata lui Nicu, făceà glume pe socoteala lor.

Ii provocà la câte-un răspuns mai îndrăsneț în care dragostea tinerilor se adumbreà, se strângeà apărându-se ca de o suflare rece. Și totuși Virgil surâdeà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

mai îngăduitor în apropierea aceasta de femee care-l înfierbântă cu o aducere aminte. Olga semănà grozav cu Anca Petrov.

Aceeași ochi, de pisică, mari, rotunzi, sticloși, se pironeau c'o stăruință obraznică sau de sugestionare pe chipul celorlalți. Păreau a zice: domnesc... și stăpânirea ei să fie lumea toată.

Bărbatul ei o adorà, aveà o încredere oarbă într'însa și tot ceeace făceà ea erà bine făcut. Trăind mai mult la moșia pe care-o cultivà cu hărnicia proprietarului bun, Mitriță Radulian se mai «țărănise» în apropierea zilnică cu oamenii câmpului.

Când veneà la oraș, luà tot ce-adunase în el ca simplitate de vieață, ca libertate de cuvânt. Nu erà om de lume, n'aveà firea subțire dar erà ager și vesel, cu oareșicare cinism însă în omenia lui blândă, egoistă, prea îngăduitoare în a întreține o stare înfloritoare numai la suprafață. Judecând pe toți după el, treceà prin vieață cu ochii închiși, cu voința

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de-a rămânea astfel. Ce-i păsà lui de alţii sau de altceva, decât de casa şi nevasta lui?

Erà el mulţumit? Şi nu se uità mai departe — nu se gândeà mai adânc precum nici Olga nu căutà să intre într'o lume mai aleasă, cu dorinţa neîntreruptă a ei, de-a supune cercul în care intrà. Negăsind în ea mijloacele de a se impune, de aceea şi tovărăşia bărbatului ei, îi erà absolut trebuincioasă, chiar în lumea ei. Astfel, când ereau alăturaţi, — chipul ei plin, respirând traiul femeii răsfăţate, neturburate de nimic, luà o semeţie învingătoare. Provocà. Ţintuind pornirile cele mai joase, aţâţà instinctele, stârnind patimi mărunte.

In familia bărbatului ei erà mai potolită. Se ştià puţin iubită de Nicu, care visase în totdeauna altceva pentru fratesău. O femee mai aşezată, mai superioară chiar ca bunuri intelectuale care să-l fi ridicat, să-l fi îmbogăţit în partea mai săracă a naturii lui — fără să-i strice ni-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

mic din bunătatea și simplitatea sufletului. Olga știà ce gândeau despre dânsa și de aceea veneà cu greu, de novoc, în casa cumnatului său, unde pe lângă Nicu, și celorlalți nu le erà prea dragă. Dora mai ales, erà stânca de care se loveà, pentru care în ascunsul ei aveà o ciudă nepregetată, sălbatecă, amestecată de invidie și dispreț. Dar disprețul veneà nedeslușit, mai mult ca o resfrângere, ca o oglindire puternică din partea Dorei, în sufletul căreia se lămureà mai ușor mila sau arare o revoltă sufletească.

De ce întârzierea sufletelor în unirea lor, în iubire?

Și Dora par'că se simțeà scoborîtă ea însăși, văzându-și semena înapoiată, atât de jos și totuși ridicată de împrejurările bune ale vieții.

Dar oare dânsa, nu erà și ea fericită în felul ei — oare căsătoria ei nu-i da dreptul ca și Olghii să fie învingătoarea, norocul zilei de azi?

De ce ar fi văzut izbânda vieții numai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marr1901-1932

în revărsarea turburată a unor forțe oarbe ?

Și par'că o mână nevăzută se 'ntindeà în gestul creațiunii — a unei vieți noui — peste dânsa, peste viitorul tuturor.

La arătarea asta tresăreà și o tărie izbăvitoare prindeà să se anine de soarta ei, ca și când i s'ar fi întins pe suflet, pe trup, zaua oțelită a zmeului din poveste pregătit de luptă.

Și surâdeà cu voia bună a călătorului mânat de un dor ascuns, în așteptarea suferinței, călăuza drumurilor mari și nepătrunse...

Dar zâmbetul ei erà fratele vitreg al veseliei. Pătruns de privirea ochilor gravi, serioși, acest zâmbet se 'ntunecà, se strângeà ca frunzele unui vlăstar la umbra copacului în floare. Numai când și când tinerețea ei puternică, netrăită, se trezeà, izbucneà și atunci râdeà zglobie cum râdeà și acum la scăpărarea de spirit pe care Mitriță i-o aruncase, așà, pe neașteptate, ca o minge. Dinții ei frumoși se arătau sclipitori în albeața lor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

și par'că da din strălucire întregului chip. Se lumină la față și redevenind copil, intră în jocul tuturor. Ascultă la vorbele Kirietei Manole — o prietenă a casei—care din capul celalt al mesei începuse să 'nșire :

Și-așà coane Nicule, ați venit la cârmă, acum ce-ți mai pasă, proprietar ești, senator ești, Mircea pe la gazete — politica să trăiască!... Acum aveți patru ani, cel puțin de stat la putere. .

Bre, bre, și cucoana asta Manole! — bine Kiriachițo — singur Nicu îndrăsneà să-i spue pe adevăratul nume — și ție ți-e necaz de noi? ce-ți lipsește? eu văd că bărbat'tău nu face politică, avere n'are, tu n'ai și nu vă lipsește niciodată nimic. Ba, când suntem noi, în opositie tot tu trăești mai bine.

— Imbrăcată totdeauna «chic», cochetă și nostimă — sări de colo Maria. Kirieta îi surâse, avù o fulgerare de mulțumire în ochi, și după obiceiul ei nu tăià vorba.

Bine, rău, cum trăià ea acasă, păreà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

ca fericită în lume, îi lipseà ei ceva, nu erà ea în capul bucatelor la soarele, la teatru, la concerte? Cum și ce fel, asta o priveà și erà încântată că erà bine primită pretutindeni. Veselă, deșteaptă, în totdeauna cu tolba toșcă ticsită de zvoanele cele mai noui și mai năzdrăvane, având o libertate de cuvânt hazlie, astfel se învârtejà prin lume, făcându-se trebuincioasă sau iubită. Așà, doamna înaltului magistrat X, trimeteà în zori de zi să vadă ce mai face Kirieta — prilejind cu aceasta, vre-o însărcinare delicată care rămâneà știută numai de ele; — o alta o pofteà în loja ei la teatru — ca să aibă cu cine se duce; — o alta, mai bogată, îi ofereà, în cine știe ce scop, din lucrurile, ei «puse, ma chère, numai odată». Și Kirieta le luà, le prefăceà cu o măestrie de admirat, se găteà ca cea mai înlesnită dintre femei și plecà să vadă pe Novelli sau Brezeanu, cu aceeași nepăsare de frumos cu cât se grăbeà să-și ia locul la vr'un prânz de cinste sau la vre-o masă verde. Făceà zece lucruri într'o zi și cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdm1901 1937

toți cei patruzeci de ani ai ei, nu se simțeà obosită, gata să 'nceapă zilnic aceeași viață plină și deșeartă. Cu toate lipsurile, aveà însă o spoială de creștere luată în apropiarea caselor bune pe unde se duceà, iar chipul ei, odată frumos, încurajà bunăvoința. Când erà departe, o luai drept ce erà — când îți stà înainte, nu te puteai oprì să n'o asculți cu plăcere, interesat de ceea ce-ți spune sau de ea însăși luată ca tip.

Kirieto, ea istorisește, cum ai petrecut vara asta la Sinaia?

Nu v'a spus Mircea al vostru, nu știți ce viață se duce pe-acolo?

— Am spus, am spus, glăsuì așezat Mircea, băiatul cel mare al Stoianilor— gazetar și literat—«pe lângă masă, somn și plimbare, diferite combinații... nu numai ale mele de gazetar, dar și ale altora, tot bune de dat la gazetă... hei, hei, știu eu multe — nu priveam numai la stele...

Și râse.

Kirieta zâmbì și ea, pe când privirile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tuturor se ațintiră pe dânsa. Olga mai ales i-ar fi sorbit cuvintele.

Cum îi plăceà s'asculte, să prindă tot ce erà roman trăit, comedii și farse. Intr'un exemplu găseà o scuză felului ei de traiu, în altul o pildă de succese ușoare... Și adunà în ea din școala vieții ceeace îi se păreà că-i mărește avutul mijloacelor de cucerire.

Kirieta, la un moment dat, o întrebă: cunoști pe Anca Petrov? Și neașteptând răspunsul, se adresă apoi Mariei: știi aceea de care ne vorbià Ioneasca. La ea, la Anca asta, se adunà mai tot tineretul. Cucoanele o cam ocoleau, dar boerii dădeau buznà. Și tot se mai găseau câteva din nevestele lor cărora le plăceà mai bine să-i întovărășească decât să-i lase singuri. Acolo s'au iscodit multe:

Ursan cu tot milionul nevestii — sau tocmai pentrucă aveà din ce plăti — cheltuià fără sfială, pe șampanie, lăutari și cadouri. Să fi văzut la Ștefana Negri ce bijuterii, ce lux pe dânsa? Nu-i vorbă, bine-i face și fetei lui Pandele. Cu mi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lionul ei se plătește boeria dar nu se cumpără în totdeauna norocul. De ce să ia un ciocoi plimbat prin saloane și nu un băiat de viitor, cu carte — așà ca d-l Virgil al nostru — și Kirieta se'ntoarse spre dânsul.

— Eu n'aș fi luat-o, răspunse scurt Virgil.

Nu erà tocmai gândul lui întreg, căci bani visase multă vreme — cum visează toți tinerii noștri—dar îi se părù că trebue să protesteze, aducându-și aminte că nevasta lui Valeriu făceà milionul, atât erà de urâtă și de proastă.

Poate o luà, dar poate tot nu s'ar fi încumetat să se vândă... cine știe? In orice caz observația Kirietei erà nedelicată față de toți și mai ales de Dora. Ii stânjeneà și mândria de el și-o parte din suflet. De aceea, cu toate că erà curios să mai afle de Anca, se 'ntoarse către Radulian.

la ascultă Mitriță, ce mai e pe la voi pe la sate?

In legătură cu politica voastră. Dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lăsați țăranul în plata Domnului. Pân' și boii, cât de blânzi și răbdători, dacă nu i-ai îmboldi cândva sau n'ar aveà ce rumegà, ar mai puteà să tragă carul? Și tot de vorbă bună înțeleg mai ușor căci doar oricum nu sunt vite.

— Până una alta ar trebui învățat să muncească.... și nu numai pământul.... zise Virgil — el omul de muncă gândindu-se la trândăvia sau neștiința sătenilor.

— Doar când vorbii, vorbii pentru alții căci la noi câmpul, câmp, dar mulți se mai îndeletnicesc pe la casele lor și cu facerea mierei, cu argăscala pieilor — mai au câte-o vacă, câteva oi... Nu's tocmai săraci, vara lucrează și iarna nu-și pierd vremea ca 'n alte părți. E drept, că avem și 'nvățător mai luminat și preot bun, nu ca alți popi din alte sate, cari pentru o oca de holercă îți mută Duminica — vorba românului.

— Au noroc și cu tine — adăogă Nicu — așà proprietar omenos mai cu greu. Ia vezi la alții, — tot vorba lor sărmanii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— dacă nu-i bate ca pe vremea iobagiei, îi frige cu fapta. Le ia și pielea după dânșii. Nu's nici buni, nici răi — în mare parte sunt așà cum îi facem noi.

— Ce vorbeam și cu directorul nostru pe la redacție, zise Mircea. Țăranilor, glotașilor, le trebue o potecă nouă, un frâu mai sigur.

Intâi trebuesc miluiți în grabă să nu-i lăsăm jinduiți după o bucată de pâine. Apoi statornicite reforme și nu de un singur partid, dar de toți adevărații români care formează clasa stăpânitoare. Și 'n sufletul fiecărui din noi să căutăm dragostea care ne apropie unii de alții, care alungă disprețul nesăbuit al celor mari pentru cei mici...

— Dar cine-i mai neîncrezător decât țăranul nostru, zise Virgil?

— Și cu dreptate. Am fost despoți sau indiferenți cu dânșii, unde ne-a fost măsura, cumpătul, sinceritatea? prin legi deschidem perspective frumoase, în dosul acestor legi s'au ascuns atâtea nelegiuiri până azi. Să înceteze. Și nu nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai atât. Românul chiar bun, chiar milos, e lipsit însă de inițiativă, ne-ar trebui religia nouă a unui progres care să ne deà *oameni*—în așteptarea omului—zeu care să ne conducă și care poate nu va veni.....

— Bine grăește băiatul, curmă Nicu și sfârși el cuvântarea înflăcărată a tânărului.

Trebue să ne unim cu interesele săteanului nu numai din simțul primejdiei comune dar și din dragoste pentru el, pentru tot ce e om. Să-l cunoaștem mai bine, s'avem habar de nevoile lui, înlesnindu-i mijloacele de existență, îndrumându-l la munca socotită, deșteptându-i, în sfârșit energia, nu numai pentru agricultură, dar și pentru comerț, industrie..... E un întreg program de urmat...

— La noi țăranii fac și comerț de lemne, întrerupse Olga.

Mitriță se uită dulce la ea ca și când vorba ei ar fi încheiat socoteala lumii.

Și dădù în glumă: ia, cocoană Mari-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

oară, dar d-ta ce zici, piere ori nu piere țara?

— De nu s'or face femeile mai gospodare — de sigur.

— De sigur, repetă și Dora — ia uitați-vă însă și la Ioana, fata din casă, o mai deosibești de cucoană? Țărancă din fundul Buzăului a lăsat androcul, are acum corset, pălărie cu pene, își face coc.....

Ioana, cu părul măciucă 'n frunte, tocmai intră pe ușe c'o tavă de plăcintă 'n mână. Văzând că toți se uită la dânsa, se roși toată.

— Mă rog, lăsați pe Jeanetta în pace— ia toarnă-mi vin fetițo, și Nicu pe când întindeà paharul, spuse, pentru a nu știu câtea oară: pe Ioana noastră când avem mosafiri o cheamă Jeanetta. Nu-i așà *Jean-nel-to* — și strigă cât putù, întors spre dânsa. Ioana îi umplù paharul și dădù să plece.

— Ia stai Jeanetto, ce ești tu, fată sau nevastă? o întrebă Mitriță, voind să mai glumească cu dânsa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marr1901-1932

— Ia, că doară, am pus cununia, dar ce folos? Nu mi-era drag.

— Păi. de ce l'ai luat leliţo?

— Eu n'am vrut, nici tăicuţu. Dacă m'au furatără pe seară şi m'au scos din sat, ce era să fac? Erau şeapte cu el. Mi-a spus apoi fel de fel de moşi, c'am trebuit să mă leg de dânsul. M'a scăpat chip, sfântul, de el, că tare era rău. Mă uitam la el ca dracu la popă. Azi e 'n puşcărie — cică a furat; şi Ioana oftă, trăgându-şi răsuflarea.

Iacă tot după urma lui am rămas şi cu pacostea asta. Mi-a trântit odată copilul de-a bolit pân' s'a uscat. De spaimă am zăcut şi eu multă vreme, dar frica n'a eşit nici azi din oase. Oftez din când în când, fără să vreau, din greul peptului... altfel sunt bine.

— Şi roşioară pe obrăjiori, o necăji Mircea, ştiind că se boeşte cu foiţă roşie, cum fac la sate.

— De când a venit la noi s'a îngrăşat, îi merge bine, spuse Maria, vrând s'o dreagă, să nu supere femeia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și după ce Ioana închise ușa după ea, adaose :

Altfel e harnică și blândă, să nu mi-o necăjiți, că pleacă. Se găsesc greu azi oameni să te servească — dar încă bine.

— Noi nu găsim în ruptul capului — de trei zile alerg pe la birouri, se plânse Dora.

— Vai de gospodăria noastră, răsuflă Virgil.

— Cum Doro, n'ai nici o femee, prinse a zice și Olga c'un aer de compătimire.

— A venit, chip, una să ne mai ajute până găsim ce no trebue, dar Virgil nu vrea s'o vadă 'n ochi. Zice că ce, la el e spital sau azil ?

— De-abea se mișcă și nu-mi place să văd bătrâne 'n casă.

— Sunt și ele bune câteodată, la nevoe, Virgile — și Nicu bătù pe spate pe Maria lui.

— Mă rog, bătrână sunt eu ? De-abeà am împlinit patruzeci și cinci de ani — și Maria, se uită crunt la bărbat'său, fierbând toată de mânie. Asta-i erà slăbi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

ciunea ei, să se 'nchipue că stă pe loc, cu toate că Mircea aveà douăzeci și șease de ani și Ionel își făceà voluntariatul. Cele două fetițe mai mici îi erau mai drage decât băeții, căci n'o îmbătrâneau atâta. Se uită la ele cum stăteà între frații lor și ca și când instinctiv și-ar fi trădat părtinirea, le mângâie din ochi din depărtare.

Fetițele prinseră curaj, — începură și ele să se amestece 'n vorbă, răsfățându-se.

La un moment dat, erà atâta gălăgie, atâta zarvă, că toți simțiră nevoia de a mântui cu masa.

Ioana dusese dejà, tava cu cafele, în salon.

Nicu luă de braț pe Virgil și trecură cei dintâi, urmați de Mitriță și Mircea. Ionel rămăsese încă cu fetele în sufragerie, unde Maria roboteà, rostind ce mai erà de trebuință.

Ceilalți se adunaseră în salon.

Kirieta, alăturându-se de Dora, începù cu măestria ei obicinuită s'o descoasă 'n vorbă. Voià par'că să prindă câte ceva,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca să aibă ce mai clevetì pe aiureà. Și cu atât mai mult, cu cât îi se părușe ei că nu prea se petrec lucruri curate 'n căsnicia acestor tineri cari nu vorbeau altora de ei, de viața lor, în care cu toată pasiunea care se oglindeà uneori în privirile îmbinate, dragostea lui Virgil și Dora rămâneà ascunsă, tăinuită. Nu pricepeà că se poate iubì cu patima avarului de a-ți ocrotì sub înfățișări simple, întregul, cel mai scump al tău avut. Și rămâneà nedumirită, turburată ca înaintea unei probleme. Aceeași preocupare o aveau însă mai toți dimprejurul lui Virgil și Dora. Purtarea lor rezervată se tâlcuià în diferite chipuri și 'n gândul tuturor vineau întrebări neașteptate: se iubesc, trăesc bine, vor trăì împreună? Și unii și le puneau cu teamă —dintr'o presimțire care-i turburau — ca Nicu și Maria, alții mai cu indiferență, sau numai de curiozitate — alții cu dorul de a fi răsbunați în ei.

Olga erà dintre aceștia din urmă.

Alături de pian, în picioare, stăteau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împreună de vorbă. Dora tocmai îi răspundeà la o întrebare: «încă nu Olgo, nu ne-am orânduit bine casa — aşteptăm şi câteva lucruri din străinătate» — dar nu spuse mai mult, nu intră în amănunte.

«Rochea mi-am făcut-o la Milan şi nu adăogă numele casei mari la care şi-o făcuse. De ce ar fi mărit invidia pe care o citeà în ochii ca de sticlă fixaţi pe dânsa?

Olga, fără să vrea, o admirà în acelaş timp.

De mult n'o văzuse atât de frumoasă!

De-ar fi ştiut însă de unde vine tremurarea de argint, valurile de lumină din ochii mari, pătrunzători, cuminţi, poate şi-ar fi schimbat seninătatea vieţii ei cu sufletul zbuciumat al Dorei. Poate ar fi schimbat liniştea mută a privirii ei cu acea înfiorare a stelelor — gânduri din noaptea unei lumi necunoscute.

Dar nu ştià.

Tot ce-ar fi putut spune crà că-i amuţise întru câtva setea de bani şi de am-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

biții la glasul care-o chemà din depărtări...

Zadarnic însă.

Farmecul trăì o clipă.

Se stinse.

Admirația Olghii ocolì, se abătù la folosul ce-l puteà trage.

Se 'ntoarse către soțul ei și spuse: vezi, ce frumoasă-i rochea? și arătă spre Dora.

— Să-ți faci și tu una, o mângâie dânsul, ghicindu-i gândul.

Ai bărbat bun, te răsfață, rosti Dora cu oareșicare ironie tristă 'n glas.

— Dar al tău nu-i bun, nu te răsfață? Dora, nevrând să facă vre-o apropiere, nu răspunse.

Se gândì la atâta lux nesăbuit — la dorințele nesățioase ale Olghii — dorinți îmbinate dibaci cu glasul de paradă, de calcul—niciodată mai dulce decât la lingușiri, la cereri

Se gândì la slăbiciunea bărbatului care le încurajà, în loc să le zădărnicească...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu-i plăceau oamenii — robi, plecați femeii — sclavă. Își zicea că, dacă vrei, să ridici lanțul vieții care îndoaie — fruntea să nu se coboare... Doar ca să tragi după tine, pe cei legați de soarta ta... Și-atunci clădind în suflet altar, din minte să faci cunună.....

Să fii bun și tare.

Privi la Virgil.

Pe chipul lui se lăsase neînduplecarea zilelor rele. Era întunecat. Și totuș prin contrast, îi plăcu mai mult înfățișarea asta vajnică de bărbăție care nu iartă, care-și arată voința.

Era o forță.

Chiar rău — putea să devie o forță bună.

Virgil vorbea cu Nicu, de viitorul lui, de planurile care și le făcuse. Și de sigur se credea nepriceput, vorba blândă izvorâtă din inima bătrânului cădea nepregătită, șovăindă,—poate într'o formă nesigură, neconvingătoare... Se vedea bine că pe Virgil îl enervă, îl nemulțumea ceva.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mori1901-1932

Mircea, care observase și el aprinderea celor doi, se apropie de dânșii.

Ia mai lăsați politica, facultatea — discuții și iar discuții.—Mai bine să ne cânte Dora ceva — roag-o tu Virgil, pe tine te ascultă.

Bravo Mircea — și Nicu se și 'ndreptase spre Dora, văzând că se codește.

Ceva din Beethoven, zise Virgil la întrebarea mută din ochii dragei lui.

Dar toți săriră: ce Beethoven, Beethoven, nu, ceva mai vesel, mai românesc.

Și cei cari strigau mai tare, erau Mitriță și Maria.

Tăcură.

Dora se așeză la piau.

Lovi cu putere primele acorduri, tresări la cele dintâi note, apoi, ca răpită, își luă zborul...

O mulțumire senină îi picură în suflet.

Par'că se scuturau flori de lumină — flori dătătoare de vicață...

Trăiă.

Visele ei luau o formă—sunetele misterioase se întruchipau, ființe vii, se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ridicau par'că din adâncuri șoptind cu înțeles sfânt și curat o poemă. Poema ei de iubire.

Șopteau când duios, când prelung cu accente scăzute sau mai tari, după cum notele — mărgăritar — se înșirau doinite sau mai vii. Iar dacă glasul de armonii — glas legănat și dulce, cucercà și pe alții, erà tot prinos din sufletul ei, revărsat peste toți.

Cântul ei lăsà dungi de lumină.

Din el acum, înțelesuri tăinuite și adânci se desfăceau ușoare, pierite ca venind din depărtări...

In praf de aur sau volbure de dor, de alean, de vaere, de bucium, se ridicau străbătând par'că plaiuri sufletești și mai mărețe. Căci numai erà acum, numai focul mistuitor din sufletul încins al Dorei—erà poezia câmpului și jalea românului ce ăuiau prelung... Erà *rapsodia românească* cu farmecul ei nestăvilit, cu poezia ei întreagă, cu scâncetul de jale al unui popor întreg... Și când cântecul pierì cu răvășala, împrăștierea celor din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

urmă note, mai mult decât orce,—decât toate frazele neroditoare — taina melodioasă înfrățise, încleștase inimele într'un suflet, într'un gând. In frumusețea neaoșă, originală a motivelor noastre — în frumusețea lor de totdeauna și de oriunde, în geniul întregului popor — ascuns în doină ca și 'n horă, ca'n legendă și ca 'n basm, stătuse puterea fulgerătoare de vieață.

— .....

La auzul cântecelor noastre — legați prin datini și pământ — tresărise 'n toți fiorul dragostei de țară.

Aprinsese 'n fiecare licăriri de vremuri bune prin care sufletul dăulat, cel mai zdrobit de suferințe — al țăranului nostru — n'ar fi rămas neîntărit, nealinat.

Dar, erau numai licăriri, scântei trecute din firea unui neam întreg: lamură de vecinicie răsfrată 'n păli de foc—în mii și mii de pepturi.

Erau numai licăriri, săgeți de fulger în pripasul, rătăcirea spre mai bine, spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai rău a unor suflete, încordate, ostenite.

Pieriră.

Din ritmul lor în infinit — toți, dimprejurul Dorei, ca de pe 'nălțimi de colnici se scoborau acum destinși în ei, în dragostea care-i unise.

Se lăsau în jos, plecați spre lumea lor — spre lumea fiecărui: mlădițe neînflorite de sălcii, pe maluri de ape mari.

Tăceau.

Apoi, o voce scăzută ce după o înduioșare trezind ca din somnie pe cei întârziați, lăsă să cadă vorba: frumos ce cântă Dora. Mișcat, Vrgil o sărută pe frunte.

Ceilalți aplaudară.

Pentru un ochiu de pictor vederea eră minune.

Eră realitate — dar nu în infinit — în vremelnicie:

Odaia eră mare. Lumina eră albă — pereții sinilii cu dungi mari albăstrite— covorul verde. Într'un ungher statue— în altul colțar de catifea — într'altul scaune și mese. Flori presărate—în roz-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

alb culori de tufănele ca 'n toamnă mult mai dulce, gânduri de poet...

Femeile păreau mai bune.

In inimi nu durere.

Bărbații mai bărbați. Alăturați Virgil și Dora încoronau tabloul.

Erau frumoși.

Pe scaunul de pian, în negru catifelei, profilul ei, mai alb, mai blând, mai luminat.

Ochi aprinși, gură frumoasă.

Alcasă.

El, subțire, înalt, cu fruntea mândră, cu părul negru. Ochii mari și adânci, aveau în ei, acum, clipiri de fericire.

O dragoste sărbătorită — ar fi stat scris sub cadru, de-ar fi semnat artistul!...

Artistul Dumnezeu.

— Și 'ntr'adevăr, cum stăteau apropiați, par'că rupți unul dintr'altul, dragostea tinerilor erà far de lumină în cântul fermecat prin care străbătuse trâmbe de raze asupra tuturor. Cu noaptea care creșteà în toți și afară armonia lor sufletească de-o clipă aveà ceva din lumini-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

şurile tăinuite de bunget — iar ca 'n desişurile negre de crânguri întunecate, dese, mai adiă încă, o suflare de vieaţă, ca un vânt uşor...

Dora erà fericită. Mâna tremurătoare din mâna lui Virgil îi făceà înţelcasă simţirea care-o stăpânise. Ca după fiecare cânt erà zdrobită, ca topită, îndepărtată de trecut. Prin fiecare mişcare nouă a sufletului par'că înaintà, — se adăogà ceva mai mult în ea, zi cu zi, val după val. Şi gestul ei aveà acum ceva ca un simbol. Hotărîtă şi tare strângea cu putere primul inel al lanţului ce-o legà de toţi. Par'că-i erà frică să nu-l scape...

De aceea şi mâna lui Virgil, întinsă într'un avânt sincer, se scrijeleà puţin în încleştarea ei aproape spasmodică, înfrigurată. Sub încordarea unui suflet de artist, sub apăsarea unei voinţi mai tare — ea însăşi îngreuiată de piedici —Virgil se simţi străpuns — ca deşteptat. Inaintă — dând îndărăt — spre locul lui, alungat la cea mai mică suferinţă ca de-o trâmbiţă de alarmă a trecutului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Se 'ndreptă către ceilalți, rușinat par'că, ca de-o slăbiciune...

Și cum Virgil se așezase pe scaunul care despărțeà grupul lor de Dora, cum stà în mijlocul lor, între ei, părea o spumă de valuri turburate sub cer senin.

Stăteà ca între două lumi din care una-i erà cunoscută, cuceritā — iar alta, necunoscută, netrăită, vis...

Și de sigur Dora, cu farmecul cântecului ei și farmecul ei de femeie — cu taina ei de azi și realitatea ei de mâine — l'ar fi reținut mai mult de ea, dacă în îndemnul lui, în întregimea spiritului lui, de stăpânire, de conducere, nu se vedeà atras acolo, unde puteà dictà.

In ceilalți se vedeà o forță — în ea simțeà pe cea de mâine și sufereà că 'naintà cu greu în el, brăzdând calea în urmă. Sufereà că față de admirația celorlalți — cari atât cât simțise, *înțelesese* arta și sufletul Dorei, manifestându-se acum din nou ca o lumină care pâlpâie sau se stinge — însușirile inteligenței lui intrate în acțiune ca elemente de forță,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îl opreau s'o judece ca ei, greșit. Chiar de n'ar fi iubit-o, chiar de inima nu i-ar fi tresărit cândva, judecata lui chiar rece, tot s'ar fi izbit de *desăvîrșirea* cântecului ei, de transformarea aproape *vizibilă* a simțirii pe chipul ei, el însuși expresie de frumusețe sufletească.

Inteligența lui mare, curată, spiritul lui critic, drept, artist, revărsându-se însă pe el, îl atingeà direct. Dora erà doar femeia *lui*. Și erà *ea*, o *femee*. Și dacă în conștiința lui se mândreà cu dânsa, se simțeà și umilit de a fi consacrat înnainte de a fi recunoscut-o alții, o superioritate peste care erà stăpân, dar nu erà a *lui*. De aceea, sub unda măestrită care înălțase instinctul tuturor la înălțimea *artei*, când renăscut, liber dăduse sărutarea sfântă în fața tuturor — el, intelectualul degenerat și mândru, care se credeà independent, încremenise... Șovăise 'n el ca 'n fața unei înfrângeri vădite, a autorității lui, a unei idei fixe, a unei iluzii de el. Ca 'n fața unui fapt pentru el grav — luat în sine, în mani-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

festarea lui exterioară. Și pe când sufletul — îi creștea, sub adierea sărutării date, înstrăinat se regăsea copil într'o cutremurare de care se înspăimântă. Înfricoșat, temător de ce simțea în Dora, — în tăria ei concentrată, neînfrântă — și tăcută — se apropiase de ceilalți, ascunzându-se par'că sub scutul, sub umbra lor. Ca sub brazi înnalți se-apără de trăznetul din el, nedându-și seama că 'nălțimea *lui* și desimea *lor*, chemă primejdia mai iute, mai ușor. Că ocrotindu-l cei «mulți» vedeau în el nu numai un *ales*, dar inconștient simțeau un produs al lor, o înrudire cu ei înșăși. Că puterea și slăbiciunea lor,— a «numărului»— de care se servea desprețuindu-l — erau întrupate în el, înfățișându-le. Și așà era. Cu toată mândria lui—c'a unui zeu în așteptare — care-l ținea încă izolat și rece, nedeșteptat la faptă, idealul-vis al lui — o lume nouă — în forma lui aleasă, avea în fond văstmântul tuturor — aceeași haină sufletească.

Și cum stà acum în grup, glasul avân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tat, vorbind frumos, despre tot ce era artă, muzică în țările mai cunoscute, se asculta pe el în ascultarea celorlalți, se uita, uitând pe toți.

Timpul trecea însă și se facuse târziu. La un moment dat, Dora se apropie și-l atinse pe umăr. Virgil înțelegând, întinse mâna tuturor într'o pornire bruscă... Își luară rămas bun, apoi se regăsiră singuri.

Singuri.

In trăsura care-i duceau spre casă, strânși legați acum într'o apropiere instinctivă—mai sinceră la Virgil ca orice alt îndemn — când Dora îi șopti pe nume, el îi luă capul între mâini și-o sărută din nou, pe buze. De astădată era însă o înflăcărare pătimașe, vie, o pornire de tinerețe și frăgezie sufletească care făcea din sensualitate, plăcerea cea mai firească și cea mai puternică... Sub stăpânirea ei, la glasul simțurilor, voința se 'nmuiase ca topită la para unui foc ascuns...

O singură încordare: «tot pentru cân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndr1901-1932

tul tău», rostì Virgil, răspunzând par'că la o întrebare mută — ca o deslușire la ce credeà el că e neînțeles în purtarea lui nestatornicită. Ceeace nu-și ertase în fața celorlalți, își scuzà lor însăși acum, când nu-i mai vedeau nimeni, când o simțeà numai a *lui*.

Se mințeà iarăși pe dânsul. Căci nu talentul, exprimarea lui superioară, îl covârșeà, ci ființa ei, sufletul ei întreg.

De aceea și Dora nu răspunse, lăsându-l să zică ce voise, neumilită ca femee sub înnălțarea artistei. Erà tot ea și știà bine ce rol mare jucà ființa ei în exteriosarea sufletului ei prin cântec.

Erà tot ea — aceași personalitate, aceeași inteligență înfrânată de poezia intuitivă a sufletului care dà expresie temperamentului ca și vieții ei. După cum erà tot ea și acum, când mică, pierdută, în brațele lui puternice, se desfăceà de tot, cu voința cu care și-ar fi desbrăcat o haină — topindu-și sufletul într'al lui.

Aveà respectul iubirii cum aveà res-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pectul artei a bucăților pe care le interpretă, a geniului care le făurise... Și nu se simțeă scoborîtă să-i deă lui Virgil ce eră mai bun în ea, să i se deă întreagă ca restituirea cea mai sfântă de tot ce datorà lui Dumnezeu care o crease pentru el.....

Numai eră ca, eră el, era fericită... De aceea și Virgil, văzând-o atât de blândă, simțind-o atât a lui, o strângeà la peptul lui ca nebun, înflăcărat—însângerându-i buzele și carnea. Și nu știu cât ar fi ținut înlănțuirea lor, dacă trăsura care se oprise nu-i despărțiau.

Afară ploua încă. Câteva picături căzură peste ei, felinarul din dreptul casei lor, le lumină înnainte. Virgil se scoborî întâi, dădîi drumul trăsurii, pe când Dora urmându-l, îl aștepta în stradă.

Puteà să fie miezul nopții. Grăbiți, urcară scara. Vopsită cu alb, le părù de marmură. Intrați în odaia de culcare rece, fără foc, urâtă, aprinderea lor o încălziră, înfrumusețând-o. Iar, dacă întu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nerecul îi împresurau, ca o taină, prin vălul lui se deosebeau totuși, albeața patului și ochii care scăpărau scânteerile de lumină și de vrajă ale iubirii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi, când fața cerului întunecat, lăsă o lumină mai dulce să străbată până 'n inima odăii, Dora deschise ochii ca 'mbătați de ce vedeau. Fulgi mari de zăpadă, în roiuri aduse de vânt, loveau fereastra alipindu-se de geamuri, și formând ca o hârtie subțire de gheață.

Intâia zi de iarnă.

Infiorări adânci se lăsau peste tot—în aerul din casă. Frigul nu străbăteà însă atât în Dora pe cât o scuturà din căldura patului și-a mulțumirii sale. Cu gândul întors spre ce-i făr' de adăpost și făr' de bucurii, i se părù deodată că numai aveà timp de pierdut, că fiecare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?rdr=1901-1932

clipă muncită aduce cu ea răsplata ei, și că din oblăduirea soartei ei mai bună, trebue să se 'nfrupteze și alții. Se sculă încetișor, se desprinse cu băgare de seamă de sub brațul lui Virgil care dormeà încă și începù să se îmbrace. Își aruncă în grabă o haină pe dânsa, niște pantofi groși în picioare și deschise binișor ușà care duceà spre bucătărie. Intrată acolo, aprinse focul, puse laptele să fiarbă, îl dădù de-o parte când fù gata și se 'ntoarse în odaia lor c'un braț de lemne și câțiva tăciuni într'un făraș. Peste puțin lemnele începură să pârâie 'n sobă, și 'ncet, încet o căldură plăcută desamorți odaia Când Virgil se deșteptă, erà cald, bine.

Dora erà lângă dânsul. Ii apucă o mână și-o sărută, atrăgând-o toată spre el. Incă nedesmeticit, i se păreà că viseazâ.

Printre pleoapele întredeschise zăreà ca printr'o ceață albul de-afară și haina Dorei ca un bulgăre mare de zăpadă. O zăpadă însă care-l încălzeà, care se topeà cu dânsul într'o mare de foc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Dorico», o chemă el, încetișor, ca suflarea ușoară a unui copil alintat.

O sili să mai steà lângă dânsul, își puse capul pe umărul ei și 'nchise ochii. Numai dormeà, dar par'că simțeà nevoia, așà treaz, să-și mai păstreze 'n el duioșia sufletului dintr'o noapte de iubire.

Și două lăcrămi îi rourară de sub genele negre, ca o părere de rău, de ceva mort, întunecat.

De ce plângi? și Dora se aplecă sorbindu-i cele două flori de iarnă...

Virgil îi surâse trist.

Mi-e frig... inima mea e și ea mai rece. Mi-e fricà de ceva neînțeles cum te 'ntristezi, când dai de-o colivie goală, în care o pasăre măiastră și scumpă a dispărut... De ce nu ești totdeauna lângă mine, aproape de sufletul meu, întocmai ca întâiași datà? De ce?

— Nu sunt aceeași?

Nu știu nici eu.

«Ești ca icoana unei Dumnezeiri. Dar par'că din apropierea noastră, nu se mai deosebește nici-o urmă. Icoana par'că-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ștearsă și sufletu-mi când vrea să se închine, tot mai sus de ea își ridică ochii... Dar atunci mă simt așa de singur și-atât de 'nstrăinat.... chiar de tine....» și-o strânse 'n brațele lui, par'că niciodată mai temător de-a nu o pierde cu voință.

Peste Dora se lăsase iar, toată durerea lumii, într'o sfâșiere lăuntrică care n'are glas, n'are cuvinte. Se uită țintă la el și nu zise nimic. De abea avù puterea de a-l sărutà pe frunte.

Nu erà nebun, știà ea ceeace vreà el să zicà. Erà tot strigătul sufletului lui părăduit în focul așteptării care la un bine numai știà să-l prețuiască.

Nădăjduise atât în el că numai puteà simți deodată minunea înecată dar cu înțeles adânc care-i îmbrăcà sufletul împrimăverit cu văstmânt nou de sărbătoare. Il stânjeneà, îl strângeà — ca tot ce e nou, la început — haina asta nepurtată și totuși atât de frumoasă ca însuși visul lui.

Dora lăsându-l să se liniștească, îi răsfirâ părul cu mângâieri încete și blânde,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

legănându-l ca p'un copil și pe care-l potolești încet, încet, până-l vezi că surâde. Dar surâsul lui Virgil, dup'o tăcere, eră acum ironic. Ii se păru că femeea asta n'aveà nici o mândrie într'însa și că bunătatea ei eră batjocoritoare. Dintr'o săritură se sculă repede din pat și 'ncepù să cânte o arie cunoscută. Se 'mbrăcă în grabă, nu se 'ntrebă cine-i făcuse focul și numai când Dora se apropie cu ceașca de cafea, își dete prin gând, că ereau cu totul singuri, fără servitoare și fără rost.

Dar bine, Dorico, ce ne facem la dejun, când ai de gând să cauți serios o femee?

— Serios, caut de mult — dar se găsesc cu greu și cu zăbavă. Acum mă 'mbrac și plec, mi s'a dat adresa unui birou de plasare, singurul la care nu m'am dus. De altfel, micule dragă, ce-ți lipsește? și Dora se uită la hainele lui curățate, la cafeaua făcută, la focul care înviorà odaia.

— Pentru dejun, dacă nu găsesc pe dată, voi prepară eu, ceva, ușor.

— Cu alte cuvinte, vom rămâne ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâncați, spuse Virgil, mai în serios, mai în glumă.

— Nu cred — și schimbând vorba, Dora îl întrebă :

Tu ce ai de făcut acum de dimineață ?

— Doar nu mă vei trimite pe mine după servitori, răspunse Virgil, cam supărat — nu atât de ce își închipuise, dar de întrebarea însăși.

Țineà nu numai să fie liber, dar să și inspire încrederea cea mai absolută, dintr'un sentiment de forță pe care nu voià să și-o închipue scoborîtă la greșală. Cercetarea celor mai mici fapte îl jicneà și îi se părea la Dora, o lipsă de civilitate, de formă a cuviinții, această întrebare.

Totuși, adăogă :

Mă duc întâi pe la Roiu — apoi trec pe la ministru Velescu. M'a chemat. Nu știu ce vrea să-mi spue.

— Te-am întrebat, ca să știu cât zor să dau la treburi, spuse simplu Dora, și-i întinse hainele văzând că le căutà din ochi. Dar luându-le, Virgil rostì : Tu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mi le-ai scuturat, Dora? și 'n cuvintele astea, puse o amărăciune așa de adâncă, în cât izbeau prin înțelesul lor ascuns.

Dacă le-ar fi găsit neșterse, natural, egoismul omului s'ar fi revoltat — ar fi învinuit pe Dora că n'aveà grije de casă și de el — și așà erà par'că și mai rău, toată dragostea lui de artist se umbreà, tot ce simțise lângă ea o noapte întreagă, erà sensațiunea obicinuită care ți-o dă orice femee. Nu o puteà iubì în cadrul acesta șters, văzând-o muncind și 'ncă o muncă brută care-l umileà pe dânsul, bărbatul ei. Nu, nu erà Dora aceasta — nu puteà să fie draga lui; și se desprețuì pe amândoi, cu acelaș gând care i-ar fi venit într'un cerc de oameni «mari» sau de cucoane «mândre» văzând alăturându-se de ei, chipurile scrijelite de muncă a vreunei lucrătoare, țăran sau muncitor.

Acelaș exces de formă al unui ideal estetic, dus până la artificial, care revărsà în el un sentiment de ciudă și părere de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1901-1932

rău de-așĭ vedeà pângărit tabloul vieții — de-a vedeà iubirea dispărând sub covârșirea realității lui.

— Dora simți că tot ce făcuse cu drag pentru el, se 'ntorsese împotriva ei, că munca care-o mândrise în sforțarea de-a face ce, poate, nici ca n'ar fi voit, dar pe care împrejurarea o schimbase în datorie, micșorând-o 'n prestigiul ei, umilise o dragoste de vis. De ce însă dragostea ei se măreà din toate sacrificiile astea de fiecare zi, de ce avântul generosității ei se revărsà cu atât mai mult, cu cât Virgil se arătà mai mic, mai slab, mai om? Nimic n'o decepționà, nici un desgust și tot mai mult — cu cât îl vedeà că se înstrăinează — năzuià la bogății nespuse, la o desăvârșire care să-l împlinească și pe el într'o înflorire de țări calde, unde vegetația e rodnică, mănoasă și nenumărată...

Soarele iubirii ei, n'aveà el oare, puterea creatoare a tot ce crește, se 'nalță și renaște? a tot ce-i viu?

Ce putea banul unei femei cât de bo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gate, să facă mai mult decât simţeà că e în stare dânsa ?

. . . . . .

Şi totuşi, cum mergeà acum prin zăpada moinită care se topeà la razele înmuiate a unui soare jilav, ca plâns,—tot şirul ei de gânduri sfinte slăbeà, aproape să se rupă.

Dacă ar fi avut bani, cadru, ar fi avut zâmbetul fericit al *lui*, — nu oboseala care-o încovoià puţin într'o aplecare a capului în jos: crin îngreuiat de boabe-lacrămi...

Dacă ar aveà, bani, pe atât cât trebuià să i se erte că-i femee, de sigur că nu i s'ar fi cerut nici *să iubească*. Poate ar fi fost iubită, respectată, salutată mai adânc decât mişcarea aceasta rece, cumpătată, care-o turbură, în drumul ei îngreunat.

Se uită la hainele ei simple puţin înnoroiate de mizeria vremei şi repeziciunea mersului ei. Şi chipul unei cunoscute care tocmai trecuse în cupeul ei înmătăsit, clătineala ei searbădă, par'că-i arătase inferioritatea materială în care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se găsea. Apoi, prin asociație de idei își aduse aminte de vieața acestei femei, care se răsfățà în luxul înlesnit de vițiì — și noroiul care-l ascundeà sub haina ei de samur o făcù din nou să ridice capul. O readuceà în simțiri—la adevărata ei fire. Și cu ea privirea lui Virgil se făceà mai dulce, îi apăreà în clipa cea mai scumpă — cea d'intâiu:

«Vindecă-mi sufletul și tă-mă fericit»..

— In starea asta sufletească se văzù în dreptul grădinii sf. Gheorghe. Ici-colo, câte-o pârtie făceà loc de trecere printre malurile scăzute ale zăpezii curate, neîntinate ce se 'ntindeà. Biserica se ridicà în mijloc, impunătoare, măreață cu nu știu ce de liniștit în zarea simbolului ei...

Da, credință trebuià să aibă, încredere în Dumnezeu și 'n ea. Ce bogăție mai mare decât accea care nu se pipăe dar se simte, care nu o vezi, și-o găsești în totdeauna? Forța dragostei ei — ea însăși iubire — se măreà par'că după fiece clătinare de dânsa.

Erà însă și asta, o părere, de sigur.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

Părerea cobiltirei celorlalți și în deobște al celui mai iubit — cum ți se clatină ființa sub pământul care se prăbușește. Nu tu, scazi, șovăești, dar tu cu ceilalți, cu cel de care te reazămi, prin care trăiești... De aceea dreptatea ca și mila nu trebuie să se 'ntindă peste toți ca 'n armonia puterilor adunate, să se întărească meleagul vieții — prin el să ne putem înnălță mai sus ?..

— O odae cu tavanul scund, murdară c'un perete fumegat de-o lampă, și sub ea un cap de bărbat, cu mustățile mari și negre o izbì cum deschise ușa biroului de servitori. Pe o bancă 'n șir stăteau câțiva bărbați și femei înghesuindu-se 'ntre dânșii. Intr'un colț, o sobă mică de fer, roșie, arsă de foc, dădeà o căldură bolnăvicioasă, răspândind în aer un miros greu de cărbuni.

La intrarea Dorei, cel cu capul zbârlit ca după somn, se apropiase de dânsa.

Ce poftește coniția ? și deschise un catastif mare, verde.

Și după ce Dora spuse ce voià, condi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?dlr=1901-1932

țiile în care ar fi vrut o femee cum se cade, pricepută și cu rost, iată că pe nechemate se desfăcù dintre cele de față, una semeață, amestecându-se 'n vorbă.

Eu coconiță știu să fac tot felul de mâncare, prăjituri, ce voiți, și pot merge chiar acum în serviciu.

— D-ta, dute și stai acolo la locul dumitale, nu te-a chemat nimeni, se răstì omul.

Femeia, așì, par'că n'aveà urechi, se uità țintă la Dora.

Erà înaltă, mai mult slabă, c'un chip lung în care te izbeau trei lucruri : ochii mici, ca două peruzele vii, săltărețe, mișcând într'un neastâmpăr de veveriță, un nas mare cam aplecat și dinții falși din gură.

— Lasă cucoană, știm noi ce vă trebue, adăogă omul,—avem una bună, așteptăm să sosească și v'o trimitem.

— Dora salutase și se grăbise să iasă — femeia după ea, ca scaiul. O mai privì odată, o văzù cevà mai îmbrăcată, chipul, cu toate că aveà ceva semit ca și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pronunția ei, dar nu era ordinar și era inteligent.

Bine, vino să te vadă și domnul și să vedem ce știi. Străbătură grădina din față, făcură câteva târgueli în oraș, apoi se urcară într'o trăsură, îndreptându-se spre casă.

Virgil nu sosise încă.

Era aproape unsprezece. Pe grabă, Dora arătă femeii ce-avea de făcut, dădu o mână de ajutor pe ici-colo, risipi prin glastre câteva tufănele întârziate, înveselind odaia posacă, și 'n urmă se gândi să-și facă și sie-și o brumă de gătează. Se simțeă înviorată și mai încrezătoare 'n ea, de câteori oglinda îi surâdeă într'o arătare mai plăcută.

Își prinse o fundă de catifea neagră sub o buclă de păr, își frecă brațele și mâinile cu odorul întăritor și dulce al unui parfum de-abea simțit și-și înfășură trupul într'o roche de casă albă-trandafirie, care-i veneă de minune.

Un șir de mărgăritar mărunt împlineă gâtul, desăvârșeă podoaba ființei ei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

par'că toată de vis și de iubire. Când fù gata, erà o schimbare, o preobrăjenie, în chipul și mersul ei, care-o făceà aproape de nerecunoscut...

Domniță.

«Ii voiu place, murmură Dora ca întărind o încuviințare ascunsă.

Și se așeză la pian.

Virgil o găsì astfel, fărâmând sub degetele ei subțiri, cel din urmă sunet dintr'un cântec înzilit...

«E o romanță veche, uitată... glăsuì Dora și sculându-se, își prinse brațele după gâtul lui.

El îi respiră carnea, tinerețea, avântul, și 'mbunat, o mângâie pe frunte.

Apoi zise :

Dorico, la intrare am dat peste un chip nou. Servitoare ?

Dora se desprinse de lângă el, deschise ușa și chemă :

Tino.

Femeia alergă, înaintând țanțoșă, c'o ușoară tresăritură din umăr. Virgil o scrută din ochi, întrebând-o de unde este.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iu sânt conașule din Germania, dar am stat unsprezece ani la America.

Așaaa... făcù Virgil interesat de spusa ei și glasul i se făcù mai blând.

Străină, călătoriță, își zise'n el și i se părù de-o teapă mai bună decât românca noastră.

Și după ce-o mai descusù de una de alta, asigurat că știe bucătăria bine, spuse Dorei :

«Engageons-là, chèrie, — elle est originale».

«Bine», răspunse Dora și 'ntorcându-se spre femeie : «vei rămâne în serviciul nostru. Masa-i gata ?

Drept răspuns, Tina deschise ușa sufrageriei, cu aceeași tresăritură nervoasă din umăr.

Virgil și Dora trecură înaintea ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1901-1932

Plecat de-acasă, Virgil, își îndreptase pașii spre locuința lui Petre Roiu. Era singura lui rudă, și singurul om cu care vorbea cu inima mai deschisă. Copilărise împreună și cu toate că știa de dușmănia părinților lor în vremuri, tot nu se putuse înstrăina de el. Ba încă avea o ciudată înrâurire ca aceea pe care o are un copil stricat, isteț, asupra altuia mai delicat și mai neștiutor de lume. De sigur Roiu nu era ca el, n'avea inteligența și cultura lui, dar tinerețea sufletească a lui Virgil, par'că prinsese 'n alăturarea acestei prietenii un fel de cinstire de dânsa. Roiu își făcuse și el, prin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el însuși, drum în vieață, dar mijloacele lui practice, ușoare, erau în acord cu caracterul lui sprințar și materialist. Și scepticismul lui Virgil, a cărui neîncredere nu era decât fereala de o lume străină pe care și-o închipuia dușmană, se potrivea cu disprețul lui Roiu pentru tot ce nu era ca el. Când se întâlneau, fiecare par'că se răzbunau în vorba lor, unul de pustiul sufletului lui adormit— celalt de-a nu fi în stare să se 'nalțe mai sus de ce pricepeà. Și lumea înțeleasă de Petre în care se simțeà bine, voios, pe care-o cunoșteà deplin, se strecurase întru câtva și în Virgil, nu însă ca să-l schimbe. Orizontul acelei lumi, era prea strîmpt, prea mărginit, pentru-o inteligență ca a lui, dar câteodată, când își dà răgaz, se destindeà, se odihneà, sub cerul boltit al unei vieți mai goale. Și râsul cădeà dogit și zgomotos într'o revărsare de energie sălbatecă, copilăroasă.... Era ca un șuvoi limpede de vieață, pe un pământ ce-l turburà — ce-i ascundeà mulțumirea senină și adâncă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndrr1901-1932

pe care numai munca și iubirea o hărăzesc celor care sunt ca el.

«De când m'am însurat, l'am părăsit, își zise Virgil și cum se apropiă de casa lui Petre, i se perindă'n minte trecutul: anii copilăriei, și mai ales chipul bătrânului Andrea, care se desfăceà par'că din cadrul vremei și se aplecà spre dânsul într'o mustrare neînțeleasă. Apoi anii străinătății, viața Parisului scump, cu zilele line și tăcute, mai mult strânse 'n cripta bibliotecei, care fusese pentru el «une litière de pensées humaines sous l'animal pensant»...

Cu anii din urmă, reîntors în țară, înstrăinat și singur, prietenia lui cu Roiu se strânsese odată cu legătura Anchei.

Și-acum se regăsià cu Dora, ca dup'un act jucat, în care cortina se lăsà greoaie și nestrăvezită, într'o nedumirire de artist, pornit să-și ție un rol în lumea lui adevărată, în care nu intrase și 'n care greșià, rămânià prejos de el, de arta 'n care se 'ntrecuse. Nu se puteà imità pe el așà cum se închipuise, cum stătuse 'n

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cartea, în mintea lui și întorcându-se din drum rătăceà, se-abătea la Roiu, ca spre-o rarişte-popas.

«Văzându-l, îmi voiu ușurà din suflet, din ce am strâns în mine»— și bătù în ușe. Roiu îl primì cu brațele deschise — ca pe un copil pierdut.

Iată-te 'n sfârșit, de când v'ați întors, nu te-am văzut odată! Și-l întoarse, în tot felul, privindu-l, glumind cu el.

Când se mai potoli, Virgil îi spuse de una de alta, apoi îl întrebă:

Dar prietenii noștrii ce mai fac? pe Antoniadi l'am văzut, dar Eremia?

— Tot cum îl știi.

Strein de sânge și mai român decât tine și mine.

Nu de geaba din Dunken i-a rămas numele Duncă.

— Tu uiți că e și de douăzeci de ani printre noi.

L'ai mai văzut în timpul din urmă?

— Mai rar dela plecarea ta, dar azi, îl aștept. căci l'am rugat să-mi facă un serviciu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De n'ar sosì însă după amiazi, căci trebue să mă duc la Anca. Mi-a scris în privința terenului din Dâmbovița — dar mai mult să mă 'ntrebe de tine, sunt sigur. E șireată.

— Apropo, ce mai e cu terenul acesta, întrebă Virgil.

Vreau să-l vând, să te despăgubesc și pe tine de banii împrumutați. Iacă Anca îmi scrie că a găsit cumpărător.

Mă voiu duce să văd de nu-i vre-o păcăleală, cu toate că am oareșicare încredere 'n ea.

Intoarce afacerile ca un bărbat, e meșteră, D-le; lumea zice că face samsarlâcuri, că din ele trăește și din altele... dar, eu o admir și ce știu sigur, e că ține la tine, cu toate că pare tămăduită: petrece, râde, cum o știi... se ține bine. Halal muere!.. dar s'o lăsăm, eu tot uit că ești însurat. Ce vrei, prea ai luat-o și tu repede, mă Virgile. Intr'o bună zi, tamnesam hai! cu nunta și iată-te cu casă, greutăți, poate necazuri... Și Roiu se uită cu coada ochiului, așteptând par'că ceva.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Auzise el în lume, îi zbârniise lui pe la urechi. că soţii Andrea nu prea ar duce-o bine, dar voià să ştie sigur din gura lui. Virgil nu spuse nimic. Venise cu gândul să mai răsufle, dar nu ştiu ce, deodată cuvintele lui Roiu, par'că-i încleştase gura, îl înghețase, îl mâhnise şi mai tare.

— Ai mai slăbit, zise Petre.

— Nu, nu cred, şi Virgil sculându-se îşi îndreptă părul negru, bogat, într'o mişcare a capului spre spate. Fruntea îi apăru mai largă—şi toată mândria lui se deşteptase. Par'că ar fi vrut să fugă, Roiu numai erà cel de altădată, el însuşi atât de schimbat, toată lumea decolorată.

Ii veneà să plângă şi-şi fărâmà lacrimile în el. Se simţeà foarte nenorocit şi surâdeà. Işi zări chipul într'o oglindă şi se văzù într'adevăr mai slab şi palid. Nu observase aceasta, până nu-i spusese Moroi; şi până nu-l văzuse pe el, par'că nu-şi dăduse seama într'atât, că numai erà singur, că erà însurat, că aveà îndatoriri faţă de el însuşi şi de ceilalţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A, da! frumos trebue să vorbească lumea, și cel puțin de nu m'ar plânge, — ce umilire! Și se scutură nervos ca și când însurătoarea lui, l'ar fi dat îndărăt cu ani de zile.

El, slab, nenorocit, plâns, aida-de!

Ia ascultă Petre, am auzit că 'n lipsa mea, m'au rupt care cum au apucat. Adică, ce, le teamă de mine sau mă cred pierdut? Sunt mai tare și mai hotărît decât oricând și voi luptà să dobor toți câinii. Ce vor? să nu mai scriu, să nu m'amestec în tot ce fac, în tot ce e de făcut în țara asta, să nu mai lovesc unde doare, unde's slabi!

— Dar bine, omule, mai lasă-i și tu să trăiască, îl ațâță Petre; ce te pui de pildă, cu Vintilă, pe care nu-l vei întrece nici în scris, nici în vorbă. E o mașină, d-le. Orice om cu minte se apropie de el cu teamă — un chibrit, nene, și sare 'n sus. E periculos — își vine singur de hac, lasă-l în pace.

— Dar, dacă-l las eu, nu-l lasă ceilalți, ceata 'ntreagă care aleargă după el: —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

studenţimea care-l priveşte ca pe un apostol, lumea care nu ştie ce să mai creadă, în care unii tună împotriva lui, dar alţii îl ocrotesc... Azi e 'n parlament, mâine îl vei vedeà ministru...

E o zăpăceală în spirite, şi nu numai în privinţa lui, dar în toate, în toate....

— N'ai să schimbi tu lumea. Acum altă drăcie, văd că scrii şi 'n jurnalul «Progresul», unde-i tânărul Stoian; ba te-agăţi de cartea cutare, ba, de expoziţia cutăruia — încalte de reviste nici numai vorbesc, că le faci pe toate, hartaparţa.

Nu ştiu zău care a rămas necriticată, de altfel cum ştii tu să critici... într'o formă lapidară, elegantă şi ironică... Nu zic că nu's drepte, dar îţi faci duşmani. Uite, eu trăesc bine cu toată lumea, îmi bat joc de mulţi dar tac când îi văd, şi pe cine nu pot să sufăr, pe acela îl ocolesc mai mult, sau îi arăt mai multă prietenie...

— Când ai trebuinţă de el, înţeleg; *eu* sunt, însă, *eu*, Virgil Andrea, şi nu mi-e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

frică de nimeni. Nu țiu să mă fac iubit ; temut, poate...

— De ce nu te amesteci în politică, — ori aștepți întâiu să te numească la facultate?

— Mi se pare, că de aceea mă și cheamă ministru. Îmi arată multă dragoste Velescu, dar sunt neîncrezător, să vedem ce vrea.... Și la unsprezece mi-a zis, să fiu la dânsul. Sapristi, am întârziat.

La bună vedere, Roiule, — și Virgil își așează pălăria pe cap, în timp ce Roiu, — fără mustăți, ras, ca un lacheu, — se grăbeà să-i ție paltonul elegant, ca întreaga înfățișare a lui Andrea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

.. ..Şi ce-ai răspuns? întrebă Dora.

— Că, la club nu mă 'nscriu, nici politică nu vreau să fac. Aştept.

«En attendant» — şi ministrul mă bătu prietenos pe spate — cred că ai să primeşti catedra pe care-o înfiinţez la facultate pentru D-ta?

— De sigur, d-le Ministru, — i-am răspuns — nu, însă din bunăvoinţă, nici cu vre-o îndatorire în afară de sarcina mea de profesor. Ziceţi că titlurile şi sârguinţa mea, îmi îndrituesc îndeajuns, un post c'acesta—vă sunt recunoscător, dar vreau să ştiţi, că rămân neatârnat, liber şi cu conştiinţa de-a nu fi luat locul nimănui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu vreau să ies dintr'un anume program de vieață, care vă asigură și D-tră mai puține cârtiri din partea celor ce se vor crede nedreptățiți.

— Și cum s'a hotărît ?

— Să fiu numit. S'a uitat Velescu la mine, par'că pentru întâiași dată mă vedeà, apoi s'a interesat de lucrările mele, de cum voiu predà cursul, ce planuri am pentru mai târziu. La un moment dat, a mai exclamat: «dar ești și însurat D-ta». Am prins a tace — nu 'nțeleg să se amestece nimeni, unde nu trebue să-l intereseze...

In fine, iată-mă profesor de facultate, exclamă Virgil și sorbi din cafeaua care fumegà în ceașcă...

Erau la sfârșitul mesei.

Trecură în birou.

Singura odae din toată casa care erà mai frumoasă și mai îmbrăcată.

O bibliotecă foarte mare, coprindeà peretele lung de mai mulți metri. In ea stăteau rafturile pline de cărți, ca un lucru desăvârșit în întregimea lui. In

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

apropiere un birou de mahon, erà mai tot acoperit de hârtii risipite. Lângă el o bibliotecă — rotitoare, cu câteva cărți legate puse la îndemână. In capătul celalt al odăii, mese, scaune, tablouri. Soba de porțelan duduià de lemne, iar pe parchet se răsfrângeau în luciul lui, lumini albăstrite și vii.

Răsturnat pe-o canapea, Virgil fumà agale...

Rotogoale de fum se învârtejau înălțându-se, risipindu-se, dispărând.

In aerul acesta încălzit, vocea Dorei se lăsà mai joasă, mai gravă...

...Acum când lanul activității tale se mărește, aș vrea să te văd la lucru... aș vrea să văd în *mișcare*, tot ce gândești, tot ce spui, tot ce scrii... Prea mulți se deszic, se răsgândesc în fapte.

Să înfiripezi într'un gând statornic înțelegerea sfântă a minții tale, cu adevărul sufletului spre bine, să realizezi, să lupți, să 'nvingi; în tine să stea posibilitatea de mai bine și de mai rău, alegând calea cea dintâiu — ca cea trai-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nică — chiar de e mai lungă, mai anevoioasă.

— Și ce-ai vrea tu să fac mai mult, decât mi-e scopul, intențiile, întrebă Virgil mai mult de curiozitate. Nu știa el ce face? și totuși, adulmecând un sfat, o proptire intelectuală care poate îi va folosi cândva, ascultă cu o băgare de seamă nemărturisită. Privirea îi era piezișă, chipul inteligent luase expresia ascuțită a criticului care se ascunde pentru a prinde mai bine tăria și slăbiciunea celui pe care vrea să-l prindă.

Ca din instinct, Dora părăsi locul «de observație» — din fața lui, se alătură de el și-și puse capul aproape de bătaia înceată și surdă.... Pe peptul lui, se simțeà mai bine așà, vorba îi cădeà mai dulce, furând mai ușor pornirea neprietenoasă care-l depărtà...

Ce vreau?

Să-ți lămurești purtarea idealului tău în lupta vieții. Să nu abuzezi de el, ca din dragoste pentru o perfecțiune care nu există încă, să-i stânjenești mișcările,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-l oprești din mersul lui. Să nu disprețuești pe nimeni, să vezi și binele alăturea de rău, căutând mai mult să 'mbogățești o calitate, decât să lovești într'un defect.

— Poate ai vrea, să fiu Vintilă, apostolul pretins al națiunii, al țăranului, al mulțimii, cărora să le aduc slavă, străduindu-mă 'n locul lor, când idealul pentru care am muncit trăește, e în mine, în strălucirea lui îi văd pe toți și nu-i pot recunoaște altfel?

— Să fii și tu și el. Sau nici rezerva neîngăduinții, trufiei din punctul de vedere al unei idei oricât de 'nalte — precum nici excesul unei libertăți dintr'un sentiment de amor propriu, oricât ar părea de altruist.

— Adică, dacă nu un nebun ca el, un «mediocru», un om ca orișicare. Prefer să rămân ce sunt: un înțelept.

— Un stoic.

Un fruct al rațiunii care voind să se ridice mai presus de puterile lui, — va cădea și mai jos, — gândi Dora, dar se oprì. Gura îi erà cusută.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Urmă altfel:

Înțelepciunea ta o pătrund, o admir, dar ași dorì să 'ncălzească, să 'ncolțească ca zâmbetul mugurilor, ca frunzele întredeschise în Mai. Știința ta oricât de mare ar fi, e tot presupusă, neîntemeiată decât pe adevăruri care pier... C'un alt fenomen, altă explicare... și dacă învățătura ta nu-i decât scheia care putrezește cu vremea, sau se frânge când greutatea e mai mare decât ea, orice clădire se va surpà cu dânsa...

— Sărmanele mele cărți, batjocorì Virgil, uitându-se râzând spre ele.

— Da, râzi tu, micule, dar așa este. Ce-i folosește avarului tot aurul din casă?

Trăește, bucură-te, suferă chiar, dar tot ce ai aci — și Dora îl atinse pe frunte — să-ți lumineze pasul și 'n drumul tău să nu uiți pe cei ce n'au avut norocul sau inteligența ta.

— Ei, Dorico, va venì poate și vremea când trăind, mă voiu da tuturor, dar dacă atunci n'am să mai fiu al tău—dacă pentru a risipì tot ce am adunat, îmi va tre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bui înainte de toate cheia adevărată — a aurului—care mi va deschide templu...

— Unde ne-am închinat. Ar fi o profanare. Cum biserica e o expresie a religiunii și iubirea e cultul ei — de ce l'ai renegà — când ai iubit prin mine?

— Templul e mai bogat decât iubirea ta.... e mai pompos, e mai măreț decât religia noastră....

— Icoanele mai simple sunt care fac minuni — fastul nu hotărește ideia unei armonii, n'o spiritualizează ca melodia dulce a iubirii....

— E trecătoare.

— E vecinică.

— Atunci un cor profan e mai frumos decât o psaltichie.

— Imbogățită și lucrată, atinge idealul tău.... Il liberează....

— Il stăpânește.... și Virgil îndepărtând pe Dora, se ridică încet, cu greu, ca de sub lespede de piatră....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Era ceva mai tras la chip, mistuit ca dup'o boală sau zăcăşit de vr'un necaz, în sfârşit, draga mea, nu cum l'am lăsat eu. E schimbat, asta e sigur.

— El te-a văzut ?

— Intâiu când m'a zărit, am prins o mişcare ca şi când ar fi vrut să mă ocolească. Eu scoboram încet treptele ministerului, el le urcà. Ne-am încrucişat tocmai la jumătatea scării. M'a privit, m'a salutat şi-a trecut. Eu l'am chemat, s'a 'ntors şi i-am întins mâna.

— Şi ce-aţi vorbit ?

— L'am întrebat de ce-a slăbit şi dacă-i sănătos — el că mă găseşte mai grasă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tot muşcător şi gata l'a răspuns. Ia spune tu, ma chère, adevărat, m'am îngrăşat ?

— Ştiu eu, Anco, par'că, ceva, ceva, răspunse Ştefana Negri, o femee cam de vre-o treizeci şi cinci de ani, cu părul vopsit blond şi sprâncenele făcute.

Şi Ştefana se uită în oglindă, la trupul ei mai svelt decât rotunjimea cam pronunţată a «prietenei».

— De altfel, când m'a cunoscut, tot grasă eram, se parigorisi Anca Petrov. Ştiu că eram bine îmbrăcată. Mă duceam la ministru şi doream să-mi fac o afacere... Nu eram rău. Am văzut eu şi după salutul oamenilor. E curios cum te oglindeşti într'însul. Când mai politicos, când mai rece vezi de placi sau nu.

Sunt încă tare, nu mă joacă uşor lumea.

Dar Virgil ?

Mai cu seamă. Trebue să-mi revie. Il cunosc, după sforţarea unei căsătorii pripite se va întoarce îndărăt.

— Crezi tu că te iubeşte ?

— Cred că ţine la mine şi mai mult ca tot, *vreau* să fie al meu. Voi luptà. Va

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi ultima încercare — de altfel grozav m'aș odihni, căsătoria cu dânsul am socotit-o în totdeauna ca cel mai bun sfârșit.

— Dar bine, tu nu vezi, s'a 'nsurat, iubește — de ce te-ar luà pe tine când te-a lăsat ?

— Nu știe să iubească și e ușor de prins, de te pricepi să-l iei. Omului acesta, îi trebue femeie ca mine, cu experiență 'n vieață...

Aud că trăesc rău, copilăriile nevestei lui trebue să-l plictisească și cu atât mai mult că nu i-adus vre-o zestre. Ce i-a venit s'o ia, nu știu nici eu.

— Dar bine, tu pe ce te bizui, ce-ți dă atâta 'ncredere 'n tine? Vezi bine, ai fost învinsă odată.

— Răbdarea mea e socotită și certurile sunt făcute pentru împăcări. Tu cum ai lucrat cu Valeriu al tău, n'ai calculat fiecare gest, fiecare cuvânt, fiecare pas? Nu l'ai scos din minți, zăpăcindu-l, până s'a și hotărât s'o rupă ?

— Eu cred că o făceà și fără de mine. A strâns din milionul femeii lui ce-i tre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buiă și poate dacă nu crà tocmai așà cum este, o mai ducea cu casa, tot nu-și lăsà nevasta. Zice că vrea să-și ia acum o moșie, și acolo — după divorțul lui — să facem nunta...

— A mea va fi vreodată? șopti Anca, ca vorbindu-și sie-și, și 'n ochi, i se aprinse o flacără de mânie. Mă voiu răzbunà, de tot ce mi-a făcut Virgil — în mâna, în mâna mea să cadă — își mai zise 'n ea — și scrâșnì din dinți ca o fiară 'n cușcă.

— In ea se ridicau acum veacuri de sclavie — ca niște valuri 'nfuriate bătute de un zeu. Sub biciul îmblânzit al timpurilor nouă, puterea ei ascunsă își întrebuințà defectele voite de bărbați.

Femei viclene și perverse, Anca și Ștefana luptau cu slăbiciunea lor. Distrugeau prin dibăcii și calcul greutățile cele mai anevoioase ce le eșcau în cale întrebuințând sub înfățișări de-ademeneală acelaș procedeu: al sclavului către stăpân. Fără conștiința unei libertăți, fără putința de-a se ridicà în ele, neștiind ce-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dragostea adevărată, aveau cum Stendhal a numit «l'amour goût» — al plăcerii.

Și cum nu l'ar fi avut, când prin el, se ridicau într'o lume joasă, unde bărbații credeau că poruncesc. Ca sluga care fură stăpân nesocotit—dușman cu plata vieții și-a fericirii noastre — femeile astea se întăresc, pe slăbiciunea, celor crezuți mai tari, mai înțelepți.

S'ar zice, că boala vremurilor de rătăcire, falșificând ce e mai bun, a transformat sufletele greșit în judecarea lor, — cum am vedeà și soarele albastru, dacă am puteà da ochilor, proprietatea de-a vedeà astfel.

E o părere însă.

In frământarea forțelor e o împărțire dreaptă, de ce ni se cuvine, de ce ne trebue spre a 'naintà mereu.

Și 'n nedreptatea omenirii, s'ascuns un adevăr mai mare. Cât timp femeia, nu va fi desăvârșită 'n libertatea ei — pentru bărbat va fi tot una: fi-va ea superioară sau cât de jos, tot *visul* lui nu este

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acea realitate de mâine care-l va face fericit.

Copii mai mari, decât femeea 'n suferință, bărbaților le trebuesc o mamă încă, sau jucării — paiațe. Soția se va naște cu și mulțumirea lor.

— Anca era ca multe.

Virgil ca toți bărbații. Iubitele de meserie își au, un farmec, o ispită — ca tot păcatul, ca toată vina, — ca vrajele rătăcitoare din drumul drept și căutat. Tot ele te regăsesc în tine — prin răzbunarea lor. Vei plânge, când vor râde și 'n adâncimea ta, a suferinței tale, senină apoi o steà va răsări...

Urmează-o...

— Ștefana își ajunsese o țintă: stricase o casă, clădind-o pe a ei. Și încântată 'n ea, și-acum, se prindeà, uitându-se în jur, la mobilele Anchii, închipuindu-și pe ale ei frumoase, nouă, iar *ea* servită ca regină, Ursan la ordinele ei.

C'un gest de silă, se-așează pe scaunul puțin mai demodat al lucrurilor mai învechite. Și-o căi pe Anca mulțumită

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

că nu e 'n locul ei. Și deodată părându-i-se că e mai tare decât dânsa, se gândi să-i dea un sfat :

Eu nu 'nțeleg la tine, Anco, ai cunoscut bărbați bogați, câștigând mii și mii, din care ai fi folosit mai mult, — ce tot te legi de Andrea? Alegeți altul cu avere, de vrei să te măriți și tu.

— Ce vrei, e tânăr și-mi place. Îl iubesc c'o voluptate ucigătoare ca goana după vieață, când ești mai spre sfârșit. Apoi, îmi zic, cu ce avere am, îi pot da eu, ce n'are el, acum: un cadru, un decor, o liniște de muncă de care e nevoe ca să-l reținu, să-mi stee....

— Dar, ce ai tu, «au juste» — ce-ți dă bărbatul tău, ce-ai strâns ca bani?...

— Am zece mii de franci venit, plus — bărbatul meu pentru fata care o am cu dânsul, mi-a asigurat, încă, cinci sute lei pe lună.

— Dar bine, cei mai rămâne, — mi-ai spus, c'a sărăcit?

— Nu-mi pasă, văd că mi i-a dat, primesc — mai vine câte odată pe aci... nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

pot ca să-l gonesc... Şi schimbând vorba iute, Anca urmă: în fine, am cevà şi Virgil cu ce ar câştigà şi dânsul cu timpul, am fi chiar înlesniţi să ducem un traiu mai larg, printre bogaţi. Cu vaza lui, mi-aş face şi relaţii bune, în societatea mare. Pe câte le-aş privi de sus. care 'mi întorc azi capul! Ma chère, tu nu vezi ce se petrece — ce-a fost în varà, pe la băi. Scandaluri pretutindeni, divorţuri câte vrei — şi ce dispreţ pentru acele care priveau cu jind, de invidie şi necaz că nu pot fi ca noi. Şi 'ncă tu şi eu ne-am lăsat bărbaţii, dar cele măritate: fără sfială, ochind în dreapta, în stânga... s'au pomenit iertate mai târziu, când poate ar fi vrut tot ele, să fugă din cămin...

Ce proşti mai sunt bărbaţii! O pacoste pe noi, când n'am fi ca toate. Cinstite, aida de! crez să găsesc pe lume? Şi foarte natural. De ce ar fi, când isbuteşti şi-aşà. Momelele şi veselia noastră le plac bărbaţilor mai mult decât orice...

— Un sunet se auzì la scară. Uşa se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr:1901-1932

deschise, și-un fecior intră, cu două cărți de vizită.

— Poftește în salon, — și Anca se sculă, cu grabă, spunând Ștefanei:

Ma chère, treci tu întâiu, — primește-i — viu și eu în urmă.

Dar cine-i, întrebă Ștefana c'un zâmbet înflorat.

E Roiu și Eremia Duncă, îi cunoști— ține-i de vorbă... până mă 'mbrac...

Și Anca — o împinse încetișor neașteptând răspunsul. Închise ușa după ea, și 'ncepù să se desbrace. Își aruncă hainele c'o grabă înfrigurată. Își despletì părul săracit, cu zeci de bucle prinse 'n tot felul și se peptănă din nou.

Își scoase apoi cămașa turnând pe plinătatea cărnii ce tremurà în goliciunea ei, valuri de parfum atâtători — prea tare.

Și pe când se pregătea să-și pue rufa de mătase, se așezà 'n dreptul oglindei ca în desfidere — ca pentru o întrebare.

Mai am vreo câțiva ani și vocea desfrânată avù mlădieri mai joase, de ciudă, de părere de rău: ce-i va rămâne?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se văzù singură — și atunci se 'nfierbântă la gândul atâtor răutăți din ea, care-o stăpâneau cu propria ei voe.

Și niciodată nu se văzù mai înverșunată, până la crimă, până la ura care sfarmă, ucide — dar trece peste tot...

Il vreau — îl voiu aveà, șoptì ea gândindu-se la Andrea.

Se mai uità odată la întreaga ei înfățișare, la haina ce-i ascundeà tot corpul, sub falduri, mari, căzute : petale—a unei flori-otravă în drumul ori și cui...

Și se simți mai bucuroasă de amăgeala vârstei, sub masca chipului lucrat, cu pudră, fard și roșu. Cerceii de briliant îi da o strălucire pe care n'o aveà în suflet, inelele-averi, țineau drept calitate orice pornire bună sau tinerețe 'n floare.

Erà o forță încă.

Dar toate mișcările ei de-acum trădau par'că, pe acel ce tot așteaptă 'n cel din urmă val, scăparea lui... Incordându-și însă, ultimele-i puteri, cu pasul sigur, cu fruntea sus, — stăpână pe dânsa — se 'ndreptă spre ușe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon/1901-1932

Ajunsă în salon, Roiu și Eremia se sculară și-i sărutară mâna. Ștefana se ținea de-oparte. In așteptarea gazdei crezuse nimerit să cocheteze, cercând să 'nflăcăreze pe cei doi.

Anca intrând acum, îi stânjenea efectul.

«Ma chère, dar știu c'ai stat — nu-i vorbă te-ai făcut frumoasă — și ca răzbunată se 'ntoarse, iar la locul ei, urmând: Domnul Roiu, tocmai, ne istorisea o scenă prea picantă. Inchipuește-ți Anco, că tânărul Opran, trăia cu trei femei odată. Și 'ntr'o bună zi, mai zilele trecute, s'au întâlnit la el, pe neașteptate. E foarte comic, «d'un drôle»...

— Și ce-i mai nostim, zise Roiu—e capul lui Opran.

Intâiu, sosise o minoră, cam de vreo cinsprezece ani, apoi o franțuzoaică, și 'n urmă o actriță românca, dela teatru. Când a intrat aceasta, s'a așezat pe scaun uitându-se chiorâș. Celelalte o măsurau la fel, în așteptarea, celui, ce trebuia să vie. In fine, iată-l, apare, face ochii mari, dar când să intre 'n vorbă, neștiind cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să le 'mpace, găsește o scăpare... în telefon.

Allo, allo, cine-i? — cu, își zise sie-și— și tare «da, da, vin, s'achit o notă» — și se uită spre una «să dau un comision» — și întorcându-se spre alta clipi încet din ochi — pe când celei de-a treia îi făceà semn să steà. Și a rămas cu actrița, care i-a făcut în urmă—o scenă...: plângeà, își smulgeà părul, hainele, umbrela, par'că erà nebună. In fine o potolește și pe asta, plecând cu ea 'n trăsură. Și astfel s'a sfârșit o odisee veche, a unui don juan «quelconque».

— E banală, zise Anca. S'a mai întâmplat. Ia spune D-le Petre, ce te mai faci? — nu te-am văzut de mult.

Mă părăsiți cu toții — și Anca se uită drept la dânsul, c'un zâmbet înțeles, c'a înrudit cu al lui.

— Ne părăsiți, voiți a zice — și galant, Roiu se 'nclinà încet spre ea.

Am dat de multe ori cu gândul să viu — dar ați fost tot plecate. Intâiu prin străinătate, Roma, Milan și Viena. Apoi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sinaia — și acum deabea vă regăsim din nou mai tânără, mai răpitoare ca oricând.

— Nu știu de femeia asta îi plăceà lui Roiu — dar ar fi vrut s'o aibă. Nedeslușit și gândul lui Virgil îi dà imbold mai mare. Ce triumf pe dânsul să-i spue: Virgil, știi Anca... e acuma a mea, ce delicioasă ființă, cum ai lăsat-o, nu știu — și să-l privească țintă ca dup-o izbândă mare...

— «Tot curtezan, amice; mă'ncântă tot ce-mi spui, dar numai cred. Sunt alții cari văd altfel. De pildă, prietenul Andrea. S'a însurat.

— Și aud că se desparte. Vezi bine, n'ai dreptate. Un om lăsându-și soața, e că regretă amanta. E o părere poate, dar poate un adevăr.

— E drept, dar, ce se aude? nu trăesc bine? și Anca făcându-se că drege o cută dela rochie, se apropie de dânsul, lăsând pe ceilalți doi, mai la o parte — singuri.

— Ștefana vorbeà de tot ce știe o lume — și nu știe nimic. Eremia îi răspundeà cu glasul jumătate, ca omul prins

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în cleşte — ne cum la locul lui. Aveà oroare de maimuţării şi rele. Un filosof în vârstă, cu multă sănătate în trup şi mintea lui.

Erà urât, dar bine. Inteligenţă mare, cultură foarte întinsă şi pe deasupra bun cu ce e bun în lume. Trăià modest şi fără zgomot — şi aveà pentru Virgil o dragoste adevărată. Pe Dora o cunoşteà de mică, ştià ce valorà şi ca un frate, ar fi dorit s'o apere de toţi — de tot ce se învârteà, ce mişunà în jurul lui Virgil, ca gâze otrăvite, la lamura de miere.

«De i-aşi zdrobì» şi se uità la Anca, cum şopăià cu Petre, pe când Ştefana, 'i se părcà insecta care-o striveşti în drum. De aceea tot vorbind, mai mult trăgeà cu urechea — spre grupul celor doi, care spuneau:

«Se sfârşise slujba şi mă pregăteam să es. Virgil cu «dânsa» într'o bancă, nu mă văzuse. Incep să vorbesc tare, tovarăşii râdeau. Virgil întoarse capul — pe când orga tăceà, sub ultima suflare de vieaţă — adormită... Mă salută, mirat, ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încrezător, că mă vede acolo, lângă el, alăturea de «dânsa».

— Va să zică o cunoști, o știi cum este? o întrerupse Petre.

— Neînsemnată și pierdută, cu ochii în extas, se ruga, la o Madonă..., batjocorì femeia cu ochii mari, scoși din orbite, cu sânul voluptos, eșit aproape afară — sub haina de-abea prinsă.... Și râse, ha, ha, ha, nervos, ca de-o aducere aminte, hazlie.

— Și nu l'ai mai văzut, n'ai căutat să-i mai vorbești odată, să vezi cum o mai duce, ce gânduri are...

— Nimic. Ce, s'alerg eu în urmă-i? Să vie, vom vedeà...

Dar Anca nu spuneà că se 'ntorsese la hotelul din care soții Andrea, plecase chiar de a doua zi, dela întâlnirea lor. Și-și urmase drumul, uitându-l în petreceri. Acum, că lucrurile, mergeau prost la dânsul — speranța înviase — și cu ea mijloacele de luptă. Anca nu se dădeà 'ndărăt dela nimic și «prietenul» Roiu erà unealtă bună. Il va întrebuința... și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anca se făcù drăguță, vorbindu-i mai aproape — de un altul — dar atingându-l încet, pe mână, luându-i batista, sorbind parfumul, băgându-i-o la loc cu apăsări șirete, pe peptul, care tăcâià, în goana instinctului brutal, pervers — ca alungat de bice, de foc și de otravă.

— Dar terenul îl vindem? smuci vorba aproape gâfâind acest om al pierzării; și-i aduse aminte de ce-i scrisese Anca.

— Profitul îl împărțim, răspunse 'n șoptite cu două înțelesuri, *ea*, *femeia*, — și zâmbì cu gura întredeschisă ca a șerpelui ridicat să muște. Valeriu Ursan e care vrea să-l ia. Ne dă zece mii — dăm lui Virgil cei șease, restul... și Anca schimbând vorba — ca înțeleasă — se adresă Ștefanei: i-ascultă draga mea, ce zici, Roiu mă 'ntreabă ce facem cu terenul din Dâmbovița? îl luați? Valeriu sper ți-a spus, că m'a îndreptățit să-i fac eu târgul...

— L'am auzit și eu în felul ăsta — dar nu pentru acum, când va isprăvì procesul și va retrage partea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce parte, ce proces, întrebă Roiu, cu interes... și se sculă, odată cu Eremia, aprins la față și desgustat de tot ce auzise.

— Partea averii lui — procesul de divorț...

— A, da..uitasem, vă felicit, de viitoarea nuntă; — și Roiu îi sărută mâna, mai apăsat, de două ori — pe când Eremia se aplecă ușor în fața Anchii ce-l petreccà la ușe...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nostime femei, ce zici Eremio, întrebă Petre, când se văzură singuri.

Duncă, nu răspunse, cam încruntat, cam gânditor.

— Se îndreptau spre centru.

Ziua amurgeà.

Peste ei, se lăsau acum, umbrele nopții ca sufletele unor morți ce tresăreau în spațiu — ca păsări nevăzute, gigantice, cu aripele 'ntinse 'n nemărginit.

— Ce zic? și Eremia, ca deșteptat deodată, ca dintr'un somn adânc, își urmă tare gândul.

Mi-aduc aminte de vorbele bătrânului Konaki. Ca și el mă 'ntreb : cam ce ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trebuì, să fie, la noi civilizația ? și par'că-l aud pe dânsul : «moralul, moralul și iar moralul ; căci ce ar folosi să știm câte sunt în văzduh, în cer, pe pământ și 'n mări, când am înstrâmbeți, am jefuì, am prigonì, am învrăjbì, adică ne-am face mai răi decât am fost ?»

— Aida, de ! Dar bine, Eremia, eu îți vorbesc de Anca și tu de cronicari. Nu la ea, sper, te-ai gândit, bătrâne...

— La ea și la Virgil. Și e mai multă legătură decât crezi, între ei doui, societatea noastră și omenirea 'ntreagă.

— Ce are a face !

— Multă. Decăderea moralității e 'n totdeauna însoțită de conrupția conștiinței și 'n concentrarea treptată a culturii românești e un mare gol.

— Anume ?

— Caracterul... dar e fatal, adăogă Duncă, după o pauză.

Nu suntem formați, Virgil e un copil. Aceeași purtare la el ca și la cei ajunși în fruntea țării, care având chiar intenții oricât de superioare —pregătiți mai mult

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca el, în înverşunata luptă pentru trai, cunoscând structura lucrurilor în cele mai mici amănunte—amănunte din care Virgil vrea să facă o poesie — n'au încă *mijloacele civilisate* de ajungere la scop. Va trece vreme încă, până când va face binele care-l visează... E încă tânăr...

— Şi pân' atunci ?

— Va face rău — adică lui şi femeii lui — dacă răul acesta nu va fi tocmai distrugerea contradicţiei dintre destinul lor sufletesc şi organisaţia societăţii noastre.

Fiinţele astea două, sunt făcute, una pentru alta, şi amândoi, vor cădeà jertfă unei cauze mai mari—de nu mă 'nşel, dar nu cred, şi Eremia clătină încet din cap.

— Bine Eremio. Ai căpiat se vede. Nevasta lui o forţă! Dar unde-o vezi — dar el? un om ca tine ca şi mine, cu deosebire că-i mai ambiţios, mai mândru...

— Eu am trecut de vieaţă, am renunţat la dânsa, îmbătrânesc . . , tu . . . şi Duncă surâse în noaptea care se lăsase — vei rămâne ce eşti şi-ai fost . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Virgil e altceva. In el văd viitorul și-l iubesc cum îl iubește Dora.

— De unde știi ? Eu sunt convins că și ea, e o ambițioasă, a vrut să se ridice printr'însul și s'a înșelat — cum s'a 'nșelat și el când s'a însurat cu ea.

Din iubire nu se mai ia azi nimeni. A fost o rătăcire . . .

— O rătăcire — dreaptă.

— Nu vor trăi împreună.

— Se vor iubi în ei.

— Virgil va luà avere, căsătorindu-se din nou — ca să parvie, să fie în frunte.

— Fie — și va ajunge. Apoi mărit prin suferință sau înțelesul ei, își va găsì *femeia* alăturea de el — pe calea cea mai dreaptă.

— O Ancă poate, de nu va fi chiar ea.

— O nu ! răspunse Duncă iute.

— Dar, la urma urmei, l'aș înțelege mai ușor decât prostia asta, de-a se însurà c'o fată fără bani. Apoi femeile astea sunt câteodată adevăratele femei. Iubesc mai bine, sunt vesele, nu sunt în totdeauna falșe. De le condamni tu azi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce te îndrituește să crezi că, n'ar fi și ele 'n stare să iubească, să se regenereze?

— Ce mă îndrituește ?

Sufletul meu.

Și în orice cas de ce am risipi din forța noastră, din tot ce avem mai bun în noi, să ridicăm femei de felul ăsta. De sunt chiar nenorocite, nu ne umilesc ? și de le plâng, arare, e când zăresc o licărire, o recunoaștere, o îndreptare sinceră de răul care-l fac sau l'au făcut. Dar e așà de rar să vezi, o pocăită cu sufletul întreg !

Dar de e fericită astfel, de e tare, bogată, de n'au nevoie de cât de un nume? — zise Petre.

Făcându-și meseria în lux și pe ascuns — și Eremia râse : sunt cele din urmă la care ar trebui să ne gândim, nu întâiu. Totuși e adevărat, femeile — ca Anca și Ștefana — și altele mai rău, găsesc azil și 'ncurajare mai ușor, prin banii, unora la fel cu ele sau 'n sufletul altor naivi . . .

— Dar care sunt mai bune, fetițele per-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

verse «les demi-vierges» de salon, sau cele emancipate cu fumuri, cu titluri, cu firme de paradă ?

— Nici astea. Când nu sunt slabe, prin neputința lor, de a se 'nălță cumva în ele femeile se ascund, sub îndrăzneala, înfrângerilor de viții sau deșertăciuni, când sunt mai tari, superioritatea lor — ca tot ce-i vremelnic căci e neisprăvit — au însușirea fudulă, calculată a formei care strigă.

Intâia e o perversă, a doua o diplomată și câtă depărtare între amândouă și *ea*.

— Un ideal — își râse Petre.

— O femee, un suflet ca noi toți.

— Și cum va fi ?

— Nu numai, o inspirată, o spontanee bună, sinceră și tare — dar și o prevăzătoare experimentată 'n ea.

Fără religie ?

— Cu. Va *crede* însă prin acțiune și va avea credință prin *fapte* și consacrând actele în conștiință va spiritualisà materia. Iar când va iubì nu va mai jucà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

comedia sentimentului pentruca să se facă iubită, dar va iubi pentrucă iubește...

— Ca Dora — zeflemisi amicul.

— Ca Dora, poate... întări Duncă, grav, oprindu-se 'n loc.

Erau în dreptul cofetăriei Capșa.

— Să intrăm? și Roiu împinse ușa intrării principale.

Era aproape șease.

La ora asta localul era plin. Deabea găsiră o masă într'un ungher, departe de cei mai mulți.

Un șopot înfundat de glasuri — țăcăneli, tacâmuri, pahare izbite ici și ici.

In aer căldură aromată.

Multe femei vorbesc, se mișcă, ca niște flori care se apleacă să le culegi — cu ochii, inima — în tine, în sufletul sau carnea ta.

Una din ele, e mai frumoasă. E 'naltă, șerpuită, cu rochea în dantelă neagră, cu pălărie scumpă.

Cine-i femeia asta, Duncă? Tu o cunoști?

— Nevasta unui demnitar. E bine, nu-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

așa ? îl *reprezintă* de minune ! E falnică, impunătoare, se 'mbracă bine, are tact. In vremuri știi ce-a fost ? De cele care-ți plac ție... Bărbat'său a reabilitat-o... azi se 'nșeală reciproc... și Eremia uitându-se spre ea, zâmbì ciudat, pe când Roiu murmură, cântă încet :

Combien de fois dans l'orage
Mon pauvre esquif a péri !
C'est de naufrage en naufrage
Que j'arrive à mon mari.

Duncă însă, serios, urmă pe dată :

Vezi Roiule, chiar de n'am găsì așà ușor, pe acea icoană de femee, de care-ți vorbeam, de ce ne-am scoborî la antipodul ei ? De ce am da florile sufletului nostru acelor ființe care le vor zdrelì. Intre cele dintâi și cele din urmă, mai sunt și altele, oneste, muncitoare, pe cari uneori o soartă fatală, organizată poate de tot ce-i rău în noi, le 'ndoaie 'ntrînsele și cad, căci n'au puterea destulă ca să lupte — n'au ajutorul nimănui. Și ceea ce-ți spun, mi-aduce aminte o altă rătă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cire cu multă asemănare. Tu știi de administrația ocnașilor din Franța. Printr'un spirit falș de umanitate și din interesul unei colonisări, Francezii s'au gândit să ridice moralul, acelor condamnați trimeși acolo, dându-le putința să devie proprietari sau arendași. Și ce-a eșit din această pretinsă regenerație spontanee a unor oameni pierduți ce pierd și pe alții ? Nimic aproape. Și se citează cazuri tipice în arătarea acestui paradox dintr'un sistem care pare o desfidere mai mult, pentru aceia cari sufăr și n'au păcătuit. Apoi familia lor ? Chiar punându-se 'n vedere că cei rămași în urma celui care fură sau ucide, nu's vinovați, te 'ntrebi — de ce s'ar face sacrificii pentru ei — de ce s'ar cheltuì de Stat ca să-i unească la olaltă, când alții mult mai vrednici se sting, stau depărtați în așteptarea codrului de pâine... cari n'au altă vină decât mizeria lanțului de zile grele... ale căror femei, copii, pier când au murit ei sau n'au de lucru. Aceștia n'au dreptul de-a trece *înaintea* celorlalți când

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

au nevoe de curaj, de-o mână bună, de un glas mângâietor ca să-i susție ?

E sfântă mila care se naște din conștiința că ceeace dai prieste și va folosi acelui care moare sau se stinge de nu-l vei ocroti tu, cu darul, cu iubirea ta. Și 'ntre cerșetorul trândav, dar păcătos, care 'ți ese 'n cale și cel pe care'l știi că vreà să se ridice prin munca sau curajul pe care le adastă dela tine, să nu te 'ndoi. Cel dintâiu te fură, celalt îți va întoarce obolul cu prisos: Te va tămădui poate și pe tine de un rău ascuns — îndoială poate neîncredere 'n omenire. E sfântă mila între cei, ce pot, să se 'nțeleagă cu fapta.

De sigur, dar mulți se 'nțeleg și altfel: nu fac nici rău, nici bine, n'au entusiasm dar nici intenții rele, își văd de-al lor, de ei...

— Sunt egoiștii sau naivii cari închid ochii 'n jur — mulțimea care doarme și nu trăește...

O știu. Apoi vin, *somnambulii morali* cari 'ncearcă să se plimbe pe case 'nalte:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe margini de voințe, de vorbe mari, grozave — și cad în întunerecul din ei, în golul ce nu-l văd într'înșii. O știu și pe asta. Apoi ?

— Aicea mă opresc. Ce-ași mai puteà s'adaog? Tu vezi perfecțiuni, acolo unde nu-i putere.

— Te 'nșeli — știu vorba lui Euripide, «cunosc rãul care voesc să-l fac, dar pofta e mai mare decât voința mea». Dar ce 'nsemnează ? Nu trebue să luptăm, să căutăm să ne învingem, spre a puteà învinge pe cei mai slabi, mai răi ?

— Dar sunt calități ca și defecte de *suprafață*. Un om care pare bun, poate să fie mai puțin bun decât unul care pare rău.

— Desigur. Dar sunt clipe, evenimente în vieața omului, cari te descoperă pe neașteptate. E destul un singur gest, o nuanță, un fapt care să fie oglinda propriului tău *eu*, ca să te vezi și să fii văzut de cei care știu vedeà.

De pildă o căsătorie, o dragoste, o suferință — ca la Virgil — o grevă, o răs-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

coală (ca cea din Martie la noi) — un resbel — ca la popoare — (așà cum Europa-l pregătește) sau moartea — la noi toți.

Părerile sunt trecătoare, când formele sunt fără temei. Și 'ntocmai ca bolnavul ce pare trainic, sănătos, ne deșteptăm, odată, cu rãul ce ne roade și într'o zi s'arată.

— Bine, dar atunci cine-i sănătosul și care e bolnav — cum nu văd, nici perfectul, sub chip de om?.

— Eu 'l văd, în viitor, prin știință și 'n artist.

— Dar sănătatea ?

— In echilibrul lor.

— Ce-ai înțeles prin el ?

— Nu, numai bunătatea sufletului artist — nici, știința gândurilor senine și adevărate. Ceva mai secundar, ce stă întreamândouă: măsura, cumpăna *dreptății* ce ține șir, urmare în bine și nu te lasă sterp — nici mort.

— Dar, repet, nu toată lumea poate să fie savant, critic, artist, femee onestă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tot omul, e un suflet — produs de energii. E o putere. Să muncească. Să fie artist în meseria lui.

— Nu toți muncim ?

— Toți suferim, dar nu știm totdeauna, ce-i munca adevărată.

— Aceea ce dă *pâine*.

— Aceea ce-o iubim.

Prin dragostea de tot ce facem, ne 'nălțăm, trăim, ești liber. Și'n muncă stă iubirea de noi și alții. Cealaltă e rătăcire, un jug, sau o povară. Dăm îndărăt, ne ruinăm sănătatea, sufletul, sau amândouă.

— Dar, dacă, ni se poruncește de timp sau oameni, să facem ce n'am vrea ?

— E că ești slab, iar de reziști ești tare.

— Dar dacă mori în luptă?

— Altul, îți va luà locul, și vei birui într'însul și prin el. Totul, e să rămâi *tu* un caracter. Să te cunoști, răspunzând realității tale și cunoscând pe alții să-i stăpânești, în realitatea lor.

— Așà vorbește și Virgil — ca tine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Il vezi convins, critică drept și totuși n'are seninătatea ta. De ce?

— Intreabă, pe oratorul, cu vorbele lui goale, pe scriitorii retoricei lor seacă, pe cârmuitorii ajunși — pe toți acei ce precupețesc cuvântul — discreditându-l. Și ceeace azi la Andrea e numai rătăcire, de el, necunoscându-se pe dânsul, păstrându-și însă, idealul curat de-oparte, care-l mântuește și-l va schimbà cu timpul, mulți au rămas, ce-au fost și vor să fie: actori, mai buni sau răi...

Dar vor dispare...

— Cum?

— Prin ruinarea lor...

— Poate te 'nșeli. Actori, actori, dar oare, Eremio, nu sunt și ei artiștii de cari vorbeai.... Muncesc și ei — în rolul lor...

— Punându-și o mască, ca să *pară* — ce nu sunt ei, în vieața lor. O nu! Artistul! cuvânt sfânt al cărui suflet e frumusețea însăși — e vieața lui întreagă!

— Cuvânt ai zis?

Și fapta — cu, n'o despart de el. Gra-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iul nu e haina, intenţia sau forma. E germenul omenirii... nu este o minciună, o speculă, un rău. Cuvântul şi cu fapta e sufletul şi mintea, — e înălţarea şi progresul nostru. Despărţite sunt *două forţe* 'n luptă...

— Şi care e mai tare.

— Aceea care o pune pe cealaltă în mişcare. In fond, nu's două vieţi—e *una*. Şi aceasta, destrămată, chiar de-ar fi, în forma ei mai pieritoare, de un adevăr, ce-ar fi prepus, o dibuială, de lumină, tot e mai mult, decât orbeala flacării ce moare...

— Şi-a strălucit.

— O clipă.

— Atâta cât trăeşte, — cât trăim.

— Cât ne stingem... căci nu trăim de cât pe *urma* noastră şi-a celorlalţi.—De aceea nu trebue să 'nşelăm trecutul, nici viitorul, căci ne 'nşelăm pe noi—cei care suntem azi.

— O humă.

— Un lut, de vrei — şi totuşi o repet: lucrând, muncind să ne desprindem de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

moștenirile de mijloc a unor suflete mai mici din noi, *creem* destinul. *Vedem* prin el un suflet *nou*, sufletul *nostru* — cum prindem abstracțiunea frumuseței pe o pânză de artist — cum am privi *frumosul* pe o față de cristal, în dreptul lumei care trece — și-a devenit ca el...

— Dar, dacă frumosul, idealul sunt aceleași și la cei fără conștiință, sau care și-o ascund, sau e ascunsă 'n ei ?

— Și-și fac iluzii din minciună și armonii închipuite — țesute 'n rău ?

— Ce adesea-ți îți deschide un infinit ce te încântă...

— Ce te 'nșeală, vrei să zici.

— Nu totdeauna, zise Roiu. Eu cred, că țesătura, creerului nostru, când reușim să ne creem afar' din noi, întrece chiar natura noastră. Că intriga, calculul, artificialul, o artă scenică, condiționează viața mai sigur, decât tot. Sinceritate, temperament — o pozã, sau o slăbiciune, după împrejurări. Representarea, în convențiunea ei, e totul. Și, ca pildă, privește mulțimea la spectacol: se 'nduioșează,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plânge, se revoltă cu cei pătrunși de jocul scenei...

— Și 'n viață stau nesimțitori sau reci, în fața cine știe ce mizerie sau crimă... cum sunt atrași mai mult, de acea femee, sau virgină pervertită, ce joacă rolul mai departe, atunci când e iubita, sau ajunge, soața ta.

— Și rolul poate e mai greu, cere mai multă muncă și drept să-l răsplătești, de cât acele, cu darurile născute, ce nu știu ce-i păcatul, nu știu ce este lupta și nici traiul, așà cum se găsește.

— Cu toate că vă dă, din bunuri, din suflet și le omorîți în ascuns.

— Nu, făcându-le mai altfel, nu visătoare, dar desrobite de un vis, — o specie mai nouă.

— Poate. O variație de păsări sau flori mai răsărite... o artă pentru artă... ceva artificial...

— Nu zici, chiar tu, să fim creatorul perfecțiunii noastre?

— In luptă cu natura și fără Dumne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zeu — n'am zis aceasta. Nu's două școli, cum nu-s două biserici...

Ca să ne desăvârșim, după chipul și asemănarea Celui care ne-a zidit în Ființa lui, cultura rațională a rasei omenești, rămâne zadarnică, când înfrânge sau luptă împotriva, acelei expansiuni și puteri sufletești care realizează idealul religios, și idealul iubirii. Și totuși, în prevederea desăvârșirii posibile a omenirii, — în așteptarea acestui ideal prea depărtat: — când izolat ai știut să împaci morala oficială cu morala adevărată, știința cu religia, cerul cu pământul; când ai ajuns să pricepi, să cunoști prin iubire de toți — tot binele din om — ajungi să-i înțelegi și răul, toată dezbinarea și toată ura. Și, din înălțimea conștiinței tale luminate, privești cu înțeles adânc, luptele atâtor probleme din valea plângerilor — a lumei — și-ai vreà s'o cruți...

— Și cum ai face, de-ai puteà s'o fericești?

— Când timpul mi-ar arătà calea, năs-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cându-mă din nou — prin altul, mai tânăr, decât mine, mai superior — peste prăpastia sufletelor și a claselor ce ne desparte — arunc vecinicia, acelui-aș pod: iubirea... pe marea vieții.

Apoi din insula aurită a gândurilor mele, înaintez spre toți... îi chem pe nume... Toți, se recunosc în mine și peste zilele ce curg, de-asupra timpului, care ne duce, înaintez mereu în urmă, la cel din urmă dintre ei... Și dau de țărm...

Mă 'ntorc, mă 'ntorc cu dânșii și peste puntea, jertfele făcute cu dragostea de ei — ce ne unește și ne-a unit, privim în jur...: o scânteere... încă multe... și marea — moartea chiar — a dispărut...

— Ca prin minune și Roiu se uită zâmbind la Duncă, dar Duncă nu-l vedea.

Răspunse:

Nu — prin minune: prin veacurile de suferințe, prin munca și răbdarea lor — prin șir de doruri neîmplinite, de vise mari — prin rodul lor...

Roiu surâse...

Celalt tăcu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Se văzu singur.

In jur tot mese goale. Mai toți plecase. Ceasul bătu opt, c'un sunet argintiu —de bani izbiți pe marmură, pe piatră...

— Se pregăteau și ei să iasă. La o masă afară, în stânga, un singur grup: Dodo Cristea, Tache Razu și doi necunoscuți.

Râdeau cu hohote, când nu vorbeau în șoaptă.

Roiu șopti:

— Hei Duncă, eu te-am lăsat să spui — nu tu, trăești, dar ăștia, îi vezi...

Duncă — o luă la dreapta, grăbit: sunt învitat la masă, mâine chiar la el — la Cristea, și nu știu ce să fac: să merg sau nu? E adevărat că nu mă 'mpac cu dânsul, cu felul lui, dar vine și Virgil cu Dora... Tu îi cunoști?

— Nu, — și totuș cine nu-i cunoaște! El, veselul, Dodo, cel mai vestit la cluburi, cel mai «chic».... Ea, Doamna Didia Cristea... o nostimă cucoană...

— O prietenă a Dorei, întrerupse Duncă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

Roiu urmă: Ereau nedespărțite în vreme. Una falnică, alta vie—una blondă, alta brună... un contrast.

—Și totuși armonie, zise Duncă. Eu cred că nu-i nimic adevărat din ce se spune de Didia. Unii, zic, că-i femee rea, că nu-i cuminte.

—E sigur.

—Eu, nu cred. De unde știi?

—Din tot. E pretutindeni: la curse, la petreceri, pe stradă, la șosea. Dodo, mai, că nu stă cu dânsa... Deci, e firesc, de ce ar fi cuminte?

—Și totuși îl iubește.

—Că nu-l lasă? e poate altcevà... mai știi ce farsă... ce scopuri... ce perdeà...

—Un văl de dramă, poate de vicață ascunsă, de cine știe ce mister, ce taină...

Și Duncă își mai zise 'n gând: mă voiu duce... m'am hotărît...

Necunoscutul îl atrăgeà...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramsivanilor/ndr1901 1932

La masă, la masă, s'aducă la masă.

Cine lipseşte dela apel?

— Bine, Dodo, aşteaptă, ce zgomot faci, parc'am fi singuri...

— Aşa sunt eu. Mi-e foame. Hai Tache mai 'nainte — şi-l luă de braţ.

Didia se uită la dânsul: e neschimbat bărbatul meu.

Dora zâmbi cu bunătate, Virgil ironic — apoi spuse: pe cine aşteptăm Didio — pe Eremia?

— A venit — e dincolo, se uită la tablouri. Aştept pe Savu şi Stoian. Dar iată-i... vin odată... în teuf, teuf strigă Didia prinzând un zgomot de afară... paşi pe scară...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi într'adevăr, peste puţin un ofiţer cu Mircea, se arătară în prag: unul ceremonios — altul posac.

— Iar mohorît amice, aţi întârziat, ce vi se întâmplă?

Mi s'a stricat maşina. Mă scuzaţi — răspunse Savu.

— Nerăbdător, Dodo, strigă acum mai tare: la masă, la masă, s'aducă la masă.

Apoi, când toţi se aşezară la locul lor, luă, iar cuvântul:

Domnilor, acest dejun, e în onoarea lui Virgil. A fost numit profesor la facultate — agregat — şi cu toate că eu nu înţeleg decât şcoala vieţii — singura pe care o ştiu şi-o practic — tot mă închin în faţa cărţii... şi-l felicit.

Şi fără să se mai gândească decât la el, Dodo întinse furculiţa, şi-o înfipse în carnea gătită, de viţel, ce-i stă înainte.

— Ce nebun — mustră Didia.

— Nebun, cuminte Doamnă—şi vreau să fiu astfel.

Hei, dintre toţi aicea, cine cunoaşte vieaţa mai mult, mai bine, decât mine!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mă vezi, Virgile, eu, ce nu pun preț pe ban, și recunosc că-i totul — ce nu știu nici ce-i munca în felul vostru, eu mă găsesc mai tare, mai fericit așà. Desfid să mă întreceți în a învârti o lume . . .

— O anumită lume . . . adaogă Virgil.

— A ta și-a mea, a tuturor : o lume de afaceri, de calcule, de trai mai bun, în lupta pentru pâine. Adică, ce ? vrei ca să-mi zici, că poate ești într'altă lume mai bună, mai de preț ? Scoboară-te din nori, băete, gândește-te că ești la noi, în țara asta de copoi — de cei ce fug în goana vieței, după averi . . .

— După plăceri și expediente.

— Se prea poate — dar trăesc, îi vezi că mișcă, stăpânesc, înlănțuesc chiar un' ca tine.

— Pe cei mai mici : pe ei și alții, — iar nu pe mine.

— Vorbe. Și-ai fi ca ei — de-ai fi cu ei — în frunte . . .

— Politician, cârmuitor ?

De aceea poate nici mă bag — în hora lor. Stau deoparte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cu nasu 'n carte. Ia, Doro, spune-mi tu, nu poți să faci pe Virgilică să se schimbe? Mai lasă, Domnule, învățătura — te tâmpești. Ești literat, mare savant, profesor, ce-ți mai lipsește? Trăește — fii ca mine și ca el — ca toți.

— Protestez, sări și Duncă, ce vrei să facă? Capitalul lui, nu-i în plăceri — e 'n muncă. Și are datorii mai mari.

— Și eu am datorii mulțime, glumi Dodo, gândindu-se la el, la bani, procente.

Toți râse.

Didia făcu semn Oniței care servea.

«Mâncarea-i delicioasă, spuse Stoian, servindu-se din nou, din ea.

Tache dădù din cap și spuse:

Doamnă Didio, e grozavă fără cusur— pe Dumnezeu.

— Ia, spune Didiuțo — zise Dodo — cât aur ți-am adus de ieri? Sunt într'o venă Domnilor, — la club, — de speriat, mă credeți — și totuși par'că sunt schimbat, încep să strâng... am adunat câteva mii... Mai știi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Și par'că Cristea se mirà că banul începeà la el să steà, să nu mai fugă.

— Te-a mai schimbat, Didia, rosti Dora și se uità spre dânsa.

Didia îi surâse.

Dodo n'o vedeà, întors spre Tache: i-ascultă, Razule, ce zici — guvernul va mai stà?

— Depinde, nu se vor duce însă, așà curând, căci n'au cine să vie. Conservatorii, liberalii, așà cum se găsesc în vremurile astea grele, sunt toți la fel, făr'ca să fie...

— E adevărat, zise Stoian, intenții bune, gânduri mari chiar legi perfecte cu oameni mici, în vicața lor, ce nebunie!

— Atunci, de recunoașteți că politica de azi la noi, e o comedie și legile formalități, de ce nu-mi dați dreptate — să nu m'amestec — să aștept?

—Da, înțeleg, Virgile, răspunse Duncă — dar poți să eși mai mult în lume, să cauți să cunoști, să cântărești pe toți și tot ce-ți ese 'n cale — s'arăți și azi — ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poți să faci și mâine. Să ai curajul de-a luptà pe față, chiar de acum — de-a fi și drept și tare; de-a nu fi mândru și ascuns, sau de-a te teme, de-a fi laș, când vrei să fii erou...

— De mâine... sfârși Dodo cu chipul grav — făr' să clipească.

Virgil se încruntă.

Nu-i plăceau glumele lui Cristea.

Știà ce spune.

Ridică capul și răspicat, c'o voce adâncă, părându-i rău că-i provocat, își spuse păsul, — gândurile lui toate:

Da, erou de mâine și nu va fi un vis — cum nu-i nici cartea mea. Voesc să lupt, sunt sincer, dar aștept ceva: răscoala unor suflete mai tari.

— Și bune — răscoala celor mici și mari — mai spuse Dora 'ncet.

— Răscoala muncei și-a conștiinței, vrei ca să zici? — Dodo sări — ce bazaconii, ce drăcii! Dar câți sunt tari, în felul nostru? și ce răscoală mai voiți? N'am avut una?

— Tocmai de aceea. Răscoala primilor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

aleși, să sune mântuirea, a fost chemarea altora la luptă. Și dacă, bunul simț, realitatea, ar trece peste idealul nostru, când acesta n'ar fi expresia momentului de față, a urmà o stare de lucruri sub cuvânt că nu răspunde unor cerințe din present — unor condiții rele — nù-i o slăbire de putere, o învoire, un compromis ?

Eu nu renunț la mine—acela care sunt.

— Vei fi silit, — răspunse Cristea — căci vei fi singur. Nu poți urnì pe cei mai mulți, când cei mai tari, cei dela cârmă, sunt chiar din clasa ta și-a celorlalți...

— ..Din ziua de azi — dar mâine ?

— Mâine, mâine, vom vedeà — de apucăm ziua de mâine. Mie ce-mi pasă !

— Mie mult.

— Te vezi ministru poate... în zece ani — și Cristea se bătù ușor pe frunte strigând: Virgil, Virgil, ministru.

Dar știi, că mi-ar plăceà — că sunà bine. Ia spunemi Virgilică, ce mai gândești — ne interesează.

— Ce mai gândesc, de ce ți-aș spune ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

Vei vedeà — și tu — ca toți. De nu, chiar plec — mă duc departe.

Unde?

Unde am trăit — unde-mi găsesc din farmecul unor vise mari, de fapte mari: Parisul.

— O clipă de amuțeală, de liniște.

In Dora sufletul băteà.

Tache cântà:

«Paris, Paris, vil-le joyeuse...»

Stoian chiar râse; apoi zise:

Tu ești nebun, Virgile. De ce ai plecà, când ți-ai deschis o cale nouă.

— Ce nu-i produce pe cât vreà, răspunse Cristea, adăogând: și cu dreptate, când la noi materia e absolută și forța lui e în idei...

— Bine, zise Stoian, dar forța lui ca și materia voastră, sunt amândouă realități — a-ți împărți însă din muncă, a lucrà în două părți, sau și mai multe, nu-i o risipă de puteri, de forțe? Virgil, al cărui ideal de muncă își are rădăcina aci, n'ar pierde și mai mult plecând? Ar fi greșeală, căci orce ar face, tot ro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

mân rămâne — de neam tot nu s'ar puteà desparte.

— Tu, Doro, cum crezi c'ar fi bine? la rându-i întrebă Didia.

— Eu ce să spun? L'aș urmà ori unde — dar ca să-l reîntorc.... aci.... mai bun.

— Când tu vei fi mare, răspunse Andrea iute.

Se poate — dar poate timpul încă, nu e pentru mine.

— Nici pentru el, zise Dodo. Sunteți în luptă cu noi toți. De aceea vă și dau un sfat: să nu mai fie luptă și între voi.

— Ce zici Dorico — te lupți cu mine? Virgil o întrebà acum sarcastic.

— Lupta nu-i decât în tine — eu te iubesc și atâta tot.

— Ce vrei să învingi atunci, în mine?

— Să realizez — e altcevà. Nu să învinq o lume de idei — prin sufletu-mi un cântec — alta...

— Cântec, cântec, *explică-le* și tu în fapt.

— Când tu te *exprimi* numai în vorbă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Doi nebuni care se ceartă, strigă Dodo.

— Mai bine ai tace, — lăsând oamenii în pace.

— Ha, Domnilor, a început acum Didia și adresându-se la ea: iar fetițo... mă lasă... spune-mi mai bine, ce mai avem la masă?

— Vei vedeà, zise Didia. Dodo, simțind c'a supărat-o, o mângâie cu drag, pe mână încet.

Deodată Savu râse.

— A râs și Savu, bre, bre, bre, — dar bine Savule, ce ți se 'ntâmplă — ți s'a 'ndreptat mașina hei?

Savu râdeà 'nainte: ia, Tache, spune la gogoși.

— Să spue tare, să spue tare, strigă Dodo. Și adresându-se către ceilalți:

Da, Domnilor, Tache e în curent cu toate.

— Ia lasă-mă Dodo, tu nu ești tot la fel?

— Ferească sfântul... nu vreau să știu de nimeni ce fac, sau ce-au făcut... Unul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

e Dodo Cristea și cine nu-l știe — nu știe nimic.

— Domnule Razu, întrebă Didia, ce mai e nou prin lume — ce s'a mai întâmplat?

— Zece divorțuri, cinci cununii... și multe altele de mâna stângă... o încăierare...

— Unde și cum?

— In oto... două dueluri... un botez... ante-procete contra și pro...

— Brrr... ajunge, numai vorbi: Și Dodo, își luă o pară, mușcă din ea, trânti un scaun și — îndreptându-se către salon — zise «pardon».

. . . . . .

In urma tuturor, rămase singure — femeile se îmbrățișară.

— Ești mulțumită?

— Tu ce faci?

Una șopti: Curaj.

Cealaltă: speră.

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Speră...

„Tot lucru lasă sămânța sa „prin care din nou se naște: din „tulpina bătrână și putredă a fa„gului, încolțește vlăstare tinere „și vioaie: așà, din robie se naște „libertatea, din nerânduială iese „rânduială... jugul aduce mântui„rea precum furtuna liniștea... Ri„dică capul țară bântuită de vije„liile lumei, țară legată de jugul „durerii".

.....In *Cântarea României* de Russo — zise Dodo, celor strânși în jurul lui, urmând un șir de vorbă — e cel mai frumos cântec ce-l mai știu din vremurile mai bune. Și uneori tresar și eu — din ce-aș fi vrut să fiu — de vieața mi-aș reîncepe...

— Duncă îl privea mirat.

— Virgil zâmbea sarcastic.

Dodo reluă:

.....Dar văd că vi se pare curios, că din gura unui păcătos es vorbe neașteptate. Poate, pentru mine sunt un rău, dar văd limpede 'mprejurul meu. Și lăsând gluma deoparte — și ceeace m'ar privi direct — mă 'ntreb și eu cu voi: ce boeri, ce ro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

mâni, cu adevărați români mai sunt în viață? Și 'n present nu văd nici unul — sau prea puțini.

Ce va fi? M'opresc aci. Eu întrupez ziua de azi, nu analizez, nici prevestesc ce va să fie. Vădesc — și chiar prin viața mea — un simplu realism — poate naiv — dar totuși o înțelepciune căci e a tuturor ca mine. Și sunt cei mulți de partea mea — o 'ntreagă clasă. Un singur merit am mai mult: de-a fi mai sincer decât alții și de-a vorbi pe față tot.

— E poate adevăr ce spui — zise Stoian — amestecându-se 'n vorbă. In orice cas, un lucru-i sigur, c'afar' de popă și țăran, cu greu găsești român mai neaoș. Ca și pe timpurile fanariote, vedem mai mulți streini și 'nstrăinați, cari au săpat de ani și ani groapa în care azi ne zbatem.

— Hei, Domnilor, zise Duncă, e o evoluție, 'n toate, în societatea românească, ca peste tot. Vrednicia-i s'o pricepem, să muncim, și s'așteptăm timpuri mai bune... Oameni întregi, spuse și Andrea.

— Oameni întregi, mai zise Duncă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dar nu se nasc cu una două, în orice timp şi aceleaşi vremi, la toate neamurile deodată.

La noi, pare acum, o reculegere de oameni mari, o odihnă poate, a unor puteri mai bune, în vânturarea anilor mai răi... Răbdare.

— Şi e cevà mai mult ce ne îndeamnă s'aşteptăm, zise, Virgil. E o credinţă şi mai mare, că generaţia ce piere, cei ce azi sunt la putere : zbucium de politicieni, au şi ei un rol în lume, nu de geaba, vieţuesc. E o punte care-o trecem : trupul lor, şi ani de luptă, moartea ce se sbate în ei. Şi-ar fi frumoasă jertfa lor, de-ai şti c'o face cu voinţă — cu conştiinţă. Dar nu-i decât urmarea slăbiciunei lor, prin care cad — când noi înaintăm mereu.

Aşà fac şi unele insecte când vor să treacă o apă mare.... cele mai mici mai neînsemnate, se'neacă..... făcând pod din ele. Şi omul e o insectă care moare în lupta vieţii, când n'are un ideal...

— Şi nu-i destul. Omul e cevà mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mult: izvor de viață. Iar neamul vostru o topliță: acele fire de argint — de apă cristalină — ce fac horă 'n preajma lor țâșnind la olaltă — nu răzlețe — și nu la depărtări... Și vin de sus... Din înălțimea cea de piatră, sub care șerpuesc, sub stâncele ce le ocrotesc — căci vara le țin rece și iarna mult mai calde... Iar din pământul—ca iubirea—ce le-a deschis o cale nouă — în urma boltelor tăcute — a stâncilor — a suferințelor trecute — sub cer senin s'unesc — într'un mănunchiu... departe... mai la vale... mai târziu...

Răbdare.

— Dar bine, zise Tache, voi cântați ce se iartă mai cu greu în ziua de azi și mai ales în țara noastră: să lupți cinstit pentru o idee — sau ideal.

— Aci e forța — zise Duncă — tot să cadă în fața lucrului sublim. Să fii măreț, destoinic, tare...

Virgil sfârși:

Să cucerim...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu, Andrea. Așà zici tu, iobagul minții — și tu ca Nietzsche:

«făceți ce *vreți*, dar fiți din cei ce *pot* să vreà» — eu mai adaog: fiți mai *mari* în voi și orice-ați face, apoi, va fi tot bine...

— Iobag, iobag — dar Duncă, sentimentul, sufletul la tine, nu-i poate o ilusie de învins — al soartei...?

— Pe care am învins-o eu — când nu doresc nimica. Eu, am trăit... Și, dacă, mi-a mai rămas un vers, un cântec, ce nu vreà să moară, ce 'nalță spiritul în acțiune — când n'a fost niciodată mort — e sigur, că istoria țării voastre, — poesia cea de mâine, — va fi scrisă, nu prin cântecul din mine, cât prin faptele din voi...

— Ce poet!

— Poet e tot românul... acel ce mă 'nțelege e însă un om moral.

— Un expansiv... zise Andrea, cu dispreț.

— Un plin de vieață, de iubire — zise, și nevasta lui urmând: un expansiv, un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

om moral, un om care iubește e tot același lucru: un poet.

— Atunci — și Virgil se adresă lui Duncă — nimic nu oglindește mai bine, viața unui om, ca aplecarea lui de artă — viața sufletească a unui popor, ca literatura lui?

— Da, răspunse Duncă, dar nu ca abstracțiune estetică creată de un om ce-și redă sufletul *visibil* numai într'o operă de artă, dar și 'n literatura evenimentelor *trăite*, în care găsești *adevărul*.

— Și adevărul e crud în România, e așà de puțin frumos, estetic... ca și literatura ei, zise Virgil.

— Și e fatal, când nu există o bază: conștiința puterii sufletești și luminarea ei prin muncă.

— Bine, dar după tine Duncă, zise Dodo, numai o urzeală, sufletească, superioară, poate să pue un ideal în acțiune?

— De sigur. De-aceea și caracterul obiectiv al faptelor noastre e mai însemnat, decât intențiunea, care-i problematică, iar în lupta pentru existență acela

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care se preface, care se ascunde sub înfățișări josnice spre a bizui, nu e vrednic de idealul său.

— E adevărat, ceeace spui, întrerupse Andrea, dar — oare, cu cât idealul îți este mai mare, nu ești expus mai mult, la greșeli ?

— Când, vrei să ai, mai multe drepturi decât datorii, mai multă voință decât putere și 'n casul acesta idealul care ți l'ai făurit, te 'nșeală întâiu pe tine, de nu-l înșeli chiar tu. Ca să fim cu adevărat vrednici, de el, trebue mai întâiu s'avem conștiința neclintită și neturburată în consfințirea, în realizarea, acelui drept, care-și are legile lui fixe în fiecare din noi. Acest drept ideal, nu-i dreptul de stăpânire asupra altora, cât asupra ta însuți.

Și această afirmare se 'nbină tot așà de bine când e vorba de o clasă socială față de alta, de un neam față de alt neam.

Și, uitându-se la Dodo, Eremia urmă pe dată : chiar înțelegerea practică și limpede a realității imediate, nu dă oare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vorbelor mele cea mai întăritoare dovadă, că tot ce spui, e strâns legat cu știința vieții și-a sufletului omenesc ?

Oare răscoalele țărănești din vara trecută, n'a fost acea deschilibrare, acea ruptură sufletească a două forțe, în care ambiția a depășit puterea ? Oare aceste revolte, n'au fost revoltele conștiinței sub apăsarea unui trecut, iar înăbușirea lor prin sângele vărsat, apăsarea acestor revolte, asupra celor mari ?

De aceea, și presentul a plătit pentru eri, pregătind însă și ziua de mâine. Și la acest mâine trebue să ne gândim de acum.

Trebue să ne gândim că un om, ca și o națiune, au nevoie de equilibru puterilor lor.

Nu autocrația unei forțe degenerate, ci regenerarea tuturor prin libertate și muncă.

Nu, drepturile unor oameni culți, fără conștiință și dragoste de neam — după cum nici izbucnirea, chiar sinceră dar zornăitoare, a acelor oameni, de calitate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

inferioară al căror instinct de vieaţă e un produs mediocru.

— Bine, dar acest produs—zise Dodo,— nu-i poate decât înrâurirea individualităţii bioligice asupra unui organizm sau povara unei stări materiale rele, în luptă cu existenţa.

— De sigur, răspunse Duncă, omul e predispus la o boală şi forţa fizică şi morală a sărăcimii, a poporului, e totdeauna mai puţin trainică. Dar, oricine progresează — când nu scade — nu rămâne acelaş, şi dacă unii au înaintat până la un punct, trebue să creadă că au atins desăvârşirea cu el şi numai au nevoie să-l depăşească? Luptele, piedicile, contrazicerile în bine sau în rău, se nasc nu numai din împrejurările materiale ale vieţii, dar şi din lupta dintre suflete.

— Numai, din zbuciumul aprig al dreptului de traiu — răspunse Dodo — care nu te lasă şi mai ales în ziua de azi, să urmăreşti nici fericirea altuia nici vre-o mulţumire personală mai superioară ;— din lupta pentru existenţă, pentru pâine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

—Care omoară sentimentele, răspunse Duncă — e adevărat — dar nu v'ați gândit la ce atâta zbucium? Nu v'ați gândit mai serios la necesitatea vieții și la risipa ei — cum nu v'ați întrebat niciodată, de ce suferă țăranul. Iar când acesta lăsându-și «frâul dela gură și lacătul de la inimă» ne spune:

«Mai de mult mâncà unul și mâncà șeapte, acușa muncim cinci-șeapte și n'avem pentru hrana vitelor*)».

Iar altul:

«Noi am muncì și mic și mare, da n'avem ce muncì. La noi nu se taie păduri, nu se cară piatră nicăieri, nu face nimenea nici un comers».

Iar un altul:

«Noi românii ne furăm unul pe altul, e frumos? In loc să ne povățuim unul pe altul, ne mâncăm. Statul ar fi bun, dar sunt căței care ne mănâncă...».

Ce 'nsemnează?

Insemnează că suferința, și îngreuna-

*) „Graiul nostru".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea traiului, se datoresc neștiinței ca și exploatării, că lipsa de solidaritate, între oameni, între clase, nu-și are obârșia în această luptă pentru existență propriu zisă, cât în lupta dintre suflete pentru o vicață mai presus de puterile lor — în lipsa de conștiință a unora și de cultură a altora, în disprețul claselor de sus care aduce după el neîncrederea celei de jos.

Și totuș în România — ca în atâtea suflete — se găsesc bogății neexploatate, bogății necunoscute cari ne-ar dà nu numai *necesarul* dar cari prin capitaluri de inteligență și de muncă ar puteà isgoni tot golul și întunericul din țară: industria petrolului, a păcurei, a agriculturei, științele gospodărești, știința vieții. Dar ce se întâmplă? Sunt boeri ca și țărani tot atât de nepricopsiți cât sunt și de neprevăzători sau lacomi cari nu se uită în jurul lor, cari trăesc din datorii, din ce le-aduce ziua de azi, — oameni cari se hrănesc prost ca să se îmbrace bine— femei cari pentru o rochie mai mult se vând, țărance cari pentru o salbă sau o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?dr=1901-1932

fotă muncesc din greu, își rup din pâine...

Și cei mai mulți din aceștia, urmărind astfel o mulțumire vremelnică, oricât de mare, nu se gândesc că minimul lor de suferință, nu-i decât un minimum de adevărată viață...

— Bine — zise Virgil — dar acest din urmă adevăr poate să fie nu numai o imoralitate inconștientă, fie a unor oameni simpli pentru care o pildă rea îi leagă și mai mult de primitivitatea lor — nu numai, un sentiment depravator, al unor oameni bogați, cari pot deveni niște automați în viața lor socială — dar și o morală a acelora cari neputând, neagă suferința, o disprețuește.

— A unor inteligenți zadarnici, care o maschează,— răspunse Duncă — când n'au voința sau curajul de a o trăi, de a-i împlini menirea, de a te mistui în flacăra ei, ca să te poți înălța mai sus...

Morala lor, e o morală falșă — de paradă.

Și a extrage din pământ — sau din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

minte — toate bogăţiile cari le cuprinde, e mai puţin decât de-a scoate din suflet — ca din mina cea mai preţioasă — toate comorile lui tăinuite şi adânci... e mai puţin, decât de-a dă formă, unei veşnicii, prin înlesnirea muncii tale de om... Şi ce poate fi mai real şi mai înălţător decât o minte — ca pământul — care te hrăneşte şi bogăţia de existenţă superioară, pe care ţi-o dă sufletul împăcat cu el? Sunt două lumi numai pentru cel, care înţelegându-le, nu se ridică deasupra lor... un teren ştiinţific şi altul religios, cari rămân contraste numai pentru cel, care nu ştie, să le unească într'însul...

Dar cum, tot îşi are explicarea în noi, împrejurările exterioare ale vieţii, ne pune, însă, faţă în faţă cu noi înşine.

Iar când contrazicerea există, ne trezim, ca în prezent, la câte un pieziş de vieaţă, la câte o cotitură — fie morală. fie socială — între două lumi, două energii, unii apărând una, alţii alta; unii luptând cu forţa, alţii cu dreptatea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și, numai acei oameni cu adevărat superiori, — adevărații *normali* — înțelegând conflictul acesta între eri și azi, înțelege că și o nedreptate poate să ascundă o dreptate, o imoralitate, o moralitate și mai mare — că sunt timpuri extraordinare în cari ești nevoit și trebue să pricepi pe toți.

— In cazul acesta — zise Savu — ce s'a petrecut în timpul răscoalelor, nu îndrituește învinovățirea nimănui—nici a țăranului, nici a armatei?

Sunt împrejurări în cari trebue să te faci temut, nu numai să amenințI cu moartea, dar să și ucizi — ca să nu mai dai răgaz dușmanului să gândească *prin el*, ci, numai prin mine, să se supue și să se plece numai voinței mele... Omori o sută ca să scapi mii și mii.

— Armata e o instituție care trăește prin absurd — reluă Duncă — și de sigur fiind și ea o parte din această forță a trecutului, și care se impune încă, nu stabilește, astfel, decât un equilibru de moment, nu e decât mijlocul cel mai ime-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

diat de apărare în vederea unei alte orânduieli și a unei alte discipline mai întinse și mai adânci...

— Și e natural, zise Savu, ca armata să trăiască prin absurd, printr'o disciplină oarbă, când e o carieră ca și atâtea altele în care dacă știi prea multe, ajungi să nu mai înțelegi specialitatea ta.

Eu dacă aș avea capul lui Hamlet, n'aș mai stà în oștire.

— Și-așa ești bun oștean cum cel mai simplu om care-și face datoria e mai bun patriot decât Hamleții noștrii moderni cu idealizări preconcepute sau don Quichoții cu pathos sentimental — à la Vintilă... zise Razu.

— Ale căror idei, dacă sunt bune — zise Dodo — își găsesc neajunsul și piedica, în chiar ființa sau caracterul lor...

— Sunt fericit, zise Duncă, că tot ce spuneți, ne aduce, la ce vorbeam întâiu— de unde am plecat, că între trecut și viitor—în *geniul* primitiv: mulțimea—ca și în *primitivitatea* genială a celor culți care o conduc, lipsește *omul*, caracterele de azi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mom/1901-1932

Aceștia ar umple golul, ar equilibrà acele două lumi, acele *două forțe*, armonizându-le cu idealul adevăratului progres.

Aceștia ar înfrânge greutățile acelei cotituri în fața căreia ne găsim, unind extremele și contrastele cele mai izbitoare, într'o apropriere fericită, din care să iasă superioritatea omului de mâine.

Dacă, omenirei, însă, îi trebuesc secole și secole, unui neam, generații de oameni mari, ca să ridice nivelul celor rămași în urmă, unui *caracter* — ca să aibă statornicie hotărâtă — îi trebue și lui, un număr de ani — îi trebue și lui lumina acelui sentiment dumnezeesc care a apărut pentru totdeauna și în mod supranatural în fiecare din noi: acel sentiment al *religiei* și al *familiei*, care lipsește atât de mult în țara noastră. Iar dezvoltarea unei adevărate personalități nu se poate înfăptui, fără legea acelei iubiri superioare și adânci, care cere jertfa unei femei.

— Și nu numai atât — zise Dora — dar toată străduința, toată munca omu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui se înalță pe această bază și popoarele care n'au oamenii, care să-i îndrumeze pe calea cea mai bună, e că n'au temeile care să-i inspire, care să le insufle curaj — și să le șoptească: speră!...

— Virgil, care se plimbă prin odae, o întrerupse:

Dar câte femei, atât de superioare o-există, ca să aibă dreptul acesta de reprezentare *reală*, a sexului lor, — a unei adevărate forțe, în viața unui om?

— Ar există în or ce caz mai multe — zise Dora — după cum și ura dintre clase ar dispare — dacă femeia cu bărbatul s'ar apropia mai mult, dacă s'ar cunoaște mai bine. Prăpastia dintre ei, n'o face atât interesul de clasă sau de autoritate, cât disprețul unora de-o parte, împiedicarea femeii de a se ridică până la bărbat — de alta. Și cu toate acestea, cel mai sus ajuns, pe treapta cea mai înaltă a unei societăți, are mai multă nevoie de dragostea și apropierea mulțimii decât mulțimea însăși, de ei — precum și femeia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate e mai trebuincioasă bărbatului, de cât ar avea nevoe ea — de dânsul.

— Tu parc'ai pledà pentru votul universal și câștigarea drepturilor la femei, zise Virgil râzând.

— Nici pentru una, nici pentru alta. Mă gândesc, însă, la drepturile fiecărui om, cucerite prin muncă, mă gândesc la orice muncitor, ca și la orice țăran, prin brațele cărora se realizează bogăția țării și care dacă ajung să crape capul unora, e când aceștia, n'au înțeles, sau n'au voit să înțeleagă, că o rădăcină, crapă pământul când are nevoe să iasă la lumină, ca și orice sămânță la viață, ca orice mugur care dă frunze, ca orice floare care se deschide, ca orice suflet care se deșteaptă... Mă gândesc iarăși la femeile cărora li se cer aceeași nerecunoaștere socială, căci omul nu e considerat decât după poziția lui în stat — aceleași jertfe de ele însăși c'acelor mai din urmă ființe... Și mă 'ntreb numai, dacă toate aceste suflete din care ne naștem și trăim, n'ar fi destul de fericiți și așà—căci a fi sclav

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ
Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

e câteodată mai dulce decât a fi stăpân — dacă cel puţin acei care 'şi iau sarcina şi au menirea de-ai îndrumà, de-ai ocroti prin înţelepciunea lor; le-ar face o soartă mai bună, dacă le-ar da pilda unei bunătăţi, care să nu fie o slăbiciune puternică dar, aceea a unei forţe adevărate... dacă asupra tuturor din noi ar vegheà mai de aproape şi alţii şi aceia în spre care s'ar întinde atâtea mâini...

Să fii, regină şi să-ţi ocroteşti rândurile acelor suflete care bat la fel... a fi tovarăşa acelui om superior care să te iubească şi să-l înţelegi, şi a revărsà din fericirea şi seninătatea ta, acelora care ţintesc la tine, ca spre-o rază de soare... ce datorie mai sfântă, şi ce menire mai mare c'aceasta ?

Şi câteodată e destul o singură pildă c'aceasta, ca să tresari şi tu la speranţa unei omeniri mai bune — ca din razele unei binefaceri dumnezeeşti ce ţi-a venit în dar, să ai puterea, de a le împrăştià şi tu asupra altora, în pulbere de aur sau de iubire...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar oare, numai între extremul fericirii și al nenorocirii omenești, numai între cei mai bogați și cei mai săraci să se nască mai ușor, putința unei apropieri mai sincere?

— Pe înălțimi și prin adâncuri se găsesc adevăratele comoare—cele mai frumoase pietre...

Pe stânca cea mai bătută de furtuni de patimi, poți culege floarea cea mai rară — cum din adâncul celei mai grozave mări culegi, mărgăritarul cel mai scump...

O inteligență mare care se pierde — un suflet nobil care se stinge, sunt însă forțele care trăesc prin jertfe... care devin mai mari apoi...

— Care devin slabe față de puterea adunată a mai multor suflete mai mici.

— Se poate — zise Duncă, dar luptă pentr'un progres pentru noi toți — plătește pentru alții și cu prisosință... cu dreptate...

— Cu dreptate? întrebă Virgil.

— Da, — să nu te mire, — cu drep-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

tate, cu virtutea aceea ascunsă a unei moșteniri bune sau rele, care te leagă de-o familie, ca de un neam întreg — cu dreptatea superioară a suferinții de care atât ne temem — și care a fost atât de frumos înțeleasă de Bourget, atuncea când ne-a spus: «il faut savoir expier les fautes que l'on n'a pas commises, puisque l'on bénéficie des vertus que l'on n'a pas eues...» Și nu te poți ridica deasupra acestei datorii a trecutului *tău*, sau al celor din tine, decât ispășindu-l — decât pregătind zilei de mâine — sau urmașilor tăi — o viață nouă, un suflet nou... Și numai această primenire sufletească ce alungă, întunerecul unei minți sclavă în mărginirea ei, va plăti viitorului datoria trecutului înjosit, rătăcit sau negru.

— Plătești însă, cum poți—zise Dodo — cu ce mijloace dispui și 'n ce timp se nimerește.

— Timpul și puterea se măsoară după mijloace și când ele sunt rele, sau neînsemnate, se 'ntorc împotriva ta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1937

De aci și întoarcerea aceea desnădăjduitoare spre păcat — sau pesimismul acelora care vrând să cuprindă prea mult și nu poate, neagă orice progres. E revolta trecutului și reacția lui în present, iar cei care văd tot în negru nemulțumiți de ei, înainte de-a fi de alții — suflete care n'au avut o familie să-i ajute sau o viață sufletească mai bogată....

— Care o capeți, sau ți-o limpezești mai ușor — zise Virgil — tot prin îndemnul culturii, prin unealta cărții, a slovei.

— Prin orice muncă cinstită a unui om care are o lege: în iubire și-o bază în sufletul unei femei.

Și acest adevăr, nu-și are expresie mai frumoasă, c'aceà statue care înfățișează, un lucrător în genunchi, dintr'o biserică germană; care ținând pe umeri o turlă de douăzeci de metri înălțime, a făcut pe Michelet să zică:

«il a scellé l'ouvrier sous l'œuvre. Il vit par elle et elle vit par lui. Il ne font qu'un».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iubirea și munca trăesc una prin alta. Și, dacă se 'ntâlnesc bărbați, care nu știu să muncească, e că n'au șir în muncă.

— Sau când au șir în muncă, n'au durată în iubire, zise Dora. Și 'n toate timpurile când bărbatul n'a fost învins prin șiretlic, când n'a înfricoșat femeia a iubit-o numai pentru el — a iubit-o rău. Înșelându-se astfel pe el însuși, a exploatat-o când s'a putut, a batjocorit-o când nu-i mai trebuia. Dela țăran până la boer —dela cei care n'au priceput-o până la cei care o pricep, n'au *voit* să facă nici o jertfă, nici un sacrificiu — au fost ca luminele care se sting, când luceafărul dispare— oameni care vor pieri în faptul zilei mari — în fața soarelui dreptății.

Hei, hei, Dorico, zise Dodo; vieața asta de iznoavă, lumina asta a dreptății, de care vorbești tu, ca și Duncă, nu va sosi niciodată.

Vă'nșelați...

— Te'nșeli tu, căci dacă într'adevăr «nu sunt vremile sub om, ci bietul om

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

sub vremi» — au venit însă timpuri nouă lumina mijește.

Astfel ca și țăranul, ca și muncitorul, poate mai puțin nenorociți acum ca în alte vremuri — și femeia ca tot ce-a fost nedreptățit pe lume, a început să înțeleagă — luminînd în mintea tuturor tot ca — trecutul obidit de suferințe și putința unui viitor mai bun. Și'n lumina-rea asta, care îndeamnă la revoltă, e poate mai multă ordine decât în adâncul durerii, fără înțelesul ei. Și par'că simți, că ai datoria, de-a plăti cât mai iute și cât mai mult celor care te-au îndatorat cu îndrep-tarea relelor. Cu răzbunarea sângelui vărsat... cu răzbunarea inimelor rănite...

Apoi când equilibrul se va face, între ce-ai pătimit și-ai făptuit — între forțele naturii — pacea va răsări cu zorile altei vieți...

— Și până atunci, ai plăti tu, cu bucuriile, cu fericirea ta, cu atâtea piedici care'ți vor eși în cale ? întrebă Didia.

— Cum au plătit atâtea femei bune, pentru cele rele — atâțiea muncitori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

pâinea stoarsă din vlagă și cinste — cum și-au pierdut chiar, unii din proprietarii mai buni și mai miloși în răscoalele din urmă — dacă nu vieața, dar avutul, sub securea răzbunătoare a unui vifor sufletesc fatal.

— Și când, n'au căzut ființe — zise Duncă — în luptele astea de frământări, de încercări? câți oameni nu și-au nimicit vieața pentru alte vieți, pentru alte generații: dela cel care lucrează, în bezna gliei sau e legat de ea, până la cei care se ridică cât mai sus, sub lumina cea mai albă a cerului liber — dela minierii până la gânditorii și poeții cari sfârșesc încoronarea muncei, în bronzul unei statui pe care Parisul vrea să-l toarne.

Se găsesc, destui, nedreptățiți, destui nevinovați pe care cei de mâine — când vinovații își vor fi primit pedeapsa — îi vor plânge, îi vor slăvi... Căci prin ei, în sufletul fiecăruia se vor ridică altare... din ele, ca un fum cuvios de tămâe se va'nălța acea bine-cuvântare ascunsă, acel dor de-o lume și mai bună unde-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr_1901-1932

vei întâlni, făcând una cu dânșii: tu răzbunătorul poate, a unui trecut de rele. Ei jertfa de azi, al unui viitor care era al lor, înainte de-a fi al tuturor...

— Al unui viitor sau unei lumi, care se va'nălța c'un alt ideal, tot înainte, atunci când cei mai tari și buni vor fi și cei mai mulți, sfârși Dora în simplicitatea ei aleasă, cu chipul ei copilăros și grav.

Se făcu tăcere.

Apoi, Dodo, dădu în glumă:

Dar, cum ieșișI Dorico, așà de anarhistă! Pe Domnul Duncă îl înțeleg—un filosof—Virgil un om de carte, dar tu? și întorcându-se spre Andrea: tu și cu ea, pe legea mea, mă speriați... să nu vă sară casă... să nu o dărâmați...

— Când eu am vrut să mi-o înalț... răspunse Andrea, cam trist dar și ironic...

— Pe o bază șubredă, cu dorul de a munci la dânsa... pentru tine... iată ceam voit și eu — și Dora se apropie de el vrând ca să-l sărute, uitând de lume.

El ghicind-o, îi făcù semn să steà, să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

nu facă mișcarea, ce-o ținuì pe loc cu aerul lui rece.

Ceilalți se îmbrăcau să plece.

Nimeni nu-i vedeau.

Și fără să mai zică, niciun cuvânt, ea îi luă mâna iute și-o sărută în fugă ca pe un lucru scump, ca semn că-i mai mică, și nu vreà să-l piardă — c'ar vreà să fie *el* și *ea* — *ei* împreună.

El n'o înțelese și sărutarea asta îl depărtà mai mult de-aceea care umilindu-se prea tare — se înălță prea sus. Ii dispăreà din suflet — când mintea o condamnà.

— In vremea asta, Didia apărù în cadrul ușei: înaltă, falnică, frumoasă. Cu o roche de postav închisă, deasupra cu o haină lungă, scumpă, cei dà un port de «doamnă» și-o arătà mai bine, la chip și peste tot, — se apropie de tineri cu pas încet și moale.

Eșim cu toții, nu-i așà? — iar, Dora, merge la șosea, cu mine, ne-am înțeles Virgile, să nu cumvà să te opui, să nu mi-o lași...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mgm:1901-1932

— O las, o las, și Andrea se aplecă spre dânsa, voind să soarbă parfumul unei tufănele, pe blana de samur.

E un simbol și acesta, zise Didia — pentru a vorbì ca voi. Se poartă la Paris, pe haina cea mai scumpă, de mii și mii, un bucheţel sărac de cinci parale. .

— Apropieri de clase sociale și suflete omenești, zise Virgil, și adăogă: e artistic, ca idee — face bine, la vedere — prin contrast.

— Dar este falșă, zise Dora, apropiindu-se de floare și uitându-se la ea mai lung, e un simbol făr' ca să fie...

Didia râse cu plăcere, Virgil tăcù zâmbind și el. Erà mai mulţumit estetul nostru văzând femeile alăturate — mai frumoase prin contrastul lor: un fond ales, plin de lumină, o perspectivă admirată — în cadrul aurit al formei...

— Dar se uitase câteși trei. Dodo strigà acum la dânșii: amicii mei, eu am plecat. Toți erau gata — scoborându-se pe scară.

Ajunși în stradă, se salutară. Unii o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

porniră'n jos — alții se urcară în birje Didia în cupeul ei, cu Dora ce-o urmă înceată sub ochii lui Virgil și Duncă ce le priveau zâmbind.

. . . . . .

Tu unde mergi acum?

— Spre casă, zise Andrea. De vrei, mă întovărășește, să mai vorbim pe drum.

— Și eu vream să fim singuri — să-ți dau, câteva sfaturi.

— Sunt singurele de care ascult, căci știu cât ții la mine. Dar unele din ele nu le înțeleg de loc. De pildă, de ce vrei tu, să faci din mine, un om ca orișicare, să le vorbesc la toți, la toți să-mi spui tot păsul, să fac scandal în jurul meu, în jurul sufletului meu, ascuns și atât de mândru...

— Te înșeli, răspunse Duncă, n'aș vrea din tine, să văd că înflorește, un artist verbal, cu fraze mari pompoase — dar dragostea de ideal e atât de mare că te-a înțepenit— parc'ai fi mort. Trăește-l, dă-i un suflet, arată-te chiar ție însuți, că e al *tău*, că ești, chiar *el*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

— Mi-e teamă că mă 'ndepărtez de scopul meu. Eu înțeleg și altfel viața ; — nu să-mi descriu sufletul în fapte, atât cât nu sunt încă, sigur, de, nu mă'nșel de loc.

— Trăind în tine singur, necunoscând din viața adevărată, decât frumosul, idealul așa cum *par* în tine — iar nu cum sunt la toți... In fiecare om, e un suflet care bate, care așteaptă să vii ca să-l deștepți, de ești mai sus ca el— și totuși ca și dânsul... Integralist, didactic sau unilateral, în așteptarea formei cea mai desăvârșită, e o greșală de tactică, de viață — e a voi să ai tot, — și poți să n'ai nimica. Trebuie să te supui naturei, înainte a-i porunci, și tu-ți forțezi natura — și caracterul tău. Faci rău.

— In ce fel? Că nu vorbesc prea mult, că mă ascund adesea, sub vorbe ușurele copilărești — sau prea mult grave. Că par fără măsură, — că lumea o disprețui, — mulțimea o urăsc, — că sunt aristocrat în gusturi și nu ert niciodată greșelile ce mi se fac...?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr1901-1932

— Că nu eşti om — că nu ştii cei iubirea, — că nu-i ştii fericirea — cu toată străduinţa s'o vezi la alţii — că nu eşti liniştit, cu tot avântul spre senin — că vieaţa ţi-o închizi în sera minţii tale, în care numai gândul tău pribeag, îşi leagănă în zborul lui de renegat, aleanul unui dor care-l frământă... De ce? deschideţi inima şi spune — gândeşte tare să aud şi eu....

— Să gândesc tare? M'ai înţeles. Iată ce nu vreau. Să spui şi altora ce se petrece'n mine — în timp ce-ţi ţeşi un vis, un plan de vieaţă viitoare, nu-i o greşeală şi mai mare, de prevedere şi de tact? E în tocmai ca şi conceptul unei lucrări podoabe pe care l-ai citi înainte de-a fi sfârşit. Impresia din urmă, n'ar fi micşorată, la cei ce te-au văzut greşind, zbătându-te, în focul luptei tale, cu tine şi ceilalţi? La ce bun, să dau spectacolul *umanităţiimele,* când urmăresc printr'însa perfecţiunea ei? Numai eu însumi, îmi preţuiesc valoarea, căci ştiu ce mă conduce....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

— Spre alte țări...ai spus-o, zise Duncă: Te-am auzit la masă—când ne-ai vorbit la toți.

Ascultă, dragă Andrea. Orice mi-ai spune, ești prea ascuns și mândru de un lucru ce-l simțim cu toți. Toți greșim, dar rătăcirea ta, ca și slăbiciunea noastră — al unui individ, sau al unui neam întreg, dacă sunt crude și neașteptate, nu sunt anormale. Nu sunt nici ruinătoare— în neîntreruptul curs al formației sau desăvârșirei lor — unui suflet mai mult decât altuia — României mai mult decât altei țări.

Găsim aceleași slăbiciuni aceleași rătăciri pe-aiurea, la Statele mai mari: în nesățiosul dor al acelor națiuni care fug după cuceriri coloniale când, atot-puternicia adevăratei civilisațiuni nu e încă înfăptuită în marginea hotarelor ei. — în lăcomia deșeartă a atâtor lupte dintre popoare ca și dintre sexe — când nu și-au hărăzit o autoritate demnă și hotărâtă — după cum o găsim și 'n superioritatea acelui om orcât de cult a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mori1901-1932

cărui conștiință e pătată sau stă în umbră.....

O găsim în toată omenirea care merge însă încet dar sigur spre adevărata cunoaștere de ea. Și 'n evoluția sintetică care o descrie, turburările de orice fel sunt luminile de fulger cari prevestind furtuni mai mari, îndrumează avântul păcei...

Acest realism filosofic explică de ce tendința fiecăruia și a tuturor, trebue să fie spre *unire*, de ce gândirea occidentală e 'ntoarsă spre cea din orient, de ce pacea devine politică și politica împăciuitoare — de ce rasele se atrag. Iar România în cestiunea Orientului — ca și 'n vederea unirei viitoare a popoarelor, e mlada cea mai tânără, care dă speranțe mari... Privirile străinilor sunta țintite spre dânsa... Și tu care ești de acì, de ce nu te-ai folosì prin tine — iar nu prin cărți — de cel din urmă dintr'ai tăi — de toți — de ce-ai plecà? De ce-ai plutì între două lumi — un suflet hibrid? de ce arătându-te așà cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaransilvania.ro/indi 1901-1932

ești, luptând de-acum pe față, iubind, făcând chiar sacrificii, n'ai ajunge să fii, și un om *real*, pe lângă depărtarea acelui ideal ce te atrage... Iar, când, te-auzeam vorbind de-o civilisație scânteetoare și trufașe — de străini — de-atâtea vise mari, trecute — simțeam că nu vorbeà prin tine avântul unei lumi de mâine — unui om ce va pricepe *tot* — ci flacăra de-o zi sau raze care mor cu anii ce vor trece...

Ascultă-mă Virgile. Sufletul tău deși e îngropat în tine, e și mai mare decât crezi — și e sădit acì, acì, în țara ta. Iubește-o. Dă-i vieața ta — o vieață nobilă și mare — dă-i pilda cea mai vrednică : un suflet întărit și îndrăgostit de ea. Nu șovăi. Știu că greutățile — mai mari — decât la cel de mâine — vor fi la tine ca l'acel ce-și face drum — între genuni.

Nu te uità la ele...

Nu șovăi, mergi înainte...

— Ce inimă tremurătoare e 'n vorbele-ți, Dincă. Mă mișcă. Numai o ființă a mai avut darul, să-mi îndoaie și să-mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împietrească firea cu gândul liberat de multe.

— Femeia ta. O știu. O simt. Tot o femeie, o româncă ca dânsa, m'a ridicat pe mine, m'a 'nălțat la adevăruri mari — m'a adus aci în țara ta...

— Pe care-o iubești atâta...

— Pe cât mi-a fost de dragă ea.

N'am spus la nimeni.

Sunt douăzeci de ani de-atunceà. Și *ea* trăește încă — cu toate c'a murit.

Ascultă.

Ne-am cunoscut în Franța, la Versailles.

Erà toamnă. In parcul înroșit de frunzele moarte, căzute la pământ, treceam ca pe un covor moale — în care se afundà trecutul — sezonul mort.

In față o alee dreaptă — din loc în loc chipuri marmoreene — ca stații în drumul cel din urmă — la care ne opream privind — trecând 'nainte.

Așà, am cunoscut-o — și ne-am iubit.

Nu știu ce-a fost: soție, femeie, sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

domnița unei lumi din mine — dar mi-a rămas stăpâna, creatoarea mea.

Ca o solie sfântă parc'a trezit în mine tot sufletul omenirii — nu îndepărtându-mă de Franța dar nici legat de ea: de patria maicei mele; cum nu m'a 'nstrăinat dar nici ținut de pământul străbun al tatălui ce doarme lângă Elba. Mi-a vorbit de voi, de țara asta mică, frumoasă, suferindă, cu suflet mare — ca al ei — ca toți care-o 'nțelege. Vorbeà ca un apostol, și-aveà în glasul ei oriental și mistic, undele adânci, curate, pline, ale țărilor de Nord — ale țării care-am părăsit-o când eram mic — aveà în ochi scânteiarea dulce a farmecului care leagă de latinitate — ce m'a legat de mama.

In ea erà 'ntruparea sângelui meu, în ea am văzut lumina zilei de mâine — cea mai frumoasă dintre toate.

Și când topită de-atâta foc din ea, prin care aș fi cucerit pământul, cerul, a dispărut, s'a stins... am îngropat-o acì, în cimitirul vostru poetic, cu adieri ușoare, cu plângeri de pustiu dar și chemări du-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

ioase ce-atrag... M'a ţintuit. Era spre iarnă... Venind acì cu dânsa — moartă — am şi rămas cu ea — tot mort.

Şi totuşi, vezi, trăesc. Nu m'am lăsat descurajării, mi-am cucerit un loc în viaţă, mi-am făcut prieteni, am învăţat limba pe care-o vorbeà dânsa, atâta de curată, că azi când o cunosc şi eu, mă 'nduioşez de atâta frumuseţe ascunsă, tăinuită, ce cheamă răsplătire, pătrundere şi drag de ea.

De ce-ai întârzià din drumul tău Virgile, tu, în care mă văd, în parte tânăr, cu doruri de lumină şi de muncă, când ai femeia care se aseamănă aşà de mult cu aceea care a fost a mea... Pe ea ai iubit-o, ea a 'nviat în tine cea dintâiu, tot ce-a fost mort, prin ea te-ai deşteptat din negura care a lăsat atâtea raze, pe urma ei...

— Mi-e frică, Eremio, că nu e ceea-ce zici. Mi-e teamă c'am luat drept stea, o fiinţă care 'mi ià din suflet, în loc să-l lumineze cum am crezut şi eu... De-ar fi cum am visat-o, cum aşi adora-o! — ce altar de gânduri aş ridicà, în viaţa mea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bogată, de chipuri, care mint, mă rătăcește. Și 'n clipele din ce în ce mai rare, când îmi apare, așà cum am văzut-o întâiași dată, renasc, iar mă ridic, îmi pare lumea a mea... E-adevărat că nu sunt slab și când sunt singur, dar nu e acelaș lucru... Nu dau fericire și nu sunt fericit. E altceva cu dânsa, tu, ai dreptate, dar cum să știu, de nu mă 'nșel, de nu mă 'nșeală *ea*, de nu sunt rătăcit în calea ce mă 'mbie dar și mă zăpăcește... Mă pierd și n'am voință de-a luptà nici pentru — nici împotriva ei.

Mă simt în mine, doi rătăciți, alături, doi dușmani, ce nu vor să se vadă, să se ajute, să se unească, recunoscându-mă pe mine 'n ei. Un tată și un fiu în vrajbă — o luptă de titani...

— Duncă șopti: între două neamuri de același sânge — între două lumi de acelaș fel...

— Sfârșitul?... Virgil întinse mâna — cu frica de răspuns.

Duncă o porni 'nainte.

Virgil intră în casa lui...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Când vei ajunge oare, suflete, astfel ca să poți trăi, în cetatea zeilor și-a oamenilor fără să le adresezi nici o plângere și fără să ai vre-odată nevoie de ertarea lor?".

Marc Aurèle

.....Și 'n singurătatea casei, în așteptarea femeii pe care o iubeà dar pe care nu voià s'o iubească, — de care-l despărțeà o lume, și-l apropià o alta — în așteptarea, de a simți în el lămurirea duioasă, al celui mai drag vis, o desnădejde cuprinse pe Virgil.

Par'că, tot ce-l făcuse să trăiască: bucurie, speranță, ură și dispreț, își pierdeà rațiunea în fața unei realități mai

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

puternice — în fața acelei dureri mari, care contopind durerea tuturor și-a ta, sub una și aceeaș față — așterne un văl peste tot...

Și, retras, în durerea asta ca într'o fortăreață unde orice luptă dispăreà, — Virgil, se simțeà ca dezarmat.

Nu se mai recunoșteà, ceeace simțeà, acum, numai aveà nume.

Erà totuși ceva viu — par'că, un simț nou-născut—peste simțirile lui atrofiate. Cevà care-l întristà, dar îl făceà și fericit căci silindu-l să renunțe la dânsul — umilindu-l — îl odihneà, răspândindu-se în vine ca un izvor de viață nouă... Și prin viața asta, par'că, atingea două infinituri, din care eșeà mai bun, mai îndeplinit în lumea lui de veci, de unde-i veneau licăriri tremurânde, de abea prinse...

Tăcerea dimprejur îi grăbeà pasul acestei conștiinți.

Și Andrea se uità în adâncul vieții lui, ca la un punct sigur, ce-l mânà înainte...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lumină ?

— Se făcea seară.

Se lăsa noaptea.

Negura deveneà mai deasă şi freamătul scăzut al vieţii — ca frunzele veştede ale unei toamne — cântà acum un cântec de pustiu, de singurătate.

— De pe stradă zgomot surd de trăsuri.

In casă, un singur tâcâit de ceasornic bătea în cucernicia unui gând care-l prinde şi face bătăile inimii mai repezi...

La auzul unei trăsuri care se oprise, Virgil, aprinse lampa.

O lumină scăzută, rozã, lămuri odaia cu umbre vioi cari se jucau...

Erà par'că tot neastâmpărul lui, care-l urneà, îl făceà s'alerge, să deschidă uşa, să coprindă în braţe pe aceea care soseà.

Dar, când Dora se arătă în pervazul uşei, dragostea lui cercuită care *existà* însă par'că se înecà cu el însuşi — într'însul. In afară de puterea lui de-a o liberà, de-a o exterioriză, această dra-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

goste se afundă în el sau plutea deasupra lui.

Dora nu stătu la îndoială. Se aruncă în brațele lui fără șovăire, fără frică.

Și prinzându-l într'o mișcare fericită spre ea, simți pe dată că nu era destul.

Că trebuia să-i dea mai mult — să-i deștepte și mai puternic acea viață ascunsă 'n el, să-i extragă toată dragostea, ca să poată s'o trăiască — sau s'o plângă împreună...

Nu zise nimic.

Începu, însă, să-l sărute așa de dulce pe ochii, pe obrajii lui înviorați acum — pe gura lui flămândă de sărutarea cea mai sinceră...

Și încet, încet, tot ce Virgil simțise înainte, tot ce suferise, tot ce va simți și suferi în viitor, se adună iarăș în clipa asta de foc...

Începu s'o desbrace încet cu atingeri grăbite.

Dora se lăsă supusă, ca un copil cuminte sau ca cea mai perversă femeie: naivă și rafinată, ținând în dragoste,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cumpăna între cea mai mare onestitate și cea mai vie și puternică pasiune — între cea mai deslănțuită expansiune a vieții, în ce are mai delicat, și cel mai realist și brutal instinct în ce are mai sălbatec...

Iar, când, puterea ei fù covârșită, când toată energia se mistuì într'amândoi — într'o împărțeală dreaptă de recunoștință, se mai sărutară într'un ultim avânt...

Apoi, cu capul ascuns pe pieptul lui, dânsa șoptì: «în brațele tale mă simt așă de slabă»...

La auzul propriilor ei vorbe — dominată de acel ce pusese stăpânire pe dânsa, fericit că erà învins—Dora avù un suspin de ușurare, Virgil un strigăt de triumf.

— Astfel — culcați pe-o canapea se desmeticiră mai târziu în pâlpâiala lămpii care mureà.

Virgil se sculă și-o făcù mai mare.

Odaia se luminà deodată deșteptând cevà blând, ce se lăsà în ei, ca o oboseală dulce dintr'un vis mângâitor...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Dora închise ochii.

Virgil se apropie și-o sărută încet, punându-i o mână pe frunte.

Dar, cu toată fericirea asta care-o îmbătă, din mintea Dorei gândul statorniciei se desprinse ca un val ucigător și-o făcu să strige: de ce, nu ești totdeauna astfel? de ce nu ești totdeauna așă de bun?

Erau cuvinte nenorocite cari scăpau cu fericirea care trecuse.

Ca în basme, toate frumusețile unui palat feeric, dispărură la cea dintâi atingere cu realitatea — la cel dintâi sunet viu.

Eră o trezeală dintr'o vrajă, în care trebuiă să tacă.

Și niciodată nu simți cât prețuește amuțeala în clipele de vecinicie... Nici odată nu se simți mai vinovată de-acea greșeală mistică, ocultă, care 'i se părù că stă 'n taina acelui moment — atât de delicat cât e și de prețios—pe care 'l scapi când nu știi, să-l păstrezi, în tine.

Virgil se sculase încet de lângă ea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

ridicat ca de-o mână nevăzută, spre lumea celor ce-l înconjurau, spre atâtea griji — spre atâtea îndoeli... Își aduse aminte că 'n curând își deschidea cursul la facultate; — că sunt cerințe sociale la cari va trebui să răspundă; că viața lui casnică se arăta modestă, c'o femee ce nu purtă aureola unui nume boieresc sau a unei bogății; — că 'n fine, nu era sigur nici de iubirea ei, de era sinceră, curată și mare...

Se-așează,în dreptul unei oglinzi și răsucindu-și mustața — în nedumerirea gândurilor astea care-l nepădeau — se grăbi, să răspundă Dorei:

«Hei, Dorico, eu sunt eu când sunt rău, nu când sunt bun...

Cu vorbele astea căută să se răsăcească pe el și mai ales pe Dora — c'a s'o desguste, c'a amorțindu-i energia de luptă să omoare 'n ea cea din urmă licărire de speranță...

Par'că voia să ia 'ndărăt tot ce dăduse... și-adăogă ceva mai mult. Căci, era prea târziu și peste putință ca extremele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

astea de fericire și suferință pe care le alternă în sufletul Dorei să nu dea roade și'ntra'al lui — să nu-i hotărească natura tocmai prin aceste brutale manifestări de contrast. Schimbările lui de formă erau ca nestatornicia unui ano-timp nesosit bine.

In sufletul lui desghețat, iarna nu mai dăinuia, iar în adâncul vieții, dragostea lor prindea rădăcini nevăzute.

Mintea o tortură însă și pe Dora cu întrebările ei crude, pe suprafața unei vieți unde tot era nedeslușit—acum prea vag...

Se sculă de pe canapea și se'ndreptă spre pian...

Cântă sonata «appasionata» de Beethoven, într'o pornire nebună de a-și secătui sufletul, sau de-a numai gândi decât prin el... Și nu'ncetă să cânte până nu-i spuse el : ajunge, odihnește-te — până nu-i simți buzele pe fruntea ei...

Cântase fără să se oprească și simțise că n'ar fi stat din cânt, dacă el n'ar fi oprit-o, dacă nu l'ar fi văzut întors spre ea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marti901-1932

Se-așează pe jos și-și puse capul pe genuchii lui c'a într'o ultimă sforțare spre bine.

Era obosită.

Tăcură un moment.

Apoi, copilăroasă, îi spuse: știi, micule, mai adineauri mi-a venit în minte o poveste:

Regina unor sălbateci lăsase viața unui alb, pe care-l prinsese împreună cu mai mulți alții, pe care-i mâncase...

De ce această excepție? în favoarea unui singur? întrebă glumind, Virgil.

— Fiindcă-l auzise cântând — în așteptarea de-a fi și el sacrificat ca și tovarășii lui.

— Și, nu numai că-i ertă viața — zise Virgil — dar nici nu se mai putu desparte de dânsul, nu-i așà?

— Și nu numai atât, urmă Dora zâmbind, dar iubindu-l din ce în ce mai mult, într'o bună zi și-a zis, că nici-o mâncare pe lume nu-i va fi mai delicioasă, decât aceea făcută din carnea acelui om adorat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și-l omorî chiar ea.

— S'a sfârșit povestea?—întrebă Virgil mai rece.

— Nu, mai este. Regina, în urma acelui ospăț regal, începu să lâncezească în dorul celui dispărut — să tânjească într'atâta că 'n amintirea lui, numai mâncă niciodată carne de om...

— Asta-i morala fabulei — dar, nu prea văd ce-ai vrut să spui, zise Virgil; mie, mai mult, mi-a deschis pofta de mâncare. Știi Dora, că-sunt aproape opt?

Tina trebue să ne ocărască — ai face bine să vezi ce mai e cu masa...

Și, Virgil, aprinzându-și o țigară, începu să se plimbe prin odae.

Dora luă cheile, intră în sufragerie, și deschise bufetul. Scoase din el câteva lucruri și spuse servitoarei s'aducă la masă.

Virgil se așeză tăcut, și 'ncepu să mănânce, după ce servi pe Dora.

Erà încruntat și nu mai avea chef de vorbă.

Spre sfârșit, făcu, însă o observație: mâncarea nu fusese destul de sezută și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

compotul nu fusese destul de legat. Tina, care era de față — încurajată de neînțelegerile pe care și le închipuia ea, că există între ei — îndrăsni s'arunce vina pe stăpână: nu mi-a dat conița destul zahăr.

— Ți-am zis să mai cumperi, dacă nu prisosește.

— Domnul mi-a zis, să stau acasă, să nu mă mișc, c'a s'aibă cine deschide ușa — răspunse obraznic femeia.

Dora se uită la Virgil, și văzu că tace.

Nu zise nimic, dar ochii i se umplură de lăcrămi.

«Parfait, donnez-vous en spectacle» — murmură Virgil — și se sculă dela masă spunând Tinei: dă-mi paltonul și du-te de-mi adu o trăsură.

Dora nu-l întrebă unde se duce și înghețată într'însa, se apropie de sobă, lipindu-se de ea.

Virgil își schimbase gulerul, cravata și se pieptănă acum. Când trăsura fu adusă, zise un «bonsoir» sec, și plecă.

Tina orânduia lucrurile prin casă —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tresărind din când în când din umăr și uitându-se piezișe, la stăpână-sa.

Dora n'avù puterea s'o mai certe; îi porunci să facă paturile, dădù, de piață, spuse ce trebuià gătit pentru a doua zi și-o îndepărtă iute, închinând ușa după dânsa.

Când rămase singură, par'că trecuse un vânt de urgie asupra ei... par'că 'n sufletul ei strâns, suferința clocoteà, dând undă peste răbdare... Lăcrămile îi șiruiau ca dup'un zăgaz, ca dup'o piedică, care le-adunase ca să le facă să curgă mai bogate.

Dar, aveà prea multă vieață 'n ea și trăise prea puțin, ca sa-și cheltuiască energia în zadar. Un gând o făcù să se ridice de pe scaunul în care se prăvălise cu durerea ei cu tot, și-o făcù să deschidă sertarul unde Virgil își țineà rufăria. Un ac de cravată străluceà înfipt în dantela ce-acopereà sertarul. Inima i se strânse și 'ncepù să plângă mai tare. Își zise că dacă Virgil nu-și pusese acul dăruit de ea, e că trebue să fie tare supărat pe dânsa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

Şi-i veneà şi să râdă şi să plângă de-atâta copilărie la amândoi, care făcuse din acea modestă podoabă un fel de barometru al fericirii lor. Băgase de seamă, această particularitate la soţul ei şi cu toate că i se părea un joc neserios pentru dânşii, nu se puteà opri să nu se uite 'n sertar, după fiecare plecare a lui Andrea. Ajunsese un fel de obicei — care începuse să-şi desprindă însemnătatea — sub arătarea lui dacă nu ridiculă, dar neînţeleasă pentru alţii.

Bijuteria aceasta pe care dânsa i-o dase cu atâta drag, aveà grai, aveà ceva care-i destăinuià din ce se petreceà în sufletul celui iubit. Şi de câteori o vedeà despreţuită, lăsată în cutia ei, strălucind ca un ochiu înlăcrămat, presimţeà o durere, o nouă încercare...

Astăseară, ceva curios, nesimţit până acum. o înăbuşà, o muşcà de suflet.

Unde a putut să plece? Îi fu ruşine să-l bănuiască, îşi ascunse dragostea până 'n cuta cea mai adâncă dintr'însa, ca nimic să n'o atingă, ca nici un gând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon/1901-1932

să n'o 'ntineze... Dar, cu cât luptă împotriva a tot — cu atât sufereà mai mult.

Se desbrăcă, și se așezà în pat. Își puse plapoma pe cap, făcându-se mică, mică, — ghemuindu-și capul între brațe și ținându-și mintea pe loc.

«Nu vreu, nu vreau, să mă gândesc» — își repetà ca cu o încăpățânare de copil... Și-o sudoare rece se întinse pe trupul ei zbuciumat de-o simțire nouă, pe care nu voià s'o lămurească.

Virgil o găsì în starea asta, gemând înfundat, sub plapoma de mătase.

Oftă plictisit și totuși supărat pe el însuși.

Se așezà pe marginea patului, și-o întrebă întâiu brusc, ce are? ea nu răspunse; apoi glasul lui se făcù mai dulce, cu cât ea tăcea, nu voià să răspundă. Resistența asta — care de obiceiu la femeie e calculată — îl atâță, — îl ispità, felul acesta de-a se ascunde într'o cochetărie sufletească care îmboldește instinctul, — care-l atrăgeà și pe el... Și Dora, mai puțin ea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai puțin femeia de totdeauna, pe neașteptate făcea o experiență crudă: aceea de a-l readuce spre dânsa—fie și-o clipă—cu mijloace mai puțin demne, mai puțin sincere. Prelungi scena, jocul. Virgil se întinsese lângă dânsa. Într'un târziu, Dora ridică capul și-l privi. Întreaga lui făptură respira fericirea ei, prin ochii lui negri și mari. Și numai avu voința să-l judece — nici măcar să-l întrebe de unde vine.

El păreà trist.

O mângâie câtva, fără cuvinte, apoi murmură — într'o reîntoarcere bruscă la cel care voià să fie, ca după un plan făcut:

«Când poate voiu rămâne iarăș singur, nu voiu mai găsi lăcrămi pentru mine, nu voiu mai puteà să plâng pe acela care am fost — dar pe tine... ai fi putut fi așà de fericită, așà de fericită...

. . . . . .

Ce-ar fi răspuns?

Plânsul ei ținuse, un ceas, două — nu știà.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrl-sch-1932

Atâta, îi mai rămăsese a doua zi, în minte, că enervat în urmă de-atâta desperare — în loc s'o bată ca cel din urmă om — o posedase brutal, făr'un cuvânt — ca s'o insulte.

Și cearcănele negre de sub ochi, îi arătă mai mult degradarea — decât durerea ei... Nu se puteă suferi pe dânsa, în starea asta.

Tot, par'că-i strigă: îl pierzi — și numai trupul tău îl are, îl va aveà oricând...

Și sufletul înjosit sângerà într'o convulzie nebănuită de nimeni, într'o umilire și-o speranță care creșteà din ea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Virgil plecase.

Se sculase mai de dimineaţă ca de obiceiu, preocupat şi gânditor. Mintea-i eră concentrată la acel curs de deschidere pe care trebuiă, să-l ţie, în curând, la facultate. Şi toate sbuciumările lui sufleteşti, căzuse în al doilea plan al amintirilor. Nici nu se mai gândeà, la Dora, la nimic decât la lucrul lui. Işi luase câtevà cărţi cu dânsul şi se îndreptase spre bibliotecă.

Dora se mişcase prin casă, tot aşteptând un cuvânt, o împărţeală de gânduri. Şi neştiind nimic din planurile lui Virgil, se simţeà ca alungată din viaţa lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Rămasă singură, își simți capul, ca de plumb, corpul se târî, într'o silă de ea și de alții, iar în sufletu-i abătut se destrămă pânza albă a unui vis frumos.

Numai simțeà într'însa armonia tainică de odinioară.

Și, astfel, cu mersul trăgănat și totuș hotărît al omului obosit pe care pașii îl duce în voia lor, Dora trecù alături, în birou.

Se apropie de masa unde hârtiile risipite, așteptau mâna să le-atingă, unde fiecare lucru cercà orânduiala care place, care îmbie la muncă. Și 'ncet, cu gestul încet, al mânei aproape moarte, uitată de gândul zburător al visului îndepărtat, Dora își îndeplini zilnica ei datorie.

La contactul însă direct al lucrurilor lui Virgil, degetele ei, ca petalele unei flori, începură din nou să se înfioare, rechemând-o din depărtări. Din viața lucrurilor cari respiră viață, un fel de chemare magică se înălță, scoborându-se într'însa. Și dup'o clipă, se resimți iarăș înviorată, coprinsă de dorința acțiunii,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a reculegerii, a energiei care vrea să lupte.

Din nou, par'că n'ar mai fi oprit-o nimeni, să vadă viitorul așà cum îl croise ea, în mintea ei unde creațiile apăreau veșnice împodobite de formele neperitoare ale frumosului.

Nimic, nimic...

Și, totuș, pe când în mintea ei, stăpână pe tot și pe dânsa, se înălță biruitoarea încredere de sine, un nimic, se lăsă, pe seninătatea recâștigată, ca norul neașteptat care strică clipa albastrului de sus. Un nimic, o cheie aruncată sau căzută poate — în așteptarea mâncei care s'o ridice. Și mâna Dorei se întinse, în curiozitatea răsărită, care-i îndemnă pornirea de-a ști ceeace ți se pare deodată că nu ți-a fost dat să rămâie necunoscut.

Instinctiv deschise sertarul biroului și printre portretele îngălbenite de vreme, un pachet de scrisori o îmbie la faptă. Apucă câteva plicuri, desfăcu unul și un parfum încă tare, flutură par'că dintre rândurile nervoase, scrise mic și neegal.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Erau scrisori de femeie, și din înțelesul celei dintâi pe care-o citi Dora, se desprindeà o poveste veche.

O poveste banală: o relație de tânăr fără experiență, căzut în cursa unei femei.

Dar care femeie?

Și, pe când, spontaneu, Dora își puneà în ea întrebarea asta — un portret mic, aproape pătrat, căzu dintr'o scrisoare. Dora îl apropie de lumina mai tare a zilei, sprijinindu-se de fereastra de alături — și-l privi lung.

Crâmpee de amintiri cercuiră întâiu creerul, par'că zăpăcit de ce aveà să înțeleagă. Și, deodată, totul se înfiripă într'un punct ascuns al minții.

Își duse mâna la tâmple.

Și, 'i se deslușì luminat, prepusul ei mai mult instinctiv, legat de chipul din catedrala din Milan — chipul *acestei* femei care-o priveà acum cu aceiași ochi cu cari o atrăsese *atunci*.

Cercă să-și vie în fire, să-și zică că femeia asta erà *trecutul* — și n'aveà de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

ce să se teme. Își zise că Virgil n'o iubise, din moment ce-o lăsase — și-o iubise pe ea.

O iubise pe ea... Și la cuvântul acesta, care sună și el a trecut, se'nfiorâ ca de-o răceală moartă...

Pentru întâiași dată avu cea mai cumplită dintre îndoieli... a celor cari sper mereu... Îi se păru lumea vârtej — numai știă nici ea ce, și-un singur cuvânt rămăsese ca o axă împrejurul căreia gândul 'i se'nvârteà mereu..: Vertueuse.

Apoi un râs nervos o cuprinse la repetarea acestui cuvânt, a acestei iscălituri a femeii care și-l luase ca o sfruntare — ca cea mai crudă ironie.

Și recită scrisoarea pe care o mai ținea în mână.

Erà stupidă. Titlul îi se păru ridicol.

Dulcicule,

Voiu fi mâine la București.

«Mă vei găsi la Continental și iată cum «voiu chibzui. Cu bărbatul și fata voiu luà «odaia cu numărul 33, pe mâna dreaptă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Când voiu sosi, dola gară, voiu spune, că «sunt obosită și-i voiu lăsă să plece singuri «în oraș. Tu vino pe scara din dos, să nu «te întâlnești cu fata și «tiranul» meu, ià «odaia de lângă scară, care dă în curte și «așteaptă-mă. Să ai grije să nu te vadă ni-«meni, și să fii între orele 8—9 dim., când «*il* voiu expedià.

«Poate în frământările astea, stă fericirea, «căci câteodată și zeii, sunt geloși.

«O sărutare cât distanța care ne desparte».

Vertucuse.

Dora se uită la dată. Erà veche; — doi, trei, ani, înmaintea căsătoriei lui Virgil, când Anca Petrov, nu divorțase încă.

Răvășind însă, în teancul de scrisori, dete peste altele care-o aduceà până'n preajma logodnei lor. Și toată vieața ei cu Andrea luă un înțeles nou, ce-o prosteà, ce-o îndurerà ca de-o înfrângere vădită și totuși neîntemeiată.

Căci ce-o făceà pe Dora să sufere, de ce această gelozie retrospectivă de un trecut care nu fusese al ei, de care n'aveà dreptul să s'atingă? Și în mijlo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cul propriei sale nelămuriri, se desprindeà, un adevăr ce puteà și să fie și să nu fie cel adevărat.

Acea teamă de-a vedeà trecutul înviat mai puternic decât tot — de-a fi nevoită să grupeze toate gândurile, toate planurile ei de viitor, de înălțare sufletească, împrejurul unei apărări de care îi erà silă.

Cât timp lupta fusese între ei — în afară de această precisiune individuală a unei femei — în afară de acest instinct necunoscut la ea, și care acum o luminà și mai mult asupra slăbiciunilor omenești pe care le vezi și ești nevoită să le constați — par'că și ea fusese mai stăpână pe dânsa, mai mare, mai superioară.

Acum se simțeà egală cu toți — în acelaș fel ca dânsul — și nu-și închipuì că se poate suferì altfel, de cum se torturà acum — că puteà să existe cevà mai puțin omenesc sau mai superior, din ce simțeà că i se înfipsese într'însa.

Nu plângeà.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaliterara.ro/anul-01901-1932

Așează scrisorile la loc, închise sertarul, puse cheia de unde-o ridicase, și trecù în odaia de alături.

Și cu vederea patului își aminti ziua din ajun, plecarea lui seara, tot ce urmase...

Bănuelile îndreptățite se legară între ele, împrejmuindu-i ființa — și totuși numai avù nici-o îndoială. Înțelese deslușit că de astădată, ceeace sufereà, nu plecà din sufletul ei.

O nu! și par'că-l acopereà și-acum într'o strângere de ea însăși — cu prețul vieții ei...

Carnea însă strigà.

Ghiare'i se înfipsese într'însa, zguduind-o. Cevà de animal rănit o cutremurà fără să poată să plângă. Si pentru prima oară, își dete seama, cât o deșteptase acest om la vieața simțurilor, ca la un moment dat, să uite — fie și-o clipă — acel sentiment ideal care totuși predominà în ea...

Când se sculă de pe canapeaua pe care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

se lungise, pe care se lăsase plăvie—chipul ei, erà desfigurat.

Cu limpezimea minții, și rațiunea, însă, veni.

Pași se auzeau pe scară. Dora se încordă într'o ultimă sforțare și pentru prima oară zâmbì lui Virgil, care, intrând, o sărută — fără c'acest zâmbet, să fie sincer....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Trecuse o săptămână. In timpul acesta — cu prea puține întreruperi — ninsoarea numai contenise și vântul îngrămădise zăpada în troene.

Pe-o astfel de vreme, și 'n sălașul de pustnicie a străzii mărginașe — pe când birjarul trăgeà năvalnic pe drumul drept — Dora, în sanie, de-abea aștepta s'ajungă la Stoieni. Cu tot frigul, sgulită de ger, cevà o ardeà 'n ea ca un pricaz, o fatalitate, care urmărind-o, îi dà și ei aripi...

Impresia asta o aveà de câtva timp, tot mai puternică — în șirul zilelor care se 'ncolăceau împrejurul acelui destin cu care ea voià să se măsoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Hotărâtă să-şi apere sufletul ei şi fericirea lui Virgil, încercă acum, toate posibilităţile de izbândă.

«Nu-i destul să ai calităţi, trebue să ştii să le exploatezi», îi spusese chiar dânsul odată, şi niciodată ca azi nu-şi făcuse bilanţul averii ei morale şi sufleteşti, cu mai multă grije de ziua de mâine şi 'n vederea unui folos mai practic. Simţeà nedesluşit însă, că. cu toată bunăvoinţa — prin care reuşeà să ţie o cumpănă — erà o constrângere, ceva nenatural la ea; că, înfrânarea expansiunii ei, îi luà din personalitate, în banalizarea mijloacelor de traiu. Simţeà că nu erà făcută pentru nici o scoborîre de ea însăşi.

Şi 'n faţa primejdiei care-o pândeà, golul cel mai dureros al trecutului ei— lipsa acelui reazim sufletesc dintr'o iubire puternică, care singură înlătură uneori nenorociri — o rănià mai adânc de cât tot...

Singurătatea ei sufletească o înspăimântă. Şi-o înfricoşà cu atât mai mult,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

cu cât se apropiă de locuința în care trăise o mare parte din copilăria ei....

Cu cât, își aduceă aminte de tatăl ei care dispăruse — de mama ei pe care n'o cunoscuse niciodată — de toate acele suflete cari bătând la fel, îți dau atâta oțelire, în momentele cele mai grele ale vieții... Și 'n goana ei după bine și frumos, această înduioșare care o cuprindeă în clipele de față, erà și mai distrugătoare, pentru energia de care aveà atâta nevoe.

Când sania se oprì în fața casei, se fărâmă în ea ultimele părticele de voință — ca frânturi de rugăciune într'un suflet de ateu...

Pierdeà credința 'n ea.

Astfel, pătrunse 'n casa Mariei cu inima îndoită, cu frica omului necunoscut.

Dela ușe, Maria, după ce o sărută, o luă pe zor :

Da, bine, Dorico, tocmai mă pregăteam să viu la tine. Și Nicu și cu, suntem foarte îngrijați — numai știm ce să mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

credem de căsnicia voastră... în lume auzim tot lucruri frumoase, despre voi...

— Și ce anume ?

— Că nu trăiți bine. Că tu plângi adeseà și pe Virgil îl vede lumea, singur, pela Capșa, seara...

— A fost o singură dată.

— Că, de când v'ați luat, n'ați făcut o singură vizită — cum se obicinuește — și când v'ați dus, și voi, odată la teatru, împreună, tot timpul n'ați schimbat o vorbă. E frumos ? credeți că lumea nu observă ?

— Care lume ? — și cine te pune așà de bine în curent, răspunse domol Dora.

— Cum, cine? și Kirieta, zise Maria, arătând-o pe aceasta care se uità la niște jurnale de modă.

— Așà, Dorico, eram și eu în teatru — în benuar, cu prietena mea, nevasta prefectului Marin și se minunà și ea: cum se poate să nu fiți și voi, mai veseli — nu v'ați mișcat odată, unul spre altul, par'că erați certați. Și, nu numai atât, dar mai zilele trecute, am fost învitată la ceai la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

femeia lui Dimcă avocatul, și tocmai venise vorba despre voi. Și-adus aminte că a cunoscut pe Virgil în provincie, la Anca Petrov. De-acì o 'ntreagă halimă, fel de fel, de tâlcuiri, care mai de care, mai poznașe. Eu, v'am luat apărarea.

— Iți mulțumesc, răspunse, rece, Dora, și întorcându-se spre Maria: Nicu e acasă? aș fi dorit ca să-i vorbesc.

— A eșit cu Mitriță și Olga, cari au sosit aseară dela moșie. Dar, ce vrei, să-i spui?

— Venisem, să vă rog ceva.

Kirieta trecuse în odaia de alături.

Maria se apropie de Dora și-o mângâie încet pe păr.

Nepăsarea sau răutatea ar fi împietrit pe Dora — mângâierea asta îi făcu mai rău. Îi alunecă pe sufletul înghețat, cutremurându-l.

Ochii i se umplură de lăcrămi — ca un rămas dintr'un izvor secat, scurgându-se în picături încete — de prisos.

— Vezi, aveam dreptate. Tu, ești ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

norocită — rosti Maria — nu ți-am spus eu, că nu mi-a plăcut omul acesta dela început. Auzi, savanți, literați, când puteai să iei, un om mai liniștit, bogat, să te răsfețe, să te iubească el — nu tu. Hei, draga mea, știu eu ce spun. Așà, ai vrut să iei întâiu, cum ai sosit din Viena, pe prietenul lui Mircea, pe Vladimir.

— Erà deștept, cu dor de muncă—sau cel puțin așà se arătà. Mă atrăsese spre el, avântul unei fapte bune și-amețeala visului dintâiu... Eram copil. Azi e altceva. Nu sunt nenorocită cu Virgil — te înșeli Mario.

— Dar, atunci, ce 'nsemnează plânsul, viața voastră, curiozitatea lui, de-a nu fi ca toți?

— Are dreptate. Muncește mult — și vreà să-și facă o viață așà cum și-o 'nțelege. Cu mine de e rău — dar e și foarte bun. La Anca nu se mai gândește.

— De unde știi? Erà și ea la teatru în seara aceea — ai văzut-o?

— Mi se pare. Are bijuterii frumoase, strălucea și loja îi erà plină de bărbați.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Dar, s'o lăsăm... venisem să vă rog, să ne 'nlesniți câtevà mii. Banii nu ne-ajung la îmbrăcarea casei — multe lucruri ne lipsesc. Virgil s'ar place mai mult în ca — ar fi poate mai bun. Și, m'am gândit c'oricum, tot țineți și la mine, că mă veți ajutà să-mi apăr și eu norocul...

— Nenorocul, vrei să zici, sări Maria deodată. Vrei să-ți spun, impresia mea e că nu veți ține casă, și orice sacrificiu e în zadar. Àsta nu-i ca toți...

Kirieta se apropiase și prinzând ultimul cuvânt, intră și ea în vorbă:

«De, se prezintă bine, are viitor, dar, ce folos, de nu e zdravăn... auzi să te nenorocească, de ce te-a luat? o fată așà de bunà, cu atâtea calități!... eu îți găsesc chiar mâine de vrei, Dorico, un altul putred de bogat. Și, eu, zic, ca Maria, nu cred să te iubească. Mai lasă focului iubirea, că nu duce la nimic. Apoi, și altceva; mi-a spus un prieten de-al lui, că se plânge că ești prea gospodară

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1902-1932

și nu atâtde artistă pe cât, el, te-a crezut...

— Eu am auzit din contra, — zise Maria, — că se plânge că nu vine acasă, fără s'o găsească cântând și toate valvârtej...

Ești mulțumită de servitoarea care-o ai, Dorico?

— N'aș fi — dar este dânsul.

— Și asta-i curios la voi — bucătăreasă americană—îmbrăcată ca cucoană, și făcând de capul ei...

— Eu aș schimba-o, dar Virgil nu vreà. Luinu-i placromâncele... nici chiar, ca servitoare...

— Pe tine cum te-a luat?

— Ziceà: că am ceva străin, în chipul și purtarea mea. E cam copilăros bărbatul meu, dar nu e rău-și mult mai nobil decât pare, mult mai înțelept.

— Așà face și Mitriță cu Olga lui, zise Maria.

Vă apărați odorul...

— Nu e potrivire.

Calitățile lui Virgil sunt mari și lip-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

surile le voiu învinge. Mitriță le îngăduește și Olga este poamă rea. Nu mă sfiesc s'o spui — o știți prea bine.

— E ca iubită, îmbrăcată scump, în toate serile la teatru și petreceri. E fericită? e tot ce-i trebuià — zise Maria.

— La urma urmei — adăogă și Kirieta — câte sunt ca ea. Chiar prietena ta Didia se duce peste tot — și despre ea vorbește lumea văzând-o atâta de «mondenă» și luxoasă...

— Dora ar fi vrut să zică și ea ceva; să răspundă că Cristea îi dădeà Didiei tot ce puteà să deà, că dânsa aveà avere și că luxul ei, erà prilej de adormire a unui vis ascuns în tainele unui suflet ce-l păstrà curat sub scarbăda ei viață...

Dora ar fi vrut să spuie multe, dar — amuți.

In tăcerea care se lăsase'n urmă, propria ei durere se deșteptà mai vie, cu toate că din tot eșà aceeași înfrățire cu chinul și durerea ei...

Crivățul se văetà afară și mai cumplit acum, iar prin horn, soseau, șuerături

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prelungi, ca chemări îndepărtate de ajutor.

Nicu nu soseà.

«Nici-o speranță într'alții — sfărămături și umbre — de cine să te-agăți?

Și, Dora, plecă capul aproape 'nvinsă — întoarsă spre trecutul lor.

Inainte, și'n ea se frângeà ceva, care nu-i mai dădeà puterea să răzbată atâtea valuri cotropitoare și adânci — să 'nțeleagă că sub cuvintele nechibzuite sau răutăcioase ce le auzise — a celor mai mulți, a celor mai simpli — stă înțelepciunea îndurerată poate, a unor vieți pierdute, sau mai mici, a celor cari n'au fost niciodată atâta de iubiți ca să devie mai buni, mai mari, în lupta vieții.

Erà și ea, redusă, la înțelegerea aceea care te'nrăcește, te depărtează de adevăr.

Care silindu-te să vezi realitatea așà cum se arată, cum o vedem la toți, face din tine sclavul slăbiciunii tale, când mai tare de cât ea, nu te servești de forma vieții, ca de-un mijloc, de-a o cârmì, cum vrei...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mrr/1901_1932

O descurajare nespusă o cuprinse.

Se pregăti să plece. Își luă rămas bun și când eși afară, în viforul turbat care-i izbeà chipul, cu tăișuri de ghiață, i-se păru, că e pe-o mare, în fața unui adânc ...într'un întunerec care se lăsà din ce în ce mai mare, cu toată ninsoarea albă, ce căderà în dans feeric, peste tot.

Nu se simți în stare să se 'ntoarcă acasă.

Virgil luà parte la un banchet oficial.

Dora, dădù birjarului adresa Didici.

Erà în căutarea unui suflet ca al ei. Și nimeni nu-i ținuse, căldura inimei mai dulce — în para durerilor mari — c'a femeia la care se ducеà.

O uitase. Chiar, se trezeà acum întrebându-se dacă o iubește, dacă prietenia lor nu erà altceva decât melancolia clipelor cari rămân în urma culmilor de viață. Dacă această melancolie nu se întindeà mai departe și mai adânc peste hotarul acestor clipe... Căci, renășteà așa de des cu cea dintâi rănire și cel din urmă vis...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu știà să se explice, dar simțeà c'aveà dreptate să se 'ndrepte acum spre ea.

«Nici-o vorbă. Imi voiu pune capul pe brațul ei și cine știe dacă 'n atingerea asta, nu voiu înțelege că ea suferă ca mine și ne vom simți iar noi, mai tari — redeșteptate».

Mijeà, în Dora, o geană de lumină nouă, care-i dădeà curaj. Și-și zise, cât de puțin și cât de mult îi trebuià să redevie *dânsa* și cum o rază de speranță cât de mică— și mai mare, o înfloreà.

Și totuși, când ajunse, erà așà de tristă!

Sună la ușe. Vântul rece îi desfăcuse aproape părul, în șuvițe, pe obrazul ei udat.

Ningeà de zor. Ca vârtej de hârtiuțe albe, fulgii se jucau ușor pe genele înlăcrămate, și pe buza ei lăsată ca de copil certat.

Ii erà frig și tremurà.

Sună înc' odată.

In fine se deschise ușa și Oniță-i spuse blând:

Cucoana nu-i acasă — dar o aștept să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

vie — în salon îi cald, poftiți intrați, coană Dorico.

Dora îi surâse. Și urcând scara, o întrebă ce face, de s'a făcut bine Ilariu. Știa câtă plăcere-i dă, vorbindu-i de bărbatul ei...

Eră un suflet mai ales această tânără, cu ochii blânzi.

Vocea-i mângâiă, ca un sunet simplu dar curat — fără pretenții armonioase de vorbe căutate.

Intâmpinată astfel, Dora se găsea mai bine acum, în largul sufletului ei.

Și în cercuirea valurilor care mureau, cu liniștea recâștigată — intră în odaia cea mai dragă a Didiei — în salonul ei.

. . . . . .

Salonu-i mic: un trandafir de-abea deschis, o rază rază, sărutată de zefir, de buze ne'ntinată. E în stil Empire.

Un pian — în așteptarea mânei care l'ar mișcà și-al sufletului ce l'ar pricepe — doarme, pare mort: un lemn și-o piatră rece.

In colț, birou «Vernis Martin», cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

flori mari aruncate, pietate, dar și vii, în vas Gallé. Pe el, mai multe, comoare sufletești: sunt amintiri, odoare scumpe, fotografii. E și o carte — ca speranța, în vara gândurilor târzii — în verde închis, cu litere de aur, par' evanghelie — melodii. Deasupra, o candelă, amintește, palatul Strozzi din Florența — un vis, aprins, de acela care a dat-o și-a luminat-o: simbolul unei prietenii ce arde în para focului — scântee — în fața dragostei ce-a ars și-a dispărut...

Singur, portretul mamei — iconostas, altar — trăește în el — sufletul nostru — în el și chihlibarul mătăniilor ce le-a purtat, prin care s'a rugat, și și-a uitat, — amarul.

Iar, peste tot, o vrajă neînțeleasă, pluteà, furând din tine, regretul de azi, dorul de mâine.... singur trecutul rămâneà.

— Cu el, însă, Dora dispăreà, lăsând Didiei partea ei de vieață.

Dispăreà în cântul ei.

Se așeză, la pian, lăsându-se în voia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morri1901-1932

legănătoare, a dorului nestins, ce-o readuceà spre *dânsul*.

Cântă «Le Rêve» de Liszt.

Și, din puterea ce-o 'nalțà deasupra tot, în zările albastre — din puzderia de stele ce-o atrăgeà ca dintr'o lume ce erà a ei — speranțele creșteau ca sunete de harfă...

Creșteau, pe clapele de-abea atins, ușor, ca un ecou de suflet gânditor, stingându-se 'n rugăciune...

— Își puse capul între mâini.

Stătù o clipă

Un freamăt.

— Ai sosit?

— De mult, — te-am ascultat, lăsându-te să-ți verși tot focul... și l'ai încins pe-al meu...

— De unde vii, Didio?

— Din lume.

— Ce-ai căutat acolo?

— Uitarea.

— Acelaș vis înșelător; renunță — de n'ai curajul ca să lupți.

— Mă las în voia soartei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Și speri — când vrei să uiți.

— Ca tine.

— Eu uit, dar lupt 'naințe. Nimic nu mă oprește din drumul meu; voiu birui, sau voiu muri — tot una.

— Dar tu, de unde vii?

De-acasă, de l'ai mei, din vremurile trecute...

— Te simt și obosită și sufletu-ți arzând.

— A fost mult întuneric, acum, e mai lumină, mai mult de cât oricând.

— Ce te-a făcut să suferi?

— Multe. E-așà de greu să spui...

— Incepe, nici eu nu știu, ce ți-aș puteà răspunde, dar știu ce-ași vreà să simți...

— Că, ești și tu ca mine, că acelaș gol ne 'mbină: jălanic de suflet rupt. Ascultă.

Erai și tu la teatru, mai zilele trecute când eream și noi. Cum ți-am părut?

— Te-am zărit de-abea. Dar, de ce mă întrebi?

— S'a observat de alții, că nu eram

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prea veseli. E adevărat. Și eu, am suferit văzând pe Virgil rece.

Nu mi-a schimbat o vorbă.

— De ce ?

— Nu știu nici eu — sau știu prea bine. In aerul din sală, pluteau gândiri pizmașe, împotriva mea. Simțeam că cei bogați mă umileau, în haina mea prea simplă ; că, cei luliți de soartă, pe-o parte mă urau, iar sufletele mucigăite lăsau ca frunze ruginite, idei de moarte 'n jurul meu... Virgil, le primeà în el, în sensațiuni bizare. Il simțeam crispat, copil înfricoșat, nemulțumit de toți — și mai ales de mine.

— Erà nedrept.

— Și mă simțeam de vină.

— «Vina acelei ființe ce cred că-i, în greșală, când ești nedrept, cu ea».

— Eram de vină, căci am suferit, am fost mai mică 'n fața mea... am fost geloasă.

— Și de cine ?

— De Anca Petrov.

Erà în sală, în benuar, chiar lângă voi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Să-ți spui.

N'ar fi nimica, de aşi fi sigură de noi. Dac'aşi fi sigură, că gândul despărțirii n'a 'ncolțit în el, că, sub cuvinte, întristate sau dușmane, n'aşi presimți, vâltoarea zilelor ce mor cu aiureala dragostei ce moare... Şi eu îl iubesc... Toți mă condamnă.

— Mai speri cevà ?

— Sper tot — fără ilusii, dar încredințată c'atunci când m'a iubit mai mult, erà şi mai departe... Azi, din plămada atâtor îndoeli, din vârtejul atâtor *fapte*, care se-aşează între noi — cu gândul despărțirii — răsar mai mare... părând însă mai mică. E adevărat, că, uneori, mă cred, şi eu pierdută — el, mai slabă decât sunt — când văd şi eu, o rătăcire, o desperare, un gând urât — la gândul de a-l perde...

Şi atuncea, lovește, mai cumplit — să mă zdrobească...

Mă ridic.

Privește 'n ochi, *vede* că-l iubesc, că sunt mai tare, că sunt bună — şi iar, îl

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

simț al meu. Clipele astea se repetă de câteori se adună 'n el, forțele care strigă, vreà răsunet, într'un suflet și mai mare — și la fel.

Le ascult mugind, izbindu-se — ca o mare îndepărtată, ce revine și se sparge lângă mine, mai adeseà 'n peptul meu... Tresărim, și din atingerea sublimă, es speranțele mele toate...

— Poate. Dar, nu te 'nșeli în gândul ce ți-l faci de dânsul?

— Vezi, aceeaș îndoială o am și eu, când mă gândesc la tine. Imi zic, cum ai putut răbdà, singurătatea ta, de atâția ani, legată de un om ce-ți face vieața asta.

— O vieață, mai mult, sau mai puțin bună. Ce mă doare, e credința că freamătul acelei înțelegeri, pe care o visezi și tu — se pierde orbiș, în sufletul pierdut al celui care ar fi fost al meu. Dar, n'am voința să-l cunosc mai mult — chiar de l'am întâlnit odată... de am simțit că-i *El*.

E prea târziu. Mă depărtez de mine însumi. Dodo, e copilul meu... I-am dat cu vicață acestui om — atâta câtă are.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Să 'ncep din nou? Nu-și drege nimeni viața... și-a mea este pierdută...

— Dacă slujește curată p'un altar de flori, ce se schimb într'una, cu atâtea gânduri ce nu mor — nu e pierdută... Dar, ar trebui să faci mai mult... să fii femeie, înainte, de-a fi, chiar mamă...

— Femeia n'a trăit. Și-i prea târziu să mai trăiască așà cum ar fi trebuit.

Tu ești mai fericită Dora...

— După câte-mi spui, se poate — de, n'ar fi amintirea de-a trăi un vis ce vreà ca să mă lase...

O da, e-adevărat, sunt fericită'n nenorocirea mea. Cum ți-așì puteà spune ce se petrece 'n mine? In mine e femeia și artista care trăesc de-opotrivă de mult și de bogat. Mă copleșește atâta viață, ce-o simt curgând în vine și de n'ar fi cântul meu, ce-mi dă fioruri de revărsări sublime în infinitul său — așì crede că mă pierd sub propria mea viață — făcută de prea multe vieți. Sunt prea bogată. Așì vreà să dau la toți—prin dânsul și în el, tot rostul vieții mele — și poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

e prea mult pentr'un copil ca el. Se sperie uneori, căci i se par că sunt mister, sau cine știe, ce taină mare, pe care-o ocolește cu frica de-a se împărtăși prea mult din ea — când îl atrage.

E 'nlănțuit într'însul — și vezi tu, slăbiciunea-i, e ceeace mă leagă mai mult de ființa lui. Mă doare, sufăr, când îl știu prea singur — și singur vreă să steă.

Luptă să rămână, și 'n zbuciumarea asta devine monstru aproape, să ne înfricoșăm de el. Căci, și el, e 'nspăimântat, de el singur, de cel ce-l torturează și nu vreă să-l alunge...

— Alungă-l tu, de iubirea ta, îți dă puteri ce-i sunt necunoscute.

— Ura e tot așà de mare, ca iubirea, în suflete c'al lui și-al meu. Prin mine el le simte pe-amândouă. Mă desarmează astfel, uneori, neștiind, ce-l stăpânește, mai mult — care din două e mai tare...

— Aceea care te torturează când Andrea e mai bun.

— Când, dă speranțe mari să mi le ia; fericirea, ca să mi-o răpească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum, ar fi făcut și-acela poate, ce-a rămas la mine un vis pe care tu l'ai realizat — chiar în durere — pe care-l trăești încă.

— Și-l voiu trăi mereu. E'n mine. Și, dacă Virgil mi-l deslușește, mai bine, — prin lupta de a-l prinde și de a-l fixà, spre a nu-l mai căutà aiurea, e că m'am dumerit, m'am luminat.

M'am înțeles, Didio, și zilele trecute.

Eram la facultate.

Virgil își țineà cursul.

Nu-mi spusese să viu — dar nici nu, mă oprise. Acasă, 'nainte de-a plecà, se gătise, preocupat și gânditor făr'un cuvânt.

Tăceam și eu, cu toate că în mine erà o luptă — să merg sau nu? — care conteni când mă văzui și eu pe stradă, mergând pe urma lui.

Am intrat în sala ticsită, de lume, de studenți, studente. Eu, m'am dus spre-un colț, mai întunecat, mai la o parte și l'am ascultat. Mi se păreà că sufletu-mi se strămutase pe buzele lui, în vorbele lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

calde, înflăcărate ce izbucneau, sau se auzeau mai grave arzând mai în adânc. Mi se părea, că din toată cuvântarea lui, par'că se cristaliza—ca și 'n urma iubirii și-a suferinții noastre înțelepciunea faptelor mai mari — în suflete mai multe...

Se simțeà în sală o atmosferă fericită de suflete ce bat la fel. Mi se părea, c'o culeg, în mine toată, c'o risipesc iarăș la toți — prin sufletul aceluia care vorbeà.

Promiteà vremuri mai bune... Pe mine mă făceà să 'nțeleleg de ce-l iubeam;— c'atunci când mă luase senin și fericit, fusese generos cu mine prin *idealul* lui, și că iubirea mea îi dase *măsura* unui scop în viață.

— Când desinteresat — ca și cu tine— ar fi iubit pe toți... Dar, vezi, că te-ai 'nșelat — n'are statornicie de felul lui...

— Nu m'am înșelat Didio. La el e o nebunie trecătoare, — cu împrejurarea care m'ar ridică în ochii lui. Și 'n el îmi văd țara, așà cum se găsește. Sforțarea mea spre bine, e pentru a stârpì un rău

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— și pentru cel mai mic din rele, ne trebuesc sforțări nebune...

— E poate un vis amăgitor.

— Se poate. Dar, nu mă gândesc să mă 'ndoesc, să-mi zic, că interesul meu e scarbăd și 'n viață n'am ce câștigà. C'acest fel, prea sincer și prea drept, mă duce la ruină... De m'aș gândì — *atunceà* — aș fi pierdută. Așà, îmi iubesc neamul și omenirea 'n el: cu nedreptatea, rătăcirea, crimele lui chiar, dar, și cu calitățile lui mari, cu morala și dreptatea lui ascunsă, cu virtutea sufletului unei rase și a unui popor întreg.

— De ce, atunci, Dorico, în loc să 'naințeze, se rătăcește, în loc s'ajungă să poată nivelà sufletele celor mai slabi, ridicându-le cu dânsul, se izolează într'o mândrie de ghiață? De ce, dacă găsind în tine idealul lui — în sufletul tău prilej de armonie — în loc să fie fericit, suferă, în loc să-și îndoiască forța, și-o distruge, zădărnicind-o?

Dacă, sub razele binefăcătoare ale iubirii, s'a scuturat de trecut ca de-o haină

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de ger și de 'ntunerec, de ce 'i se răzvrătește sufletul acum, într'o dezlănțuire cu atât mai adâncă și mai primejdioasă, cu cât e mai îndurerată și mai ascunsă?

De ce?

— Intrebarea ta, Didio, repetată de atâtea ori, răsună 'n tocmai ca un ecou, în adâncurile firii mele, unde caut și găsesc răspunsul. Când lămurit, când haotic, se deslușește, devine cânt sau poesie, lacrimă sau sărutat. Explicarea cea mai limpede este însă asta:

Că 'n desvoltarea lui Virgil — care repetă în mic desvoltarea omenirii și a neamului său — se gradează toate clasele noastre sociale: dela primitivitatea neluminată a săteanului asuprit — la slăbiciunea burghezimii, a mediocrității — dela civilizația unei aristocrații false, înstrăinate — la cea adevărată aristocrație, care singură întrupează idealul omenirii în progres.

Acest ideal, rezumând în el sentimentele cele mai frumoase în om, ajuns la perfecțiunea naturii lui, e acela care l'a atras

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și-l atrage și pe Virgil. Imprejurul acestui ideal e lupta noastră — spre el tinde inconștient sau conștient puterea lui extraordinară de muncă: meritul cel mai strict individual, cel mai *personal* al lui.

Și, când, în teorie, în bâiguirea aceea abstractă a cărții, se închipuise vrednic de-acel vis care-l făcea stăpân pe-o lume, încet și tăinuit m'am deprins eu, m'am «scoborît» spre el. Ii se păru, în orbirea razelor mele, că dau însuflețire vieții, că pe mine m'așteptase dânsul. Și, ca o sfințire a tot ce era mai bun în el, m'a *«înălțat»* la treapta lui, în lumea lui. Gestul acesta, care a fost purtătorul unei idei și a unui sentiment puternic, a fost întâiul *fapt*, cel dintâiu eveniment mare în viața noastră. Cel dintâiu, care pân'acum a rămas singurul în armonie cu visul lui. Iar, din clipa, în care realizându-l într'un punct, i-a dat ființă; — la primul pas care întărindu-i idealul preconceput, într'un adevăr nu abstract, nu mort, dar *viu* — a început să trăiască, să simtă viața: din clipa acea, Virgil s'a deșteptat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A fost ca o renaștere într'o lume, pe care n'o mai recunoștea ca a lui, atât se izolase de dânsa, în care eu, nu eram recunoscută.

Visul pieri — rămase singur. Și, ca un copil nou-născut, deschide acum ochii mari, vrând cu ei, să cuprindă totul, neînțelegând încă, că'n sufletul lui, odată, va fi loc pentru toți, și că îndreptîndu-i primii pași, o femeie i-a dat viață.

Că, păstrând în mine și'n lumea tuturor, aceeași credință și-aceiași milă de toți și de el, idealul meu de iubire, îl ocrotește pe-al lui, ținându-l a-tot puternic, încrezător și tare și că superioritatea asta neștirbită are într'însa neînfrângerea adevărului suprem, care e unul și acelaș.

Căci, dacă virtuțile mele omenești sunt închinate lui — unui singur om — și se arată în bogăția lor complexă, idealul meu e simplu. Strălucește în sufletul meu ca un soare pe care nimic și nimeni nu-l poate întunecà. Și, chiar, de noaptea se 'ntinde, sau nori îi umbresc fața, strălucirea lui nu piere, răsărind cu clipa cea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dintâiu: cu zorile din zi sau alboarea dimineții — cu răsăritul speranței și îngânarea fericirii....

— Și, glasul Dorei, în aerul cald, părea acum, o muzică ușoară, ce murmură încetișor, scăzând, pierzându-se 'n apus, — în marea unei vremi și lumi trecute. Iar, ca un imn ce se 'nălță spre cer — —deasupra tot—sufletu-i covârșea magnetul apelor care se sbat și plâng...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistasilvania.ro/index1901-1932

..... Astfel, din adâncuri, valuri, valuri, se urcase, din depărtări și depărtări, mărind sufletul femeii cu infinitul care-l presimțeà în ea.

Se urcau, vineau, și azi, cu înfiorări de melodii, nu de gemăt și revoltă, în sunetele prelungi, de clopot, din ajunul sărbătoarei.

Crăciunul se-apropià. Mai erau câteva zile pân' la el, și 'n seara asta spre Duminecă, la biserică tocà.

Cerul, acoperit ca de-o foaie de metal negru, parcă amenință să se coboare 'n jos.

Și 'ntr'adevăr, nămeții de zăpadă, se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spulberase la vântul care lovise într'înșii toată ziua, și fluieratul lui par'că fusese semnalul unui viscol nou, care se pregătià să vie, cu sosirea nopții.

In casă tăcere adâncă, o tăcere nemărginită la care nu ajungeà nici un sgomot în care Dora nu puteà prinde nici un gând.

De zece zile, toată răutatea lui Virgil, într'o criză supremă, devenise îndesată, par'că se adunase toată la un loc — ca într'o linie de apărare, de ciocnire.

Nici-o rază de bunătate nu mai răzbăteà în sufletul lui baricadat, de hotărîrea despărțirii.

I-se păreà că n'aveà timp de pierdut. Totul, îl readuceà spre voința de muncă, — ca un plumb care-l atrăgeà la punctul de unde plecase. Prin muncă își făurise și idealul lui de iubire, și la un moment dat, în nerăbdarea de-a cuprinde tot, întrebându-și două dorințe deodată, rațiunea și voința se uniseră într'o extraordinară putere de stăpânire și de calcul.

Această putere, de-a voi să fii, mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

bun decât cel care ești, și de-a voi să pari astfel, depărtându-l de adevărata lui personalitate, îl readuceà iarăși, într'o lume, unde adevărurile cele mai mari, sau cu cât sunt mai mari, sunt mai greu de crezut.

Numai vedeà în Dora superioritatea care-l atrăsese și cu riscul de-a distruge tot, voià ca idealul lui să triumfe peste tot. Inconștient, lucrase în direcția asta, iar în timpul din urmă, naivitatea și cinismul lui se îmbinaseră.

Astfel, fiecare eveniment, în casa lui, luà o importanță parțială, de detaliu, fiecare nemulțumire erà judecată de el independentă, când toate în fond aveau o singură origină: îndoială de el însuși față de realitatea lui.

Se petreceà cu el, ca și cu corpurile din natură, privite de un vulgar, care vede în descompunerile ei, corpuri diferite.

Se petreceà în el, un caz de conștiință care-și aveà microbii ei.

Dora judecase drept: năzuințele în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

descreștere sau nedeplin înflorite ale civilizației noastre de paradă: spoiala claselor mari, a păturei bogate și culte — care, nu poate trăi fără mulțime și exploatând-o sau desprețuind-o n'o lasă să trăiască — tot sufletul bogat al unui neam în copilăria lui înveninată sau decăzută, se oglindeà în straele aurite ale acestui suflet tânăr.

Acceaș psichologie—acelaș organizm.

Eșit, din acceleași condiții de putere fizică și morală a unui popor prin care și'n mijlocul căruia, evoluà, cultura lui Virgil — înrudită cu aceea a tuturor intelectualilor — îi organizase acea stratificație superioară care ar fi putut face din el sâmburile unei formațiuni nouă, unei forțe adevărate. Această cultură însă, desăvârșită, între străini, deosebindu-l de mulțime, nu numai nu se răspândise uniform peste el— după, cum nu se răspândește, nici-o civilizație egal, peste toate întinderile unei țări, fie oricât de înaintate — dar își păstrase rădăcini sufletești ascunse din copilăria lui de eri, în adoles-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cența lui morală de azi, în pregătirea maturității lui de mâine.

In trecutul și prezentul țării noastre. In organizmul lui fizic care se resimțeà de-o naștere sau de un trecut anormal — ca și țara noastră zdruncinată încă de turburările trecutului nostru istoric. In răsplata de azi a unei munci vrednice care-i câștigă zi cu zi, un drept de superioritate, făcându-i loc larg în rândurile unei lumi, în care, însă, consacrarea faptelor în conștiință, e paralelă și corespunzătoare cu sufletul lui înapoiat.

Intr'o lume, unde munca glorioasă a unor generații trecute de oameni mari, care au întărit cu jertfa lor regatul nostru — e uitată, și unde elita intelectualității de azi, care ar trebui să fie straja viitorului, — se regăseà în zâmbetul lui Virgil, neîncrezător și rece.

Neîncrezător, ironic și crud, într'o inconștiență molipsită, care contrastà cu bunătatea unui ideal ascuns și luminat.

De aceea, atâta timp, cât și iubirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1932

lui, fusese o ficțiune, o idealitate care se spulberase, la cea dintâiu atingere cu realitatea vieții — atâta vreme cât văzuse pe Dora, sub prisma unui vis, care te minte sau îl minți, cât timp personalitatea ei, stătuse în umbră, sau în depărtarea acelor imagini, pe cari le mângâi, cum mângâi strălucirea tremurătoare a stelelor deasupra ta — iubise.

Apoi, femeie, stea căzută, scoborâtă în lumea lui, alăturea de el, în lupta vieții — îl depărtase, găsind-o în stare de inferioritate, față de idealul lui neatârnat.

Ce-l mai făcuse atunci, să se mai cutremure, când la atingerea ei, nu odată, se văzuse, năpădit, de-o simțire nouă?

Din forța ei negativă, de femeie, în forma ei abstractă sau animală — de vis, sau de plăcere — ce-i rămăsese încă? Cel mai legase de dânsa?

Nu știa, nici el.

Dar, cu-o voluptate de stăpânire brutală și copilăroasă, îl atrăgeà corpul, ființa ei întreagă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdri 1901 1932

După fiecare umilință în el, — când Dora, se arătà, cu atât mai bună, cu cât era mai rău, — de atâteaori îi se deslănțuià, în aprinderea tuturor simțurilor, dorința de a o umili.

Scoborând-o astfel, dela forma cea mai înaltă, a iubirii prin care-l atrăsese — la cea mai joasă, prin care-l reținea, i se părea că-și reabilitează propriul lui suflet, propriul lui ideal — că, o pedepsea cu drept de legiuire eternă. Și, cu cât ilusia era mai mare — cu cât Dora se arătà mai mult, în lumina ei adevărată, cu atât i se părea înșelarea de el mai groaznică, adevărul vieții lui o minciună.

Cu cât luciul apelor curate e mai strălucit, cu atât, chipul, ți se răsfrânge mai bine... și, văzându-se 'n Dora, se urà pe el, în dragostea asta de femeie, care-l descoperea pe neașteptate. In ea, loveà, *intr'insul*, turburând zilele care curg, întunecând undele de vieață...

Iar, aruncat în vârtejul unei patimi, în ispitirea trupului înfierbântat prin care simțeà numai răcoarea înviorătoare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a valului care-l duce — crezându-se biruitor, se bucură mai ușurat, mai răzbunat într'însul.

Sufletu-i, se hrănea însă din această răzbunare, iar, cu valul ucigător și dulce, care-i mânau departe, împreună, — ajungeau nedespărțiți, pe același țărm — unde ura deveneà iubire — înjosirea Dorei, întâia treaptă a înălțării lor.

. . . . . .

In ultimele zece zile, însă, dragostea ideală, dominase în Virgil, partea materială a vieții...

Idealistul se deșteptase într'o zi, mai înverșunat împotriva Dorei, cu cât, se simțeà, mai mult, dușmanul propriei sale realități și-acelor dimprejur.

I se părea, că ea erà de vină, că munca lui nu dădeà roade și mai însemnate, că tipărirea cărții lui întârziase, — că drumul spre mărire îi erà împiedicat, în libertatea acțiunilor lui. Pe de altă parte, mândria lui, nu erà mulțumită prin nimic în judecata celorlalți.

Vedeà că 'mprejurul lor, căsătoria lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ridrr1901-1932

fusese privită rău dela 'nceput. Că, trainl modest pe care-l ducea, pilda colegilor și prietenilor lui — care mai toți se 'nsuraseră pentru avere, sau sub îmboldul vr'unei protecții — nu erau de natură să-l încurajeze pe drumul apucat. Ceeace era *normal*, devenea *anormal*, într'un mediu unde *azi*, în actuala societate, Virgil, nu putea vedea femeia de *mâine*, fără ca impresiunea lui personală, să nu se șteargă. De aceea și obicinuit cu minciuna convențională, rolul estetului precumpăneà. Își zicea, că, dacă, nu-și putea realiza visul de odată și întreg cel puțin să-l *vadă*, sub o formă care să-i ascundă orice adevăr urât sau dureros.

Această iluzie, îl aduceà spre Anca. Nu era înșelat asupra ei, nici un gând serios nu-l legà de dânsa, de când se 'nsurase n'o mai văzuse — căci nu și-ar fi ertat lui însuși, o greșală conștientă fără s'o creadă necesară unui scop mai 'nalt — dar, totuși, în gândul reîntoarcerii spre trecutul lui de singurătate, amintirea ei, rămânea vie. Și, se prindeà, refă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cându-și din nou vieața, în închipuirea lui, unde era mai ușor să și-o zidească așà cum vroià — de cum, s'ar fi putut să fie.

Inchipuirea asta, îi ușurà planurile de viitor, și Anca îi se părea, că nu va fi în stare, niciodată, să i le zdruncine. Își ziceà:

«Mă iubește poate mai desinteresat decât Dora, — și nu e periculoasă, iar în urmărirea idealului meu de muncă, cu filosofia budistului, de-a nu mai ține la nimic și la nimeni, Anca îmi va rămâne o prietenă bună.

Voi vedea-o din când în când, eleganța ei îmi mulțumește ochiul, casa ei e primitoare și veselă, iar ea, are o inteligență practică care îndepărtează plictiselele vieții? Ce-mi trebue mai mult? Dacă, nu te 'nsori pentru un folos material, iubirea nu-i îngăduită decât celor avuți».

Și, sub înrîurirea acestui din urmă gând, rostise Dorei vorba lui Dodo Cristea: iubirea e monopolul celor de sus.

— Astfel, zi cu zi, c'o răbdare de tac-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tician, săpă prăpastia care voià să-l despartă de Dora. De zece zile, tot binele încremenise 'n el, unde inima-i oțelită, nu mai puteà să se 'nduioșeze.

Și 'n tăcerea de azi — când viscolul gemeà afară — singură, în casa întunecată, în care răsunà numai clopotele bisericești în preziua sărbătoarei, Dora, se înfiorà, se adunà într'însa, cu teama de a nu se fi pierdut și ea. Nu-l mai regăseà pe Virgil în nimic, fiecare vorbă, fiecare gest al lui, erau așà de cumpănite, loveau așà de sigur, zdruncinau așà de tare temelia căsniciei lor, că, de câteori Dora se sculà noaptea tresărind, ca sub apăsarea unui vis îngrozitor, întindeà mâna spre el. Voià să se asigure, dacă mai existà, dacă, mai erà acolo, lângă ea — și totuși atât de departe! Și, când încredințată, că patul lui, păstrà încă, forma trupului lui ghemuit sub plapuma, care-l ascundeà privirilor ei rătăcite — în zăbranicul nopții, care o înfricoșà cu taina neînțeleasă a durerilor prea mari, — a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

morțeà în gemătul vântului de iarnă și viscolul sufletului ei.

A doua zi, se sculà abătută, cu nervii slăbiți, cu capul în flăcări, tot întrebându-se, ce va urmà, ce se va alege din tot.

O fricà nebună, o cuprinsese în casa asta, cu odăile mari în care sufletele lor desprinse de trup, par'că rătăceau ca două vedenii din altă lume. Și, când se mai întâlneau față 'n față — la masă — el plecà ochii 'n jos, ca ascunzându-se sub pleope — pe când, ea, păstrând pe chip, urmele a mii de vieți, care se pierdeau într'însa—îl priveà lung, întrebător, desnădăjduit.

Nici un răspuns, nu-i mai vineà din tainele firii, — cântul ei încetase și el, cu degetele înțepenite de sufletu-i prea amărât. Intr'o dureroasă înfrângere, par'că, tot, o respingeà.

Casa-i erà dușmană. Virgil înstrăinat. servitoarea nesupusă — sub prevederea apropiatei despărțiri. Și numai odaia, în care se aflà acum par'că, mai aveà glas pentru ea. Par'că, pe fiecare lucru, în ul-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

timele zile, își mai lăsase un gând, ceva din podoabele sufletului ei, ca risipite 'n flori de lumină. Și, cum întunericul din ea, se făcea prea mare, privirea-i, par'că fugea împrejur, în speranța reculegerii. Forțele o trădaiu acum, însă, și ele, și numai puteà să se vadă decât în afar' de ea.

Nici un zgomot, numai pătrundeà până la dânsa — nici un gând.

Din când în când, însă mai retrăià, câte o scenă petrecută între ei, a cărei amintire numai ținea de ea, dar de locul unde stătuse, de glasul servitoarei, de lampa care ardeà și pe care-și țintuise ochii, când fusese mai înfricoșată decât oricând. Și-atunci, se mai ascultà pe dânsa, în glasul aceleia care fusese. Se revedeà cu o înregistrare abstractă în tremurarea luminei ei.

Se revedeà, întâiu, în noaptea de groază când, Virgil, — care-și luase obiceiul să iasă seara — se 'ntorsese foarte târziu.

Puteà să fie trei din noapte. O găsise deșteaptă, neadormită.

Aprinsese lampa și lumina ei, dădeà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

o părere de vieață, ochilor lui stinși, pe când, în unde mari, pulberea aurie, venea murind, pe chipul slăbit al Dorei. Se făcuse aproape urâtă.

Virgil, se uită la ea, apoi în vorbe aspre, o dojeni de ce nu căutase s'adoarmă, «nu înțelegi, că ochii tăi mă urmăresc, că privirea ta mă înrăește și mai mult; — nu înțelegi, că cel mai bun lucru e despărțirea?»

Și, strigase la ea, c'o cruzime distrugătoare, care-și găsea drum, în chiar, vieața care mai trăia în ea, — care-l mai făcù să zică: vreau să te zdrobesc, să te zdrobesc.

Erau cuvinte, în cari se concentrà toată ura și toată iubirea omenească, într'un suflet de bărbat.

Înțelesel lor, se pierdeà și azi, în aiureala de atunci, când vorbele-i fără șir, îi spărsese glasul — îi dase și ei curajul desperării — de a-i vărsà tot focul. Și, îngânase, întâiu, numele Anchii, apoi, într'o răsvrătire sălbatecă, neașteptată,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr/1901-1932

îi mărturisì faptul, scrisorile citite — spasmul și durerea ei.

Tot, ce simțise și suferise, ce gândeà de el și toți, curgese în belșug, în șuvoi de apă turburată — de tot, ce poate să aducă o vijelie distrugătoare.

— Când, se desmeticise, un străin stăteà lângă ea, ca, o arătare de care se temeà.

Ce căutà lângă dânsa? cine erà? Intrase așà de neașteptat și de încet, că nici nu-l băgase de seamă.

Tina, stăteà rezemată de-o ușe, iar, Virgil, la capătul patului o priveà.

Străinul se aplecase spre dânsa și voià să-i ia o mână.

Instinctiv și-o trăsese spre dânsa și prinsese cămașa peste peptul aproape descoperit. Înțelesese.

Erà doctorul,— care locuià un cat mai jos de ei,— și pe care Tina, după porunca lui Virgil, îl chemase.

De ce? Știà bine, că nu-și pierduse cunoștința, că 'n orice caz, durerea ei n'o putea vindecà, vorbele lui potolite — glasul acestui străin care pricepea și el,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că, nu se găseà în fața unei bolnave dar, al unui suflet rănit.

Și, stânjenit, simțind că nu de el aveà nevoe femeia asta care plângeà acum, înfundat, — ca un copil înfricoșat, care se căznește să nu plângă — își dregeà ochelarii pe nas, cu mișcări sacadate și nervoase, care-i trădau și lui turburarea.

Se depărtă, ca smerit, în fața unui colț de viață care-i desvăluià întâmplător, una din acele drame nebănuite și cu atât mai dureroase, cu cât se petrec pe neștiutele într'o luptă mai mult surdă.

— Când rămăsese iarăș singuri, Virgil îi făcuse impresia, că nu erà îngrijat de ce voise să se 'ntâmple — și, că amestecul acelui străin, fusese precugetat.

El, care nu voià, ca nimeni să știe ceva din viața lui — și-o dedeà, altora, în vileag? De ce? Unde-i erà delicatețea aceea, de-amănunte, care odată o fermecase!

«Lasă, să vadă și alții acum, ce-a eșit din fapta mea nobilă, din gândul meu de-a te fericì!» și Virgil, rostise vorbele,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

în gâlgâiri de râs care-i umflau vinele la tâmple. Era parcă, râsul unui disperat, care-i atingeà acum sufletul lui *tragic*, înfundat în el, ca un plânset oprit, ca o disperare mută. Un râs nervos, pe-o mască de durere, încremenită apoi, sub ultimul cuvânt: ratată, ratată, ratată...

Și, singur el, n'ar fi știut să spue, pe-a cui seamă aruncase vorba asta, care ciocănea și-acum în urechea Dorei, nedumerită,—de era la adresa ei, sau a faptei lui...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acum, o tăcere adâncă — în care numai răsună, decât înşiruirea frântă, a unor amintiri — o tăcere nemărginită da un înţeles hotărât, celei din urmă lovituri.

Virgil, a doua zi, plecà. Se ducea să «petreacă» Crăciunul la Paris, şi o prevestise pe Dora, prin servitoarea care adăogase :

«Coniţa, ar face mai bine, dacă s'ar duce la coana Maria să nu rămâie singură de sărbători», şi tresărise din umăr, uitându-se şiret la ea. Apoi, luase, un aer de protecţie sau milă care pălmuì mai mult pe Dora, decât tot ce răbdase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pân'atunci dela dânsa. Folosindu-se de descurajarea ei din urmă și de bunăvoința lui Virgil care o ocrotise, se aliase cu dânsul, într'o înțelegere mută.

Gospodăria mergeà prost, Virgil, găseà în totdeauna ceva de zis și îndrăsneala servitoarei ajunsese la culme.

Par'că ea, erà stăpâna. Conduceà aproape tot în casă, fără s'o mai întrebe, fără s'o mai asculte.

In singurătatea ei, Dora ce-ar mai fi putut să zică? In casa ei numai veneà nimeni. Orice amestec din afară, ar fi adus o turburare și mai mare în răzvrătirea sufletească a lui Virgil. Și cercuită, ca, într'o cătușe de fer, Dora se văzuse micșorată din ce în ce mai mult.

Acum, cu tot viscolul deafară, toată viața, par'că încremenise.

Ca frunzele nemișcate în pâcla arzătoare a unui timp de vară, nimic nu mai tresăreà, nu se mai mișcà, în tăcerea plină de amenințare a zilei.

Nori deși, se adunaseră încet, încet, în depărtatul ascuns al unui orizont nebă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nuit. Şi ca în preajma celei mai cumplite furtuni — în aşteptarea sosirei lui Virgil — ochii Dorei scânteiau, în orbitele mărite de suferinţă. Trăsăturile feţei se pronunţaseră şi fiinţa ei întreagă, par'că răspândeà foc, în aerul vătămat al odăei...

Privì în jur — în ea:

Prăpăd.

Ruină.

Întunerec.

Noaptea se lăsase şi par'că vântul zgâlţâià toată casa. Acoperişul — cu tablele rău prinse, ridicate, ici şi ici, de vânt — vuià legănător, dând impresia talazurilor, deasupra unei corăbii, gata să se'nece.

Iar, paşii Dorei, în cutremurarea întregului tablou, dădeau par'că tactul unei simfonii vagneriene.

Se oprì, din mers, şi toată duşmănia soartei, toată *menirea ei de femeie* care se zdrobeà, dezamorţì sufletul artistei în plânsul ei sfâşietor.

O dureà, să se despartă chiar de lucrurile care îi erau străine şi care în minutul acesta se înfrăţeau cu ea — de chi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pul, chiar respingător al servitoarei, care intrând, aprinde lampa într'o reculegere mai pioasă. Reculegerea momentelor mari.

O dureă, 'i se strângea sufletul, de-a părăsi locul, unde se vedea așà de nenorocită dar, în care, trăise o *viață întreagă* — în care suferințele toate 'i se părură fericiri în fața golului singurătății.

Toate, toate, îi erau dragi și-și plimbà ochii pe tot ce-o înconjură, ca și când își luà adio dela un mort, dela o iubire stinsă, dela o fericire pierdută.

Simțeà, că înțelesul superior, care face din uitare balsamul alinător, a celor mai crunte dureri — pentru ea, ar fi fost cea mai crudă ironie, cea mai sfâșietoare tristețe, la gândul că și amintirile cele mai scumpe se duc...

Nu, nu voià să uite, și par'că se apărà de-acum, de prigonirea atâtor dușmani necunoscuți care — odată cu nedreptatea lui Virgil — va aduce și nedreptatea lor. Și, se prindeà strângând la sân, comoara cea mai neprețuită, singura ei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

floare de noroc, păstrată în tinerețea veșnică a sufletului ei :

Erau scrisorile lui Virgil adresate ei din timpul când o cunoscuse, când o iubise. Singurul talisman, cu care a doua zi, se va depărtà din locurile în care, dacă nu rămâi pentru totdeauna, îți lași cea mai bună parte a vieții tale.

Și'n neclintirea lămpii care ardeà — la lumina ei trecătoare — Dora, recità scrisoarea cea d'ntâiu, cea mai frumoasă dintre toate :

«Numai mă recunosc.

Intors acasă, mă simt străin, parc că m'am coborît din altă lume.

Numai e senzația tristă, a omului cu pustiu în suflet, nelegat de nimic și de nimeni — decorul deprimător al singurătății. Ești *tu*, care-mi apari mereu și-mi șoptești, din taina care-mi ascunsese pân'acum, cuvântul magic al unei fericiri în care nu credeam. O zi, atât de bogată în senzații, clipele petrecute lângă tine, în legănarea unor visuri, pe cari numai un suflet nelnerezător, le poate înțelege — ziua de azi, mi-a dat, ce numai așteptam, a lăsat în urmă, o rază mai în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

viorătoare pe drumul întunecat, monoton, pe care am trecut pân'acum.

Am trăit azi, o viață întreagă, o poemă, ce mi se pare scrisă de un altul, pentrucă, nu-mi pot închipui, ca eu, rece'e, decepționatul de pân'acum, ași fi în stare să întâlnesc un suflet, care să mă înțeleagă și să mă miște.

Am adunat, dragă Doro, pân'acum, în inima mea, câtevă pietre scumpe, ca un zgârcit lacom și fricos, ca să nu i se fure. Le-am păstrat și le-am ascuns, cu gândul mai mult, că nimeni nu se va împărtăși din ele.

Dar, zgârcitul de eri, a devenit risipitorul de azi, și ție Dora, vin să-ți dau tot ce-am avut mai scump — să-ți dau din toată inima, ca unui suflet, care știe să prețuiască un asemenea dar. Fă din el, ce vrei, cu firea ta blândă și bună, vei face numai bine. Suntem temperamente curioase — să cătăm însă, să nu ne privim ca un punct de întrebare — unul să ne înțelegem prin celalt.

Lasă teama și neîncredorea.

Nu turbură cu idei triste, farmecul momentelor fericite. Lasă cioclu la ușe — nu-l introdu, unde-i veselie.

Noapte bună, Dora, visează și fii fericită».

— Fericită! și prin rețeaua de la-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

crămi, Dora, de-abea mai prinse pe hârtie, tremurarea șirurilor cari jucau, fărămițând frazele celorlalte scrisori:

«Nu pot dormi până nu-ți scriu câteva rânduri. Mă uit la zilele din urmă și mi se pare că nu sunt deplin de mulțumit și mă întrebi dacă și tu nu ești așà. Ne-am umplut sufletul de impresii — dar, ași fi voit să punem în mișcare, cevà mai mult din ceeace ne-apropie unul de altul.

... O senzație care mi s'a părut totdeauna puternică, neînsemnată: aceea a dorului de-a găsi ființa iubită, de-a o legà de sufletul tău.

Sunt nerăbdător să te văd și n'aș vreà să treacă o zi fără ca să depue în sufletul nostru, ceva bun, înălțător.

. . . . . .

M'am apropiat de tine, fiindcă am văzut în ființa ta, cevà care mă făceà *să uit trecutul sau ca o pregătire a unei fericiri târzie*. Am căutat în ochii tăi, o scânteie mângâitoare, ca un credincios care se pleacă înaintea unei candele, ca să-mi mistui durerea în flacăra ei. Trăiesc, numai pentru tine, pentru o ființă care iubește și care poate să-mi șteargă toate suferințele de pân' acum.

. . . . . .

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In minutele petrecute azi, simțeam că se adaogă ceva *nou* în sufletul nostru, că ceeace știam, apare mai luminos... Sunt momente, în care asemănarea dintre mine și tine, potrivirea în modul de-a gândi și simți, mi se pare surprinzătoare. Este aceeaș armonie, ca între sufletul delicat și chipul gingaș al tău. Unul părem întruparea altuia.

. . . . . .

Privește viața, cu inima mai deschisă, alege din ea puținele flori, câte le întâlnești — fără spini — și fa-mă, mai alos, și pe mine să fiu așà. Vindecă-mi sufletul și fă-mă fericit. E furtună afară — altădată ași fi găsit-o și în sufletul meu. Acum, am mai mult senzația unei dimineți blânde, după o noapte turburată. Mâine, voi fi la tine, caută să fii veselă și dormi în legănarea de departe a sărutărilor celui care te dorește...»

... Celui care te dorește, îngână Dora, și repetă:

— *Vindecă-mi sufletul și fă-mă fericit...*

— *Mâine, voi fi la tine...*

— *E furtună afară...*

. . . . . .

— Conița a sunat?

— Nu. Trebue să fie domnul, du-te de deschide.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dora, ascunse scrisorile și se repezì la ușe, ascultându-și bătăile inimii, ca aripele unei păsări prinse. Cu fiecare pas, care se urcà pe scară, pieptul ei, îi se ridicà, într'o respirare adâncă și înăbușită. Când, Virgil, fu aproape de dânsa, Dora dădù drumul sufletului ei, într'un strigăt desperat: Virgil. Și, cu o mână îl trase spre ea, în odaia care stà mută — ca și buzele lui. Nici un cuvânt.

— Adevărat, mă lași, pleci, — spune că nu, spune că nu, spune că nu — repetà dânsa.

Nici un cuvânt.

Și, numai, la desnădejdea ei, care se făceà din ce în ce mai mare, Virgil, eși, în sfârșit, din muțenia lui.

«Asta-i femeia superioară care-am crezut-o! care-mi face scene».

Și râdeà deastă dată sincer, într'adevăr decepționat de Dora, care — orcum s'ar fi purtat el, și'n orce împrejurare — ar fi dorit s'o vadă tare, de fier, neclintită. Nepricepând că'n sufletul acestei femei, gândul despărțirii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eră urgiseala cea mai cumplită, poate l'ar fi desarmat cu tăcerea sau dispreţul ei. Dar, toată tinereţea şi sănătatea fiinţei Dorei, care-şi cereà dreptul la vieaţă, se adunase în timpul din urmă în copilăria şi neştiinţa ei de lume. Şi cu-adevărat, neştiind să se prefacă, nu ştià, nici să se ascundă. Iar teama, de-a pierde pe Virgil, îi risipeà forţele în vânt. O tâmpeà.

— Virgil, smucindu-se, acum din braţele ei încleştate, rosteà, cu înflăcărarea ultimei întrevederi!

Da, da, plec. Şi, când, mă voiu întoarce nu te voiu mai găsi, nu trebue să ne mai vedem.

Înţelegi, tu, că'n jurul iubirii noastre, eu, am crezut, că va fi numai sărbătoare, că nu se va lăsà nici-o umbră, că nu va fi nimic, care să ne turbure pacea pe care o cerem — dorul de-o lume mai bună, de-o vieaţă mai senină.

Nu'nţelegi, că, am crezut că eşti o femee de mâna întâia, nu de-a zecea; nu o femeie care plânge, care se umileşte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

dar, tare, învingătoare pe tine și pe alții — aceea, care te-am crezut.

— Aceea care-ași fi, de-ai fi și tu astfel Virgile.

— E prea târziu. De ce, n'ai știut, să suferi în tăcere, să lupți cu tine și să mă înțelegi?

— N'am suferit destul se vede, ca s'ating desăvârșirea, cu povara întregei îndurerări. Dar tot ce știu, e că n'aș fi avut nevoe să mai greșesc — ca să mai sufăr — dacă în tine, nu m'ași fi lovit de aceleași goluri, de acelaș rău.

— Atunci, de ce, mai ții la mine, de ce, te-aș mai iubi?

— De ce? Pentru că'n noi doi răsună ecoul unui singur suflet. Că, suntem poate răi, pe cât suntem de buni și de mi-ești drag, e că ura e neîncăpătoare 'n mine, nu și-a spus cuvântul. Și ce-ar mai spune, când femeia — de care zici, că e nevrednică de tine — își simte rătăcirea, suferința, în chiar greșeala ta — de e greșală — în răutatea ta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

— Te 'ndoiești de partea ta de vină, zâmbi, Virgil, ironic.

— Mă 'ndoesc, căci, m'am voit desăvârșită prin tine, și iubirea noastră.

— Făcându-mă, mai rău.

— Nu te puteam face, de nu erai...

— De ce m'ai înrăit atuncea?

— Nelămurit, să ne cunoaștem poate. A trebuit să-ți dai, tu singur, măsura ta de tine — și nu-i a suferinței, trecutului din noi?

— Și, ce-ai folosit, ce-ai înțeles din toate astea?

— Am înțeles, sau am simțit mai bine, că bine m'am purtat. N'am lingușit, nu m'am supus greșelii, dar, am eșit înaintea slăbiciunilor, dându-le pept, vroind să le ruin. Și ne-am vrut așà de mari, că am extras din noi, tot binele și răul nostru ; iar, cu instictul adevăratei vieți, am cultivat un singur lucru, ce-a fost mai sfânt, mai trainic în noi, și în iubire : *sinceritatea ei.* De aceea, ne vom și iubì Virgil, orice am face... nu mă lăsà pustie, singură, că pieri și tu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi vocea, nu-i erà cerşită — dar, demnă pentru amândoi.

In el, un val de înduioşare, de dragoste nebună se ridică acum, tăind ca'n carne vie voinţa rea, neînduplecată, care cereà la rându-i să se plece, să-i fie sclavul ei.

Şi, nu puteà rosti o vorbă, şi nu puteà nici ca să plângă...

Fu laş, — fugì, întoarse capul, închise uşile cu zgomot, şi obosit, cu dor de moarte, se 'ntinse pe covor.

Părea un mort.

Nici un gând, nu-i străbăteà prin minte, tăcere adâncă împrejur şi 'n el.

Alături, în odae, Dora stăteà'n picioare, par'că tot aşteptà ceva: o vorbă, un cuvânt, o sărutare — şi ea, chiar moartea numai să vie.

Şi nu veneà.

Doar, dânsa, mai trăia în casă, în dânsa par'că mai simţea ceva. Dar, ce anume n'ar fi ştiut să spună.

Speranţă adâncită, cu rădăcină veche în pământul nou? sau râsul nebuniei, ce se urcà într'însa?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Inima-i, bătea nebună, pe când, în minte, îi fulgera un gând: rămâne, poate, cine știe?

Și, iar, râdea în ea, și iar prindea a spune: rămâne, poate...

— Virgil, plângea acuma și lacrămile i se lăsau pe chip, ca șir de veacuri îngropate, ascunse 'n el.

Plângea trecutul și 'nduioșarea asta pentru morți, pentru cei porniți, să vie 'n urmă — în urma lui — nu-l aducea spre Dora. Dimpotrivă.

Simțea, că ceea ce-l mișcase 'n ea, în vorbele ei drepte, îl depărta de dânsa, îl oțelea spre *ei*, acei dintr'însul, atâtea umbre ce cereau dreptate, la rândul lor

— *Ereau mai mulți...*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932